TUDOR ARGHEZI

SUBIECTE

TUDOR ARGHEZI

S U B I E C T E

Ilustrația copertei : *Pietre prețioase* (detaliu) de
Ion Țuculescu

Coperta a IV-a : *fotografie a scriitorului din
anii maturității.*

TUDOR ARGHEZI

SUBIECTE

Antologie, postfață și bibliografie de
MARIANA IONESCU

EDITURA MINERVA
București — 1990

Textele volumului de față se reproduc după ediția Tudor Arghezi — *Scrieri*, vol. 12—22, București, Editura Minerva, 1966—1969

ISBN 973-21-0163-6

CIRCUL

La optsprezece ani am călătorit, cu o trupă de circ, prin cele două continente. Circul jucase două săptămîni în orașul nostru, și cînd și-a ridicat cortul și a plecat, m-am luat fără voie după el, ca băieții în pas accelerat după muzica militară.

Eram în primul an de Politehnică, și sîrguința mea făgăduia părintelui meu, un magistrat de-o severitate corectă și de-o cultură enciclopedică, o carieră strălucită, pentru meșteșugul căreia mă destinau toate preferințele și un intelect stăpînitor. Aveam chiar acel libertinaj de camaraderie cu noțiunile și dificultățile, numit în profesiunile de inițiativă talent.

Spiritul meu primise educația disciplinată a bibliotecii părintești și viețuise pînă la adolescență în turnul abstracțiunilor, ca un ac înfipt într-un ghem de mătase, curat, rigid și nesimțitor. Fiecare lucru se asortase cu o judecată a mea, după tipicul culturii, care trece, departe de frămîntările existenței, din laborator în laborator, ca un aparat de sticlă, menit să distileze și să separe, la temperaturi exact studiate și după tabel, țițeiul și subtprodusele lui.

Tatăl meu nu lăsase să se intercaleze între ochii mei și lume decît singura transparență rece a cristalului, convenit să arate vitrina fără ca mîna să poată atinge obiectele strict așezate în interior. Niciodată între mine și lucruri nu s-a frînt un stol de secunde neprevăzute, ca un pîlc de musculițe liber în aer. Mintea mea era înnaltă ca o biserică pe dinăuntru, însă ca un părete de biserică plin, de la străni pînă la bolți și cruce, de rafturi și sertare eti-

chetate. În fiece cutie marcată precis, se găsea o idee înghețată precis.

Dacă aș fi continuat să înnaintez în artificiu, viața mea s-ar fi exprimat în prestigiul unui mare învățat și aș fi fost profesorul ilustru și academicianul glorificat, căruia i se pregătește mormîntul printre statui, cu dreptul recunoscut la funerariile naționale. Și, la rîndul meu, aș fi dat naștere unui copil cu zestre, care ar fi dus Universitatea mai departe. Tată-meu avea despre generații și însușiri concepția bijutierului, care crede că mărgăritarul este o substanță eternă, că se perpetuează cu virginitatea lui izolată de-a pururi, și nu se gîndea că unui proprietar de perle s-ar putea să-i vie într-o bună zi fantezia să-și ia giuvaerele și să le macine la moară, dimpreună cu porumbul, numai pentru ca să le desființeze.

În tinerețe mi s-a petrecut însă un accident. Tatăl meu a fost însărcinat cu o misiune de cercetări în Nicaragua și m-a lăsat cu mama la țară. Venind vacanța, trei luni le-am petrecut între gîngănii, între flori și dobitoace, în cîmp și munte. Încă nu ieșisem din asfalturile și trotuarele netezite ale orașului. Am cunoscut norii pe o întindere de ceruri desfășurate vast. M-am uitat la lună, decînd răsare pînă ce scoboară-n argintăriile mute din orizont. Am încetinat gîndul și am iuțit pasul după ape. M-am întovărășit cu tîrlele, am umblat cu cirezile, m-am prigonit a joc și agerime cu cîinii. Am luat cu toată natura un contact frenetic. Pe spinarea taurului de Pintzgau al municipalității, somnolam întins cu fața la soare, și lăutarul țigan al satului ne însoțea prin bozii, cîntîndu-ne din strune și gură. Am învățat să mă minunez de țînțar și albină și să respect greierii și cărăbușii. Am făcut oamenii sănătoși de friguri, de lingoare și de bube, numai prin uleiul vindecător al sufletului meu, care curgea din mine ca smirna cleioasă a pomilor pe trunchiuri. Și am uitat și biblioteca și matematicile și tunica mea de noțiuni, strînsă pe insul meu ca uniforma unui general de piatră.

De jurîmprejurul meu, evenimentele microscopice se petreceau cu o abundență furtunoasă de mare simfonie, și ca în pildele evanghelistului, crinul nu se îngrijea de dulapul lui cu odăjdii, vulturii nu se duceau să cumpere din piață ; o anarhie splendidă batjocorea preocuparea organizată, meschină, de avuție, și opulența momentană a omului social. Resortul convingerilor mele s-a înmuiat, și

erorile mele, zidite cu tencuieli alese din filosofie, îmi apărură ca atunci cînd, în Apocalipsă sau în cicloane, un dîmb întreg se surpă în talaze și ies la suprafață cadavrele unui cimitir de timpuri.

Toamna sosi cu glasul clopotului de dormitor, pustiu în pomii pustii. Între planșetă, compas și trăgător de linii se înșirau viței, oile, săreau lăcustele, mugea ca o uzină taurul cenușiu. Printre idei zmulgeam spice de săcară, și alergam, printre speranțe, după fluturi și după pasărea stelei căzătoare. Îmi putea cerneala de China și foaia de hîrtie albă, pe care încercau să mai construiască uneltele de oțel și nichel, ale morții. Programul mă învierșuna, diploma, peste cinci ani, mă silea să rîd. Singurul camfor care mai ținea lipiți de suprafața sufletului meu fulgii falși, desprinși, ai culturii, era sentimentul tatălui meu. Într-o bună zi îl dădui uitării și pornii cu clovnii, cu caii, cu elefantul, cu foca și cu dromaderul, în lumea nemăsurată, — și devenii unul din cei mai aplaudați idioți profesionali ai planetei.

Mi-au plăcut spontaneitatea și neprevăzutul în această meserie. Un clovn e superior unui actor pentru că nu urmează servil linia unui text străin. Mulțumită denaturării prin obișnuință, publicul nu mai simte ridicului acestei convenții copilărești dintre un scriitor și un interpret : unul închipuie și celălalt maimuțărește. După cum izbutește maimuța să fie artificial mai sinceră sau mai adevărată, se gradează și calitatea actorului, care, într-o societate activă și meritorie, nu ar avea ce căuta. Actorul e un înotător care străbate marea fără pericol de înnec : pe dedesubtul undelor stă gata întinsă plasa care-l ține la nivel.

Clovnul improvizează ; el joacă permanent pe firul iute și ascuțit al unui tăiș de spadă, cu picioarele goale ; este mental, original — și dramatic. Pasul lui încîlcit și stîngaci în mijlocul arenei e mai artistic și mai *bun* decît întreaga dramaturgie imitativă. Imaginează, ca să luăm o pildă, un clovn în luptă cu o muscă nevăzută, care îi enervează urechea. El naște musca din nimic, și publicul, fără să o zărească, o vede. Musca îi dă un ocol și zboară sus pe grinzi. Clovnul se ridică ipotetic pînă la muscă. Clovnul o cheamă și musca vine. I se așează pe nas. Clovnul o gonește. I se pune pe ceafă : clovnul vrea să o surprindă pe la spate. Musca se învîrtește în spirale mari împrejurul clovnului, și clovnul după muscă, și lupta începe și e con-

dusă... piept la piept. Cînd cade, clovnul strivește musca, — și atunci iese din grajduri, printre perdele, călăreața de înaltă școală. Musca și clovnul a fost o comedie genială, cu care s-a putut compara puțin și *Hamlet*...

Eu am izbutit extraordinar în clovnul tîmpit. Eram atît de evident tîmpit, încît în timpul jocului meu, foarte simplu și schițat cu cîteva slabe linii, lojile, stalurile, galeriile și parterul urlau de plăcere, în picioare, și însăș orchestra rîdea în hohote pe tuburile de alamă. Am fost încredințat că și fiarele se vor sfii, cu sensibilitatea lor respectuoasă față de prostia adevărată, în prezența tîmpeniei mele haotice și totale. Am intrat în cușca leilor, montată demonstrativ în mijlocul arenei. Am intrat fără teamă și fără revolver. Am intrat de o sută șaptezeci și trei de ori cu un egal succes. Puși față în față cu neînchipuita situație a expresiei mele, leii s-au dat înapoi și s-au ascuns unul într-altul.

Așa, tinere, nu te înfricoșa de viață. Caută bine să descoperi adevăratele vopsele ale sufletului tău și mîzgălește lumea cu ele. Nu împrumuta paleta, tonurile și pensulele de la nimeni. Intră singur, purcede singur și vei ieși din scenă singur. Înțelepciunile colective nu sînt veșnice nici în timpul celor douăzeci și patru de ore care te despart de ziua de mîine, — și adevărul se decolorează în fiecare generație, ca o ștofă cănită prost. În timpul unei singure zile, necum al unei vieți întregi, omenirea se poate schimba fără nici să-și întoarcă pe sfert capul înnapoi.

SECRETUL *

Într-o dimineață de iarnă, abatele Xavier din Meurthe-Moselle fu găsit asasinat. Figura lui venerabilă era sfărîmată de jurîmprejurul capului, ca un ou răscopt. Asasinul se slujise de muchia unui topor sau de ciocan. Loviturile de pe craniu și maxilare se reproduceau din loc în loc de-a lungul brațelor și fluierelor picioarelor înnegrite și sparte, și pe coloana vertebrală. Bătrînul, paroh

* Subiectul a fost preluat în tableta 169 din *Pravilă de morală practică* (*Scrieri*, vol. 22, Editura Minerva, București, 1969, p. 91—93).

al uneia din cele mai bogate regiuni catolice, merita cu atît mai puţin acest sfîrşit de scelerat, cu cît fusese un preot sfios cu drepturile lui, afară din cale de blînd şi generos. Asasinatul a impresionat violent parohia, şi oamenii nu se putură linişti decît în momentul cînd se descoperi adevăratul asasin.

Simetria morală cere pentru fiecare ispravă o cauză senzaţională. Bănuiala tuturor, şi a credincioşilor şi a magistraţilor, care făceau parte din credincioşi, a căzut pe drept cuvînt asupra unui preot tînăr, sacrat de curînd, un flăcău de douăzeci şi patru de ani, numit la biserica subalternă a unui sat din vecinătate. Însuş episcopul, care îndeobşte se codeşte a învinovăţi un preot, atribuia tînărului abate o pasiune exagerată de parvenism. Prin decesul bătrînului se ivea o vacanţă, la care noul-venit era destinat de studii înnalte, făcute cu strălucire la şcolile din Vatican.

Asasinatul se săvîrşise noaptea, în timpul unui uragan uriaş, cînd asasinul era sigur că vaietul preotului nu va fi auzit şi că silueta lui proprie nu putea să fie întîlnită de nimeni pe drumul, devastat de vifor, dintre parohie şi cătun. Dacă jandarmeria, care l-a ridicat legat, nu era prevăzătoare, trei mii de oameni se adunaseră ca să sfîşie carnea bălană şi veninoasă a tînărului preot.

Acuzatul n-a îndrăznit să mărturisească de ce şi-a ucis camaradul bătrîn şi nu a găsit niciun alibi menit să inspire justiţiei o îndoială. Cu toate că autorul era evident pentru orice om cu judecată presupusă, magistraţii ar fi dorit să li se împuţineze siguranţa, atît era de monstruoasă nelegiuirea. Tînărul abate Jêrome ridica din umeri, incapabil să se apere, şi se mărginea să răspundă :

— *Je n' sais pas :* nu ştiu !

Totuş, mărturisirea, din gura lui, justiţia nu a căpătat-o. Căci dacă pe de o parte vinovăţia preotului era aproape certă, pe de altă parte, asasinul împrumuta de la lipsa dovezilor scrise, verificate şi reconstituite, autoritatea tăgadei şi putea să răspundă şi să repete :

— *C'est pas moi qui l'ai assassiné :* de ucis nu l-am ucis eu. — Cu alte cuvinte : Văd că bătrînul a fost omorît, însă nu eu l-am omorît.

Felul acesta de apărare aparţine tuturor asasinilor prinşi, împotriva cărora nu se poate preciza totul : magistraţii cunosc prea bine sistemul. Cînd judecătorul de

instrucție a întrebat : «Ce-ai făcut cu toporul ?», preotul a răspuns : «*Je sais pas !*».

Cît privește celelalte întrebări rostite pe neașteptate : «Unde-ți sînt hainele cu care ai ucis ?» — «Unde te-ai spălat de sînge ?», la ele abatele nu da răspuns.

Sentința nu putea să fie decît decapitarea. Abatele a auzit-o citită de președintele Curții cu Juri, în aplauzele sălii. Parohia se simțea de două ori ușurată : întîi că s-a făcut dreptate, și, al doilea, că a scăpat de un bandit la parohie.

După lectura sentinței, care-l trimitea la ghilotină, abatele s-a sculat, între jandarmi, din bancă, și a spus :

— Repet că preotul Xavier nu a fost asasinat de mine.

Această atitudine din partea unui preot, care ar fi putut să se prezinte pocăit și cerîndu-și iertare, a revoltat publicul, ca o probă de mare cinism.

Într-o oră de august, cu ceremonialul legal, abatelui Jêrome i s-a tăiat capul. Cadavrul lui blestemat a fost azvîrlit într-o groapă izolată, și familia, muma, tatăl, a fost silită să ispășească păcatul de-a fi dat naștere unui monstru odios, plecîndu-și capul subt ghilotina umilinții și mutîndu-și domiciliul neîncetat, din loc în loc, urmăriți de verificarea identității.

Trecuseră exact zece ani de la decapitarea preotului asasin. Lumea uitase și de victimă și de ucigaș. Viața se topea încet în Meurthe et Moselle, ca în toată provincia, monotonă, harnică și tristă. Într-o seară, un preot care luase locul parohului asasinat este chemat de urgență să dea ultimele îngrijiri sufletești unei muribunde. Femeia, o bătrînă, îl aștepta speriată, ghemuită de frica morții, între perini și cu flacăra mare a ochilor îndreptată către ușă.

— Eu l-am ucis ! răcni muribunda la ivirea lui.

Preotul era deprins să audă la ultima spovedanie vocile aiurite ale oamenilor, ce se despart de viață în pauza de nebunie a agoniei. Preotul clătină din cap ca un duhovnic experimentat și, trecîndu-și un omofor pe umeri, pentru rugăciunile de iertare, șopti din litania morților cîteva stihuri.

— N-auzi, părinte ? eu l-am omorît ! adaose bătrîna.

Preotul deschise cartea și se apropie de patul bătrînei.

— Vreau să mă spovedesc, părinte. Eu l-am omorît pe părintele Xavier.

Preotul tresări, își aducea aminte.

— Preotul Xavier ?... l-ai ucis dumneata ?...

Muribunda răspunse :

— Da, da, da... eu !

— De ce ai lăsat atunci să-i taie capul lui Jêrome ? De ce nu te-ai denunțat ?

— Mi-a fost frică, părinte...

Muribunda se sculă în genunchi, ca să fie mai sigură cu auzul duhovnicului...

— Și după ce l-am ucis, preciză bătrîna înnecîndu-se, m-am dus la celălalt... la abatele și... m-am spovedit... Și el nu a spus nimic la judecată.

LUNA

Întorcîndu-mă dintr-o călătorie mai lungă, am găsit în curtea Universității, unde eram bibliotecar și locuiam, pe portar cusînd o pingea de încălțăminte. L-am salutat și nu s-a sculat ca de obicei să-mi facă subalternul lui compliment. Nici cusătura nu-l interesa. Împungea în talpă cu sula pieziș, sta puțin, ca un om care socotește, și nu mai nimerea cu sfoara în gaura făcută. Părea obosit și se odihnea după fiecare jumătate de fracțiune de lucru început. M-am uitat cît îi durează un nod cusut și am divizat acest minuscul efort în opt acțiuni urmate de pauze.

Omul ăsta, îmi zisei, și-a pierdut memoria, nu-și mai aduce aminte ce ține în mîna stîngă și în dreapta lui și pe genunchi, și se oprește cîte un timp ca să se controleze. Cît se gîndea, portarul avea o privire lăturalnică. Se uita în asfaltul neted, ca și cum rîcîia ceva în asfalt și trebuia să apară un șoarice sau o cîrtiță. Și iar se apuca de lucru și da greș.

Portarul Universității avea patru meserii, cu care își putea împlini un buget încărcat de nevoi, suportate pe tăcute. Cîte o parte din zi instalator, electrician și cizmar și, pentru că tocurile se toceau mai des decît garnitura robinetelor și întrerupătoarelor de curent, el era mai des cizmar decît altceva. Băiatul lui cel mare, Gligore, era înscris la științele fizico-chimice, chiar în Universitate, și

valoarea lui de student sîrguitor, răsfrîntă asupra tatălui, da funcţiunii acestuia, de portar, un prestigiu care-l asimila în opinia locală cu un fel de rector mic.

Ceea ce m-a impresionat mai mult decît aiureala ordonată a mîinilor lui de cizmar, era o paloare nouă a fizionomiei, acea paloare alburie care vine mai mult de la suflet decît de la un trup debilitat, şi care, odată instalată pe faţa unui om, îl transfigurează, de parc-ar începe să aparţie dintrodată altei lumi. În sîngele lui, parcă metalizat, s-ar răspîndi un şuvoi de aluminium rece lichid. Culoarea normală a obrajilor pare învelită, printr-o galvanizare secretă interioară, într-o pojghie vînătă-argintie, ca sfeşnicile împărăteşti, care, luate din uşile altarului, ard la capul unui mort, veghiat bisericeşte, din făclii înnalte. Cînd mă văzu portarul îşi amintea numai pe jumătate cine eram, cu un surîs supranatural, care parcă înnălbi detot albitura plumburie a pometelor lui proeminente.

O barbă neagră, nouă, acoperise, în cele cîteva luni ale absenţei mele, jumătatea feţei lui, contribuind la sporirea contrastului de culoare.

Făcui o glumă :

— Demult nu te-ai mai ras, domnule Costache... Dumneata, care erai un fercheş...

El zîmbi iarăş, cu ochii aţintiţi în pămînt, de unde trebuia să iasă la iveală şarpele sau greierele din asfalt. Şi mai făcu un nod, zmuncind în lături brusc, însă moale, capetele de cînepă împletită şi unsă cu ceară, ale sforii.

M-am suit în apartamentul meu din Universitate, la al şaptelea etaj, cu geamantanul în mînă şi cu pardesiul pe geamantan şi braţ. Şi deschizînd fereastra care da în prăpastia geometrică a curţii, m-am uitat la enigmaticul portar, vertical, ca şi cum îl aveam închis într-un tub cu cristal, de lunetă. Îl vedeam de-a-ndaratele, ca în crochiurile care dau aspectele răsturnate şi perspectivele de sus în jos ale uliului. Portarul se arăta tăbărît pe asfalt în luptă cu o broască-ţestoasă de forma unei pingele : jivina venise din asfalt şi-l ataca.

Am rămas cu imaginea lui de clopotniţă şi o şi dădusem uitării. Într-o excursie de petrografie, camaradul meu, secretarul Facultăţii de ştiinţe, îmi povesti o întîmplare edificativă.

Sergentul din post, într-o noapte, descoperise un hoţ circulînd pe acoperişul Universităţii, un hoţ perfect vizibil la marea lumină a lunii. Hoţul încercase cu piciorul toată învelitoarea, ca să poată găsi un loc de intrare. În poduri se aflau adunate izvoare, colecţii şi documente rare, scrise cu zeamă de funingine pe piei de iepure uscate. Vardistul strigînd de mai multe ori, lumea s-a grămădit. Hoţul era văzut de toţi, şi cînd vardistul trase şapte focuri de revolver fără să-l doboare, aprobările publicului martor deveniră o mînie furtunoasă. Însă hoţul, văzîndu-se descoperit, o rupse de-a fuga pe tinicheaua Universităţii şi, din greşeală, puse piciorul în golul curţii interioare şi se prăbuşi în prăpastia de asfalt. Întocmai cum greşea portarul locul străpuns de sulă pentru ac.

«Trebuie să fi trecut, căzînd, prin faţa geamului meu», mă gîndeam.

Publicul făcu irupţie în curte şi fu sculat portarul, care se prefăcea că doarme.

Nu putea să intre un hoţ şi să ajungă nestînjenit pe acoperiş, fără complicitatea lui. Hoţul mai gemea puţin, în starea lui lamentabilă, lipit cu sînge, de asfalt. Portarul luă măsuri ca trupul să fie transportat la spital, goli curtea de curioşi şi curăţi pe întuneric asfaltul, de sînge, cu măturoiul şi cu furtunul de apă.

Cînd se întoarse în odăile lui, lipsea Gligore.

— Lasă-i uşa deschisă, zise portarul către nevastă. Stă lume multă de vorbă la poartă, trebuie să fie şi el. Al dracului hoţ, pe unde o fi intrat ?

Portarul era atît de supărat de o întîmplare de care putea să fie învinovăţit, şi de răcnetele şi ameninţările publicului încît, prin întuneric, dăduse cu sete cîteva vîrfuri de ciubotă în hoţul strivit de prăbuşire.

A doua zi, duminică, Gligore sau plecase cu noaptea-n cap sau nu se întorsese. Patul lui era răvăşit, cum îl părăsise sculîndu-se studentul. Şi, pe înnoptate, după ce l-a aşteptat ziua întreagă, Costache şi Zinca, nevasta lui, se uitau unul la altul şi nu cutezau să-şi împărtăşească gîndul, care se cunoştea să fie acelaş gînd. Costache se duse în odaie şi nu avu curajul să-şi afirme nici sieş că hainele cu care fusese îmbrăcat în ajun fiul lui erau în odaie. Dacă a ieşit, cum bănuia, în vreme ce se adunase publicul la

hoţ, Gligore a ieşit în cămaşa de noapte. Şi cum de nu s-a mai întors ? unde umblă el de-o noapte şi de-o zi întreagă, numai în cămaşă ? Lui Costache îi fugi sîngele din inimă tot, cînd, aplecîndu-se la patul răscolit, găsi şi ghetele şi papucii. Portarul nu voia să-şi aducă aminte că hoţul din curte, pe care l-a lovit cu ciubota lui groasă în coasta sîngerată, era în cămaşa de noapte şi cu picioarele goale.

Sunetul clopoţelului de la poartă, în întuneric, îl găsi pe portar atît de departe de auzul lui, încît nici nu-l simţi, şi trebui să deschidă poarta de fier nevasta. Un vardist venea să-l ia pe Costache la poliţie.

— Dragă Zinco, zise portarul, înviat de o bucurie subită, băiatul nostru e la arest... E în cămaşa de noapte şi cu picioarele goale ! adaose cu un mare hohot de rîs. I-am găsit hainele şi papucii în odaie. Ce-o fi furat ? Cu cine s-o fi bătut ? întreba el bocancii pe care şi-i trase de-a fuga, şapca pe care şi-o puse pe ceafă, haina pe care şi-o luă în spinare, nestăpînit de vesel şi biruitor de fericit.

Zinchii i se păru că bărbatul ei înnebuneşte, dar gîndindu-se ca o mamă care se temea de ceva şi care nu mai avea de ce se teme, adoptă ilaritatea bărbatului ei, îmbrăcat de ducă lîngă sergent.

— E la beci ? e în lanţuri ? glumi Costache.

Sergentul tăcu şi-l duse pe Costache la spital. Băiatul lui era adunat într-un coşciug, care, din pricina conţinutului zdrobit ca subt satîre, părea o albie de măcelărie pentru aruncat resturile de la butuc şi de la maşina de tocat.

— Îl recunoşti ? întrebă poliţaiul.

Costache îl recunoscuse... Mai avusese o nădejde, ca un ultim chibrit în negura pe care trebuia să o lumineze. Gura, mintea i se încleştară.

Studentul era lunatic. În noaptea cu hoţul el se sculase tiptil, plutind printre lucruri, atras de ispita misterioasă a lunii, şi s-a ridicat tocmai pe cupola Universităţii, unde l-a văzut sergentul.

Dacă focurile de revolver nu deşteptau somnambulul, Gligore s-ar fi întors în patul lui, aşa cum a plecat, fără să ştie, după ce undiţa de păinjeniş a razei care l-a dus pînă la lună, ar fi trecut oblică la orizont, dincolo de punctul de atracţie inevitabilă, unde s-a rupt.

DE-A PUFURILE

Pînă la ușa mea ducea o fundătură neagră, în care ardea funebru un felinar. Mă închisesem devreme. Luna lui decembrie, stolul zilelor scurte, cu fulgii uzi de zăpadă și ploaie, se adùnă negre subt streașini și la ferestre, ulița e mocirloasă, și, în odaie, cititorul, cu focul în sobă, se complace singuratec și străin, în ascultarea ciocurilor ascuțite, frecate de învelitoare.

Noaptea se legăna în inima ciocănitoare a ceasornicului cu cuci. Aud o voce din întuneric și văd un om cu căciulă.

— În fund, la dreapta, unde-i aprinsă lampa.

Cine să fie ? Omul se apropia lunecînd. Căzuse de cîteva ori și se sculase răzimat de întuneric. Îl auzii lungit la ușă.

— Pe cine căutați ? întrebai din sală.

— Deschide !

Era vocea, schimbată, a șefului meu, judecătorul din Pașilați, unde fusesem numit substitut, de douăzeci de zile. Deschid cu grija cuvenită. Domnul Petrescu se opri în prag, murdar ca o statuie tăvălită, mînjit de mocirlă, cu noroi pînă la gură și-n mustăți. Își pierduse căciula. În dreptul ochiului purta o vînătaie galbenă, care-i modifica figura, și parcă în buze o țigare cu sînge.

Îl dezbrăcai, scoțînd din spinarea lui o haină grea, și, înțelegînd că s-a petrecut o beție cu bătaie, luai pe judecător pe după mijloc și-l dusei pînă la canapea.

— Credeam că te-ai culcat... zise domnul Petrescu.

— De obicei citesc pînă noaptea tîrziu, răspunsei.

Palid ca papura, tremura de frig, i se închideau ochii aproape automatic și i se deschideau brusc, ca niște capace de ceasornic săritoare.

— Păreți bolnav, domnule judecător. Cu ce aș putea să vă servesc ?

Tăcere indiferentă. Judecătorul își fixa vîrful galoșilor, pe care și-i uitase în picioare. «Și-a pierdut toate cuvintele, ca niște mărgele ; le caută, nu le găsește.» Aștept. Nu știu ce aștept și ce imaginez. Mi-am adus aminte, din proaspăta mea carieră, de acei oameni foarte cinstiți care se hotărăsc să fure, la bătrînețe, biciuiți de nevoie. Cazul

i-l complic în presupuneri : pierdere la joc, bani străini... Respectuos, răsfoiam cu mintea cronica tribunalelor. Întrebare neaşteptată şi borborosită :

— Eşti singur ?

— Desigur.

— Spune drept.

— Absolut singur.

Privirea judecătorului, parcă ieşită din fire, pipăia pereţii.

— Am venit la dumneata ca la un frate, zise el.

Mă aşez pe canapea lîngă el. Judecătorul îşi ridică din pămînt capul, ca să-şi piardă parcă lacrimile de mai de sus. Căci plîngea şi îşi punea fruntea pe umărul meu.

— Eşti un copil, domnule judecător. O pagubă se poate îndrepta.

Tonul acestei mîngîieri se adresa unui judecător dezonorat şi cartofor. Căutătura lui sticli ca doi nasturi de sidef.

— O pagubă ? zise judecătorul. Se poate îndrepta ? repeta el, rece şi pasiv.

Îşi puse mîna pe frunte şi, grav :

— Abia ştiu cum s-a întîmplat... Să nu crezi că a fost într-adins...

După o pauză :

— Cîteodată, seara, ne jucam, cu Ana... Ne băteam cu pufurile din pat.

Pierzînd urma priceperii, rătăcii cîteva cuvinte :

— E foarte natural.

Ana era nevasta judecătorului, căsătorit de un an, o femeie negricioasă, frumoasă. Soţii se iubeau ca în seara nunţii.

— Eu luam o perină din pat, zise judecătorul. Nevastă-mea lua o perină, şi ne fugăream amîndoi prin toată casa, cînd eu după ea, cînd ea după mine.

Încîlcirea verbală îi dispăru şi judecătorul se trezi.

— Aşa ne-am obişnuit, decînd ne-am luat. După ce ne observam unul pe altul, ne întîlneam în mijlocul odăii şi ne întrebam : «Mă iubeşti ? Cît mă iubeşti ?» Eu arătam : de-o şchioapă. Ea arăta : uite atît, — cît vîrful degetului mic, şi mai puţin.

Domnul Petrescu zîmbi cu o fericire neasemănată în ochi. Apoi, ca şi cum i-ar fi umblat împrejurul ochilor o

muscă, o lovi cu palma înspăimîntat, întoarse capul şi se cocoşă în guler.

— Astă-seară, şopti judecătorul, alăturîndu-se tare de mine, ne-am jucat de-a pufurile... Ana m-a lovit cu un puf în cap... Am dat şi eu cu plapuma de fulgi... Ne-am bătut o jumătate de oră... «Ajunge !» i-am zis Anei. Ea se prefăcu că se opreşte. Cum întorceam capul, mă lovea în ceafă, şi jocul reîncepea... şi a mai ţinut o jumătate de ceas. «Cine învinge mă sărută !» striga Ana, fugind prin odăi. Am prins-o într-un fotoliu !... Ana rîdea, rîdeam şi eu... Cu plapuma i-am prins capul, şi cu mîna o ciupeam încet de spate... Am stat aşa cîteva minute... Am învins !

Indiscreţia tuturor acestor detalii de prost-gust m-ar fi plictisit, dacă în bagatela lor nu presupuneam că se iveşte şi ceva nou.

— Ai înţeles, domnule substitut ? răcni judecătorul.

— Îmi pare bine că ştiţi să petreceţi... zisei domnului Petrescu.

— N-ai înţeles nimic ! zise judecătorul, sculîndu-se şi apucîndu-mă de cravată. Cînd am ridicat plapuma, Ana murise ! Ai înţeles ? murise înnăbuşită de mîna mea. Îi ţineam capul prin fulgii plapumei, subt care Ana se zbătea... Socoteam că se joacă şi, cu mîna slobodă, o gîdîlam pe subt plapumă... Ea murea şi eu o gîdîlam... murise şi eu tot o mai gîdîlam.

Judecătorul făcu un semn înmulţit, jucîndu-şi degetele şi gîdîlînd pe dedesubt ciucurii canapelei, de-a lungul.

— Ai înţeles acum ce-am făcut ? Eram fericiţi, domnule substitut ! domnule substitut ! adaose judecătorul strîngîndu-mă în braţe... Acum, e-acasă, în fotoliu, am lăsat-o acolo, cu un ochi zgîit la tavan şi cu puful în braţe...

Judecătorul încrunta sprîncenele lui enorme, şi zîmbea, alternativ. Imita maşinal, prin odaie, jocul, se ferea să nu fie lovit, ataca la rîndul lui...

Fără să mă mai zărească, luă o perină de mătase de pe canapeaua mea, trecu pe lîngă mine, deschise uşa foarte încet şi ieşi în vîrful galoşilor, ca şi cum nu ar fi voit să mai deştepte morţii, şi, alunecînd pe mîlul fundăturii, trecu, prin întuneric, departe.

La Paşilaţi e vacant un post de judecător.

RĂSPUNS BANAL

La întrebarea dumitale am un singur răspuns, banal şi adevărat : de viaţă hotărăşte secunda.

Într-o ploioasă seară de toamnă tîrzie, aşteptam în colţul unei străzi întunecate dintr-un cartier pustiu al unui oraş industrial francez. Mistuisem zece ţigări şi timpul părea mai lung decît fusese. Sferturile de oră se topeau prea încet şi părăseau cu greu cadranul luminos al orologiului primăriei, încurcate parcă de limbile arătătoare, în firul fin de păinjeniş al ceţii. Scoteam capul spre stînga, mă uitam la dreapta, ochiul meu străpungea în toate direcţiile aerul îngroşat de răceală. Ea nu mai sosea.

Trebuia să ne întîlnim la nouă precis. Îi repetasem de cîteva ori : «La nouă !» Îmi răspunsese de cîteva ori : «La nouă !» Dar fiinţa ei agreabilă şi blajină era distrată de-o zăpăceală înnăscută. Femeile sînt inexacte ca şoarecii şi cocorii. Gingăşia cu care îmi aşteptam părechea, catifelîndu-mi sufletul pînă-n amănunte, începu să şovăiască, schimbată-n mînie. Pecît sînt de fraged în sentimente faţă de surioara noastră terestră, trebuie să mărturisesc că tot pe-atît sînt şi de violent. Pe femeia adorată sau o sărut frenetic, cu insistenţa arcuşului pe coarda vioarei, sau o înjur, cu bombăneala unui contrabas. Aşa mi-este firea sau neamul, nu ştiu cum să zic.

În seara de care îţi vorbesc ajunsesem oribil de exasperat. Dacă scumpa visărilor mele ar fi sosit atunci şi mi-ar fi spus : «Am întîrziat, puiule, sărută-mă» — eu i-aş fi răspuns cîrpindu-i două palme.

În tăcerea umbrelei, întinsă pe flacăra mea, ca un abajur, compuneam un discurs crud, semănat cu ghimpi. Îi tolerez femeii să mă amăgească, lipsa de punctualitate nu i-o trec însă cu vederea. Cine mă minte fără formă, fără stil, îmi răpeşte ceva din demnitate şi rămîne în opinia mea ca o fotografie decolorată şi mucegăită.

Prin urmare, mă găseam în colţul obscur al străzii, exagerîndu-mi durerea şi torturat de închipuiri. Observasem, cu toată preocuparea mea absorbantă, de mai multe ori, în scaiul ceţii, un contur feminin. Nu vreau să spun că simţindu-te mîngîiat de aceeaş ceaţă cu o femeie, înseamnă că încerci o sensaţie deosebită. Nu. După o asemenea socoteală, poţi avea cele mai variate şi mai penibile

senzaţii, dacă te gîndeşti la tot ce cuprinde ceaţa care zace împrejurul inimii tale. Nu. Eram numai un observator intrigat. Am ajuns la concluzia, examinînd toată situaţia, că femeia din întuneric nu era o profesionistă. Acţiunea ei, geamănă cu acţiunea mea, consista în aceleaşi mişcări nerăbdătoare şi totuş resemnate. Fiinţa ieşea ca să se uite, rămînea un moment desinată pe umbră şi reintra în adăpost. Fiinţa nu avea umbrelă. Dar nu era nici aceea pe care o aşteptam de-o oră, căci indicaţiile ceţii o arătau mai înnaltă şi mai fină decît Eleonora. Făcui cîţiva paşi tîrîş într-acolo şi verificai că străina se slujea, ca să aştepte, de un gang cu boltă. Fără îndoială că aştepta şi ea pe cineva : această certitudine mă umplu de o simpatie caldă. Simţii ceea ce simte un interior cu muzică şi tablouri, cînd gospodina, bălană şi elegantă, toarnă ceaiul în ceştile de ceramică zmălţuite cu peruzele.

«Biata fată, îmi zisei. Singură la zece seara, pe-o aşa vreme, şi cînd nu bănuieşti ce se mai poate întîmpla !»

Dumneata ştii că sentimentele se topesc numaidecît pe figură, ca vopseaua cînd scapă pensula în apă. Expresia figurii mele trebuie să fi indispus crîncen pe necunoscută, căci arătîndu-mă întreg în dreptul felinarului din preajma gangului, ea întoarse capul brusc, ca şi cum m-ar fi lovit cu un lemn uscat. Mă grăbii să mă întorc şi reluai locul meu din colţ. Cu toate că nu-i văzusem, din lipsă de timp, frumuseţea, ghicii îndată încruntarea ei mîniată, sprîncenele încordate, fruntea crispată, gura împietrită. Ideea fidelităţii şi-a inocenţii jignite se ivi în mustrările ce-mi făcui. «Am fost indiscret, îmi ziceam, n-am făcut bine.» Şi eram gata să agravez indiscreţia făcută printr-o indiscreţie nouă, cerînd scuze străinei.

Dar timpul trecea, trecea mereu, Eleonora nu sosea, timpul trecea pentru amîndoi. De cîteva ori am repetat cei douăzeci de paşi către adăpostul vecinei din ceaţă. Luîndu-mi inima în dinţi, făcui odată doi paşi mai mult, pînă în dreptul gangului de refugiu, şi, lucru curios, mai făcui alţi doi în interiorul gangului. O rază anemică electrică despărţea întunericul dintre păreţi ca o bară, şi cădea pe ochii ei de idol splendid. Ea mă privi cu sinceritate... Salutul meu fu politicos însă lacom. Mă silii să-mi pot scoate pălăria cu ceremonia lentă a respectului recules. În sfîrşit, surîse... dar surîsul ei ironic avea mai degrabă în vedere evenimentele care ne determinau să ne întîlnim.

— Mi-aţi putea permite, domnişoară, să vă întreb dacă şi dumneavoastră aşteptaţi, ca şi mine, pe cineva care nu mai soseşte ?

Surîse iarăş, însă ruşinată.

— Nu aţi binevoi să primiţi să-i aşteptăm împreună ?

Ea nu răspunse nimic, dar se apropie din pricina marelui gol negru din fundul clădirii, pe unde trecea ca un zgomot de fluviu viforos. O invitai să iasă, ca să nu răcească. Se supuse şi, ajunşi pe stradă, îi oferii o jumătate de umbrelă. Ea se temea să nu pară complice, şi eu, din respect, ţineam umbrela la oarecare depărtare, aşa că ne ploua pe amîndoi. De fapt nu ne ploua prea tare pe niciunul, căci acoperişurile caselor, depăşind peste trotuare, ne apărau cu streaşina lor. Cîteva picături veneau totuş din cînd în cînd pînă la noi, ca nişte alice de gheaţă. Repetarea acestor împuşcături din întuneric ne făcu, după cîtva timp, să ne găsim adunaţi subt umbrelă, furaţi de-o emoţie delicioasă care ne zăbrelea cuvintele şi punea gîndurilor noastre papuci de mătase şi lînă.

Vorbeam cu un sfert de glas şi ne-am privit de mai multe ori blegi, ca nişte capre oprite cîteodată din păscutul florilor parfumate şi arătîndu-şi bijuteriile de opal ale ciudaţilor ochi. Privindu-ne mai lung, a trebuit să ne oprim în loc cîtăva vreme. Dam răgaz amîndoi să se petreacă fenomenul... Parcă dedesubt, în pămîntul cald, rădăcinile plopilor noştri învecinaţi îşi schimbau întocmirea şi se înfăşurau leneşe unele cu altele, iar noi aşteptam hipnotici ca împletirea să se facă întreagă de la sine. Ochii ei astrali au trezit visările adormite în apele sufletului meu şi le-am zărit lipite de undă ca nişte obraze de copii, cu nasul turtit pe sticla unei vitrine cu pomi de Crăciun şi jucării. De cîteva ori ea şi-a lăsat pleoapele zîmbind, un zîmbet de nuanţe.

Şi vorbirăm aşa un ceas deplin, poate că mai mult. Şi nu ne mai aduceam aminte nimic. Singur, fără să ştiu, braţul meu o încolăci, şi singură, fără să ştie, coapsa ei curbă încăpu înlăuntrul mîinii mele rotunjite, ca o mîţă într-un şal. Mîna ei se încleştase lin de mîna mea strînsă pe măciulia umbrelii : un cap de mistreţ. Obrazul începuse să-i somnoleze pe umărul meu, şi ne-am dus înnainte, nu ştiam unde, pe străzile goale. Căutătura îi strălucea, întoarsă către mine, de-o dragoste atît de pătrunzătoare, încît a trebuit, deasupra braţului meu, întins ca un reazim, să inter-

calez prima sărutare în buzele ei așteptătoare, și să beau suspinul lor întreg.

O femeie grăbită trecu pe lîngă noi și o recunoscui... Destinul ei se isprăvise.

Alăturați și muți și simpli ca niște creștini primitivi înlănțuiți, porniți cu aviditate către ruguri, ne duserăm împreună acasă, în odaia mea caldă, unde lumina căminului așternea un steag de purpură deasupra patului meu alb și răcoros...

Voiai să știi cum mi-am cunoscut nevasta !

De atunci sînt douăzeci de ani. În fiecare iarnă ne ducem cu copiii noștri la Grenoble și ne sărbătorim adolescența, reconstituind singurătățile noastre de atunci, subt streașină și-n ceață. Casele, străzile, au rămas intacte, ca și odaia mea de student, în care actualmente locuiește băiatul nostru cel mare, student în medicină, și ne bucurăm, desigur, de suferința absenților din prima seară.

Cît despre Eleonora, ca să nu scape nimic nepovestit pînă la final, ea s-a căsătorit cu un negru boxeur, șampion al Uruguaiului, și, după informațiile mele, o duce bine.

TOADER

Viu de la poștă. Patru trepte. O ușă la dreapta. Împing ușa : patru ghișeuri, patru capete severe, capetele poștii.

— Ce poftești ?

— Cum mă cheamă ? Toader mă cheamă.

— Treaba dumitale ; ce dorești ?

— Cîți ani am ?... Întrebarea nu mă miră deloc. Cîți îmi dați ?... Sînt de cincisprezece ani, domnule șef, și mama se numește Catinca. Nu vă puteți închipui ce fire blîndă și ce femeie de ispravă... Eram numai atîta, de-o șchioapă, și-mi aduc aminte că mă spăla pe cap. Unchiul Costea îmi zicea brînzoi... și-mi da cinci parale în fiecare zi, ca să-mi cumpăr bomboane : «Na de bomboane și bagă bine de seamă să nu-ți strici stomacul». Cînd mă gîndesc, domnule șef, cum zicea el vorba asta, stomacul, mă înduioșez.

Îmi veniră lacrimile, și începui să plîng, în fața poștei-restante, ca un copil.

— N-aveți o batistă, domnișoară, mă rugai de fata de la un ghișeu, pe a mea am uitat-o acasă. Numai un moment...

Lingă mine venise o doamnă, care, uitînd ce trebuia să ceară, mă privea cu un fel de sfiială. Și se înmulțise lumea la ghișeuri, și toată lumea se uita la mine, cu un fel de admirație, — și funcționarii și funcționarele cu capul scos, ca la teatru, din ghișeuri se uitau la mine. Acela căruia îi ziceam «domnule șef» își îndulcise dintrodată într-atîta figura ieșită cu totul afară din ferestruica lui, încît nu mă putui opri să-i arăt recunoștință. Întinsei mîna și-l mîngîiai pe obraz :

— Cum semeni cu vărul meu ! îi spusei cu un oftat... cu vărul meu care a murit.

Atunci toată lumea începu să rîdă. Fiind comunicativ, începui să rîd și eu, socotind că s-a întîmplat ceva de care trebuia să rîdem cu toții.

— Vedeți pe omul ăsta ? zisei unei domnișoare de la poștă, arătîndu-l pe odăiaș, care cred că făcuse un semn în dosul meu și rîdea pe înfundate. E un mare pișicher. Nu știu cu cine seamănă, dar îl cunosc. — Te cunosc... nu te face... zisei odăiașului.

Lumea rîse atunci mai tare.

— Și-a tras chipiul pe ochi, ca să nu-l recunosc... adăogai eu, rîzînd cu hohot de felul cum își trăsese chipiul pe o sprînceană. Subt cozoroc, gura îi făcea o strîmbătură care mă silea să rîd din ce în ce mai tare.

— Mare secătură ce ești ! îi zisei cu sinceritate. Sînt oameni, domnișoară, așa, comici. Am cunoscut pe unul, la care ajungea să mă uit ca să pufnesc în rîs. Era ciupit de vărsat. A murit și parcă ar fi fost îngropat în sufletul meu. Rîde noaptea în mine și mă scol din somn rîzînd...

Rîsul meu umplu toată poșta, ca un fulger care tuna din toate gurile și ca un vînt de hohote nestăpînite. Un domn plin de barbă veni pe la spatele ghișeurilor și puse ordine, — probabil directorul. Funcționarii se risipiră stîngaci ca niște ploșnițe la ivirea lămpii.

— Nu vă e rușine, domnilor ! se răsti cu gravitate directorul. Publicul așteaptă la ghișeuri, și dumneavoastră stați de glume. — Dar dumneata ce tot vrei, domnule ? răcni directorul.

Mă întorsei să văd la cine răcnește. Zbiera la mine.

— Cu dumneata vorbesc, zise directorul, pironindu-mă cu degetul și arătînd din manșetă o mînă păroasă.

— Cu mine ? zisei.
— Chiar cu dumneata. Ce te uiţi aşa ?
— Mă cheamă Toader, îi zisei.
— Ce-ai zis ?
— Am zis că mă cheamă Toader. Cum o să zic că mă cheamă, dacă mă cheamă Toader ?
Căutătura teribilă a directorului plezni ca o spetează prea încovoiată, într-un hohot de rîs, cînd domnişoara îi adaose :
— Îl cheamă Toader şi are cincisprezece ani...
Directorul se mototoli de rîs.
— De ce rîzi, domnule director, îl întrebai supărat.
— Păi, om de cincisprezece ani eşti dumneata ?... Nu vezi că ţi-e barba cît a mea ?
— Cum ? nu sînt liber să am cincisprezece ani ? îl întrebai.
Cineva mă ciupea prin pantalon.
— Cine mă ciupeşte ? strigai eu în gloata care sporise la spatele meu, între balustradele din faţa ghişeurilor.
— Nu crede că nu te-am văzut ! strig eu din nou, şi mă întorc repede către domnul gras, care mă ciupise... Te rog să mă mai ciupeşti o dată, dacă-ţi dă mîna.
Domnul cel gras mă ciupi atunci în faţa mea, cu toată brutalitatea, ca şi cum mi-ar fi rupt carnea în cleşte. Mă uitai, înnebunit de durere, la el, întrebîndu-mă ce i-aş putea face. Nu-i puteam face nimic.
— La o parte ! strigă un om cu o ladă pe umeri, izbindu-mă în şira spinării.
— Te rog, domnule, să umbli cu băgare de seamă, îi zisei.
Omul mă turti cu lada, ca să o bage pe uşa de lîngă ghişeu.
Domnul cel gras zise :
— Haide, isprăveşte odată şi mişcă-te de aici.
— Nu mă mişc, îi răspund : am venit întîiul. Domnule director, eu am venit întîi, aţi văzut.
— Spune, domnule, ce doreşti, îmi zise directorul, şi lasă-ne în pace.
— V-am făcut ceva ? îl întreb.
— N-ai făcut nimic, dar spune ce vrei...
— Vreau să nu mă mai înghesuie şi să nu mă mai ciupească dumnealui.
Atunci simţii cum mă dă lumea la o parte şi mă înţepenii cu mîinile de rampă. Mai multe braţe mă dezrădăci-

nară și vrură să mă scoată din fața ghișeelor. Mă opintesc. Domnul cel gras îmi răsucește mîna ca o frînghie, și cedez. Într-o clipă sînt scos afară, la ușă, și, în rîsul general, sînt aruncat în stradă. Ușa se închide și văd prin geamuri publicul împingînd în ea ca să o ție închisă împotriva mea. Mă reped și arunc cu picioarele în ușă, răcnind :

— Dați-mi pălăria !... Domnule sergent, mi-au luat pălăria și nu vor să mi-o dea... Dați-mi pălăria !...

Pecînd izbeam în ușe, o droaie de copii se adunară împrejurul meu. Erau orele patru și ieșeau din școli. Lîngă mine văzui ochii albaștri ai unui băiat atît de frumos, încît m-am plecat să-l sărut. El se ridică, rîzînd, pe vîrful picioarelor și mă scuipă în obraz. Nu știu ce fel a fost efectul acestui dispreț, că începui să plîng și o luai la fugă, — cu toți copiii după mine. Întărîtați ca mîțele de alergarea frunzelor, ei mă urmăreau cu pasiune de-a lungul străzilor. Un huiet ca vîntul venea cu ei după mine. Aruncau cu linii, cu creioane, cu bulgări de hîrtie. Ziceau ceva, strigau ceva, un cuvînt pe care voiam să-l înțeleg ; nu știu ce ziceau.

Mă opresc deodată, hotărît să aflu, și iau de jos și-l ridic în brațe pe cel mai apropiat de mine dintre copii.

— Ce-ai zis ? strig eu în urechea lui, strîngîndu-i îndîrjit umerii în mîini ca-n niște menghini.

— Toader tîmpitul ! zise băiatul.

«Toader tîmpitul ?» mă gîndesc.

— Toader tîmpitul ! repetă băiatul, nițel obraznic și nițel dureros de strînsura mea.

— Toader tîmpitul ! urlară copiii.

— Eu sînt Toader tîmpitul ? întreb pe copil, sugrumîndu-l.

— Da, tîmpitul !

— De ce tîmpitul ? îi strig eu, strîngîndu-i beregata și frîngîndu-l între genunchii mei, hotărît să-l calc și să-l zdrobesc cu picioarele... De ce ?

Înnainte de a-l ucide, mîinile mi se înmuiară și lacrimi simții urcînd în sufletul meu, și dădui copilului drumul.

— Ai să mă ierți că te-am strîns așa de tare, îi zisei, și mă lăsai pe marginea trotuarului, descurajat.

— Toader tîmpitul ! strigă copilul, și toți copiii strigară cu el, ca o holdă răzvrătită, lovindu-mă fiecare în cap, cu linia, ca un stol de vrăbii atacînd un erete.

Mi-aduc aminte acum, către seară, pe banca din grădina publică, subt copacii îngălbeniţi, şi nu înţeleg. Ţin în mînă o scrisoare pentru mama, o port cu mine de o lună de zile. De ce nu i-o trimit ? Biata mamă îmi scrie mereu... Unde mi-e pălăria ?

Zarea din apus, posomorîtă, are tot atît neînţeles cît şi înţeles.

GRIGORESCU

Bietul Grigorescu ! Nu-l mai văzusem decînd am plecat la mînăstire, şi l-aş fi putut uita, dacă scrisoarea lui neaşteptată n-ar fi venit să mă cheme, într-o zi ploioasă, lîngă el. Ca un om care s-a culcat şi îşi aduce aminte că nu şi-a întors ceasornicul, Grigorescu se sculase în cot ca să mă strige cu ce voce-i mai rămăsese vie. Cazna ce pusese ca să-mi spuie, la un trecut instinctiv, *cît m-a iubit* de puternic, o mărturisea scrisul frînt, parcă dus cu o aripă silită să ţie tîrîş un condei.

Simţeam cum într-unele cuvinte voinţa se învierşunase asupra unui braţ mai uşor ca aerul. Silabele, rupte, erau presărate în pagină de-a lungul. Unele cozi de literă săreau din linii, parcă la fiece întorsătură peniţa primise un bobîrnac în cioc. De fapt, la spatele prietenului meu şi într-acelaş pat cu el, stătea *cineva*, lovindu-l în cot mereu, întrebîndu-l mereu : «N-ai mai isprăvit ? Ajunge ! E tîrziu şi inutil.»

A trebuit să vizitez pe bolnav, ca prieten şi mai ales ca «părinte».

În căutarea mahalalei depărtate, mă gîndeam la sorţii lui Grigorescu.

Cîrciumarul, care trebuia să-l aducă mai tîrziu de prin satele Bacăului la Bucureşti, în tinereţea lui se căsătorise, din dragoste, cu o femeie scoasă de la pezevenche. Cucoana Tinca nu i-a putut da mai mulţi ani de-a rîndul un succesor.

— Degeaba m-am rugat, nu a vrut Dumnezeu să-mi dea un copil, născut din mine, şi m-a pedepsit cu un strein! se văieta muma adoptivă.

Oftatul ăsta îl durea pe Grigorescu, de cîte ori cucoana Catinca îi amintea de binefacerile ei și ale răposatului, al cărui «tablou» făcea față, într-un cadru poleit, unei turcoaice cu mandolină. Cu o țigare groasă în gură și întinsă pe fotoliu, amintirile năpădeau pe cucoana Tinca, odată cu o trebuință sufletească mare de a-și sfătui copilul străin. Bolnavă de ficat și uscată, tușind și vîjîind, cucoana Tinca lua gravitatea unui profet bețiv. Adeseori mîna îi cădea, cu sunetul unei linguri de lemn, în capul lui Grigorescu, care își trăgea subt ochi o carte și nu da toată luarea-aminte cuvintelor înțelepte ce-i înnebuneau auzul. Căci cucoana Tinca visa să-și facă băiatul funcționar, pecînd băiatului îi plăcea mai bine să-și piardă vremea citind. Citea ziua, citea noaptea. Ea nu-și putea închipui că se poate citi atît de mult și că cititul ar fi fără sfîrșit. Neștiind carte, i-a fost cu neputință să se asigure de calitatea lecturii. Cucoana Tinca aflase cam ce citește Grigorescu, de la un cumnat.

— Crezi dumneata ?... Nu se mai mișcă de la masă. Tot aduce mereu alte cărți... Nu pot crede să fie ceva serios...

— Scrie de muieri peste tot, spuse cumnatul, relativ la cărți.

Așa, Taine și Plato au fost aruncați în foc de mîinile cucoanei Tinca. Pentru ca seara să nu mai citească, «gazul» din lampă rămînea todeauna pe fund, iar de multe ori, revoltată în patul ei diavolesc de liniștea ce o ghicea dobitocul în sufletul unuia care gîndește, intra, înșfăca lampa și o lua cu ea în odaie. Acolo, cucoana Tinca se gîndea că, jignit și insultat de apostrofe, fiul vitreg nu scosese o vorbă. De ce a tăcut ? Ar fi trebuit să se opuie, să-i ia lampa din mînă. Nu-s atîția copii, tot atît de stricați, care se răzvrătesc și își bat părinții ? Plimbîndu-se prin odaie, căuta o idee. Tăcerea lui o jignea. Lua lampa și se întorcea. Grigorescu sta culcat. Ce ar fi putut să-i spuie ? Se uita la el. Și l-ar fi ucis !

— Vasăzică, te-ai culcat, nesimțitorule ?! izbucnea cucoana Tinca, răsucind o țigare puturoasă și așezîndu-se pe scaun.

Grigorescu cîștigase în optsprezece ani de conviețuire filosofia senină a insensibilizării. Privirea lui neutră observa pe cucoana Tinca. Ea ar fi voit în locu-i un băiat care să sară furios din așternut și să-i scoboare, ca o piatră, în moalele capului, pumnul. Căci ar fi putut plînge și triumfa.

I-ar fi putut striga «omorîtorule mizerabil, ucigaş de mamă», cu vocea sublimă a unui actor. Aşa, de osînda ei oricît de obraznică, pe care i-o arunca, de adevărul strigătelor ei, cucoana Tinca se îndoia, — şi suferind în sufletul ei prost şi trufaş.

Nici la a cincea ţigară şi al cincilea discurs, Grigorescu nu arăta nici mînie, nici scîrbă, care tot i-ar fi fost mai dulci decît liniştea lui. Atunci simţea şi ruşinea de a fi ridiculă. Gura ei, apucată de strîmbături, amorţea, mîinile i se încovrigau şi, luînd lampa, ieşea ca un hoţ pus pe goană de o fantomă.

Şi iarăş, în odaia ei, nu putea să doarmă, ghicea că *ăla*, cel întins în pat, era mai tare. Ştia că în sineş *ăla* rîde, nu că rîde el, dar că rîde dreptatea lui. Era de nesuferit să simtă că *ăla* avea dreptate.

Aceeaş linişte a întîmpinat-o în ziua cînd, zmulgîndu-i un caiet din mîini, în care de ani de zile, pe subt ascuns, pe stradă sau la privată, pretextînd dureri de pîntec dese, Grigorescu îşi nota tăcerea, cu foile subsuoară, s-a dus la un om învăţat, de peste drum, şi i le-a arătat. Erau acolo şi doamna şi domnişoara, care aveau pentru Grigorescu necazul femeilor nebăgate în seamă. Cucoana Tinca a explicat şi s-a rugat să vadă domnul Adamescu cu ce se ocupă băiatul ei.

Domnul Adamescu, deschizîndu-l, nu putu citi, caietul fiind în mare parte scris în latineşte.

— E foarte încurcat, cucoană Tinco, zise vecinul, schimbat la faţă... Băiatul dumitale n-a învăţat cel puţin să scrie... La noi se cere caligrafie...

Dar ideea că Grigorescu cunoştea şi alte limbi pe lîngă limba mahalalei, îl impresionase defavorabil. El auzise că «băiatul cucoanei Tinca» era un puturos. Avea dovadă că mahalaua grăieşte adevărat.

Domnişoara, diplomată într-un pension din Calea Griviţei, luînd caietul în mînă, spuse :

— Băiatul dumitale a copiat o carte de Poldăcoc.

Iritat, domnul Adamescu mai răsfoi şi dete de o frază în româneşte. Îşi deschise cu bucurie ochii, asigurat că de data asta are să înţeleagă. «Dumnezeu, citi el, e în natură de o absenţă prezentă.» Domnul Adamescu îşi simţi mintea descreţindu-i-se ca un fir de păr creţ. Ar vrea să rîdă şi nu poate.

— Cucoană Tinco, zise el, băiatul dumitale e nebun...

— Înjură pe Dumnezeu ?

— Îl batjocorește.

Asupra acestora, cucoana Tinca se întoarse acasă, năvăli în capul lui Grigorescu cu caietul, pe care apoi îl aruncă în foc.

— Blestematule ! zise ea.

Un presentiment drăcesc dă omului derînd sensația valorii unui act. Cucoana Tinca se așeză pe un scaun și rîse. «Poate acum, zicea sufletul ei, o să-l faci să te ia la palme, ca răposatul.»

Grigorescu se uita cum îi arde caietul.

Pe la douăzeci de ani, Grigorescu intrase adînc în această luptă cu femeia și începuse să cugete la starea lui. Moștenise de la tată-său trei părechi de case, al cărora venit îl lua cucoana Tinca, dimpreună cu venitul altor două părechi, ce-i aparțineau ei. Boala cucoanei Tinca, pelagroasă, îi da nădejdea necăutată că se va stinge de la o zi la alta. Într-un rînd, ostenit și știrbit ca o unealtă, și aproape de sfîrșitul răbdării, mă întreba într-o scrisoare dacă în principiu era imoral să studieze părțile rafinate ale toxicologiei, care permit corectarea întîrzierilor naturii. Ajunsese să doarmă, nemărturisit, pe băncile grădinilor publice și să nu mănînce cîteva zile. Apoi l-am pierdut din vedere.

Refăcînd așa, în scurt, viața lui Grigorescu, înnoroit pînă-n genunchi, ajung în ulița căutată, într-un cartier al capitalei, ce pare un oraș de soboli. O poartă scundă, de zăbrele, spre care mă duse o succesiune de cărămizi aruncate de fiece pas una, ca un șir de țestoase roșii, ieșite la fața unui fluviu de mîluri. Numărul opt era pe o prăvălie de colț, cu obloanele astupate, fără firmă, schimbată în casă de locuit. Din economie, cucoana Tinca își închiriase casa din oraș și se mutase acolo. O umbră de umezeală posomora zidurile pînă la jumătate. După ce umblasem două ore, clipa aceasta, de a împinge poarta, n-o puteam trece ușor, și m-aș fi întors, pe alte două ore de ploaie, la mînăstire. Dar cucoana Tinca mă văzuse.

— Poftim, părinte, poftim, te așteptam... Și intrînd pe poartă, un clopot vestitor se strepezi, ca o măsea ce ți se sparge-n gură. Pusei piciorul și pe pragul din curte al prăvăliei. Îmi ștersei tălpile pe ceva moale, murdar și mare, ce părea a fi fost în vechime un cîine sau un palton.

Și îndată văzui ochii mari, albaștri, ai lui Grigorescu, într-un obraz ce era, față de ochi, ceea ce-i soclul față de o inscripție. Ființa întreagă nu mai trăia parcă decît ca să-și alimenteze ochii, ca rîurile, care sînt atît de multe și de mari numai pentru ca omul să-și ia din ele un pahar. O barbă ca un puf învelise fața de tuberculos a lui Grigorescu.

Îl privii de la ușă, oprit fără voie și cu voie. Ce trebuia să fac ? Să-l îmbrățișez și să-l sărut. Cineva îmi șopti pe subt ureche : «Nu !». Și prefăcîndu-mă că-mi caut un cui pentru manta, apoi un loc pentru galoși, apoi altul pentru pălărie, dădui datoriei întîrzierea care ofilește spontaneitatea. Ochii lui Grigorescu scădeau treptat. În orice alt timp m-aș fi mîhnit. Atunci simții parcă o nevoie să-mi rectific voința și să sfărîm încă de la început arcul sufletesc mare, pe care acest bolnav, singuratec în lumea toată, îl întinsese spre mine, omul din patria lui morală. O clipă, și-l văzui și mai singur, cu desăvîrșire singur. Pleoapele lui se zbătură semnificativ, și-l zării departe, ca o piatră rotundă în mijlocul pămîntului, strînsă de întuneric. Îi arătam cu liniște că între noi se și ridicase zidul de netrecut. Îi arătam că el a murit. Mînuiam asemenea nuanțe, în acest ceas, cu o îndemînare curioasă, de care orișicînd aș fi fost incapabil. Și ele veneau de la sine, din tezaurul de lașitate din inima naturii, fără să le cuget. Felul meu de a lua chiar pentru mine în împrejurare o înfățișare înspăimîntată. Chestiunea centrală era aceasta : să nu-l sărut, să nu mă ating de el și să-i impun și lui această nevoie. El o ghicise și, prin puterea de sinteză a celor ce mor, el și trecuse dincolo de ea. Acum, ochiul lui îngălbenit se uita la mine cu nesimțirea bășicilor de sticlă puse-n grădini pe capete de țăruși. Iar ochii mei nu se simțeau rușinați. Aveau conștiința că cel din fața mea nu mai face parte din viață și că în curînd nu va mai avea nicio suvenire. «Haide ! parcă ziceau ochii mei, să-i dăm o lovitură.»

În brațe și în piept simții deodată o năvală de viață neiertătoare, ce creștea cu tot ce pierduse celălalt. Un zîmbet fericit mi se întinse inconștient pe conștiință, trecîndu-mi des pe buze, la toate vorbele de nimic. La cele mai triste, rîdeam. Ca să întîrziez și mai mult întîlnirea, mă trăsei în dreapta ușii, cu cucoana Tinca. Îi cerui detalii de boală, cu un interes pur statistic și cu nevoia de precizii

abstracte a unui termometru. Ea-mi demonstra cu gesturi că totul e pierdut, scuipînd dintr-o ţigare pe pămîntul care bătătorea încăperea.

Atunci, mă întorsei spre doamna Treptescu, o mătuşe depărtată a lui Grigorescu, şi care, din ură de neam, nu se întîlnise cu cucoana Tinca de optsprezece ani. Femeie ca de patruzeci, grăsună. Un fiu al ei se împuşcase, cu cîţiva ani în urmă, la Paris, unde-şi purta un suflet cu care nu se mai putea înţelege. Grigorescu a stat în Franţa pe socoteala lui. Doamna era însoţită de fiica ei, o domnişoară ca de şaptesprezece ani, pe care Grigorescu o iubise, ca un văr şi ca un poet. Doamna Treptescu întîrzia lîngă mine, cu o simpatie dintru-ntîi neînţeleasă. Privirea ei căuta în ochii mei parcă răspunsul unei chestiuni ce şi-ar fi pus-o în complicitate cu mine.

După un mare sfert de oră, mă apropiai de patul lui Grigorescu. Nu mai eram nou-venit. Un miros de excrement ieşea din aşternut.

— Am primit scrisoarea dumitale, spusei eu, cu tonul cald al unui personaj oficial.

Grigorescu făcu un semn, ca să-mi spuie că mi-o scrisese.

— Eşti bolnav ? îl întrebai, parcă i-aş fi zis : «Vrei un congediu de zece zile ? dar te rog să fii punctual.» Sau: «Ţi-au plăcut căpşunile ?»

Şi, împreună, toţi cîţi eram acolo, intrarăm într-o convorbire lungă, la care Grigorescu lua parte cu ochii lui imobili şi rareori cu un singur cuvînt.

— Ştii, a fost alaltăseară la doctorul Policliu... mi-era rău... A refuzat să vie... ca să nu-şi mîzgălească trăsura... A venit a doua zi. Spusese că nu mai primeşte onorariu decît în aur.

Acum, printr-o tactică inversă, căutam să fiu din ce în ce mai frăţesc cu Grigorescu, ca să-i dau mulţumirea de a se crede înşelat asupra primei mele tactici. În curînd, îi văzui ochii din nou licărind. Printr-o operaţie de entuziasm sufletesc mut, îmi spuse (era într-o marţi) :

— Vineri ies, am ceva de cumpărat... Ai dat, mamă, ghetele la dres ?

— Da, mamă, da, le-am dat... zise cucoana Tinca, în ochii căreia văzui două lacrimi cu totul parazitare... care, în loc să mă mişte, m-au înveselit... Le-am dat, mamă, le-am dat, puiule, suspina pelagroasa, cu o voce îmblănită...

Şi, mîine, o să vie şi bărbierul, să te tunză... of, Dumnezeule !... Şi pe urmă vine popa. Săraca de mine, o să rămîi singură... singură cuc ! — Şi lacrimile o podidiră.

Dar doamna Treptescu, găsind că am stabilit o intimitate destul de generală, îmi făcu semn că ar avea să-mi spuie afară ceva... Cucoana Tinca, a căreia căutătură părea interesată, făcu o mişcare de fiară.

Grigorescu tocmai avea nevoie să rămîie singur cu muma lui adoptivă, care acum îi slujea de dădacă.

— Mi-a rupt şoldurile, maică, aşa-i de greu... zise cucoana Tinca. De zece zile n-am închis ochişorii... Abia aţipesc şi mă strigă : «Mamă !» Nu mai ştiu ce să mă fac... Tot scoală-l şi culcă-l mereu... Că nu închide şi el ochii un minut, ca să apuc să mă odihnesc !... M-am prăpădit... Nu mai mănînc... Uite cît am slăbit, făcea ea, arătînd gura lărgită a unei fuste murdare... Şi mă arde, mă arde aici. — Pumnul ei strîns trecea apăsat de la pîntec pînă la înghiţitoare, ca un fier de călcat, arătînd calea spirtoaselor băute... De l-ar lua Domnul mai curînd ! striga ea privind spre Dumnezeu, în vreme ce Grigorescu se uita la noi cu ochii lui mari înstrăinaţi.

Şi ieşind noi în curte, cucoana Tinca îi ridică plapuma şi strigă cu o furie potolită pentru urechile noastre :

— Iar te-ai pişat ! Usca-ţi-s-ar... că nu te poţi ţine. — Şi-l ridică în braţe, cu nişte braţe ce i le aruncă de mijloc ca două bice.

Închizînd uşa, zării prin geam corpul lui Grigorescu, atîrnînd schelet pe umerii cucoanei Tinca, murdar de mai multe săptămîni în jurul şalelor, pînă la subsuori şi genunchi. Şi cum cucoana Tinca îi ţinea în loc de pielea spinării, ca de o haină, Grigorescu îi săruta obrazul vînăt, înnecat într-o coajă de spuzeală verzuie.

— Auziţi cum îl canoneşte ? îmi spuse doamna Treptescu în curte. Nu-i lasă măcar ceasul morţii liniştit... Ce milă mi-e de el !... M-am hotărît să vin în toate zilele pînă ce-o muri. Cînd sînt aici, tot se mai sfiieşte...

Cu picioarele în nămolul curţii, imprimat de pasul în K, în cruci în stele, al găinilor, primeam ploaia întreagă pe umbrele. Cîteva raţe bălăceau mai încolo. Două odăi ale prăvăliei, cocoana Tinca le închiriase, îmi spuse doamna Treptescu, din calicie. O femeie îngălată, cu părul bălan alburiu mărăcinos, se uita chiorîş din prag la noi, prosteşte sau cu respect. Prin crăpăturile ulucilor, dincolo, umblau

două voci însoţite de două părechi de ochi curioşi... Doamna Treptescu mă încunoştinţă că intenţia lui Grigorescu era să-mi lase o păreche de case mie ; mă rugă să le primesc şi să le transmit fetii, ca o despăgubire pentru cheltuielile făcute la Paris de fiul ei sinucis...

— E doctorul... soro... zise o vecină.

— Domnule doctor, a murit ? zise cealaltă, înnălţîndu-se pe gard.

— Nu-i răspundeţi, îmi spuse pe un ton confidenţial doamna Treptescu... Curiozitate de mahala...

— Nu vezi, madam Fiteanu, că nu e doctorul ? E popa!... răspunse altă voce. S-a dus.

Şi făcîndu-se tăcere, auzirăm ploaia căzînd peste sărăcia murdară a mahalalei, şi măcăitul răţoiului, mai multe minute... Şi deodată un glas înnăbuşit venind dinlăuntru...

— Auziţi ? spuse doamna Treptescu... îl bate...

Se desluşeau nişte sughiţuri ca-n urma unor ghionţi într-o tobă. Trăgîndu-mă către uşă, mă uitai prin geam... Cucoana Tinca izbea din toate puterile cu pumnul, pieziş, în şoldurile lui Grigorescu.

— N-auzi să nu mai strigi, afurisitule ! îl îndemna cu vocea ei groasă, izbind mereu, că te aude popa ?

Grigorescu se căznea să-şi astupe geamătul, care nu mai avea nici consistenţa zgomotului de hîrtie.

— Toată viaţa te-am hrănit ca pe un chior, mai zise cocoana Tinca.

Şi de data aceasta pumnul îi căzu violent de cîteva ori peste pîntecul lui Grigorescu, care nu mai scoase niciun sunet, de niciun fel.

PANSAMENTUL

În vagonul de tramvai foarte populat, apare un copil, urmat de o doamnă, care-l cîrmeşte din spate. Neobişnuit de atenţi, politicoşii pasageri le fac drum cu greutate. Mai mult, două persoane, sculîndu-se de pe o bancă, poftesc pe noii-sosiţi să şadă jos. Toate capetele s-au întors.

Spectacolul e într-adevăr impresionant şi suferinţa evidentă. Capul copilului, bandajat jurîmprejur, prezintă în vastele lui proporţii dovada unui accident grav sau a unor

erupții monumentale. Umflăturile craniului poate că aparțin unui gen de bube rele, ca o conopidă sau ca un bojoc, văzute în dicționarele de medicină la librărie. Din creștet și laturi iese, ca un corn lateral, bont și rotund, un cucui enorm. Bietul copil ! Atîrnat de curele în echilibru, publicul e mișcat și comentariile cu jumătate de voce vor să deschidă cu bunăvoință gura mamei de lîngă copil, strînsă de supărare. Diagnosticul e șovăitor, și o doamnă mai informată despre bolile osului cu păr, precizează : «ganglion».

Se poate și altceva. Cineva i-ar fi putut sparge copilului capul : forma crestei de subt bandaj ar putea să indice chiar prezența toporului în pansament : o toporișcă. E de mirare că victima supraviețuiește asasinatului încercat asupra ființei lui nevinovate. Nefericitul copil înfășurat în cîrpe pînă la nas, pe subt bărbie, peste urechi, e mascat complect. Durerile și le rabdă cuminte ; abia dacă oftează. I-a mai rămas un ochi neacoperit de întocmirile păturilor de pansament, vioi și neastîmpărat. Ce vrei, mînca-l-ar mama, e copil ! Mișcările grumazului, pe care se cumpănește volumul căpățînii lui de scafandru, sînt libere, din fericire. Ca o dihanie de bumbac, născută cu un singur ochi, băiețașul pare caricatura unui înger nebulos.

Stupoare. Mama s-a așezat pe bancă ostentativ, interzicînd copilului să ia loc lîngă ea.

— Dumneata ai să stai în picioare ! se răstește mama, fulgerîndu-l cu o căutătură dușmănoasă...

E prea mult. Publicul e hotărît să intervie : mama denaturată din gazete. Exemplarul e autentic și trebuie văzut de aproape. O doamnă care stă în picioare semnifică pasagerilor revoltați, cu o uitătură, că se însărcinează să puie ea întrebările de rigoare, suspendate în conștiința vagonului.

— Sînteți mama băiețașului, nu este așa ? întreabă doamna, cu tonul satisfăcător al anchetei.

Începutul e bine. Dar mama denaturată nici nu se uită de unde vine întrebarea, nici nu vrea să o audă. Dimpotrivă, canalia dă un ghiont îndesat în spinarea copilului, luat subt scutul vagonului. Lovitura ghiontului în văzul tuturora și pe care băiatul o suferă resemnat, scoate publicul din fire. Ce trebuie să mănînce, nenorocitul, acasă,

unde nu vede nimeni, dacă nici în public bestia nu se poate stăpîni.

— Pompier, hai ?... mormăie bruta, în sfîrşit. Şi mai dă un ghiont.

Atunci, doamna care a pus prima întrebare, mai precizează una, şi scrîşnetul ei seamănă cu zgomotul mut al unui revolver ce se încarcă.

— Îl duceţi la doctor ?

— Nu ştiu dacă trebuie să-l duc la doctor sau la tinichigiu, răspunde denaturata.

Răspunsul e o sfidare care trece prin vagonul aţîţat şi-l clatină.

— Ce vorbă e asta ? întreabă doamna cu întrebările. Îţi mai vine să glumeşti, după ce ai adus pe acest nenorocit copil în halul în care se află ?

Cuvintele «nenorocit copil» au răspuns sentimentului unanim şi au efectul melodramatic necesar. Singurul care nu participă la emoţia generală este copilul, al cărui ochi din cîrpe se uită cu placiditate în sus. Deodată mama înţelege că datoreşte publicului, pregătit să o linşeze, explicaţii, şi sentimentului penibil al mulţimii îi succedă o ilaritate binevenită, care a ţinut pentru fiecare pasager pînă la destinaţie.

Băieţaşul s-a jucat de-a pompierii, şi, pentru că nu avea o cască mai potrivită la îndemînă, şi-a pus în cap o oală de noapte, şi oala nu a mai putut să iasă. A tras toată lumea din gospodărie, şi de oală şi de copil. Cîtă vreme stă totul pe loc, copilul nu simte nimic ; durerile încep atunci cînd familia vrea să separe obiectul de subiect. Operaţia neputînd să izbutească la domiciliu, mama a pornit în căutarea unui meşter problematic, şi pentru că ar fi fost ridicul şi grotesc să-şi ia copilul de mînă într-o ţinută senzaţională, mama i-a înfăşurat oala cu cap cu tot, într-un bandaj de mare invalid.

Povestea de mai sus are un singur merit, că e adevărată.

GEAMANTANUL

Mă stabilisem în apostolat într-un judeţ de curînd anexat, la catedrele de limba franceză şi română, după îndemnul domnului ministru, care ne-a spus :

— Duceţi-vă şi cîţiva băieţi buni în noile provincii, pentru ca să înveţe străinii să ne stimeze.

Se dăduse leafa pentru vacanţa Crăciunului şi mă întorceam vesel acasă, în sînul familiei, făcîndu-mi în tren un program de bucurii pentru fiecare dintr-ai mei. «Înnainte de-a ajunge la domiciliul părinţilor şi fraţilor mei, voi trece, îmi ziceam, cu geamantanele prin piaţă, şi le voi umple cu surprize. Pentru sora mea cea mai mică voi cumpăra o păpuşă care închide ochii...»

— Pardon ! mă izbi un călător cu geamantanul lui încărcat, în fluierul piciorului... Nici aici nu e loc ! gemu călătorul, voind să-şi puie sarcina jos şi negăsind podină nici pentru labele lui încălţate...

«Victoriţei, care e mai mare, îi cumpăr un fular de mătase pestriţ, continuam eu, frecîndu-mi piciorul lovit. Am văzut odată într-o vitrină o eşarfă minunată...»

— Mi-aţi turtit pălăria detot, mi se adresă un domn de lîngă mine, care şedea jos, pe o cutie.

— Sînt împins din toate părţile, îi răspunsei.

Tocmai ieşea un uriaş, tîrînd după el grămadă pe toţi pasagerii, care stăteau în cîte un picior, două, ca şi mine, răzimaţi unii de alţii şi spînzuraţi cu cîte o mînă de stinghia de sus a vagonului.

— Acum şi-a găsit să umble toată lumea cu trenul, zise domnul cocoloşit de căderile şi culcările mele peste el.

«Lui Gheorghiţă îi cumpăr un cimpoi mic, şi tatii un ţigaret de chihlimbar...»

Trenul se oprise la o staţie intermediară. O nouă escaladare de pasageri micşoră, dacă se mai putea, locul pe culoar. Stam ca nişte sentinele. Nesimţitorii din compartimente, cîte trei de fiecare parte, vorbeau cu o linişte şi un confort care făceau abstracţie de înghesuielile tragice din coridor, şi ochii noştri, ai pasagerilor de-a-n picioare, îi examinau injurios. În special, erau supărători călătorii care, nemulţumiţi de-o situaţie categoric excepţională, ieşeau pe sală să ia aer, asigurîndu-şi fotoliile unde obosea gospodărescul lor şezut, cu o căciulă sau cu o păreche de mînuşi lăsată, ca un cîine, să le păzească absenţa. «Fiţi fără grije, nimeni nu vă ia locul», afirmau din capete pasagerii din compartiment, asociaţi instinctiv pentru apărarea dreptului lor în burghezia vagonului. Într-adevăr, cînd un băiat smead, leşinat de oboseală, cuteză să puie un picior în compartimentul din spatele meu, ca să se odih-

nească pe locul unui călător umflat și chel, care călca precaut printre geamantane ca-n niște gropi și ca printre străchini, o voce unanimă s-a răstit ca o comandă și a retezat din aer înnaintarea timidă a piciorului :

— Ocupat !

«Nu știu ce-am să-i cumpăr mamii...» mă gîndeam eu, — și dusei distrat mîna la buzunar ca la revolver. Mîna pricepu numaidecît, căci rămase pe loc. Eu înțelesei ceva mai tîrziu și, în frigul ce mă înghețase, fui opărit de o fierbințeală.

— Mi-a furat portofelul ! țipai, mușcat de descurajare și revoltă, — și mă uitai cu bănuială la fiecare din vecinii mei. Era, un moment, să mă arunc pe cel de lîngă mine, să-l strîng de beregată și să răcnesc : «Dă-mi, hoțule, portofelul înnapoi !»

Omul din dreapta mea era un preot. El ridică de jos spre mine un ochi acoperit de albeață. N-aș fi putut să-l acuz.

— Poate că l-ați uitat acasă, zise un negustor. Se întîmplă să crezi că ai luat ceva, pe care l-ai lăsat pe masă. Uite ce mi s-a întîmplat mie, odată, porni negustorul, luînd cu satisfacție și cu un surîs promițător atitudinea unui orator al căruia debit verbal se va întinde.

— Nu ne arde acum de pățaniile dumitale, întrerupse un ofițer, vîrît în manta și strîns pe marginea unui geamantan. Ține-le pentru dumneata și nu uita să le spui nevestii, adaose ofițerul, curmînd cu o mojicie binevenită avîntul pasagerului cu blană. — Ai avut mulți bani în portofel ? mă întrebă ofițerul.

— Leafa de dascăl pînă după sărbători și cîteva economii.

Ofițerul se dete jos într-o stație viitoare și mă consolă, strîngîndu-mi mîinile și prezintîndu-se militărește.

— Dacă o fi aici în vagon, merită să-i rupi mațele, mă sfătui un alt călător, vorbind de furturile din trenuri. Eu am znopit în bătaie, odată, pe unul, numai că s-a uitat la buzunarul meu, în care știam că am parale, zise călătorul, arătîndu-mi măciuca unui pumn.

Deplasîndu-se cu încetineli moi, în curînd toți pasagerii defilară pe dinaintea mea și fiecare mă compătimi. Tragicul minuțios al situației mele nu mi s-a învederat însă complect decît în momentul cînd vrusei să cumpăr o brînzoaică. Îmi dădui seama că nu mai am niciun ban în

buzunar. Pasagerii toţi scoborîră din tren, în gara cu brînzoaice calde, şi se întorceau îmbucînd cu poftă din bucăţi fragede şi coapte cu coaje, de plăcintă. Mestecînd, cîte unul spunea celuilalt, unsuros pe buze :

— Săracu ! i-a furat portofelul.

Trenul fiind, cum se numeşte, un tren de persoane, staţiile veneau greu şi se opreau toate la trenul nostru, care le părăsea tot atît de greu. În toate gările din întunericul nopţii se serveau ceaiuri şi plăcinte şi cîteodată chiftele. Lumea năvălea în restaurante, şi, prin geamurile bufetului, la lumina slabă a unei lămpi cu petrol, zăream activitatea din interior, la mese cu farfurii, furculiţe şi pahare. Mă chinuia foamea cumplit, şi m-aş fi încălzit cu un pahar cu ceai.

— La bufetul ăsta se serveşte foarte curat, îmi spunea cîte un pasager întors în vagon. Luai un ceai cu rom, ca să mai mă dezmorţesc, îmi comunica el mulţumit, tamponîndu-şi buzele cu batista delicat.

Pasagerii se obişnuiseră cu mine. Devenisem omul care rămîne în vagon şi căruia i se poate acorda încrederea de a păzi bagajele.

— O să fii bun, mă ruga cîte unul, să te uiţi şi la bagajele mele ; precizînd : Uite, astea de-aici. Nu te superi ! spunea el politicos. Odată mi s-a furat şi mie o manta de ploaie, la «Caru cu bere»...

Existau prin urmare precedente...

De-a lungul drumului de cîteva sute de kilometri, s-au primenit o parte din călătorii coridorului de cîteva ori, după liniile care se desprindeau din linia Bucureştilor sau care răspundeau într-însa, aducînd noi pasageri şi noi geamantane. Furtul portofelului era povestit de cei rămaşi celor sosiţi, şi rînduri de capete se aplecau, din fund înnainte, ca să mă vadă, şi rînduri de oameni veneau întîi să mă consoleze, apoi să mă roage să am grije de bagaje. Unul a pus lîngă mine, ca lîngă un cuier cu oglindă, un baston şi o umbrelă, căci plecase la drum asigurat de două împrejurări. Altul mi-a cerut un chibrit. Nimeni nu s-a gîndit să mă împrumute cu un pol, ca să beau un pahar cu ceai şi să mănînc un covrig, din Nordul Moldovei pînă în Bucureşti, unde am ajuns, călătorind o noapte şi două zile, demoralizat.

Ca să vezi cît influenţează intelectul mizeria şi descurajarea, trebuie să-ţi povestesc finalul. Cînd m-am scobo-

rît din tren pe peron, eram complectamente idiot. În loc să iau o trăsură sau un automobil, ca să ajung mai repede acasă și să plătească tata, cum era simplu și natural, apucai drumul pe jos, prin zăpadă, cu două geamantane tîrîș. Și nu stau mai aproape de gară : casa părintească e tocmai la Apele Minerale. Pusei patru ore ca să ajung acasă și să beau ceaiul, pe care îl doream de la Pașcani.

Și nici azi nu-mi explic altfel accesul meu de idioție. Probabil că mă deprinsesem, inconștient, cu meseria de însoțitor de bagaje, și că acum, intrînd cu geamantanele în mînă și la spinare, în București, aveam conștiința că nu duc geamantanele mele, ci pe ale unui om care și-a pierdut portofelul și care m-a luat după el ca să-mi plătească taxa de hamal acolo unde mă va duce...

APA TRECE, PIETRELE RĂMÎN

Domnul N. Boreni era casierul cel mai activ din lumea subtbancară și cel mai dibaci. El putea să numere zece milioane de lei în hîrtii de o mie, de o sută sau de douăzeci, indiferent, cu o iuțeală neînchipuită, ținînd un teanc în mîna stîngă, de cotor, ca un album, și cu degetele mîinii drepte călcînd în foi, la intervale de cîte zece. Verificările lui aritmetice, adunările pe pagina întreagă, de sus în jos, a registrului, cu numere de sute de mii, erau miraculoase. Într-o secundă, totalul, totdeauna exact, era înscris dedesubtul liniei adiționale.

Boreni devenise ceea ce se numește în comerț o «primă forță», și voluptățile și satisfacțiile lui de socotitor, de numărător, de plăți și de incasso, se transformaseră într-o conștiință a unei genialități speciale, pe care el o traducea cu formula din ce în ce mai agresivă : Cinste și Muncă. Rostind cuvîntul Cinste, figura îi scăpăra de o mîndrie jignitoare, și de cîte ori adăoga la exemplificări și Munca, fizicul lui pipernicit se făcea mare și profetic și, într-o mișcare a trupului unanimă, da figurii o expresie de tortură.

Paralel cu registrele, cu electronica și calculul ei, cu numărătoarea, viața domnului Boreni, măsurată de un

portativ cu linii longitudinale, albastre şi roşii, de avariţie cumpătată, se petrecea cu aceeaş acurateţe şi variabilitate de cifră, însă cu un spor, neobişnuit la cifrele pure, pe care casierul îl atribuia cu vehemenţă Cinstei, Muncii, Ordinii şi Economiei, cele patru surori gemene ale oricărui contabil integral. Pecînd în registru 2 şi cu 2 fac neapărat 4, rezultatul aceloraşi cantităţi se dovedea în viaţa casierului egal cu 6 şi cu 8. În această însămînţare fantezistă a ogorului activităţii, un altul ar fi căutat o cauză meditativă, ar fi adîncit-o şi poate că i-ar fi putut preciza şi sursele reale. Domnul Boreni se fermeca automatic cu însuşirea globală de Bun Administrator, care-i sugerase lui, pe lîngă un sentiment suplimentar de orgoliu şi de misticism, noţiunea că totul derivă exclusiv de la o bună administraţie, asimilînd prezenţa posibilă, în misterul existenţei, a unui principiu uniform, cu fiinţa atotputernică a unui mare Casier, deţinător de rubrici şi de cerneală copiativă, iar natura cu o şcoală superioară de comerţ. Era de ajuns ca domnul Boreni să dorească ceva, să cifreze mental o năzuinţă, că în cîteva zile se şi împlinea.

Dorise să aibă o locuinţă somptuoasă în Centrala Băncii : fără să-şi manifeste cel puţin dorinţa sau necesitatea, domnul Boreni a căpătat un mare apartament. Dorise să-şi înzecească salariul obişnuit la un casier excelent : înainte de-a fi formulat pretenţii, i s-a acordat un salariu înzecit. În cîţiva ani, casierul avu un interior din cele mai luxoase, argintărie multă, cristale, covoare, tablouri, mătăsuri, patru copii, o vilă la mare, o casă cu turn în munţi etc., etc., ceea ce îl determina să înflorească prin transparenţă noţiunile de Bună Administraţie, de Muncă şi de Cinste cu noţiunea de Noroc, total general, sinteză, rezultantă firească a principiilor bine păzite.

În primii ani de carieră, domnul Boreni se purta îmbrăcat ca un funcţionar obişnuit, corect, cu eleganţa măsurată a subalternilor, în cenuşiuri mai negricioase decît ale marilor superiori, cu cravate apropiate în toate tonurile lor de culoarea spălăcită a neantului plumburiu. Bijuteriile cu care îşi scumpesc cartilagele şi falanga şi îşi afişează, ca la putinile şi sacii etichetaţi în băcănie, preţul unei carnaţii depilate conducătorii marilor capitaluri, participanţi ai legiunii de onoare a briliantului şi a platinei,

lipseau din portretul fizic al domnului Boreni. Odată, domnul Boreni și-a strecurat cu timiditate, în degetul mic, alături de verighetă, toarta fină a unui zmarald. Era ca primul pas muzical abia schițat de un dansator începător într-un labirint de oglinzi la o serată de mare gală. Topografică și conștientă, doamna Boreni i-a schimbat inelul în degetul arătător, unde soțul refuza deocamdată să-l poarte, semnul de aur pe index părîndu-i-se că aparține de drept triumfătorilor definitivi și cocotelor de marcă, al cărora pipăit, prevăzut cu un ochi înflăcărat de azure și jaruri, place bărbaților trecuți peste vîrstă, ca o za țepoasă, îndurerînd plăcerea.

Inelul domnului Boreni a trecut neobservat. Proprietarul se simți încurajat să-și vădească și ceasornicul de buzunar printr-un lanț complicat pe stomac, iar bijuteriile tot mai numeroase făcură loc paltonului îmblănit ostentativ în ceafă, ca la vùlturii pleșuvi. Împotrivirile profesionale generale ale casierului se asociară însă masiv și ridicară o baricadă serioasă tocmai în fața unui automobil, dorit de nevastă. Domnul Boreni îl dorea cu o identică pasiune, dar, din eroare, simțea că un automobil cu mulți cilindri trebuia procurat mai tîrziu. Dar nici ivirea, dinaintea Băncii, a casierului într-o limuzină nu a provocat aluzii. Casierul s-a deplasat astfel, pe patru roți de cauciuc, elastice și mute, dintr-o clasă socială într-alta, și nici nu a ajuns măcar de veste.

Domnul Boreni era căsătorit cu o femeie simpatică și geloasă, una din acele blonde cenușii, aparent insensibile, înghețate, indiferente, care ascund dedesubtul pleoapelor inexpresive, închise grațios, o privire palidă și mată, lungăreață, de statuie. Gelozia ei pentru cochetăriile soțului îi consolida acestuia cea mai sigură garanție. Pentru o privire nesupravegheată adresată unei trecătoare, soția cădea într-o jumătate de leșin, trebuia întoarsă din drum acasă, stropită cu alcooluri, bătută cu batista udă în obraji. De cîteva ori, această dramă repetată ar fi sfîrșit cu o sinucidere prin otravă, dacă soțul nu intervenea la timp, înlăturînd un flacon sau aruncînd la canal o cutie cu prafuri. Începute cu recriminări și stridențe de furtună, scenele geloziei se rezolvau cu un geamăt adînc, într-o litanie de vaiete și suspine, care duceau inevitabil la ațîțarea soțului și la actul conjugal, săvîrșit cu ferocitate, prin înjunghierea voluptuoasă a femeii, pe locul chiar unde zbuc-

nise accesul, pe covoare, pe canapea sau pe cimentul rece al camerei de baie. Între puterile lui morale de profesionist, casierul mai găsea deci loc de a se simţi dăruit cu atributele şefului de trib adorat, ascultat, posesor întreg şi nediscutat. De-a lungul succeselor lui mari, el putea să poarte şi panaşul unei înfumurări de cocoş.

Temperamentul aspru şi hermetic al soţiei era făcut să alunge orice reverie şi să interzică orice cupiditate parazitară, la prieteni şi cunoscuţi, siliţi, de-o nedezminţită atitudine de statuie, să respecte în persoana ei femeia visată, onestă, credincioasă pînă la moarte şi dincolo de moarte soţului şi familiei. Insinuarea glumeaţă şi înţelesul chiar inocent se izbeau de buzele strînse ca nişte foarfeci şi de oţelirea maxilarului crispat. O soţie mai ireproşabilă şi o mamă mai tînără şi mai devotată erau, într-adevăr, greu de închipuit.

La cîteva luni după căsătorie, cînd domnul Boreni muncea din greu pe registre, fără să parvie la confortul unui apartament cu două încăperi mici, directorul Băncii găsise pe doamna Boreni în anticameră, aşteptîndu-şi bărbatul, căruia directorul tocmai îi încredinţase misiunea de încredere a semnării unui bloc de acţiuni, trimiţîndu-l cu automobilul şi cu ştocul de iscălit, într-un oraş vecin la şaizeci de kilometri. El pofti pe doamna Boreni să aştepte în biuroul lui, şi doamna Boreni, mulţumind cu o tăioasă rezervă, se instală pe un fotoliu, cu aerul ei familiar de distanţă şi recluziune. Pecînd întorcea foile unui album de metalurgie, o rază de apus, străpungînd ciucurii perdelelor grele, aprinse cu fosfor alburiu o şuviţă de păr răscolită pe jumătatea obrazului, între ureche şi corpul... gurii. Directorul se simţi răzvrătit deodată, ca un adolescent, şi, brutal din fire, se îndreptă spre doamna Boreni, o ridică în braţe, petrecîndu-şi încet mîinile pe subt spate şi pe subt genunchi, şi dispăru cu ea, uşoară ca o manta de dantelă, într-un cabinet cu uşa deghizată în tapiserii. Ea nu avu decît timpul să întrebe : «Ce vrei să faci ?», şi, somnolentă de pipăitul lui păros şi fierbinte, se lăsă dezmierdată adînc.

Cînd se întoarse soţul din misiunea lui, nici nu trecuse un ceas întreg, şi doamna Boreni se mai afla în cabinetul vecin cu biuroul, ascultînd, pecînd îşi ajusta ciorapul de mătase în cîrligul jartierei pe pulpa şoldului, raportul so-

țului și ordinul de înnaintare dat de director, de două ori satisfăcut.

Directorul cumula, ca și soțul doamnei Boreni, numai că în proporții mai vaste, facultăți, însușiri și situații excepțional asortate, și de armonicul aspect al cărora era necesar să fie minuțios îngrijit. Mare bancher, om politic, cap de familie, părinte de cinci copii, bărbat eminamente cinstit, muncitor și ordonat, și pildă de sobrietate și energie, aventura lui fu condusă de ambele părți cu o atenție aproape chirurgicală, așa încît niciodată nimeni nu a putut bănui existența unor raporturi între director și doamna Boreni.

Doamna Boreni înțelese atunci marea lecție pe care i-o da întîmplător necesitatea socială și, în taina cea mai severă, s-a lăsat sedusă de șase ori, de fiecare din cei șase mari conducători de întreprinderi considerabile atîrnate de Bancă, și care colaborară în variate forme la fericirea menajului Boreni și la menținerea pură a principiilor și noțiunilor soțului fericit. De altfel, mamă atentă și soție exemplară, scoțîndu-și, cîteodată, acasă, chiloții de mătase din poșetă, de dedesubtul lor apărea cîte o jucărie pentru copii și cîte un dar cumpărat în drum.

O singură încercare, menită să turbure fericirea conjugală, a dat greș. Dactilografa principală a Băncii, care, mulțumită unei tragice infirmități a feței, devastată de un incendiu și prezintînd aspectul unei pîini cojite, căpătase darul observației și al deducțiilor, a trimis soțului o scrisoare descriptivă anonimă. Soții au citit-o împreună, rîzînd în hohote și îndemnîndu-se unul pe altul la haz. Asemănarea copiilor cu cîte un director, creșterea tantiemelor, a salariilor, a gratificațiilor, originile imòbilelor, totul era detaliat de aproape, în pagini mari cu scrisul mărunt.

— Ticăloasă e lumea ! spuse soțul tîrziu, după potolirea ilarității, punîndu-și pardesiul. Sărută-mă colea, pe ochi.

— Apa trece, pietrele rămîn, zise soția, închizînd ușa camerei după el și cu un accent în vocea ei lînoasă, care amintea geamătul de răzbire din cabinetul celor șase directori și prezidenți.

O SCRISOARE DE HOTEL

Dragă Margareto,

Cum o mai duci în provincie, tu ? Te-ai aclimatizat ? Îmi scriai deunăzi că, afară de profesorul de latină, de subtprefect și de băiatul președintelui, toți ceilalți sînt niște mitocani.

Nimic mai dezgustător, într-adevăr, decît mijloacele întrebuințate de aceste animale, lipsite de rafinament. Te întîlnește un tîmpit în drum și începe :

— Nu vi se urăște singură, domnișoară ?

Și-i răspunzi :

— Vezi-ți, domnule, de drum !

El insistă :

— Ce drăguță sînteți, domnișoară !

Tu îl amenințí :

— Să nu te vadă bărbatu-meu !

El răspunde :

— Nu ești măritată !

Acest *ești* trîntit dintrodată, cu ochii în ochii tăi, te intimidează : e porunca stăpînului nostru bărbatul, pe care îl detest și căruia mă supun de cîteva ori pe zi.

— Unde stai ? întreabă bărbatul.

— Acolea sus ! răspunzi, și o iei înnainte.

Sus, în odaie, miroase. Portarul s-a uitat, a scris. Proprietarul hotelului — un senator, care se ocupă cu multe afaceri, — inspectează notele, intrările și ieșirile, socotește orele și apreciază după tarif. Cînd i se pare procentul mincinos, el operează radical : te dă afară, și numaidecît ai nevoie de autorizație, de vizită medicală, de cercetarea poliției. Ba te și denunță că i-ai spurcat moralitatea și catolicismul instituției lui de dormit.

Eu făceam pe zi cîte opt pînă la doisprezece bărbați. Unii mi-au plăcut ; de alții mi-era scîrbă. Nu puteam să refuz pe niciunul : scrisese portarul. Cum crezi că procedau ? Ca bivolii, care se iubesc fără să-și scoată noroiul și pielea. Mie, felul acesta direct de a intra în materie îmi brutalizează nervii. Culcă-te, scoală-te, fără un dialog, fără o declarație, fără o mîngîiere, fără întîrzieri de acelea, care seamănă cu ștergerea încă o dată a lingurii curate, într-o cîrpă albă, înnainte de-a scoate cu ea dulceață de căpșuni din borcan. Și apoi plata, discuția la plată și, — moment

ignobil ! — domnul surîzînd ca după o cucerire : cinci poli eroismul. Vezi, tu, nu pot susţine în ruptul capului un preţ fix, pentru care să disput cu Tereza, fosta mea vecină, care de la «puiule» ajungea la «janghinosule !». Eu sufăr, sufletul mi se striveşte ; nu vînd o marfă, dau o poezie, — nu ştiu să mă tocmesc. Tereza e-o namilă de piatră : înşfacă pe individ de ceafă, îl pironeşte subt genunchi, îi scoate portofelul, ia din el ce i se cuvine şi aruncă pe domn pe scară şi dă după el şi cu preşul de şters pe picioare.

M-am mutat de curînd cu două etaje mai jos ; am acum dreptul la ascensor. Covorul, care se oprea la al patrulea etaj, trece acum şi prin faţa camerii mele. Stima proprietarului hotelului a sporit : remizele s-au îndoit. El e convins că din hotelul lui mă voi muta în casă proprie, şi mă ia de pildă în convorbirile cu membrii familiei şi ai consiliului de administraţie, care vin destul de des să examineze «mişcarea călătorilor».

— Să ţineţi bine minte, spune el fetelor sale ; fata asta o să ajungă departe. Econoamă, cuminte, ea îşi alege relaţiile din ce în ce mai atent. O iubesc ca pe copilul meu.

A mutat lîngă numărul meu un palmier artificial şi o statuie de ipsos vopsită cu ulei, care ţine în braţe o scoică mare pentru cărţi de vizită şi flori. Mă protejează.

Adevărul este că mă găsesc în plină prosperitate graţie unui concurs fericit de evenimente. Mai toţi băieţii mei obişnuiţi au parvenit dintrodată, ca prin efectul unui farmec, în cîteva ore, la situaţii importante în Stat, din pricina marilor capacităţi ascunse în personalitatea lor, necunoscută marelui vulg. Actul public cel mai însemnat al unui intim al grupului nostru fusese că, într-o dimineaţă, după un chef enorm, a urinat în bătaia soarelui, care a găsit prilejul unui curcubeu miniatural, pe piaţa principală a Lisabonei. A ! tu nu ştii că am avut o revoluţie politică generală. Aci alăturat îţi trimit cîteva ziare. Portretele încadrate cu creionul roşu sînt ale prietenilor mei. Ajunge să citeşti numele şi calitatea dedesubtul clişeelor, ca să vezi treapta la care ne-am ridicat şi cum evoluează republica nouă. Vertiginos !

Ei, crezi tu că nu mai recunosc nici eu pe fostul meu tovarăş de petreceri, în exerciţiul grelelor lui funcţiuni ? E de neînchipuit transformarea pe care o determină autoritatea. El a uitat complectamente să înjure de lumînare şi de parastas. Cînd se găseşte în faţa unui adversar nu-l

mai invită, ca pe vremuri, să-i facă un anumit masaj cu efect ; acum îl ignoră. Cînd admira, el scuipa de emoție, și evoca leagănele materne ; actualmente, apreciază dozat și nu mai admiră. Dacă vorbește, se uită cu șoldul și cu umărul, puțin strîmbat de cobilița spinării, în vreme ce ochii lui bat într-altă parte, departe. A căpătat un stil de a umbla rigid, ca și cum între spinare și noadă și-a adaptat două balamale încuiate. L-am întrebat :

— De ce umbli cotonog ?

Și mi-a răspuns :

— Este nevoie : rațiuni mari de Stat îmi comandă imobilizarea bustului, încremenirea bazinului și pasul coxalgic. O autoritate se comportă ca o autoritate.

Încă nu s-a întîmplat în istoria Portugaliei, plină totuș de aventurieri maritimi remarcabili, o ridicare atît de generală de nivel. Undele s-au umflat cu generozitate și au purtat foarte sus destinele osîndite să se aștearnă pe nămol. O întreagă clasă s-a născut, ca în fenomenul generației caniculare, cînd o lume nebănuită de gîngănii negre înlocuiește dispariția subită a greierilor cîntăreți.

Sună. Te sărut. — Marieta.

Lisabona 25 dec. 19...

UN ROMAN DE IUBIRE

Iosif Littman și Avram Leibovici se întorc, în tren, de la București, și se tachinează. Ei s-au găsit singuri într-un compartiment de clasa doua, și se lasă în voia impresiilor. Cam de-o vîrstă, pe la cincizeci de ani, domnul Littman e cărămiziu și slab, și domnul Leibovici, după expresia croitorului domniei-sale, e «voluptos» adică grăsun.

— Ești mulțumit ? întreabă domnul Littman șiret.

— Dar dumneata ? răspunde domnul Leibovici... O să te spui la Rașela...

— Glumești, n-ai să faci una ca asta... Eu, vezi mată, nu văd ce văd și nu aud cele ce aud... În amor este ca în comerț.

— Dar, ia spune, ți-a plăcut ? întreabă domnul Littman, îndesîndu-se aproape detot în domnul Leibovici, ca să

n-audă decît sufletul. Tare aş vrea să ştiu cum a fost... Şi o să-ţi spun şi eu...

Domnul Leibovici surîde... se uită în compartiment, unde nu-i nimeni, şi examinează şi culoarul, unde iarăş nu-i nimeni... Scoate cu vivacitate tabachera.

— Întîi, ia să aprindem o ţigară, spune domnul Leibovici vesel şi pregătit pentru o confidenţă mare.

Ţigările fumegă, şi domnul Leibovici se uită-n lampa vagonului, unde vede desfăşurîndu-se un vis...

— Ei !... ziceai că spui, întrerupe domnul Littman, care urmăreşte din ochi buzele grase ale domnului Leibovici... şi nu spui nimic...

— Nu ştiu cum să încep... În comerţ ştii că întîi cumperi şi apoi vinzi... Aici nu-i nicio regulă, nici nu vinzi, nici nu cumperi şi te pomeneşti numai că dai...

— A fost bini ? apasă domnul Littman, cu accent moldovenesc.

— Ce să-ţi spui ?... a fost minunat. O bomboană de fată... Şi ducîndu-şi trei degete grase la gura lui grasă, domnul Leibovici le strînge-n dreptul buzelor şi le sărută... Căutam hotel, cu geamantanul în mînă... Văzui o brunetă. M-am uitat la dînsa, dînsa s-a uitat la mine. A fost ca un fulger. M-am oprit. «Unde te duci, borţosule ?», mi-a zis. Întîi, ştii, m-am supărat... La Moineşti cine ar îndrăzni să-mi zică aşa ? Vezi, la Bucureşti, domnule Littman, e oraş mare şi oamenii-s altfel decît la noi... Şi m-am uitat aşa, arogant la fată, şi cînd am văzut-o aşa dulce, mi-a trecut... M-am apropiat de ea aşa, cu timiditate, şi i-am spus : «La mine v-aţi adresat, domnişoară ?». Şi-mi era frică să nu fi auzit bine, să nu se facă scandal. Şi cum o întrebam, mă uitam la un afiş de pe un zid, că dacă m-ar întreba cineva, vre un comisar ori vre un colonel, să zic că n-am vorbit cu dumneaei... Şi, să-ţi spun drept, domnule Littman, aşa ceva n-am mai păţit niciodată şi nu ştiam bine cum să procedez. Fata s-a uitat la mine niţel, de sus pînă jos, şi mi-a spus : «Eu o iau înainte, şi cînd oi intra să vii după mine». Şi am făcut aşa.

— Era o cocotă — am înţeles, — încheie domnule Littman.

— Ce spui dumneata ! Fată de optsprezece ani şi cocotă ai mai văzut ?

— A... avea optsprezece ani ?... Scuză-mă. Şi a mea, adaogă domnul Littman mai încet, tot optsprezece ani avea...

— Era o fată foarte distinsă, domnule Littman... În odaia ei erau numai fotografii de ofiţeri, rude de-ale ei. De altfel, am întrebat-o sus : «Spune dumneata drept, eşti cocotă sau fată cinstită ? că nu vreau să am de-a face cu femei stricate : eu sînt mare angrosist de cherestea». Şi cum am luat-o aşa de scurt, am silit-o să-mi spuie adevărul şi am aflat că era studentă...

— Studentă ? ce vorbeşti, domnule Leibovici ?... Totdeauna ai fost un norocos... A mea era o văduvă în doliu... dar o fetişcană !

— Şi văduvele sînt bune, domnule Littman, dar nu ca studentele.

— Vezi, aici te înşeli, domnule Leibovici... O văduvă ştie mai multe şi are şi educaţie.

— Mai educaţie ca studentele nu cred să aibă, domnule Littman. Studenta mea avea şi irigator : Raşela n-are şi nici nu poate să vadă în ochi aşa ceva. Dar ştii la ce mă gîndesc decînd m-am suit în tren ? Că studenta mea a fost virgină, zice cu îngrijorare domnul Leibovici.

— Nu mă mir deloc, domnule Leibovici ; şi văduva mea era aproape virgină. Soţul ei n-a trăit decît două săptămîni şi a murit de accident. A ! ce persoană nobilă. De ce sînt eu însurat şi de ce am copii ? O să vin şi săptămîna viitoare la Bucureşti.

— Cum s-a nimerit ! Am făgăduit şi eu acelaş lucru. Vezi, la noi la Moineşti, toată lumea este cu totul altfel. Nu e libertate, nu e oraş mare. Te cunoaşte lumea, nu poţi să faci nimic. Te culci, te scoli, te duci la afacere, vii la masă, şi într-o zi iar vine un băiat sau o fată. Să-mi trăiască, nu vreau să zic vorbă rea, dar tot afaceri şi copii, şi tot copii şi afaceri, te tîmpeşti. Acolo, la noi, este, cum zice la gazetă, un orizont îngust. Aici ai oraşul, ai circulaţie, lume cultă, teatre, aici ştii că nu te-a făcut Dumnezeu ca pe o vită. Şi-ai văzut că poliţia nici nu există, te simţi liber adevărat. O să mă mut la Bucureşti, să fiu aproape şi de Didina... O cheamă Didina ! se mărturiseşte domnul Leibovici, în extaz.

— Dumneata vorbeşti foarte drept, domnule Leibovici, răspunde domnul Littman. La Bucureşti e viaţă. Eu nu credeam să am vreodată de-a face cu o creştină. Ştii

că nu-i așa de rău ? Mimi nici nu m-a cunoscut... Eram ca și un rumân, nici o deosebire, cu toate că m-am recomandat Iozef Littman, angrosist de fierărie... O cheamă Mimi !...

Cei doi călători și-au spovedit împrejurările, amănuntele, pînă tîrziu, fascinați de idilele din București, bucuroși ca niște copii care au mîncat cîteva zile-n șir cadaif și zmeură. De la un timp, însă, niciunul dintr-înșii nu mai scoase două ore niciun cuvînt și se uitau cu sfială, din cînd în cînd, unul la altul. Din sfert în sfert de ceas, se ridica alternativ cînd domnul Littman, cînd domnul Leibovici, și fiecare se absenta cîteva minute. O senzație din ce în ce mai curioasă le concentrase întreaga atenție asupra obiectului fericirii lor — și, în dreptul gării Focșani, fiecare era perfect edificat. O paloare înghețată li se așternea pe fată, oridecîteori, cu teroare, se gîndeau, domnul Leibovici la Rașela, și domnul Littman la Rebeca.

Ei se priveau unul pe altul, neîndrăznind să-și vorbească, pînă-n județul Putna. Acolo, într-o gară se oprise trenul zece minute, și cei doi tovarăși de drum își luară mîinile unul altuia și le strînseră descurajați.

— Domnule Littman, zise domnul Leibovici cu lacrimi, curje !...

— Credeam că numai la mine curje, oftă domnul Littman, strîngînd mîinile tovarășului de călătorie.

O RĂZBUNARE

Cu toate că serviciul era sîmbăta suspendat, colonelul Greceanu, om neastîmpărat de harnic, își făcu apariția în cancelaria regimentului la orele două jumătate după amiază. Deprins cu osînda datoriei excesive, colonelul se simțea neliniștit acasă, orele petrecute afară din cazarmă îl chinuiau, ca o plăcere oprită de reglement. Îndată ce se vedea îmbiat, la începutul unui surîs, în mijlocul unei povestiri, după sorbitura unui pahar de vin mai cald, el se scula brusc, înlăturînd scaunele cu zgomot, lovea supărat în masă, încingea sabia și pornea la regiment.

Între registre, dulapuri și dosare, sufletul lui era mulțumit. Colonelul Greceanu nu și-a închipuit niciodată că

că nu-i așa de rău ? Mimi nici nu m-a cunoscut... Eram ca și un rumân, nici o deosebire, cu toate că m-am recomandat Iozef Littman, angrosist de fierărie... O cheamă Mimi !...

Cei doi călători și-au spovedit împrejurările, amănuntele, pînă tîrziu, fascinați de idilele din București, bucuroși ca niște copii care au mîncat cîteva zile-n șir cadaif și zmeură. De la un timp, însă, niciunul dintr-înșii nu mai scoase două ore niciun cuvînt și se uitau cu sfială, din cînd în cînd, unul la altul. Din sfert în sfert de ceas, se ridica alternativ cînd domnul Littman, cînd domnul Leibovici, și fiecare se absenta cîteva minute. O senzație din ce în ce mai curioasă le concentrase întreaga atenție asupra obiectului fericirii lor — și, în dreptul gării Focșani, fiecare era perfect edificat. O paloare înghețată li se așternea pe față, oridecîteori, cu teroare, se gîndeau, domnul Leibovici la Rașela, și domnul Littman la Rebeca.

Ei se priveau unul pe altul, neîndrăznind să-și vorbească, pînă-n județul Putna. Acolo, într-o gară se oprise trenul zece minute, și cei doi tovarăși de drum își luară mîinile unul altuia și le strînseră descurajați.

— Domnule Littman, zise domnul Leibovici cu lacrimi, curje !...

— Credeam că numai la mine curje, oftă domnul Littman, strîngînd mîinile tovarășului de călătorie.

O RĂZBUNARE

Cu toate că serviciul era sîmbăta suspendat, colonelul Greceanu, om neastîmpărat de harnic, își făcu apariția în cancelaria regimentului la orele două jumătate după amiază. Deprins cu osînda datoriei excesive, colonelul se simțea neliniștit acasă, orele petrecute afară din cazarmă îl chinuiau, ca o plăcere oprită de reglement. Îndată ce se vedea îmbiat, la începutul unui surîs, în mijlocul unei povestiri, după sorbitura unui pahar de vin mai cald, el se scula brusc, înlăturînd scaunele cu zgomot, lovea supărat în masă, încingea sabia și pornea la regiment.

Între registre, dulapuri și dosare, sufletul lui era mulțumit. Colonelul Greceanu nu și-a închipuit niciodată că

un ofițer ar putea să se bucure deosebit de cazarmă și de suportabilele ei îndatoriri.

Intrînd în cancelarie, el își scoase ceasul și-l puse pe biurou, își frecă mîinile satisfăcut și chemă plantonul :

— Du-te și spune domnului locotenent Pietroiu că s-au făcut ceasurile trei.

Plantonul se întoarse peste cîteva minute.

— Trăiți domnule colonel, domnul locotenent Pietroiu nu a venit.

— Bine, răspunse colonelul. Cînd o veni, să-i spui că-l aștept.

Și se adînci în scriptele cu cerneală violetă ale regimentului, căruia îi murise o iapă și-un cal.

Pe la orele trei și jumătate, colonelul chemă plantonul din nou.

— A venit domnul locotenent ?

— Trăiți domnule colonel, domnul locotenent Pietroiu nu a venit.

— Cînd are să vie, să-i spui că sînt în cancelarie.

Iapa murise de-o diaree, care făcea obiectul unui raport voluminos. Colonelul voia să stabilească o responsabilitate, întrucît o iapă frumoasă, ca defuncta Ilona, nu piere fără complicitatea neglijenței și, prin deducții și eliminări, colonelul ajunse la doi vinovați, din care trebuia ales unul, sau iapa sau veterinarul, fiecare chestiune trebuind încheiată cu sfîrșitul ei natural.

— Planton, l-ai căutat pe domnul locotenent Pietroiu ?

— Trăiți domnule colonel, domnul locotenent nu a venit.

— Nu a venit ?... Du-te de-l caută mai bine și cheamă-l să vie numaidecît.

Ieșind plantonul, colonelul verifică ora : patru fără zece minute, atît la ceasul de buzunar cît și la pendulă. Întîrzierea începuse să-l mînie. Cincizeci de minute peste ora fixată întrec toleranțele pe care un superior corect i le poate acorda unui inferior.

Cît privește pe celălalt animal defunct al regimentului, calul acesta trebuia să moară negreșit. Mărgărit devenise bătrînețea răsfățată a regimentului, fantoma lui în patru picioare, căreia războiul îi deplasase toate organele și-i deformase linia mîndriei trecute, într-un zigzag de fantezie. În corpul lui, țuguiat de uzură, trăise amintirea suferințelor regimentului, și colonelul, evocîndu-le în per-

soana sacrificată a lui Mărgărit, își simți ochii fierbinți.
Un pas grăbit pe scara de lemn a coridorului făcu pe colonel să-și ridice capul din dosar.

— Ce, tot tu ești, Gheorghe ?

— Trăiți domnule colonel, domnul locotenent Pietroiu nu a venit.

— Cum nu a venit ? Te-ai uitat peste tot ?

— Peste tot, trăiți domnule colonel.

— Și la Mărgărit ?

— Și, să trăiți.

— Și nu e nicăieri ?

— Nicăieri, să trăiți.

Pînă la orele șapte și jumătate seara, colonelul trimise după locotenent de unsprezece ori. Cînd pendula bătu șapte și jumătate, el își puse mantaua și plecă acasă posomorît. Lipsa locotenentului i se părea de neînțeles și de-o gravitate care atinge nu numai disciplina, dar și onoarea regimentului. Colonelul se așeză la masă absorbit în această chestiune unică : lipsa locotenentului Pietroiu de la serviciu. O singură ipoteză mai ținea în loc ultimele hotărîri ale colonelului : decesul subit al locotenentului, de care nimeni nu-l informase. Căci numai asemenea împrejurare poate să împiedice pe un ofițer de-a nu se conforma unui ordin precis.

Masa se petrecu ca în ajunul marilor inspecții, cînd însăș majestatea-sa și-anunță participarea la ele. Copiii, ordonanțele umblau în vîrful picioarelor. Băiatului Theodor, din clasa opta reală, scăpîndu-i furculița pe cimentul sufrageriei, îi veni aproape leșin de spaimă. Un moment, căutătura colonelului fu atît de aspră încît familia întreagă s-a mișcat pe scaune, iar socrul se sculă în picioare, ridicat de-o necesitate sufletească de-a face «drepți».

Turburarea colonelului a durat agitată, însă strînsă, pînă a doua zi, duminică dimineață, la regiment. Convocați pentru ordine noi, ofițerii stăteau de vorbă în cancelarie. Colonelul, salutîndu-i, încremeni în fața locotenentului Pietroiu mai viu și mai frumos ca-ntotdeauna. Privirea lui neagră și lucie dovedea o noapte dormită liniștit și o sănătate splendidă. În dreptul unuia dintre biurouri el cocheta, cu gestul, ținînd între degetele-i albe licărul de aur al cartonului unei țigarete fine și interesînd cu o znoavă, povestită simpatic, surîsul ofițerilor dimprejur. Toți ofi-

ţerii erau proaspeţi, scăldaţi, bine raşi, cu cravate albe de pichet şi ajustaţi în uniforme noi.

— Locotenent Pietroiu, întrerupse colonelul, de ce nu aţi venit ieri, la trei după-amiază ?

Întrebarea fu pusă cu gravitate, pe un ton de anchetă ameninţătoare. Ofiţerii fixară pe locotenent, care, ca şi cum nu înţelegea, tăcu, iar colonelul se aşeză la biurou într-o atitudine de judecător-instructor.

— Domniei-voastre m-am adresat, locotenent Pietroiu. V-am întrebat şi repet întrebarea : de ce aţi lipsit ieri după-amiază de la serviciu ?

Înnainte de a răspunde, locotenentul se uită mirat la camarazi : toţi ştiau că serviciul sîmbăta după amiază fusese suspendat. Locotenentul strecură o subliniere :

— Domnule colonel, ieri, după prînz ?...

— Da, locotenent, ieri după prînz, la orele trei, conform ordinului meu, dat de dimineaţă, trebuia să veniţi să lucrăm împreună. Aveţi toate preciziunile dorite — şi stăpînindu-şi mînia : V-am aşteptat pînă la şapte jumătate seara. Ce-aveţi de răspuns ?

— Pe mine, domnule colonel ? ! îndrăzni din ce în ce mai uimit locotenentul.

— Îţi mai permiţi să şi întrebi, locotenent Pietroiu ?

— Nu mi-aţi ordonat să vin, domnule colonel.

— Nu ţi-am spus eu, dumitale, să vii ?

— Nu, domnule colonel.

— Afirmi că nu ţi-am spus să vii la orele trei la cazarmă ?

— Afirm.

— Ascultă, locotenent ! Vorbesc serios.

— Nu mi-aţi spus, domnule colonel, nimic.

— Nu ţi-am spus să vii ? strigă colonelul, scos din fire.

— Să trăiţi, domnule colonel, nu mi-aţi spus.

— Ţi-e ruşine să mărturiseşti că ai uitat, locotenent Pietroiu !

— Cum aş fi putut uita un ordin, domnule colonel ?

— Patru zile închisoare, locotenent.

Locotenentul se îndreptă spre uşe.

— Nu ştiu cum să vă conving, domnule colonel...

— Locotenent !

Ofiţerii schimbară o privire.

— Domnule colonel, mă bruscaţi fără motiv : nu mi-aţi spus să viu. Mă resemnez, mă duc la închisoare, însă nu fără să vă atrag respectuos luarea-aminte că faceţi cu mine o nedreptate.

În momentul de-a deschide locotenentul uşa, ca să plece la închisoare :

— Stai, locotenent ! strigă colonelul.

Locotenentul stătu şi se întoarse.

— Vino mai aproape, locotenent !

Locotenentul reveni în punctul de unde pornise.

— Ţi-am spus, ieri dimineaţă, să vii la orele trei după-amiază.

— Domnule colonel, nu mi-aţi spus să vin : aş fi venit.

— Eram aci în cancelarie cînd ţi-am spus. Eu stăteam aci, şi dumneata còlo. Nu-i aşa, locotenent-colonel Sachelarie ?

— Domnule colonel, răspunse locotenentul-colonel, eu lipseam.

— Am fost cu dumneavoastră aci în cancelarie, ieri dimineaţă, însă nu mi-aţi spus că trebuia să viu.

Colonelului îi tremura bărbia. Ochii lui aţintiţi aveau în faţa lor figura liniştită puternic şi senină fără semeţie a locotenentului.

— Mi-aduc perfect aminte, locotenent. Ţi-am dat patru zile de arest. Şi am să te notez la memoriu.

— Mă duc la închisoare, domnule colonel, cu conştiinţa curată...

După ce iese :

— Stai, locotenent ! Ce vrei să spui ? Ţi-am spus aci, în locul acesta : «Locotenent Pietroiu, la trei după-amiază vom lucra împreună»... Domnule maior Popescu, spune-i dumneata, care îţi aduci aminte bine, ce i-am spus...

— Domnule colonel, nu eram de faţă cînd aţi dat acest ordin.

Colonelul fixă biuroul cu ochii încruntaţi, se gîndi puţin, silabisi :

— A ! nu erai aci, domnule maior. E adevărat... da... da... — Dar, hotărît : Îmi aduc totuş aminte ce ţi-am spus !

Apoi tăcu şi fruntea-i căzu gînditoare pe mînă.

Apoi îşi scutură capul, ca şi cum ar fi aruncat, fără să puie mîna, chipiul :

— Ţi-am spus !

— Nu mi-aţi spus ! domnule colonel.

— Nu se poate să nu-ţi fi spus, întări colonelul. Nu se poate ! Înţelege că nu se poate ! Nu se poate !

Colonelul era turburat de o suferinţă cu care se luase de piept. Respectul ofiţerilor faţă de chinul lui secret se vădea printr-o tăcere de cuvinte şi mişcări. Colonelul căzuse în îndoială : i-a spus ori nu i-a spus ? şi dacă nu i-a spus, cum de îşi aduce aminte atît de sigur că-i spusese ? Colonelul era sugrumat de bănuiala că se poate să nu-i fi spus, şi totuş să creadă că i-a spus. Şi atunci, ce însemnare poate să aibă asta ?

— Măi băiete, reia colonelul părinteşte, adu-ţi aminte : ţi-am spus !

— Domnule colonel, din nou vă afirm că nu mi-aţi spus. Dacă-mi spuneaţi nu se putea să nu vin.

— În sfîrşit, acum, că n-ai venit, că te-am aşteptat, este rău, dar, la urma urmelor, s-a trecut. Şi nu-ţi mai dau nici închisoare. Vreau numai atît să ştiu, ca să mă controlez : ţi-am spus ori nu ţi-am spus ?

— Domnule colonel !...

— Eşti foarte sigur că nu ţi-am spus ?

— Absolut sigur, domnule colonel.

— Eu însă sînt absolut sigur că ţi-am spus. Ascultă, dragă, sîntem camarazi, e duminică, hai să plecăm împăcaţi. Nu este-aşa că ţi-am spus ?

— Dacă mi-aţi fi spus aş fi venit, dacă mi-aţi fi spus v-aş afirma că mi-aţi spus. Dar nu mi-aţi spus.

— Dar dacă ţi-am spus ?

— Nu mi-aţi spus, domnule colonel. Prefer, domnule colonel, să mă trimiteţi la închisoare, decît să mă pedepsiţi cu această singură repetată întrebare.

Plecarea colonelului din cancelarie fu penibilă. Cîteva rînduri de sudori de teroare trecură peste figura colonelului.

La ieşire, camarazii ofiţeri întrebară îngrijoraţi pe locotenentul Pietroiu :

— Mă, spune drept, ţi-a spus ori nu ţi-a spus să vii ?

— Aş fi nebun ? Nu mi-a spus nimic !

De-atunci, colonelul rămase în luptă crîncenă cu îndoiala lui, stăpînit de această problemă : i-a spus locotenentului Pietroiu, sau nu i-a spus ? Desigur că nu i-a spus şi că s-a înşelat, şi, nu mai încape vorbă, ceva s-a dezechilibrat în mintea lui. Şi totuş, examinîndu-se cu de-amănuntul în toate acţiunile, pîndindu-se atent ca să se prindă,

colonelul nu putea încă să-și facă deplină încredințare că a înnebunit. Dar dacă n-ar fi înnebunit, cum și-ar aduce el aminte cu atîta netăgăduită precizie că ar fi spus ceva ce-i înnafară de orice îndoială că nu spusese? S-ar putea să fie numai un început de nebunie, o stare de paralizie latentă. Timp de trei luni, în fiecare zi și în toate împrejurările, la țuică, la ceai, la Cerc, colonelul, din ce în ce mai blînd și mai blazat, aborda pe locotenentul Pietroiu invariabil cu aceleași cuvinte rugătoare :

— Mă, ți-am spus...

Și locotenentul răspundea cu un respect plictisit :

— Se poate domnule colonel, să mă mai întrebați ?

După opt luni de zile, colonelul Greceanu fu mutat de la regiment la brigadă, și ofițerii sărbătoriră firea lui leală și conștiinciozitatea lui nobilă, printr-un banchet. Colonelul devenise taciturn și melancolic, și distincțiunile, al cărora obiect se vedea neîncetat, începeau să-l cam nemulțumească. Convingerea că era «atins» pusese stăpînire pe toate vigorile lui morale și-i micșorau în propria-i opinie toate meritele recunoscute. La despărțire, după urări și discursuri, el strînse, ca un camarad părintesc, mîinile fiecărui ofițer în parte, ostășește. Ajungînd la locotenentul Pietroiu, pe care-l lăsase la urmă, și pentru că totuș mai întîrzia în spiritul lui o urmă de dubiu, îi întinse mîna.

— Vasăzică... atunci... ții minte bine că nu-ți spusesem să vii sîmbătă la orele trei în cancelarie...

Locotenentul șovăi și, palid :

— Ba mi-ați spus, să trăiți, domnule colonel.

— E-adevărat ?

— Ne disperaserăți cu serviciul și cu îndatoririle ofițerului tînăr. În sîmbăta aceea, m-am hotărît să rămîi acasă și să dorm...

Colonelul trecu de la un sentiment de ură subită la o satisfacție grandioasă, cît ai întoarce la lumină un pumnal ca să strălucească pe ambele tăișuri.

— Acum, ce trebuie să-ți fac ? întrebă colonelul.

— Să mă lăsați să... îngînă locotenentul.

Cu ochii în lacrimi, el se scoborî într-un genunchi și sărută adînc mîna flocoasă, neagră, a colonelului Greceanu, întinsă ca să-l ridice.

— Răzbunarea celui mic, zise colonelul, îmi dau seama, camarazi, că e atroce...

INVITATUL

Bucuros, tînărul profesor își făcea preparativele pentru ziua întîlnirii. El nu îndrăznise să se poftească singur sau să ceară el mîna unei fete atît de bogate, pe care o iubea încă din timpul universității, din pricina timidității și a sărăciei. Din obscuritate, pămîntul și oamenii lui ies încet și treptat : prima fază socială fostul student fără avere și-o construiește cu migăleală. Stabilirea cere dintrodată cheltuieli complicate, ca atunci cînd vrei să-ți faci o casă și cînd trebuie să cumperi, dintr-un singur buzunar, de la teren pînă la garduri și acoperișuri, toate materialele laolaltă.

Profesorul și-a examinat încălțămintea scîlcie. Deasupra unor ghete noi, pe măsură, trebuia să joace marginea unui pantalon ireproșabil, și pe carîmb avea datoria să se zărească un ciorap de calitate. Hainele trebuiau croite cu gust, din ștofă fină, cămașa avea să puie prospețime costisitoare în deschizătura jiletcii, o cravată impresionantă trebuia să-și vădească nodul de mătase discretă în intervalul gulerului alb. Batista trebuia să fie de in rafinat, manșetele butonate cu sidef gros, un fir de aur trebuia să lege buzunarul pieptului cu cheotoarea unui nasture central. Garderoba nu putea să fie cumpărată dintrodată, fără cîteva polițe cu scadențe grele.

Pălăria, pardesiul, bastonul, un portofel de piele mată în buzunarul subsuorii, complicau cu subtilități aprovizionarea. Apoi, el avea să se prezinte în automobil, din care să se scoboare elegant și leneș, plătind un bacșiș cît prețul cursei întregi : Cineva o să se uite la el pe fereastră, pentru că este așteptat. Președintele Curții, care o să-i devie probabil socru, este un om sever și meticulos : de la început, încă din stradă, tînărul profesor trebuia să-l influențeze printr-o ținută studiată.

Garderoba se confecționase după program. Încălțămintea de antilopă cu bransuri de lac era splendidă. El și-a asortat-o cu mînușile de piele de căprioară, roșcate ca tutunul. O puse de cîteva ori, patinînd în odaia lui, ca să se obișnuiască. Un covor pe parchet ar fi putut să-i răstoarne un echilibru lăsat în voia pingelii. Dintrodată el nu va putea cere mîna fetei, care, firește, a pus pe tatăl ei în confidența sentimentelor tînărului latinist, dar se va

putea să înceapă o apropiere, prin aluzii, magistratul. Atunci, el va trebui să aibă spiritul pregătit și obiecțiile argumentate. Nu va spune : «O iubesc», așa, direct : e nevoie de o perifrază, de mai multe perifraze, consecutive și armonizate concentric.

Nu s-ar putea spune că ea îl iubește tot atît de puternic, dar faptul că nu se căsătorise în patru ani, decînd el i-a dat să înțeleagă indicațiile unei inimi crîncen chinuite, comporta o semnificare inexprimată. Totul părea să confirme așteptările profesòrului, și în special invitația de la 12 april nu părea fără înțeles. Domnișoara îi spusese deslușit : «Te invită la masă mama».

Costumul îi venea și el după dorință. Îmbrăcat întreg, de repetiție, profesòrul se simți intrînd în ceea ce el numea cu admirație «societatea», adică pătura limitată a oamenilor, «elita» popoarelor. Maică-sa, văduvă, căreia îi trimitea un sfert de salariu în provincia natală, va fi profund mulțumită de căsătoria fiului ei celui mai cuminte. «Parcă gulerul e cam strîmb, domnule Marcu.» — «Din contră, vă vine perfect, domnule profesor ; așa un costum nu se brodește în fiecare zi.» Clientul lua atitudini de jurnal de modă, sprijinit de biurou, pus în cot pe raftul bibliotecii sau deschizînd o carte cu scoarțe.

Fericit și foarte turburat, profesorul aștepta seara de 12 april cu o febrilitate și o strîngere de suflet totodată, de izbîndă asigurată numai parțial. Profesorii, colegii lui, aflaseră că se prepară evenimentul și necăjeau distracția lui progresivă. Aflaseră și școlarii, care începeau să se cotizeze pentru un dar de nuntă. Era cel mai iubit dintre dascălii liceului, un pedagog entuziast, răbdător, blînd și învățat, și clasa lui voia să dea dovezile sentimentale printr-un cadou impresionant.

În dimineața zilei așteptate, el puse la un florar să i se pregătească, pentru orele nouă seara, o jerbă de flori exotice, pe prețul unei pălării. În momentul cînd puse piciorul pe scara automobilului, îi mai rămînea în buzunar o sută de lei. Scoborîndu-se cu buchetul în mînă, el dete suta șofeurului recunoscător și rămase pe trotuar, să se reculeagă. Uitase tot ce studiase în timpul celor treizeci de zile de reflexiune atentă asupra unei singure preocupări. Ridică ochii : numărul casei era invizibil. Nici nu se putea să fie acolo, în casa cu luminile stinse. Alese casa din dreapta, două case din dreapta : ferestrele ambelor case

erau întunecate. Trebuia să fie casa din stînga. Se duse la stînga. Sună.

— Mă rog, dacă nu mă înşel, aici e numărul opt, casa domnului preşedinte Siteanu...

— Alături, domnule, aici e numărul zece : scurt şi arogant.

Profesorul rămase în drum, chibzuind. Împinse poarta casei cu ferestrele stinse. Făcu un pas, trecu pe dinaintea scării de intrare.

«Poate că sufrageria e mai în fund», îşi zise el. Şi nimeri în uşa unei bucătării abia luminate. Magistratul şedea acolo, dar se culcase. Masa se petrecuse în ajun. Boierii erau osteniţi. Pe coridor el zări umbra albă a unei femei care închidea o uşă după un zgomot de lanţ tras, caracteristic. Era domnişoara. Trecu pe dinaintea geamlîcului cu buchetul lui admirabil. Scoase dinaintea porţii, la lumina becului de gaz, agenda din buzunar, stupefiat şi totuş documentar. Într-adevăr, invitaţia era pentru seara de 11 april : la 12 april era scadenţa primei poliţe pentru garderobă. Profesorul amestecase datele şi le-a pierdut pe amîndouă.

El porni pe jos, cu buchetul, străbătu cîteva străzi în neştire.

— Unde te duci, frumosule, pe jos, cu un buchet de mireasă în mînă ? l-a întrebat o fată cu buzele roşii, din vînătaia unui gang.

Profesorul s-a uitat la ea puţin. Era cîrnă şi durdă şi i-a plăcut.

— Am fost să mă însor şi am întîrziat cu o zi. Dumneata cine eşti ?

— Aş vrea să mă mărit cu tine, răspunse fata, cu o sinceră voce, aproape neprofesională. Băiatul i-a plăcut şi ei.

Şi, la braţ, ei suiau o scară murdară, acoperiţi ca nişte morţi, pe pîntec, cu jerba de flori meridionale. Ea l-a dus cuprins de mijloc ; el a simţit ondularea şoldului ei, la pas, în coapsă, ca un pipăit.

— Unde mergem ? a întrebat el.

— La al cincilea cat, la mine.

— N-am niciun cinci în buzunar, mărturisi el şcolăreşte, scrupulos şi încercînd, fără voie, să se degajeze.

— Nu-mi trebuie de la tine nimic, răspunse ea, şoptind şi strîngînd mai puternic.

— Am să-ţi spui ceva, zise el ruşinat. — Se oprise pe o treaptă : N-am mai fost niciodată... (căuta cuvîntul) la femei...

Ea surîse fermecată şi săgetată de o imensă bucurie în bumbii sînilor de-a dreptul.

— Vino ! Vino mai iute.

Şoapta ei se mohorîse de dragoste şi se tîra pe gîtlej. Tînărul profesor, beat de nenorociri şi de nădejdi, avu un gust amar al vieţii şi o viziune de asasinat, de Infern, de spital şi de sinucideri, fuliginoasă, cînd uşa se închise.

— Tu eşti o fată bună, zise profesorul plîngînd... A fost odată, vezi... a fost... o fată cu părul... de aur... şi... vezi... a fost... odată...

CINCI SCRISORI

Dragă Melania,

O să te miri. Să-ţi mai scriu după trei ani de tăcere! Şi, deodată, pe neaşteptate, aşa cum am şi plecat. Nu ţi se pare bolnăvicios ? Ai plîns mult de-atunci încoa ? Răspunde.

Eu mi-am adus aminte să plîng abia ieri, aseară. Străbăteam o stradă pustie, ca mine. Mă oprii şi nu înţelesei de ce m-am oprit. M-am simţit ca o verdeaţă de copac pieptănată de vînt. Ştii ce era ? Deasupra capului meu, din dosul obloanelor închise, cînta cineva la pian ce mi-ai cîntat adeseori tu, cînd îţi eram dascăl de matematici. Nişte degete desigur delicate ca ale tale atingeau trandafiri muzicali, scuturîndu-i în sufletul meu. Tu ştii că mîinile sînt prelungirea sufletului şi că degetele exprimă gîndurile lui.

M-am gîndit la tine. Aveam aducerea-aminte bruscă a unui rîu ce-şi aminteşte izvorul în momentul de-a intra în Mare şi ar voi să se întoarcă înnapoi. Crezi tu că rîurile pot avea o voinţă şi că se mai pot întoarce acolo de unde au pornit ? Mi-am adus aminte toţi copacii pe dedesubtul cărora, oglindiţi o clipă, au trecut undele mele.

M-am întors acasă. Am stele pînă-n balcon şi-ţi scriu la văpaia lor. Stau dinaintea tuturor stelelor mele ca în dreptul a mii de găuri de uşi, din dosul cărora scapără lumina interioară. Ca să descui palatul veciei ai nevoie de

atîtea chei cîte stele sînt, şi poate că de nişte chei de diamant.

Sînt trist şi mulţumit că sînt trist.

A. B.

Dragul meu,

De rîndul viitor, schimbă adresa. Tot Melania mă cheamă, însă mi-am pierdut numele de familie ; m-am măritat. Aş fi voit să mă cheme cu numele tău şi aş fi voit-o cu o mîndrie care acum îmi lipseşte. Nu s-a putut. Scrisoarea ta mi-a adus-o tata. Era palid. Tu ştii că te-a iubit. Cînd mi-a spus «Scrie-i să-ţi adreseze scrisorile la noi» lăcrima. Nu. Eu te rog să-mi scrii la mine acasă. Tata mi-a mai spus de tine, nu te supăra, «Deşuchiatul ăsta era un om mare ; îmi pare rău că nu s-a putut să-l iau în familia noastră». Familia avea nevoie de o nulitate considerabilă, — voia să spuie tata, — ca bărbatul meu.

Îi spusesem totuş că tu nu te-ai gîndit niciodată să mă ceri în căsătorie, şi că m-ai iubit ca pe un lucru, ca o carte, cu toate că m-ai sărutat de cîteva ori. Tu spuneai că iubirea sfîrşeşte repede în căsătorie. O ! mi se pare că aveai dreptate, cu toate că atunci nu te-am crezut. Mi se pare că ceea ce se cheamă infidelitate este o revoltă a poeziei împotriva zilnicei mediocrităţi.

Tata nu te prea pricepe, şi adeseori l-ai supărat. Dar te iubeşte. Tata e un om foarte inteligent, din fericire. Te detestă şi te iubeşte, laolaltă. Cîteodată spune, cînd un lucru a fost rău făcut : «Iacov n-ar fi procedat aşa». Sau cînd ne încurcăm : «Dacă Iacov ar fi aici, aţi vedea».

Dar de ce nu-i scrii tatii nimic ? Şi el şi mama sînt foarte supăraţi pe tine. Prietenii tăi ne spuneau că trebuie să fi murit. «E un sinucigaş convins, afirma Bazil. Am auzit că s-a spînzurat odată la Dresda.» Marcu a fost obraznic, te numea pe franţuzeşte «Deşeu social». Ştii, Marcu procurorul. Tata l-a dat afară.

Aş trăncăni pînă mîine dimineaţă, dar mă opresc. Îţi simt gura pe ceafă, unde nu ţi-ai pus gura niciodată : tu obişnuiai să mă săruţi copilăreşte, pe păr. Nu mă trece niciun fior, dar mă umple o melancolie, o moliciune, o stare de vag dulce, care mă cuprindea de multe ori pe scaun lîngă profesorul meu, cu cîţiva ani mai vîrstnic ca eleva lui.

Şi niciodată nu mi-am urît bărbatul ca acum. Aş voi să fie în spatele meu şi să-mi citească scrisoarea peste umăr.

Domnul nu pricepe nuanţele. Îl compar totdeauna cu tine, şi tace şi nu-i dau voie să mă sărute la îndoitura braţului, unde am păstrat locul sfînt, al buzelor tale întîrziate acolo odată. Te cunoaşte. Ocupă o situaţie înnaltă care-i permite să aibă o părere proastă despre tine. A găsit odată o scrisoare veche care l-a încremenit. Nu e nimic. L-am invitat să-mi scrie şi el una ca aia, dacă poate.

Unei prietene măritate îi poţi face confidenţe. Le aştept.

C. D.

Vai, dragă, ce să-ţi spui ? Ai făcut bine să te măriţi. De altfel, te-am împins şi eu să o faci, fără să ştii. Cînd mi-am dat seama că nu mi-era permis să caut a fi fericit, te-am determinat, pe nesimţite, să te măriţi. Cu toate acestea, sînt întristat. Parc-aş fi preferat să sfărîm legea care sileşte fetele să se mărite. Tu n-ar fi trebuit să te împărechiezi.

Poate fi ceva mai vulgar decît să te căpătuieşti, cum se spune ? Parcă dacă m-aş simţi într-o zi căpătuit, m-aş omorî. Se poate ceva mai împovărător ? Să devii personagiu, să fii un individ important, să te făleşti, e groaznic ! Nu-ţi închipui ce bine mă simt slobod şi sărac, ca pulberea, ca norii, ca rîmele, ca fulgii, ca toate lucrurile mititele din care s-a construit totul, marele tot în mişcare.

Într-o zi, mi-am examinat firea, adică destinul, şi am constatat că fac un spic deosebit de alte păioase. Nu caut să fiu înţeles, înnainte de toate nici de mine. Tu m-ai iubit şi mă mai iubeşti, dar nici tu nu m-ai putut înţelege, de vreme ce nici nu ai ce înţelege, — şi m-ai admirat, fără motiv. Din aceeaş lipsă de motiv alţii mă urăsc. Nimeni nu ia drumul mijlociu, între iubire şi ură, al indiferenţii. Sînt un individ faţă de care fiecare ins, fără să-l provoc, se simte obligat să ia o atitudine extremă : prietenie întreagă şi ură întreagă, — şi, să mă crezi, că nu caut nici să plac nici să displac.

Rămînem prieteni amîndoi, însă ne vom feri pe veci să mai stăm singuri măcar un minut. De altfel, nu mă mai întorc.

A. B.

Dragă Iacove,

De ce te-ai gîndit atît de tîrziu la noi ? Vreau să zic : de ce ne-ai scris atît de tîrziu, căci nu-mi închipui că nu te-ai mai gîndit la cei mai buni prieteni ai tăi. Aflasem că ești bolnav, și totuș n-ai scris nimănuia un rînd decînd ai plecat. Ți-am mai spus că ești sălbatec : de ce te izolezi ?

Făgăduiește că ai să scrii des și mult. Știi că-mi place să te citesc. Aș vrea să mă faci să plîng. La vîrsta mea plînsul m-a copleșit ca o pasiune, și-l caut. Caută nimicuri de acelea variate, ca atunci cînd stăteai cu noi de vorbă, fără pricină și fără legătură, și fă-mă să plîng. Vreau să plîng de tine.

Și spune-mi ce faci la Londra ? De ce te-ai fixat acolo ? Camarazilor tăi le-a intrat în cap că vrei să te întorci cu titluri multe și să-i... desființezi. Asta tu nu o cauți, eu știu, dar poate să fie un efect.

Dă-mi voie să adaog din cînd în cînd cîteva bilete de Bancă la scrisorile mele. Nu te supăra. Singura mea mîhnire era că nu ești copilul meu.

E. F.

Domnule tată,

Am primit zece lire sterline de la dumneata. Să-ți fie rușine și îți mulțumesc. Tocmai eram foarte nenorocit din pricină că nu puteam ajuta pe văduva unui medic, din vecinătatea mea, rămasă cu șapte copii. Sînt cu atît mai dator să o ajut cu cît figura ei mi-aduce aminte de biata mumă-mea și mă mîngîie ca o întoarcere din morți. Familia era foarte frumos îmbrăcată, din resturile trecutului, însă încălțată mizerabil ! I-am încălțat pe toți, la cel mai mare magazin din London. Nu-ți închipui la cîte tertipuri am alergat ca să fac noblețea văduvei să accepte încălțarea. Ce mi-a rămas i-am trimis prin poștă. Sînt încîntat și te pup, tată și domnule.

A ! dar mă întrebi ce fac la Londra. Nu vreau să te mint : nu fac nimic, absolut nimic. Un singur lucru fac : mă gîndesc și scriu, fac adică mai puțin ca nimic. Cînd cineva m-a importunat prea des cu întrebările, i-am născocit o minciună și l-am intimidat, — și m-a lăsat în pace. E curios cum te impui prin calitățile absente și cît impre-

sionezi. Tuturor le place să fii altceva decît ești, ca să aibă cuvînt să se sperie de tine. Prestigiul teroarei.

Nu știu nici unde e Universitatea. De ani de zile nu fac nimic. Colegii mei au ajuns, săracii, departe și se grăbesc să moară mai iute. Îți dau însă o știre bună : am citit pe Poe și pe Shakespeare în original. Spune drept, nu face mai mult ca un rang de rector și de delegat general, laun-loc ? Dumneata, care nu ai citit în original pe niciunul din doi, ești un mare nenorocit și te plîng din toată inima.

Mi-ai cerut să te fac să plîngi, și eu te fac să rîzi, domnule tată, rîde, te rog, din toată inima și nu uita pe săracii mei.

A. B.

«DOMNULE MINISTRU !...»

Devenisem în tinerețe secretarul de încredere al unui ministru. Eram destul de inteligent, elastic și activ și mă pricepeam să scap insensibil pe patron de relațiile inutile. Numesc relații inutile toate acele contacte și încercări de care niciun om de guvern nu este scutit, interpretate la rubrica intereselor noastre politice cu o cifră de neant. Zic interesele *noastre*, pentru că activitatea mi se identificase cu necesitățile marelui bărbat, pe care îl serveam, și în inima mea vibrau, ca într-o centrală cu numere infinite, toate soneriile partidului respectiv.

Buna mea creștere constituia un tampon între plictiselile, cîteodată violent erupte, ale ministrului și vizitatorul eliminat. Învățasem prudența de a îndulci, în ceea ce privea pe solicitator, rigorile provizorii. Mi s-a întîmplat să fiu brusc delegat să caut pe un cetățean, care, după hotărîrea momentană a ministrului, trebuia înlăturat cu doi ani mai nainte, și de mai multe ori patronul s-a văzut întemeiat să mulțumească succeselor mele de tact. După observații la sursă, politica nu consistă în a emite și respecta idei, principii și programe, ci în a cultiva un echilibru. Uneori cel din urmă dintre proști se transformă, în mîinile bărbatului politic, în calitate concretă.

Așa de pildă, la fereastra ministerelor gravitează pîlcuri de sateliți, de-o formație, într-altfel inexplicabilă, tineri

precoci, personalități de berărie, similirevoluționari, intelectuali. Să nu-i supărăm niciodată ! Politica păstrează oamenii de tot calibrul, ca bunul gospodar cuiele ruginite și sfoara. În politică există meșteșugul bucătarului de a întrebuința pentru o trufanda recentă rămășițele și curățiturile de pe zgîrciuri și unelte, și numai în dependințele teatrului se mai văd personagiile stranii și complicate din subsolul cîrmuitorului de oameni. Insul, asemănător cîinelui pribeag, evoluează, prin labirintul Statului, cu chelie și chică de jurîmprejur, și cu ghiozdan, alături de tineretea guturală și sclipitoare, sosită din Paris. Costumul de import, cu umerii perpendiculari pe guler și de trei ori mai lați decît șoldul, încheiat în triunghi, ca un zmeu, stă de vorbă cu pantalonul fără nasturi, cu blana jerpelită, cu pardesiul bolnav, schimbînd opinii, impresii și fumuri de țigare.

De altfel, panașul țigării este emblematic și conține o psihologie. Un solicitator care vine să ceară parale pentru o lucrare politică, socială, națională, de cea mai mare însemnătate, apare încălțat într-o copită scîlcie nămoloasă și își golește accelerat nasul sau tamponează laptele ochilor, covăsit în colțuri, cu o batistă de contraste, cocoloșită ghem, ca un sfert de ziar. Dacă aprinde o țigare, luată de la un vecin, în anticamera ministrului, populată cu provincie și capitală, el arborează un prestigiu compatibil cu conștiința de sineș integrală, și pe făptura lui insignifiantă și orgolioasă lipește un afiș, un prospect, o declarație de superioare egalități. Pe mine, care nu am fumat niciodată, acest fum ieftin al solicitatorilor conștienți și valoroși m-a sufocat, însă am surîs întotdeauna, ca și cum păstram exclusiv plăcerea, pentru mine, de a fuma din nou și colectiv vapoarea de nicotină trecută prin gîtlejul lor puturos. Mai mult, vizitatorilor noștri le distribuiam cadouri indirecte, cutii cu chibrituri, presărate, în dezordine printre hîrtii pe biurouri. Ei aprindeau, șterpelind cîte o cutie. Astfel, în buzunarul audienților noștri, noi introduceam un obiect care nu le aparținea, plătit de noi, căpătînd, în baza rezervei mintale și a speculațiunii asupra lucrului în sine, noțiunea compensativă că dacă nu vom izbuti să-i satisfacem, — regulă aproape generală, — le-am dat în schimb ceva, un motiv, o cutie de chibrituri nu mai multe. Unii solicitatori ne vizitau, cu asiduitate și fără să dezarmeze, cîte nouăzeci de zile în șir, luîndu-ne, prin urmare, cîte

nouăzeci de cutii de chibrituri, cel puțin. Față de aceștia regretul nostru nu mai putea să funcționeze : cererea lor rămînea satisfăcută mental, pentru noi, printr-o echivalență, măcar în număr dacă nu în volum.

Dar miniștrii sînt uneori abuzivi. Politețea mea îl îndreptățise pe al meu să-mi impuie servicii neconforme. Le-am executat totuș cu aceeaș neutralitate și decență cu care îl obișnuisem în chestiunile de Stat. Într-o zi mi-a comandat un crap de șase kilograme, pe care i l-am transportat acasă cu seninătate, împrumutînd peștelui cumpărat din piață o situație diplomatică și improvizînd, în ce privește mîndria mea socială, alibiul că el putea să fie prins în Dunăre, în momentul cînd se însărcinase să ducă pe dedesubtul apei un manifest sedițios, înghițit din spirit de sacrificiu, știind perfect că, ajungînd la destinație, va fi spintecat pentru a i se scoate, odată cu icrele, textul secret. Drept vorbind, omul politic și secretarii acționează complect, ca o mașină de cusut, și în vreme ce acul fin parcurge muselina nouă, cureaua și angrenajul sînt năclăite de unsoare : una fără alta nu poate să meargă.

Murise un general, care acum nu mai putea să însemne nimic mai mult decît o fotografie. Ce poate fi mai caduc și mai lipsit de puteri ca o fotografie de general ? Ministrul era în guvern. M-a chemat.

— Să te duci să mă reprezinți, la orele două, îmi porunci ministrul. Iei parte la ceremonia din biserică, iei cupeul meu, și ajungînd la cimitir, scoți în relief, într-un mic discurs, meritele excepționale ale generalului. Să relevezi că amintirea lui rămîne vie în inima noastră a tuturora. A fost un mare necunoscut !

Am plecat cu ideea acestei vii amintiri, care, într-un fel, ținea locul personagiului și însemna că faptul morții nu era chiar un dezastru, de vreme ce rămînea neștirbită silueta lui de văzduh. Am scris repede un discurs și m-am îmbrăcat de ceremonie. Pentru că nu aveam timp, am îmbucat, pe cînd mă rădeam, un corn și un baton de ciocolată, care mi-au trecut în stomac cu un ușor miros de *colgate*.

În sfîrșit, găsesc cupeul, după o jumătate de ceas de slujbe religioase, care, prefectul, printr-un paracliser, a intervenit de trei ori să fie scurtate la minimum, generalul începînd să se strice. Amestecul de flori, de tămîie și de

miros de cadavru răspîndeşte o aromă, care, pe mine, mă ameţeşte şi mă leşină. Împrospătarea aerului m-a înviorat. M-am suit în cupeu. Porni convoiul. Erau treizeci şi două de cupeuri, care reprezintau, fiecare, cîte o personalitate, şi în al treizeci şi doilea mă găseam eu, locuitor al acestui cătun mobil, de celule pe roate, pornite în urma carului funebru, lustruite şi negre. Nu prevăzusem să iau cu mine o carte, ca să citesc, cu toate că-mi dam seama că nu orice lectură se potrivea cu nişte împrejurări atît de monotone. Între mortul care provoacă durere şi între însoţitor, pe care îl munceşte urîtul, nu se putea ca arlechinul vieţii să nu puie contrastul obositoarei lui contradicţii.

Îmi părea rău că nu fumez, ca să fi umplut cutia capitonată a birjarului de pe capră cu talajul frizat al fumului de tutun. O jumătate de ceas întreagă contemplai prin cristalul cupeului spatele vizitiului, îmbrăcat în catifea albastră, şi biciul drept şi înflorit în vîrf cu o chiparoasă. Citii de nenumărate ori regulamentul poliţiei şi tariful, tipărite pe o cartă prinsă de rama unui geam, un cod sfîrşit cu ştampilă şi trei semnături. Mi-ar fi trebuit, ca să treacă timpul, o povestire cu bandiţi sau cu peripeţii torenţiale. Nu găseam nicio pricină capabilă să-mi întreţie imaginaţia şi pe care să o dezvolt. Existînd, probabil, armonie între împrejurarea pe care o trăieşti şi gîndurile ce-ţi vin, cele mai supărătoare evenimente ale experienţei se prezintau în panorama mea sufletească şi se repetau. Ca să alung cîteva insistenţe de acest gen ale mecanismului suvenirii mele, a trebuit de cîteva ori să mă ridic şi să mă trîntesc pe canapeaua cupeului, nădăjduind să demontez piesele din ansamblu. Am fluierat. Am cîntat. Am înjurat. Nemaiputînd să parcurg străzile inactiv, m-am dat jos din cupeu şi am căutat într-alt cupeu un tovarăş, cu care să pot şedea de vorbă. Toate cupeele erau goale, afară de al episcopului. Preasfinţitul dormea ca un înger. Familia generalului fiind în streinătate, înmormîntarea se consuma strict oficial. De la un moment încetase şi muzica militară, căci nu mai avea cine să o asculte : intrasem într-o succesiune de mahalale. Cîtva timp umblai pe jos, dar, ridicul în costumul meu de gală şi cu decoraţiile puse, trebuii să mă sui în cupeu.

Din fericire, trecînd un negustor ambulant, l-am oprit şi l-am suit în cupeu, şi am cumpărat de la el diverse obiecte : un pistol cu capse de hîrtie, o oglindă de buzunar,

o bășică de cauciuc cu țiuitoare și o minge cu sfoară de elastic, care cînd o arunci înnainte vine îndărăt. Dădui jos pe negustor și, pînă la cimitir, am lucrat cu aceste aparate. Acela care m-a satisfăcut în special a fost mingea cu sfoară de cauciuc, ca o portocală cojită. Prinzînd-o pe degetul mijlociu, am repetat de zeci de mii de ori circulația dublă a mingii, înnainte și înnapoi, pînă ce... am uitat.

Somnul meu a fost însă copleșitor, și lipsa de atenție a participanților din ordin, totală. Nu am știut însă cînd m-am oprit, nici cînd a fost scoborît generalul în pămînt, nici cînd s-a făcut noapte, nici cînd s-a risipit convoiul. În absența tuturor invitaților, nici birjarul meu nu se mai gîndise la mine. M-am deșteptat în curtea lui, pecînd se deshămau caii, și am scos capul pe portieră.

Birjarul, venind de la o înmormîntare, rămase o secundă halucinat, cu felinarul ridicat în dreptul jobenului meu. Și, venindu-și în fire, strigă, înspăimîntat de ideea autorității :

— Domnule ministru ! Domnule ministru ! pe cînd eu însumi nu parveneam să mă dezmeticesc din îndoiala dacă eram eu, într-adevăr, secretarul, sau dacă nu eram însuș ministrul.

Birjarul a înhămat caii din nou și m-a dus acasă. Mi-era o foame de lup.

«NU PERMIT !»

Trecînd pe galerie, auzii două voci. Mă opresc ca să disting, în umbră, ce se petrece. În omul cel gras recunosc pe feciorul casei, și cel înnalt nu-i decît vecinul meu de odaie, un student în Drept.

— V-am adus rufele, spune feciorul.

Cellalt nu răspunde.

— V-am adus rufele, spune mai tare feciorul.

— V-am adus rufele, domnule, zbiară pentru a cincea oară feciorul.

Într-adevăr, feciorul e numai de două zile în casă, sala e lungă, și studentul în Drept îi croiește feciorului două palme.

Lucrurile s-au petrecut atît de iute încît, ajungînd în capătul coridorului, cît pe-aci să pun piciorul pe beregata unuia din doi, căci feciorul şi studentul se tăvăleau pe jos, ca doi luptători pentru un şampionat. Nu am putut număra cîte cozi de mătură i-a vîrît în cap studentului feciorul. Coada măturii venea cu vîrful în jos ritmic, şi capul studentului scotea un sunet de tavan.

A mă grăbi cît aş fi putut, a sări în ajutorul unuia din doi, a trage de urgenţă mătura din fruntea viitorului magistrat nu fu altceva decît o intenţie. Îmi place să nu stric cu mîinile mele prilejurile rare în vremile civilizaţiei de-a vedea buşindu-se sistematic doi bărbaţi. Dacă feciorul ar fi fost un tigru sau altă fiară sălbatecă, prevedeam că studentul va fi mîncat, şi, dacă nu mi-ar fi venit mai repede ideea să fug, aş fi sărit desigur în ajutorul omului ameninţat de natură. Dar aşa, am preferat să mai aud de vreo cincisprezece ori sunetul masiv al cozii de mătură, notînd cu ochiul şi inima peripeţiile din care trag o senzaţie binefăcătoare.

Cine vrea să fie imparţial trebuie să nu curme desfăşurarea evenimentelor, ci să le asiste cu impasibilitatea unui binoclu.

În vremea aceasta studentul, opintindu-se în sus, trecu pe la picioarele mele ca o sanie, purtînd pe burtă pe fecior.

— Ajunge, zic eu, ajunge, Baptiste... O să-i găureşti capul...

Apucat de un rîs inexplicabil, Baptiste nu mai poate da... Închipuiţi-vă un rîs de acela căruia nu te poţi împotrivi. Fraza mea de zidar : «O să-i găureşti capul, Baptiste», atinsese cine ştie ce coarde în sufletul lui Baptiste, care i-au stricat prestigiul local de ciocănitor cu mătura în universitatea studentului.

— Mă faci să rîz, conaşule... spuse Baptiste, şi rîdea parcă l-ar fi gîdîlat studentul.

Care nu-mi fu mirarea să văd izbucnind în rîs şi pe student. O lumină, ce venea prin fereastra în dreptul căreia îl adusese lupta pe jos în coridor, punea degetul pe-o serie de cucuie repede îmbobocite. Capul studentului prindea colţuri şi prezinta vîlcele. De-aceea şi rîsul lui, mirîndu-mă, m-a întristat.

Atunci, tocmai atunci, venea din apartamentul ei şi gazda, o doamnă catolică distinsă. Studentul şi feciorul încep să se scoale de jos, pufnind fiecare de rîs. Gazda

pare indignată că un student se poate juca pînă-ntr-atîta cu un valet.

— Baptiste, abia te-am angajat și te dau afară... Recomandațiile cu care te-ai prezintat nu spuneau că obișnuiești să te tăvălești pe parchet cu locatarii.

Opinia doamnei părea făcută. Ea credea că Baptiste e un homosexual.

Doamna era o intelectuală informată : să trecem cu vederea stilul și expresia cugetării sale ; cu atît mai binevoitor cu cît văduva era frumoasă, și, cînd îi plăcea un locatar, se lăsa repede fermecată.

Era momentul să intervin. Informai repede pe doamnă asupra celor ce văzusem.

— Domnule, explică doamna, dumerită, în nemțește, studentului. Baptiste v-a anunțat că vi s-au adus rufele de la spălătoreasă.

Studentul făcu ochii mari... Fiind japonez, el nu înțelegea decît limba germană.

— Nu-i adevărat, doamnă, răspunse studentul. Nu pentru prima dată acest porc îmi reproșează că murdăresc latrina... Poftiți, doamnă, să vă arăt.

— Scuzați-i, doamnă, limbajul enervat, îi spun doamnei, cu o reverență, și mașinal ne ducem cu toții după student, la privată.

— Vedeți ? Marginea porcelanii e todeauna stropită, arată studentul. Mi s-a reproșat todeauna că nu spăl cu măturica. E fals, doamnă... Vă asigur că e fals.

Baptiste nu pricepe nici nemțește, nici nu vede relația dintre latrină și bătaie... Căci, ați înțeles, lucrul se petrecea într-un oraș din Danemarca, și valetul era francez.

— V-ați înșelat, domnule, începe proprietăreasa... A fost vorba de rufe... De rufele de la spălătoreasă.

— Pe onoarea mea, domnule de Samuray, te înșeli... Dacă n-aș fi «asistat», aș zice și eu ca dumneavoastră, căutai eu să precizez într-o daneză aproximativă.

— Știu eu ce spun, se rățește baronul de Samuray, la care calitatea de japonez se desăvîrșea cu însușiri de baron...

— Vai ! domnule baron... zisei.

— Și nu permit, zise baronul reintegrat, ca un fecior să ridice vocea cînd vorbește cu Mine...

— Domnule baron !... zise Baptiste.

— Nu permit nimănuia să-și ridice vocea...

— Domnule baron ! zise gazda.

— Nu, nu pot permite ! strigă odată scurt baronul, întorcîndu-ne spatele și trîntind ușa camerii lui.

În ceafa baronului zărim o măgură cît o gutuie.

— Ar fi bine, sărut mîna doamnă, zisei gazdei, care pusese tocmai un capot fascinator de mătase, să luați o picătură de mentă, ca să vă treacă emoția japoneză... Francezii ăștia și niponii ăștia, cînd vin în Copenhaga, cred că se pot deda la gesturi totalmente interzise. Vă rog, osteniți-vă să intrați la mine un moment...

Vădind simptome de paliditate, doamna se opri o clipă pe prag, moralmente obosită, și intră, — și închisei ușa în urma siluetei sale înnalte și totuș masivă.

DOI VECINI

Între familia domnului locotenent I. G. Petrescu și familia domnului M. Theodorescu-Fălciu, advocat, exista un vechi conflict, care începuse chiar din ziua mutării lor în aceeaș curte, din deosebire profesională.

— Am văzut o teacă prin curte... întrebase domnul Theodorescu-Fălciu pe soția dumisale.

— Iacă, o lichea de ofițeraș... Se crede Napoleon Bonaparte, așa-i de mîndru cu cei trei sute de lei pe lună pe care-i încasează...

— Știi, pe mine, militarii mă agasează... Toată ziua : zdrîng ! zdrîng ! Ar fi putut Statul să le dea o sabie de pîslă și niște pinteni de bumbac : așa, i-ar fi purtat în buzunar. Asupra ofițerilor am opiniunile mele.

— I-ai văzut nevasta ? O scoabă blondă, de două ori mai lungă decît el. Cînd ies împreună, parcă-i biserica lutherană cu mătura mea de la bucătărie. N-ai văzut-o ? Toată ziua își face unghiile în fereastră. Uite-o, e la geam...

— Nu mi se pare așa de urîtă. Dar ce halat fără gust !

— Nici n-am mai văzut o femeie atît de slută și de puturoasă. Toate le face numai soldatul. Dacă nu i-ar fi teamă că-i rupe părul, l-ar pune să o și pieptene dimineața.

— Știi, eu am un principiu, stabilește domnul Theodorescu-Fălciu. Nicio legătură cu vecinii și mai ales cu moștecii. Dacă îți dă bună-ziua, poți să răspunzi, dar nicio

vorbă, nicio vizită, nu este-a-așa ? și vei interzice și lui Marinică să se joace cu fata lor.

— Știi prea bine că nu mie îmi plac cîrdășiile astea.

— Ce firmă-i aia de la poartă, Cloclò ? întrebase domnul locotenent I. G. Petrescu pe doamna domniei sale. Asta-i mai lipsea casei, o firmă... mai trebuie și un clopot.

— «M. Theodorescu-Fălciu, licențiat în Drept, advocat», rostește cu ironie doamna Petrescu, citind textul firmei din poartă. Niște mitocani !

— A uitat să-și puie bacalaureatul și absolvența de patru clase primare ; județul și l-a pus. Nu există specie mai obraznică și mai dezgustătoare ca tîmpiții ăștia de civili. Toată lumea trebuie să știe că-l cheamă Theodorescu, că e de la Fălciu și că și-a luat licența în Drept : le trebuie și lor galon ! Sînt sigur că a voit să-mi dea peste nas și să mă provoace cu firma lui, știind că alături stă un domn ofițer.

— Aș ! nu-i atribuì atîta inteligență. O face din prostie. Uite-l că iese : vezi ce dobitoc e, se cunoaște după ceafă.

— Mitocanul, poartă lavalieră... Tatsu, la Fălciu, tot lavaliere a purtat !... Și are ghiozdan, ca agenții de articole de băcănie. Trebuie să fie vre un escroc.

— Să nu te mire... Seamănă cu fostul nostru administrator de moșie, care a ruinat pe papà.

— Ai văzut ? are cotlete ca Marghiloman.

— Și un cercel în ureche.

— Și ceas de aur...

— Dar pe nevastă-sa s-o vezi... deșì, să-ți spui drept, n-au aerul că sînt cununați... O aia mică, neagră și zbîrcită și rea ca un șarpe. Toată ziua mătură, spală, freacă. Trebuie să fi fost bucătăreasă.

— Știi deviza mea, deslușește grav domnul locotenent Petrescu : nicio legătură cu vecinii și mai ales cu bestiile de civili.

— Se poate să mă crezi atît de lipsită de demnitate, Ionel ? *Voyons !*

Timp de șase luni de zile, cele două familii au trăit geam în geam și ușă-n ușă, fără să-și adreseze cuvîntul. Familia advocatului aștepta să i se vorbească întîi, familia

ofiţerului de-aşijderi. Cînd se întîlneau, bărbaţii, ca să nu iasă împreună, cu politeţele de rigoare atunci cînd nu pot să încapă doi pe-o poartă, unul dintr-înşii se oprea brusc din mers, îşi pipăia cu gesturi exagerate buzunarele, ca să vadă celălalt că a uitat ceva în casă, se întorcea şi aştepta din dosul perdelei.

— Te-ai întors din drum? întreba doamna Theodorescu.

— Idiotul ăla de ofiţer... răspundea domnul Theodorescu.

— Te-ai întors? întreba doamna Petrescu.

— Dobitocul ăsta de advocat... răspundea domnul locotenent.

Cu timpul, fiecare din membrii celor două familii era convins că familia vecină e compusă din «rîioşi», din «canalii cu nasul pe sus» şi din «pîrliţi obraznici». Locotenentul fuma ţigări de «Damă», advocatul ţigări «Pelişor».

— Sărăcia asta de ofiţer! observa advocatul.

— Face pe parvenitul! observa ofiţerul. Aruncă în curte mucurile lui aurite.

Copiii împărtăşeau opiniile părinţilor exact. Marinică, în vîrstă de patru ani, îşi încrunta sprîncenile fără păr, ca o fiară, lua gunoaie de jos şi arunca în Bèbè. Bèbè, care avea cinci ani, asmuţea pe căţelul Benoni, un ghem alb cu vocea de lînă, asupra lui Marinică, pregătit cu un baston ce-i trecea de două ori de pălărie, să-l lovească. În inima lor persista totuş un dubiu şi se surprindeau zîmbind unul la altul şi poftindu-se din ochi: «Vrei să ne jucăm?». Dar atitudinea li se rectifica îndată ce-şi întorceau capetele spre fereastra casei lor, de unde puteau să fie văzuţi.

Singuri se aveau foarte bine bucătăreasa Mariţa şi ordonanţa Dumitru, care călcau în fiece noapte consemnul primit cu solemnitate de la stăpîni. De la Dumitru afla Mariţa şi comunica doamnei Theodorescu-Fălciu tot ce se vorbea pe socoteala stăpînilor ei în căsnicia ofiţerului, iar Dumitru servea, dincolo, informaţiile Mariţei. Şi stăpînii tolerau, în definitiv, relaţiile slugilor, numai în scopul politic de-a cunoaşte zilnic opiniile vecinilor despre dînşii.

Un război lung a fost dus între cele două cucoane: cu pianul, cu garderoba, cu oltenii, cu bucătăria.

— Ăla cu portocale, striga doamna Theodorescu-Fălciu... Aici, casa din stînga...

Şi, cînd apărea precupeţul, doamna locotenent Petrescu ieşea, tocmea şi cumpăra portocale de douăzeci de lei.

— De ce te-ai dus la alţii, cînd te-am chemat eu ? îl mustra pe oltean doamna Theodorescu-Fălciu, după ce olteanul ajungea la dînsa. Poftim ! alege pe cele mai frumoase şi-mi lasă gunoaiele.

Şi doamna Theodorescu cumpăra portocale de treizeci şi cinci de lei, întrebîndu-l, la plată, cu vocea tare, dacă are să-i dea restul la o hîrtie de o mie.

În zilele calde ale lui Mai, doamna locotenent îşi scotea pe frînghie hainele de iarnă, mantalele, blănurile. A doua zi, curtea era copleşită de blănurile mai numeroase şi mai scumpe ale doamnei advocat, care ţinea să dea rivalei sale «o lecţie».

Dacă doamna Theodorescu-Fălciu cînta la piano *Colea-n vale la fîntînă,* doamna locotenent Petrescu, provocată, ridica ostentativ mînuşa cu *Si j'étaits roi* sau cu *Faust,* pe care cea dintîi, mai puţin instruită, nu cuteza să le încerce. Şi cînd doamna Theodorescu-Fălciu, cu braţele aplecate, tăia voioasă bucăţile de carne, în fereastra bucătăriei, cu propriile sale mîini, distribuindu-le prin oalele înflorite de grădina variată a legumelor, doamna locotenent Petrescu se aşeza în geam cu un roman de Anatole France, citit cu băgare de seamă ca să i se vadă titlul.

— Să nu uiţi să-mi trimiţi băiatul de la Alcalay cu cărţile cerute, striga doamna Theodorescu-Fălciu bărbatului care pleca la tribunal.

— La cîte vine automobilul să mă ia ? întreba din fereastră pe domnul locotenent Petrescu soţia sa, după ce-l vedea ajungînd la poartă. *Je m'en vais faire un tour de promenade...*

«A luat-o dracu !» îşi zicea doamna locotenent Petrescu, surîzînd batjocoritor către corpul de case locuit de vecina dumisale, care nu vorbea franţuzeşte.

În şase luni, atmosfera devenise destul de încărcată pentru ca o explozie să ia fiinţă dintr-o singură scînteie. Doamna Theodorescu-Fălciu căuta să arunce scînteia cu orice preţ, pentru ca *situaţia* să înceteze şi să se transforme.

Era într-o seară pe la şase, după o zi sufocantă de arşiţă. Ambele doamne stăteau la aer, pe trotuarul din faţa apartamentului fiecăreia.

— Dumitre, de ce n-ai stropit curtea ?... se răsteşte doamna locotenent la soldat.

— Nu e rîndul nostru, răspunde Dumitru.

— E rîndul ălora de còlo, vrei să spui ?

Acest «ălora», rostit cu dispreţ, scoase pe doamna advocat din ţîţîni şi o făcu să izbucnească :

— Spune ăleia de dincolo să-şi stăpînească gura, zise doamna Theodorescu-Fălciu.

— *Vieille brute !* răspunse doamna locotenent.

Doamna advocat rămase interzisă, nu din pricina ofensei, pe care n-a putut să o înţeleagă, dar pentru că a primit răspunsul în limba franceză.

— Nu-ţi dă mîna să răspunzi, o iei pieziş... O să te-nvăţ eu româneşte.

— *Fichez-moi la paix*, strigă îngălbenită doamna locotenent.

Tremurînd de mînie, ambele doamne se retrag precipitate în apartamente şi cad pe cîte o canapea. Se aude :

— Mariţo, dă-mi puţin eter...

— Dumitre, adu flaconul cu *eau-de-Cologne...*

Bărbaţii, cînd se întorc seara acasă, îşi găsesc soţiile cu capul legat, înfăşurat în tulpane ude...

La domnul locotenent :

— M-a insultat ţiganca !... Ai să te duci imediat să-i ceri socoteală.

La domnul Theodorescu-Fălciu :

— Dacă nu te duci să-i tragi două palme ofiţerului şi ofiţeresei lui, nu meriţi numele de bărbat.

Ofiţerul era agitat ca un acid în reacţie. Însă întîia oară o faptă afară din cale de eroică i se prezinta în cariera lui, ca să nu o considere, cu toată seriozitatea cuvenită. Să se ducă la advocat, să-l ia la palme în casa lui, nimic mai lesne... dar aşa, pe nepregătite... E-adevărat că advocatul nu era decît un civil, dar lucrul i se părea greu. Agitaţia lui dete loc unei înţelepte prudenţe.

— Cum ? ! mai eziţi ? ! îl biciuia soţia.

— S-ar putea ? Mă duc imediat... Stai... stai să mă gîndesc.

— Cum, să te mai gîndeşti ? !

— Înțelege, frate, că lucrul trebuie făcut, însă cu socoteală...

— Lașule, nu mai ții la mine... striga doamna locotenent Petrescu, înnăbușită în lacrimi de descurajare...

— Te rog, Cloclò, să fii rezonabilă și să-ți retragi cuvîntul... Cît despre domnul de vizavi, o să vezi imediat ce o să i se întîmple.

Soția domnului Theodorescu-Fălciu, mai convingătoare, izbutise să înfierbînte temperamentul soțului său, care îi descria anticipat scena palmelor :

— Intru fără să bat, îmi iese Moș Teacă înnainte, mă reped, lovesc uite-așa, de mai multe ori, și plec strigînd : canalie mizerabilă !

— Foarte bine, foarte bine ! sublinia doamna Theodorescu-Fălciu.

— Dacă te-am tolerat pînă azi, animal cu chipiu, este pentru că ți-am acordat oarecare stimă. Încasează acum palmele mele de «mitocan», cum îmi zici... De un singur lucru mă tem, adăogă cu un ton ferm advocatul, să nu-l omor... Am o mînă grea... din care cauză m-am ferit întodeauna de scandal !...

— Nu te duci ? întrebă doamna Theodorescu-Fălciu.

— Ba da, îndată... Mi-e bine așezată cravata ? N-am nicio scamă pe mine ?... Dă-mi o țigare aprinsă... Îl distrug ! Să mă ierți, dragă, sînt cam enervat...

Și domnul Theodorescu-Fălciu iese brusc. Se oprește un moment la ușa exterioară, coboară încet cele patru trepte de la marchiză, își adună tot curajul, care i se clatină, străbate curtea îngustă, suie treptele, grele ca un Calvar, de la casa domnului locotenent, și bate în ușă ușor...

Domnul locotenent se găsea chiar în dosul ușii, pe care o deschide.

— Domnul ? întreabă el, iute.

— Theodorescu-Fălciu, licențiat în Drept, advocat...

— Locotenent Petrescu, de la Marele Stat-Major...

— Sînt vesel...

— Nu mai puțin... poftiți înlăuntru.

Adversarii stau de un moment pe cîte un scaun, deopotrivă de muți. Amîndoi știu despre ce e vorba, niciunul nu

știe cum să înceapă... Soțiile așteaptă cu inima micșorată, cu urechea atentă, măcelul. Unul din ei va ieși acum, cît de curînd, cu picioarele-n aer, pe fereastră... Mai bine nu le spuneau nimic din cele întîmplate. Locotenentul e cunoscut ca un om care nu cruță, și cine știe ce poate ieși din întîlnirea bărbaților. Advocatul e o fire violentă, de la care te poți aștepta la orice... Dar ofensa trebuia spălată. E prea tîrziu să revie, își încheiau soțiile raționamentul lor.

— Luați o țigare ? întreabă advocatul.

— Cu plăcere, răspunde locotenentul.

— Ce călduri ! se plînge advocatul.

— Într-adevăr, exorbitante, se plînge locotenentul.

— Plecați undeva, anul acesta ? întreabă membrul baroului.

— Dacă bugetul va permite, am de gînd să-mi duc nevasta la munte... Dacă nu, o duc la tată-meu, la țară...

— Tatăl dumneavoastră stă la țară ? întreabă advocatul.

— E preot la Stanca-de-Sus.

— Cum ? ! sînteți din Fălciu ? !

— Chiar dintr-un județ cu dumneavoastră, răspunde locotenentul.

— Ciudat ! Eu sînt de la Stanca-de-Jos. Cum, părintele Ghiță e tatăl dumneavoastră ?

— Însuș părintele Ghiță. A trebuit să ne cunoaștem tocmai la București... răspunde locotenentul.

— Și cu un prilej nu tocmai agreabil... precizează advocatul.

— Ei bine, cine se ia după cucoane ?

— E-adevărat... Vasăzică sîntem conjudețeni...

— Am putea zice că sîntem chiar consăteni...

Pauză de entuziasm.

— Să trăiești, domnule locotenent ! strigă cu o expansiune subită advocatul Theodorescu-Fălciu.

— Să trăiești, domnule Theodorescu ! Dă mîna încoace și să căutăm să ne cunoaștem mai bine.

Pauză de reculegere.

— Vrei să luăm mîine seară masa împreună ?

— Nu se poate, e prea repede... Să potolim întîi cucoanele...

— Să o luăm singuri, în oraș...

— De acord.

— Mîine la şapte seara, ne întîlnim în faţa Teatrului...
— Înţeles... La revedere...

Scena a durat o bună jumătate de ceas, şi cucoanele sînt îngrijorate. Ambii adversari par să fi murit în luptă, în salonul de la stradă. Cînd se întoarce fiecare lîngă nevastă, nimic din toaleta lor nu părea deranjat. O tăcere adîncă.

La domnul locotenent :

— L-ai pleznit cel puţin bine ?...

Locotenentul izbucneşte într-un hohot de rîs nebunesc...

— Ba bine că nu... L-am învăţat eu minte, pe el...

— Hai, spune-mi cum a fost ! se roagă soţia.

— Las', că-ţi spui mîine. A ! dar uitasem să te înştiinţez. Mîine seară sîntem invitaţi în oraş la masă.

— La cine ?

— Ce-ţi pasă ? Fii gata îmbrăcată la şase jumătate seara.

La domnul Theodorescu-Fălciu :

Soţia îi taie drumul, întrebîndu-l :

— Ei ?

Tăcerea jenată a domnului Theodorescu-Fălciu. Aprinde o ţigară. Mirarea cucoanei.

— Ei ? ! Văd că taci...

— N-ai idee ce băiat cumsecade e locotenentul !

Stupefacţia doamnei Theodorescu-Fălciu.

— Te-a îmbrobodit, moleşitule...

— Un om şi jumătate... E dintr-un sat cu mine, e din Fălciu şi el...

— Cine ? ! Locotenentul ? !...

— El... Tare de ispravă... un admirabil moldovean. Băiatul lui popa Ghiţă din Stanca-de-Sus.

— Dar ofensa ?

— Hai la masă... răspunde domnul Theodorescu-Fălciu. Am pledat cinci ore în şir... Mi-e foame...

AFACERE COMPLICATĂ

Terminîndu-se cu bine asasinatul, m-am prezintat viitorilor mei advocați. Cu toate că luasem bune măsuri să nu fie descoperit, ce mi-am zis ? Poate că trebuie să fiu prevăzător. Cîțiva agenți începuseră să-mi dea tîrcoale. Haide, ia-ți inima în dinți, băiete, și îngrijește-te de cîțiva juriști, de preferință doctori în Drept, eventual de la Bruxelles. Tot un Drept au învățat și cei care o să mă acuze și cei care mă vor apăra : chestia este cum vezi chestiunea.

— Domnule doctor, i-am spus advocatului, am trebuință de luminile dumneavoastră. Prevăd că o să am un proces greu. Se va putea să fiu și arestat : cîte nu se întîmplă în această țară !

— Dacă ești cumva comunist, declin orice competință. Nu e vreme de turburări și dezordini. Societatea are nevoie de liniște și reculegere, și fiecare nebun are o atitudine și o idee neconformă cu marile cerințe ale momentului. Todeauna trecem printr-un «moment», și cel de față este cel mai penibil. Te rog să-ți vezi de treabă. Caută alt advocat. La revedere, sînt ocupat : mă așteaptă clienții.

Nu l-am lăsat să se scoale și să mă congedieze.

— Am venit pentru altceva, domnule doctor.

— Zi : maestre. Doctor se zice numai la moașe.

— Domnule maestru, află pricina ce mă aduce la dumneavoastră, i-am răspuns.

— Nu se întrebuințează domnule cu maestre, primul fiind conținut într-al doilea, observă viitorul meu advocat... Faliment fraudulos ?

— Nu, maestre. Altceva.

— Falsificare de bani ? De un pol, de o sută, de o mie ? Ia loc.

— Nici asta.

— Ești un caz și mai interesant : cît ai delapidat ?

— Am ucis ! zisei.

Maestrul zbîrci sprînceana : mă crezu gelos și răzbunător din iubire.

— Nu vă lăsați de așa dragoste, ce dracu ! O să înfunzi pușcăria. (Maestrul era feminist.) Cum adică, reluă maestrul, nu are și femeia dreptul să vă înșele, o dată pe voi, că numaidecît scoateți revolverul ?

E adevărat că, prin vîrstă, maestrul, care fusese un mare crai pe vremuri, nu mai aparţinea pluralului nici la persoana a doua. El se îndrepta spre ambigen.

— Onorate maestre, am răspuns otova şi monoton. Am ucis pe mătuşă-mea, pe mama ei şi pe nevastă-mea, într-adevăr, însă nu pentru motivul bănuit de dumneavoastră.

— De ce n-ai spus de la început ?... Neînţelegeri familiale ?... Nepotrivire de caractere ?... Furie motivată ?

— Nu, maestre. Bani !

— Cum bani ? Precizează, zise maestrul, niţel însufleţit.

— Pentru bani, maestre...

Şi cum simţeam că maestrul se indispune, confundîndu-mă cu un asasin ordinar, care ucide ca să fure o poşetă, i-am pus inima la loc.

— Bani mulţi, maestre, i-am zis, douăsprezece milioane... Avere... moştenire.

— Aşa spune, domnule, zise maestrul. Hai, stăi colèa lîngă mine şi povesteşte... Nu iei o cafea ? Poftim o ţigare... Te-ai adresat mie, — nu este aşa ? — ca unui penalist cunoscut şi încercat.

— Desigur, maestre, dar să nu spuneţi că am asasinat : asta e pentru dumneavoastră, aşa, personal...

— În justiţie, lucrul se schimbă, zise maestrul. Nicăieri nu se schimbă lucrurile ca în justiţie. Cum ai făcut ?

— Pe una am strîns-o de gît pe la spate, şi celeilalte i-am dat nişte picături de stomac. Ca să meargă repede, pe a treia am lovit-o cu toporul în cap : dormea.

— Eşti singurul hered ? întrebă cu tehnicitate maestrul.

— Da.

— Fără niciun copărtaş, nici de aproape nici de departe ?

— Fără.

— Pot să văd actele ? întrebă maestrul, ajustîndu-şi monoclul.

După examinarea actelor, maestrul zise :

— O să te coste două sute cincizeci de mii de lei... Şi poate încă ceva în plus. Afacere complicată.

Avui o mulţumire. Asasinatul meu începea să se numească «afacere», şi maestrul, ca să se simtă mai bine, avea nevoie de termen juridic. «Afacere complicată» era şi mai bine, dîndu-i asasinatului un sens politic. Şi riscai o întrebare, cam turburat de o duhoare, ce-mi venea de la suflet.

— Ce-i sîngele în juridic, maestre ?
— Corp delict, zise maestrul.
— Dar toporul, maestre ?
— În juridic nu este topor, zise maestrul, — şi chiar dacă e vorba de un corp tăios ori contondent, nu pomenim de el. Obiectele intră în vocabularul trivial numai al judecătorului de instrucţie şi al procurorului, care nu contează... Noi discutăm dintr-un punct de vedere abstract.
— Nu e cam mult două sute cincizeci de mii de lei, maestre ? întrebai, cam jignit.
— La douăsprezece milioane ?! fă socoteala cît vine la sută. E derizoriu.
Maestrul avea în principiu dreptate, dar cînd ai douăsprezece milioane procentul e supărător.
— Şi îţi voi face o apărare demnă de acest sacru cuvînt. Ipoteza mea e categorică : nu eşti vinovat şi nici nu poţi să fii vinovat. Ştii cine-i vinovatul ? Procurorul. Justiţia e mai vinovată decît orice delicvent.
— Îmi place şi acest cuvînt, maestre, zisei măgulit. Şi mi se pare că mai sînt şi altele.
— Cîte vrei, iubitule, zise maestrul. Politeţea noastră este pentru acuzaţi, pentru deţinuţi şi preveniţi. Chiar închis şi judecat, încă nu eşti un condamnat, căci ani de zile poţi fi un apelant, un recurent. Şi pînă în doi ani uită toată lumea, uiţi şi dumneata şi uităm cu toţii.
— Nu mai lăsaţi ceva ? mai întrebai o dată.
— Nici nu se poate vorbi. Speţa e dificilă.
Devenisem «speţă» şi plecai reconfortat. Acum poate să mă şi aresteze, mi-am zis.
Pentru că nu aveam numerar la mine, i-am lăsat maestrului un gaj acont : părechea de cercei cu mărgăritare mari, ale mătuşii. I-am zmuls din urechile ei, după ce a căzut, fără să-i mai desfac, cu carne cu tot, şi poate că mai aveau un grăunte de sînge pe montură, cînd i-am pus maestrului în mînă.
El, ironic :
— Nu cumva or şti cerceii ăştia ceva ?...
Şi-i închise într-un sertar.
— S-ar putea să credeţi, maestre, una ca asta ? Ar fi din partea mea o măgărie.
— Glumesc, zise maestrul. Adu mîine banii.
Ce-mi place mie la advocatul pe care mi l-am ales este că e un om săritor. El sare şi pentru un sfert de milion,

dar şi pentru zece mii de lei, şi nu există pentru el nici tîlhar, nici escroc, nici hoţ de buzunare caracterizat. Avînd psihologie, judecata lui e nepărtinitoare şi largă. E un chemat, chemat să apere şi să scape omenirea : un mîntuitor. Cu o linişte a conştiinţei admirabilă, el ascultă confidenţele scîrnave, umblă cu păturile de sînge şi cu bandajele cu puroi, senin ca un înger care zîmbeşte. Era, pe scările frumosului apartament cubist pe care îl ocupă, toată clientela puşcăriei, şi el primea pe fiecare cu aceeaş milă, cu aceeaş bunăvoinţă, împărţind cu zlătarul, cu geambaşul, cu spărgătorul, dacă nu pe din două, cel puţin în proporţie de douăzeci şi cinci la sută, onorariul muncii acestor nefericiţi ai codului penal. El nu alege, ştii ? să zici că ar prefera o victimă unui asasin, că ar putea să refuze un proces subt pretextul că ar fi scîrbos, o cauză puturoasă. Pentru el, ca pentru medic, toate bubele sînt operabile, şi cele din fundul gurii şi cele din intestin. E obligaţia lui morală, determinativul lui ceresc. Numai să te prezinţi cu onorariu, că îşi bagă degetul şi miroase în orice orificiu.

Singura speţă care-l jigneşte în aşteptările lui juridice şi în idealul lui umanitar e a clientului fără parale, imbecil, care, după ce a înjunghiat o familie întreagă în somn, n-a fost în stare să găsească şi să păstreze, pentru interpretarea legii şi a dreptului, măcar una sută mii lei, plătiţi înnainte.

SIMPLĂ POVESTIRE

Vorbeşte un ofiţer întors din Balcani :

— Am luat şalupa, ne spune el, mai mulţi, locotenenţi, căpitani, un maior, şi am pornit pe Dunăre de-a lungul coastei bulgare. Pentru că aveam slobode două zile, am luat cu noi, ca să petrecem, pe bord, soţiile şi copiii. Liniştită şi docilă, Dunărea lăsă drumul deschis şalupei noastre, care ne duse plutind pînă la Samlău şi Găureni.

În parte, malul bulgăresc era inundat. Dacă uneori ne puteam scobori pe pămînt, poteca noastră era repede întreruptă de cîte un braţ de mlaştini sau scobora pe nămolul crud al cîte unui heleşteu format într-o noapte. Ca să ne facem drum înnainte, trebuia să ne întoarcem în şalupă, să

vîslim mai departe și să plecăm din nou pe țărmul umed și moale.

Pînă într-un loc fusese coasta destul de pustie și, pe valuri dulci, țara bulgară se ridica departe sau se pitea deodată, subt norii boltiți și legănați, pe matca grea și turbure a undelor opace.

În dreapta Samlăului, prisosul Dunării săpase cu furie o viroagă din care apoi s-a scurs, lăsînd în coastă o gaură largă, deschisă sus, liberă spre rîu și zidită în fund. Era un colț adînc, asemănător cu o jumătate de beci surpat, din care ar fi rămas în picioare doi păreți și ungherul din fund.

Simțim că în strîmtoarea mocirloasă a viroagei ceva se petrece, neobișnuit. Șalupa noastră luneca mînată lin într-acolo. Cu luneta, începem să deslușim de pe bord o mișcare, ca și cum pămîntul golfului scobit în mal se frămînta singur, fierbînd. Apoi, nămolul se decolorează și, tot mai mult, se deosibesc uniformele verzui și cenușii ale trupelor noastre. Vreo șaizeci de soldați, într-adevăr, se îndeletnicesc cu nu știm ce precis, căci nu ne-am apropiat îndestul. Ei par ocupați, s-ar zice, să scoată Dunărea din viroagă, să o stăpînească și să o deșerte. Unii sînt culcați pe pîntec, ca și cum ar căuta să-i desfacă albia pe dedesubt. Cîțiva se strămutau pe picioare. Alții păreau îngenunchiați.

Cînd ochiul putu să înlocuiască luneta și socotirăm că vasul își îngreuia plutirea, oprirăm șalupa și ne uitarăm cu de-amănuntul.

Era o tabără izolată, de holerici... Trupele cele multe campau departe de dînșii, pe solul șes și uscat. Se distingeau cu luneta forme de corturi tocmai subt gura zării. Iar la vreo doi kilometri de viroagă, un rînd de sentinele, pe care, ca să le poată vedea, bolnavii se tîrau în sus pe păretele malului surpat, scoteau capul, cu șapcă, din groapă, uitîndu-se într-acolo, spre frații lor sănătoși. Ei aruncau cîte o privire furișată, căci sentinelele, armate cu puști de distanță, purtau în gîtlejul țevilor de fier, gloanțe de război. Și uitătura lor putea să fie expresia unui dor de prietenie și bunătate, o ultimă salutare către camarazi, o voință de revoltă. Unul care ajunsese astfel cu greu pînă la marginea gropii, agățîndu-se cu degetele de cîțiva mărăcini, se rostogoli înnapoi în groapă, și tovarășii lui făcură semne între dînșii că el ar fi murit.

De fugit niciunul nu putea să fugă. Înnaintea lor era Dunărea imensă, înnapoia lor erau sentinele și puști. Viața trebuia să li se petreacă toată în fundul de mîl al viroagei. Iar șalupa noastră nu putea să le fie de niciun ajutor pentru că eram sănătoși, iar ei erau holerici... Și apoi, înțelegi... disciplina și copiii noștri...

La gesturile lor că ar voi să se împărtășească din plăcerile noastre, că ar voi să mănînce, să se odihnească, n-am putut răspunde, ca și cum nici nu le înțelegeam. O turburare chinuitoare creștea cu toate acestea în noi și, nemaigăsind cuvinte ca să-i deplîngem, înfiorați și mîhniți cum nu mai fuseserăm toată viața, ne uitam unii la alții, șoptind cîte ceva ; o ură gravă ne copleșea inima de soldați și de oameni. Nu puteam înțelege cum erau bolnavii aceștia izolați ca pe o insulă lugubră, fără camarazi, fără medici, fără corturi, într-o prăpastie de humă, amenințați, la prima clătinare mai mare a Dunării, să fie înnecați ca într-o căldare.

Cine-a putut avea ideea acestui funebru adăpost de naufragiați ? Cine va răspunde de nefericirea acestor șaizeci de bărbați tineri și frumoși, de cruzimea cu care au fost aruncați de vii în fundul Dunării ucigătoare ?

Ce să răspundem ? După cum morții sînt vinovați de a fi murit, și aceștia sînt vinovați că sînt holerici.

Maiorul, — un rezervist, — își întoarse capul lui bătrîn de la noi și, ducînd cu violență mîna la ochi, izbucni într-un hohot de plîns înnăbușit. Și atunci, toți care ne uitam și nu cutezaserăm încă să plîngem, nu mai puturăm opri lacrimile în noi. La un moment, cînd soldații bolnavi întindeau brațele lor multe către șalupa noastră, noi priveam încruntați în jos, mascîndu-ne ochii fierbinți cu cozorocul chipiului.

Vîslașii șalupei ne deteră cîteva amănunte. Li se aduce holericilor hrană o dată pe zi. Mîncarea lor e așezată la o distanță de două sute de metri de viroagă, și după ce a fost lăsată acolo și aducătorii sau depărtat, trîmbița unei sentinele vestește celor ce au mai rămas în viață în viroagă, că pot să o ia. Atunci cei mai valizi ridică pe genunchi și coate coasta, escaladează groapa, se apropie de pîine și brînză, și se întorc, cu sarcina lor, acasă. Cred că trîmbița sunînd într-o zi, n-a mai ieșit să întîmpine pîinea nimeni, sau că cel din urmă care s-a tîrît pînă la dînsa nu s-a mai putut întoarce...

Viaţa viroagei era neînchipuit de ciudată. Soldaţii care se mai puteau mişca se aplecau peste cei întinşi cu spatele pe nămol ; se încercau să-i îngrijească, să-i îmbărbăteze, ca nişte părinţi ; îi îmbrăţişau, îi sărutau pe frunte, în vreme ce agonia începea să le scuture mădulările şi lor. Cît timp şalupa noastră staţiona în faţa acestei omeniri osîndite, au murit doi din soldaţi. Şi am luat parte atunci la un spectacol extraordinar, pe care nu ţi l-aş putea descrie nici în frumuseţea, nici în groaza lui. Bolnavii se puseră să sape înlăuntrul gropii lor cîte o groapă pentru morţi, şi ei, care aveau să moară poate mîine, îngropară pe cei ce muriseră azi.

Lopata lor scotea însă, în loc de pămînt, grămezi de nămol, şi astfel camarazii care închiseseră ochii erau înmormîntaţi de-a dreptul în sînul nămolului curgător, — peste care nu era niciun preot ca să se roage, şi singur ochiul rece al lui Dumnezeu mai lăsa cîte o căutătură pustie.

Am să-ţi mai povestesc, dragul meu, şi alte lucruri, pe care e bine să le cunoşti.

Şalupa noastră se întoarse, şi viroaga rămase la locul ei, între valuri şi sentinele.

UN SENTIMENTAL

Un om cumsecade se ducea din cînd în cînd la vărul lui, pe care îl iubea mult şi de lipsa căruia suferea, dacă nu-l vedea un timp. Era un om gros, greoi, cam necioplit, dar de o gingăşie sufletească fără păreche. În tinereţe, verii fuseseră tovarăşi şi se îndeletniceau cu negoţul de ouă exportate. Ei rămaseră foarte legaţi unul de altul. Cel gros cumpărase o moşie, iar vărul lui deschisese o prăvălie mare în oraş.

Odată, venind să-şi vadă vărul din nou, moşierul îi aduse merele cele mai frumoase din grădină şi doi iepuri vii. Dar tovarăşul murise. Îl găsi pe catafalc. Uimirea musafirului fu atît de violentă încît, izbucnind în lacrimi, îl lovi, cum se zice, neputinţa, în mijlocul familiei, a căreia durere era de nedescris. Un zgomot pecît de sincer pe-atît de puternic se revărsă în camera mortuară, şi un

miros care făcea să se uite stricarea cadavrului înconjură numaidecît fapta vizitatorului de la ţară. Şi fapta fu cît se poate de îmbelşugată. Ea îngreuie nădragii omului şi îşi făcu loc pretutindeni, de jurîmprejur. Toată lumea, şi familia şi vecinii adunaţi la durere, hohoti. Singur mortul îşi putea păstra sîngele rece şi numai vizitatorul mai plîngea.

Hohotul de rîs al asistenţei îl surprinse atît de tare, încît el nu avu timpul să-şi dea socoteală de ceea ce se petrecuse. Omul se uita, plîngînd, la fiecare, mişcîndu-şi capul din ceafă, încet. Veselia nu se putea să fie stăpînită. Ochii omului se mutau de pe o figură pe alta şi o deznădejde nemaipomenită se zugrăvi pe faţa lui amărîtă, cînd el începu să priceapă şi să vadă, în sfîrşit. După repetări treptate, rîsul deveni enorm, nu se mai păstra nicio măsură. Dinaintea mortului, tatăl, soţul, fratele şi prietenul lor, cei de faţă se simţeau vinovaţi şi ar fi voit să se găsească oriunde afară de odaia catafalcului, ca să se poată, în voie, tăvăli.

Omul nu se mişcase din loc, stînd mereu în picioare, plîngînd din ce în ce mai zguduitor şi strîngînd într-o mînă plasa cu iepurii neastîmpăraţi, şi cu mîna cealaltă merele din basmà. El le ţinea cam depărtate de trup, plîngînd aplecat din şale şi îşi depărtase şi picioarele puţin. Adunarea trecuse pe încetul înnapoia omului, care, izolat între făclii şi familie, plîngea neştiind ce să facă. Încălţămintea lui dispăruse în două muşuroaie de drojdii închegate încet de-a lungul picioarelor încremenite, şi omul era ca un proiect schiţat, de statuie povîrnită, cu tălpile încă nedesprinse din coca pămîntului frămîntat.

Văduva mortului luă o hotărîre, îşi încruntă obrazul cu voinţă şi izbuti să capete o înfăţişare nouă, gîndindu-se la momentul agoniei. Toţi căutau să se adăpostească în cîte o idee tristă şi neagră, şi respectul în faţa morţii se restabili prin închiderea crîncenă a pleoapelor, pentru a nu se mai vedea omul şi isprava lui. Ar fi fost de ajuns să se ivească o singură şoaptă pentru ca rîsul să se dezlănţuiască. Îi era fiecăruia frică să nu se poată ţine mult. Nevoia de a rîde tocmai atunci cînd nu trebuieşte muncea pe dinlăuntru, ca foamea. Cazna de-a sta serios era cumplită. Ca să prelungească minutul căpătat cu opintire, nevasta mortului se îndreptă către catafalc şi, cu braţele întinse şi cu ochii închişi detot, cu-

prinse cadavrul, izgonind imaginea omului cu o jăluire strigată :

— Ai plecat și ne lași singuri pe lume...

Însă se opri, cînd ar fi dorit să se mai rostească. Își aduse aminte *zgomotul* care-i lovise urechea, cu întorsăturile lui neînchipuite. Văduva se clătină deasupra mortului, scuturată de un talaz de rîs, și toată asistența își dete drumul. Apoi, lîngă catafalc și vărul de la moșie, văduva rîdea cu gura căscată, umflată și dezumflată ca un cimpoi, ducîndu-și mîinile cînd la gură, cînd lăsîndu-și-le pe genunchi, și mirîndu-se de cele petrecute și văietîndu-se și răcnind :

— E de necrezut !

Asistența leșina, gîdîlată de o uriașă răzvrătire a vocii. Atunci, un bătrîn, care se mai potolise, se apropie de vărul decedatului și-i zise :

— Trebuie să ne mai mișcăm puțin, nu-i așa ?

— Trebuie să fi mîncat pe drum niscai grăsimi, glumi o doamnă mai bătrînă.

— Din pricina emoției... Ținea prea mult la el, spuse o altă cucoană.

— E adevărat... trebuie să ne mișcăm puțin... îngînă halucinat și plîngînd vărul de la moșie.

El își desfăcu pingelele de covor, dus de mînecă de către cineva. Pașii lui erau însemnați îndărăt.

— Și pute ! lămuri, nesocotit și ieșit din fire, vărul de la țară, aplecîndu-se spre cel care îl purta.

— Desigur, răspunse acesta cu cruzime. Nu e cu vanilie !

Și toți se arătară cruzi cu el, cruzi fără voie, ca dintr-o cerință de simetrie morală. Și vărul suferea atroce ; din pricina mortului, din pricina întîmplării lui, din pricina rîsului tuturora.

Vărul fu ajutat să se spele. El fu clătit cu apă rece, șters cu prosoape, îmbrăcat cu primenelile și cu o păreche de pantaloni din dulapul mortului, care era mai slab și mai lungăreț. Fără să spuie un cuvînt, vărul părăsi casa pe din dos, încins cu cureaua peste o betelie care nu-l putea ajunge, cu cămașa ieșită la pîntec, cu o mînecă atîrnînd din mîneca hainei afară, descheiat la guler și cu capul gol, ducîndu-se nu se știe unde, căci nu s-a mai întors acasă.

Sînt de atuncea zece ani și povestirea e adevărată.

O MOARTE SENSAȚIONALĂ

Subiect petrecut, pentru romancierul care ar dori să-l exploateze.

Doctorul, — chemat la un bolnav, pecînd își pipăie cu mîinile și cu urechea clientul întins în pat, — cade peste el și moare...

Moartea nu a fost deocamdată totală, agonia medicului petrecîndu-se după cădere, în plapuma bolnavului. Nu se precizează dacă, pierzîndu-și echilibrul, medicul a căzut întreg în pat, sau numai cu capul și îngenunchiat. Bolnavul față de un mort e ceea ce poate să fie un medic pentru bolnav. Înspăimîntat, el se văzu obligat să dea doctorului primele ajutoare permise de știință unui profan și, uitînd de propria lui suferință, începu să-și ia rolul în serios.

Bolnavul era singur cu medicul lui, singur cu cadavrul încă în viață al medicului. El știa că medicul purta o dantură falsă și, ca să nu-l lase să o înghită și să se înnece cu ea, își strecură degetele în gura lui (a se evoca mușcătura strigoiului !), și trase afară gingiile de cauciuc și dinții de porțelan ai aceluia care fusese un medic priceput și iubit. Măsura nu a fost salvatoare și, rămas cu propriile lui gingii, medicul putu muri, în vreme ce proteza lui, în valoare de patrusprezece lei, surîdea izolată de buzele proprietarului în așternut : situație sinistră.

Dar, alarmată, familia năvăli în camera bolnavului lăsat, ca orice pacient, în patru ochi cu medicul lui. Un bărbat are întodeauna un secret pentru medic, și părți, în plapumă, care nu pot fi încredințate decît ochiului medical și aprecierilor confidențiale.

Cînd moare bolnavul la medic, mi se pare că medicul îl pune într-o trăsură, cu sprijinul servitoarei, și îl trimite la domiciliu, unde nu mai suie scara fără însoțitori. S-a relatat în presă cazul unei femei care ar fi înviat în morga încuiată a unui spital. Descoperită dimineața plîngînd, în ungherul acestei săli de autopsie, rece (era iarnă și morgile, ca și mormintele, sînt neîncălzite), s-ar fi petrecut cu femeia înviată un eveniment invers, medicul fiind conștient de prestigiul profesional. Fosta decedată ar fi fost invitată să-și reia locul pe masa unde fusese

transportată în stare de cadavru și, cu colaborarea unei injecții, a cărei formulă presa nu a divulgat-o, prestigiul Facultății ar fi rămas neștirbit, și actul decesului n-a mai fost nevoie să înfrunte o dezmințire. Moartea și medicina căzuseră de acord.

Dacă moare doctorul la bolnav, un al treilea factor se introduce între ei, judiciar. Vizita procurorului urmează vizita medicului care s-ar întîmpla să nu mai părăsească viu domiciliul unui client. Sînt trupuri care aparțin, înnainte de-a lua drumul eternității, justiției și unui raport detailat. (Vezi cazul Felix Faure, prezident de republică.)

Pînă la sosirea justiției, medicul în chestiune trebuia culcat în atitudinea în care și medicii și pacienții se obișnuiește să abandoneze tărîmurile vieții. Fiind greu și oarecum înfiorător de transportat un cadavru, mai cu seamă străin, printr-un apartament, medicul a fost întins pe patul bolnavului nostru, și un client viu a trebuit să se acomodeze cu un medic defunct, culcați împreună...

ICLISIARHUL

Părintele Valerian iclisiarhul s-a pus în contact anual cu căile ferate, și momentul de a da ochii cu trenul avea pentru el o solemnitate înfiorătoare. Nici regele, nici primatul nu-l impresionau ca locomotiva, unul din aspectele Diavolului temut. Dibaci în a ispiti pe om, prin vocație și profesiune, Necuratul se înfățișează cînd ca bivolul urît, cînd ca o femeie frumoasă și cînd ca o mașină.

Trenul, în general, părintele iclisiarh îl putea de fapt admite : șir de care cu coviltir, legate unul dindărătul celuilalt cu oiști. Răul problemei se concentra la locomotivă. Plimbîndu-se de-a lungul peroanelor goale, taina Diavolului îl muncea în gară o dată pe an, la începutul lui iulie. Părintele se apropia cu o sfiială delicată, care venea bine staturii lui pedestre, contemplînd coșul, roțile numeroase, burlanele, barele și toată fierăria încrucișată pe pîntecul monstrului cu aburi. Un paracliser soios ocolea, pe trepte și schele, mașina. El ținea în mînă o becață de fier, din ciocul căreia curgea ulei mineral, și

care da să bea, gîlgîind, gurilor strînse, rînjite sau căscate și acoperite cu o buză bosumflată de tuci.

Un om mai puțin unsuros ședea în cot, întors către peron și răzimat la o fereastră fără geam. Cîteodată un cuptor se deschidea adînc, cu o vîlvătaie roșie mare, în care se aruncau, ca-n Iad, grămezi de cărbuni.

Arhimandritul s-ar fi apropiat mai mult și s-ar fi dat în vorbă cu mașinistul, dar se temea să înceapă. Ar fi cerut lămuriri ca să afle «cum se mișcă». Răzgîndindu-se, își zicea că nici mașinistul nu poate să știe totul. «E ceva aici !» încheia părintele, chibzuind cu degetul ridicat. Și iarăș încremenea cu ochii la locomotivă. «Ce ți-am spus ?» se pomenea el zicîndu-și, tresărind la fluierul ei brusc. Jignit, se depărta, purtat de un baston arhieresc, ca de un picior de struț, a căruia păreche călca nevăzută, dedesubt, în anteriu. Și trecea la problema lui cea de-a doua, relativă la starea sănătății.

Părintele Valerian se căuta, de douăzeci de ani, de un «reumatism» care încă nu se pronunțase, dar care putea să izbucnească dintr-o zi într-alta, niciun om nefiind cruțat de reumatisme. Ca să se scutească de o eventuală lovitură la picioare, la genunchi, sau de înțepenirea gleznei, el nu ocolea nicio jertfă și, slavă Domnului, deocamdată se simțea bine-sănătos și băile îi priau.

Preparativele de plecare începeau de prin martie, pentru ca toate bagajele să poată fi gata pe ziua de 1 iulie, hotărîtă plecării. Trei cufere mari stăteau deschise în permanență, și cătărămile, curelele și lacătele nu intrau în funcțiunea lor păstrătoare decît pe la 21 iunie, după ce voiajorul verifica, de mai multe ori, că nu-i lipsește nimic.

Încuiate, coletele mai așteptau două zile, în vederea cazului imposibil că ar mai fi trebuit să puie în ele ceva, la ultima oră. La 23 iunie, cuferele porneau pe un camion la gară, și părintele, văzîndu-le că ies din chiliile lui și că scoboară scara, binecuvînta pe oamenii de corvoadă, încîrligîndu-și degetele dreptei, puindu-și prima falangă a inelarului dedesubtul buricului degetului mare și făcînd, ca un arhiereu, liniștit, o variantă de tiflă.

Vasele, tacîmurile și băcănia, intrau într-un cufăr, căptușit și împlinit, în goluri, printre pachete și margini de farfurii, cu gheme, glomotoace și gogoloaie de hîrtie. Rîjnița de cafea lua o sută de atitudini pînă să-i fie ci-

lindrul de alamă înţepenit cu vîrful în sus, între oale, ca o geamie.

Al doilea cufăr şi al treilea duceau rufăria şi garderoba, singură blana de vulpe, roşie, monumentală, ocupînd aproape un cufăr întreg. Deşi trebuia să fie cald, ca în iulie, obiceiul plugăresc de a nu pleca la drum niciodată fără căciulă şi cojoc, era cu multă fidelitate respectat. «Lasă, nu se ştie», zicea părintele Valerian.

În ajunul zîntîiului de iulie, începea frămîntarea plecării. Părintele iclisiarh se găsea în poziţia sufletească a balonului umflat, captiv al unei ultime frînghii şi gata de pornire la un semnal. El îşi lua parcă adio de la viaţă şi se socotea călător încă de o săptămînă. Nu mai asculta nimic, nu mai lua nicio «măsură», nu mai iscălea hîrtiile. «Vii prea tîrziu, spunea părintele iclisiarh, peste şase zile plec : de ce nu te-ai gîndit mai devreme ?»

Trenul de Pucioasa pleca din Gara de Nord la orele nouă şi jumătate. La patru dimineaţa venea trăsura comandată din ajun, cu insistenţă repetată, şi iclisiarhul pornea cu un diacon, ca să nu fie singur. «I se poate face rău omului pe drum... La gară poate să fie lume multă... Se poate să nu fie locuri destule...»

I se părea că birjarul mînă prea încet. Liniştea lui clasică se turbura peste măsură. Se uita mereu la ceasornicul de aur, desfăcîndu-şi necontenit numeroasele pulpane care-l înfăşurau ca pe un cucuruz, pînă la buzunarul de care spînzura curba groasă a lanţului cu zmalţuri. Dîndu-se jos la gară, mulţumit că nu a pierdut trenul, zicea : «Credeam că nu mai ajungem». Şi mîngîia pe birjar cu întrebări blînde : «Buni căişori ! de unde i-ai cumpărat ?», sau «Ai copii ? Să-ţi trăiască !»

— Mai sînt cinci ore pînă la plecarea trenului, şoptea diaconul.

— Cine pleacă devreme, ajunge departe, răspundea arhimandritul, care nu se învoia cu nicio împotrivire adusă spiritului său de prudenţă şi confort.

În gara vînătă, începea neliniştea biletului. Ochii felinarelor roşii se stingeau în fum.

— Am uitat să întreb, spunea iclisiarhul, la cîte vine casierul.

Rămînea răzimat în faţa cassei de bilete, ca să nu-i apuce nimeni înnainte, uitîndu-se fix, ceasuri întregi, în ghişeul obscur.

— Nu ştiu de ce nu mai vine, zicea iclisiarhul, din ce în ce mai agitat.

— N-ai văzut pe domnul cu biletele ? întreba el pe cîte un om cu şapcă şi cu bluză albastră.

Acesta tăcea, sucind un umăr şi strîmbîndu-şi mustaţa. Mai tîrziu începea neliniştea trenului, care nu mai sosea pe linie. Arhimandritul cerea desluşiri dacă trenul trage la peron sau a rămas mai departe. Se îndoia că are să-şi recunoască trenul lui, cînd se vor îngrămădi mai multe.

— Ar trebui să vie pe rînd şi să plece tot aşa, zicea el.

— Nu pleacă niciodată fără să strige, răspundea diaconul.

— Las' că ştiu eu ce-i încurcătura, spunea arhimandritul, aducîndu-şi aminte de Te Deum-ul de la 10 Mai, cînd vin autorităţile la biserică în uniformă de generali. Cu atîtea şine amestecate, cîte vedea el în gară, se poate întîmpla ceea ce nici nu te aştepţi.

— Numai de n-am apuca-o într-altă parte, zicea părintele Valerian.

Rămînînd în baston, în aşteptarea trenului, părintele iclisiarh da din cap cu înţeles. Totul confirma, dacă mai era nevoie de confirmare, că ceva necurat se petrece la căile ferate.

GRAFIT

— E posibil să fie numai cinci ? întreba tovarăşul meu de la volan.

Mai aveam înnaintea noastră optzeci şi cinci de kilometri de pustă, şi noaptea se scoborîse brusc. Simţeam pătura aşternută peste noi impermeabilă, frecîndu-ni-se maşina împiedicată de căptuşelile-i scorojite. Scoborîi lumina roşie pe cadranul ceasornicului de la tablou.

— Cinci exact. Nu înţeleg nimic.

După socoteala noastră trebuia să mai avem bine măcar încă un ceas.

— Aprinde faza mare ! zise tovarăşul meu.

— E aprinsă de cîteva minute, şi parcă nu mai funcţionează. Are acid acumulatorul ? încarcă dinamul ?

— Le-am verificat azi-dimineață. Totul era în perfectă ordine.

— Oprește ! ne izbim de un zid.

— Ești nebun. De unde o să ne iasă un zid înnainte ? Din pămînt ?

Și totuș parcă se ridicase un părete alb la o palmă de botul mașinii. Am stopat, ca să examinăm împrejurarea. Lumina farurilor, înnăbușită pîn-atunci, fulgera neputincioasă ceața și fără să o poată străbate. Păretele de care ne ciocnisem era de văzduh alb.

— V-am spus că vine negura și nu m-ați crezut... Puteam sta la han liniștiți pînă la ziuă.

Observația era a pasagerului din spate, pe care l-am luat dintr-un oraș, ca să nu călătorim numai doi.

— Asta e negura ? s-a mirat vecinul meu.

— N-ai mai văzut negură niciodată ?

— Nu. E îngrozitoare. Fumegă lumea și nu arde. Ce ne facem ?

— Aveți revolverele gata pregătite, și... înnainte ! Nu ne mai putem întoarce.

Dinaintea primejdiei luam aere teatrale de fanfaronadă.

Dar nu mai puteam nici înnainta. Avui un sentiment de teroare. Nu puteam vedea marginea șoselei și nu mai știam care ni-e dreapta.

— Ține-o pe mijloc, zise cel de lîngă mine, enervat.

— E ușor de zis «ține-o pe mijloc», dar care e mijlocul ? Treci tu la volan și caută-l tu.

— Nu mai sînt stăpîn pe mine, s-a scuzat colegul. Dacă ne dărîmăm în șanț, nu o să ne mai cunoaștem nici rănile măcar. Nu vezi că tremur tot ?

— Atunci închide gura și păstrează sfaturile pentru rude.

Ne găseam ca într-o grotă de sare și calcar. Îmi venea să las mașina și să fug. Zigzagurile scurte, de încercare, pentru ruperea beznei într-o parte, sporeau starea mea de spirit, de alienație mintală. Pămîntul șovăia cu noi, și motorul, beat, devenea capricios și fantast. Comenzile dădeau un răspuns distrat, carburatorul scuipa, ambreiajul își pierdea progresiv aderența.

— Să știi că am intrat în lumea ceealaltă, dragă. Dibuim într-o galerie.

Peizajul era sinistru. Căutam să-mi aduc aminte dacă mai eram pe dreapta sau pe stînga, ca să ne oprim locului şi să aşteptăm. Scoborîi vitezele la întîia. Radiatorul începuse să se înfierbînte : termometrul trecuse de linia «normal». Dacă ni se mai topeau şi lagărele, atît mai trebuia.

— Marine ! Mă mai auzi ? strigă o voce chinuită de suferinţa distanţei. Eu nu te mai aud.

Prin apropierea noastră trebuie să fi fost nişte oameni. Bun !... am oprit maşina cu farurile aprinse. Ne-am scoborît cîteştrei şi am urlat în cor :

— Uuuu !

Un zgomot ca de potcoave răspunse, ca de cai speriaţi.

— Oameni buni ! am răcnit. Veniţi la noi !

Lanternele, care ne luminau din spate, schiţau pe negura înnălbită superficial trei umbre uriaşe, ca într-un fenomen din Alpi. În stihia teritoriului de plumb nu se mai auzi nimic. Trecuse şi culoarea roşie a hainelor noastre de piele, pierdută în leşia aerului dens. Ne apucarăm de mînă ca să căutăm oameni, şi ieşirăm numaidecît din zarea reflectoarelor, care apuneau ca o păreche vînătă de gemene luni.

— Staţi, că nu facem bine. Îndărăt la maşină.

Şi iar urlarăm o dată, mai lung, şi iar ne-a răspuns ecoul : un hohot de potcoave. Dar nu mai găsirăm drumul nostru înnapoi. Cu toate că descoperirea lui ar fi fost simplă după chibzuiala noastră, mergînd de-a-ndaratelea. Un arici mare s-a strîns cît un car cu fîn înnaintea noastră. Ne deterăm înnapoi. O jumătate de pas şi intram în el.

— Am rămas şi fără maşină.

Aprinserăm cîte o ţigare, fără să ne mai mişcăm, de teamă să nu ne pierdem unul de altul. Fiecare cu chibritul lui izbutea să rămîie invizibil şi să lumineze numai vîrful ţigării. Ne prostisem cu toţi şi nu mai vorbeam niciunul.

— A cui a fost idioata asta de idee, zisei, să ne dăm jos din automobil ? În maşină puteam cel puţin să ne vedem şi să stăm jos.

M-aş fi aşezat bucuros în zăpadă, dacă aş fi văzut-o, şi mă temeam că scoborînd raza vizuală să nu ne pierdem definitiv. Dar pierderea se şi petrecuse. Întinzînd braţele şi pipăind cu degetele, nu mai întîlnii nici haine, nici

nasuri, nici obraze, şi faptul că nu mai mirosea a usturoi pasagerul nostru fu revelator. Fără să-şi dea seama, fiecare din noi, amăgit de o jumătate de pas, făcut fără sens, o luase razna şi se afla acum într-altă parte a lumii.

— Unde eşti, Nichita ?... Domnule Dumitre !...

Niciun răspuns. Ai fi plîns. Trăsei atunci un glonţ de revolver, două, trei gloanţe în sus. Ca şi cum nici n-ar fi luat revolverul foc, nu se auzi nimic. Totul se petrecuse ca într-un bumbac insonor.

M-am resemnat să stau nemişcat în aşteptarea evenimentelor, şi să îngheţ de-a-n picioarele. Am stat mult aşa, figurînd pe o placă de negură un lamentabil basorelief. Nu mai puteam nici aprinde ţigara. Degetele refuzau să apuce, şi gîndul dorea un singur lucru : o sobă într-o odaie caldă şi un pat.

Negura s-a ridicat subit, după cum se şi scoborîse. Tovarăşul şi pasagerul meu erau lîngă mine, şi stam tustrei, ca nişte imbecili, în dosul automobilului nostru, la o depărtare de doi umeri unul de altul.

— Aici eraţi ? întrebai confuz.

— Aici...

Maşina noastră se găsea întoarsă în direcţia de unde veneam.

CUM CĂLĂTORIM FĂRĂ BILET

— A fost o epocă în care mi-am făcut călătoriile gratis, ne povestea vînătorul. Înţelegeţi, era epoca studiilor, în care, cu parale puţine, băiatul unui judecător de provincie trebuia să facă faţă nevoilor bărbăteşte. De aceea aţi văzut că am plătit adineaori tînărului amendat pentru lipsa biletului de drum, taxa tichetului pe care a uitat să şi-l cumpere în gara Bucureşti. Între oameni cu amintiri identice, sîngele apă nu se face, domnii mei. Tînărul, aţi observat, s-a zăpăcit. El nu şi-a făcut o concepţie cu care să călătorească, — scutit de neplăceri, — şi trebuie să fie un mare timid.

Tînărul, care citea, surîse ; îmbujorat de ruşine şi de recunoştinţă, îşi lăsă piciorul să-i alunece de peste piciorul cu care şi-l sprijinise.

— Vă mărturisesc încă o dată că l-am rătăcit, zise tînărul. Nu știu unde am pus biletul. Era o aglomerație cum nu vă puteți închipui la cassa de bilete. Sînt sigur că îl voi găsi înnainte de a scoborî.

— Eu procedam cu totul altfel, zise vînătorul, care pleca în Ialomița să împuște iepuri.

La picioarele lui se agita un cîine bălan, cu buzele galbene și cu privirea castanie, sculat cîteodată în picioare, cu spinarea pînă la fereastră.

— Mă suiam în tren liniștit și-mi aruncam fluierînd geamantanul în plasa de bagaje. Un călător vesel e todeauna bine primit într-un compartiment. Călătorii care sosesc și iau loc decuvreme sînt de obicei supărăcioși, taciturni și scîrbiți că s-au sculat prea de dimineață. O bună dispoziție subit ivită în vagon îi dezmorțește. «Bunădimineața, domnilor, ziceam. Poate că se va găsi un locșor și pentru sluga dumneavoastră.» Diminutivul «locșor» și diminutivul «slugă» indicau un temperament armonic, și starea sufletească era gata. Fiecare pasager socotindu-se stăpînul meu, eram de obicei bine primit. «Cum nu ! poftește, tinere, mă chema un bătrîn lîngă el. Pentru băieții de ispravă se găsește todeauna loc.» Pînă la prima stație nu se arată niciodată controlorul de bilete : e o convenție generală. Timp de cinsprezece-douăzeci de kilometri, personalul de tren se întinde și cască, mulți din bieții oameni purtînd în mușchii lor serii de cîte douăzeci și patru de ore nedormite sau ațipite tîlhărește, în picioare, lîngă un soldat sau un geamantan. Convorbirea se întindea, și începeam narațiunea subiectului meu obișnuit, din istoria Egiptului. Am remarcat întodeauna interesul călătorilor din tren pentru civilizațiile vechi, iar din punctul de vedere al naratorului niciun motiv nu e mai potrivit cu o dezvoltare, pe sute de kilometri de cale ferată sau de hîrtie tipărită, ca motivul istoric. În propria ta istorie, un șchiop, un cocoșat sau un asasin pasionează cu atît mai mult cu cît afirmi că infirmitățile și scăderile lui, adeseori imaginare, au coincis cu evenimentele istorice importante. Dar în istoria popoarelor străine și mai ales defuncte, o bubă rea, un ochi chiorîș ori șașiu, un cot scîlciat, o ureche imensă împărechiată cu o ureche mititică pasionează la maximum. Eu povesteam de obicei viața unui Tutmes pe care îl pusesem în dinastia lui al șaptelea, un Tutmes cu nasul de tapir. Se știe că tapirul, pe care nu l-am văzut

niciodată decît ilustrat, poartă un bot a cărui proeminență superioară depășește ceea ce am putea numi buza lui de jos, judecînd după clișee, cu un lat de palmă. Acest Tutmes antipatic iubea o fată cu amforă, care umbla, dintr-o gintă nomadă cu părul negru-indigò și cu pielița albă ca laptele, printre Piramide, și nu voia cu niciun preț să audă vorbele aduse în nisipuri de către trimișii regelui, oameni cu suliță și cu cap de lup.

Între timpuri se arăta controlorul de bilete, cu o lampă stinsă, la piept, ca o candelă, și cu mîna la cozoroc. Eu ajunsesem la ușă și, jumătate în coridor și jumătate în compartiment, insistam asupra unei complicații dramatice. Sau venise un tigru, tiptil, pe lîngă Sfinx, amenințînd viața sutașului și a fecioarei Lotusului de Aur, sau dintr-un mormînt regesc ieșea la răcoarea caldă a nisipului șarpele veninos. Și tăiam brusc. «Continuați, mă rog», spunea compartimentul. «A venit controlorul, răspundeam : dați, vă rog, biletele.» Și călătorii îmi treceau biletele mie. Controlorul venea, saluta, primea biletele din mîna mea, le perfora cu cleștele, saluta și pleca. Niciodată, niciun controlor nu s-a arătat atît de nepoliticos încît să numere biletele și călătorii. Iar formula mea prezinta un îndoit avantaj, căci, călătorind fără bilet și în anturajul cel mai plăcut, nici călătorii nu băgau de seamă că nu mi se perforase și biletul meu.

Trebuie să previu însă pe tinerii care vor voi să imite șansele mele că subiectele din istoria Egiptului nu interesează absolut pe toți călătorii și că se vor vedea uneori siliți să le varieze. Așa mi s-a întîmplat o dată și mie și mi-a fost de ajuns. Ducîndu-mă într-o vacanță la Arad, am pornit din București cu un compartiment de domni foarte politicoși, care însă refuzau să răspundă. Tutmes al meu nu i-a emoționat în nicio privință. Ei mă urmăreau foarte atenți, dar, ca și cum nu înțelegeau nimic, nu aflam pe fizionomia lor niciun sentiment aprobativ. Venind controlorul, mă așteptam să fiu înțeles cel puțin acum. Ca să scurtez, mă rog, am fost luat de scurt, analizat ca un pungaș de buzunare și dat în prima stație jos, unde, în așteptarea formalităților judiciare, am contemplat cu jind plecarea și pierderea în orizont a trenului meu.

Vagoanele de clasa întîia, după cum am aflat în gară, erau ocupate de o societate de surdomuți, care plecaseră la congresul lor anual de la Berna.

ÎNTINDEREA PE FOALE

Se știe că foalele exprimă abdomenul, adică pîntecul, adică burta. Epilogul oricărui sport, cu pumnul, cu floreta, cu scaunul sau cu reteveiul, este situația culcată. Și dacă sportul a fost relativ la spinare, sportmentul se vede silit să stea culcat negreșit pe foale, în atitudinea lui Grivei, care se odihnește foarte rar cu burta în sus și îndeosebi cînd îi este plină.

Am găsit într-o primăvară, pe coasta Păduchiosului, opt asemenea sportmeni, care se odihneau cu spinarea în sus, părînd să pască mușețel și narcise, abundente în pătura muntelui. Ei căzuseră din două automobile, însuflețite de un entuziasm extravagant și care s-au ciocnit, cap în cap, în radiatoare. Cu acelaș gînd, mașinile s-au răsturnat solidar, și amatorii de viteză au sărit odată toți și s-au pus odată cu toții în genunchi. O herghelie de cai mecanici, invizibili, teoretici, obținuseră acest rezultat eminamente practic.

Sosind la locul odihnei generale, cu o motocicletă, ne-am oprit. Un spectacol sportiv atît de izbutit se vede numai pe lună o dată, și ne-am scoborît în șosea, după sensații. Mașinile zăceau ca două animale sfîșiate de lupi, cu toate intestinele lor de oțel, nichel, cauciuc și păr vegetal vărsate de jurîmprejur afară, — iar turiștii, cu ochii plini de orizonturi, erau aruncați ca o fiertură veche prin iarbă, cu lingura de strecurat. Camaradul de motocicletă, un sportiv fără inimă, ca toți sportmenii, în firea cărora se găsește, ca și la vînători, cruzimea unui luptător cu taurii, pornise să glumească, remarcînd că semenii noștri își aleseseră un loc nepotrivit, pentru rugăciunea lor musulmană.

Dacă este adevărat că turcii se roagă îngenunchiați, ridicînd către ceruri coltucul opus al genunchilor, în vreme ce buzele lor sărută țărîna lui Dumnezeu, imaginea motociclistului se potrivea cu situația nefericiților accidentați. Capul fiecăruia din ei, fără deosebire de sex, se răzima cu nasul în piatră, într-o mocirlă de sînge. Unuia, din cădere, nici nu avusese timpul să-i sară monoclul de pe ochi, icoană rotundă precoce a viitoarelor lui orbite. Accidentul din plimbare, din veselie, pare mai puțin tragic

decît un accident de necesitate. Apropiindu-ne de sportmeni, cîmpul respirației lor exala un singur miros, de băutură bețivă. Accidentul avea și origini comice.

— V-ați îmbătat ca niște porci ! zise un alt motociclist.

Participam la o cursă pe motociclete, și în zece minute treizeci de mașini cu pocnete și bubuituri se adunaseră să contemple peizajul.

Răspunsul unui turist se văzu din lumina ochilor, pe care-i ridicase spre noi. Ochii lui ziceau : «M-am trezit!»

— Ba bine că nu ! răspunse injurios motociclistul cel obraznic.

Ce era de făcut ? Ne-am culcat mașinile în șanțuri, și fiecare din noi a luat în sarcina lui pe un turist, ca să-l degajeze din problema lui particulară. Nu murise niciunul și nici nu aveau dar de gînd să moară. Nasurile oftau, inimile băteau, și picioarele și brațele celor întinși pe foale, ne puteau ajuta destul de corect în mișcările noastre.

— Mă doare ! suspina cîte unul, pe care ajutoarele încercau să-l culce pe spate.

Într-adevăr, în coviltirul toraxului se găseau diverse coaste rupte. Un sportmen căpătase doi genunchi la un picior și două coaste la un braț. Fragilitățile trebuiau cu pază bună respectate. O singură doamnă, foarte tînără, își pierduse definitiv o ureche și o jumătate de buză, și ne gîndeam la țipătul ei, peste cîteva zile, cînd, într-un pat de spital, își va cere poșeta cu creionul de buze și oglinda.

Să nu ne întristăm afară din cale de mult. După patruzeci și cinci de zile, sportmenii se întorceau pe la casele lor vindecați și reluau cursa și viteza, ca și cum nu li s-ar fi întîmplat nimic. Și, din întinderea pe foale, au ieșit și două divorțuri, întrucît doi din domni, în ziua accidentului, se găseau alături de două persoane care nu erau soțiile lor. În sportul care duce la spital, la chirurgie și la două paturi vecine, discreția nu mai face parte din secretul profesional, și minciunile se descompun cu o sinceritate automată. Unul din domni plecase, recriminînd, într-o inspecție impusă de ministru, iar celălalt fusese chemat de interese profesionale grave în străinătate, pentru opt zile. Dactilografa își rupsese clavicula lîngă șeful ei

iubit, iar vecina din etajul al doilea își pierduse briliantul din ureche, alături de proprietarul imobilului în care locuia. Anatomia se rupea într-un vodevil.

La al patru sutelea kilometru, întinderea motocicliștilor pe foale prezintă un caracter deosebit, culcați în popas. Spinarea și încă ceva devin nespus de dureroase. Săriturile prin șanțuri pe arcurile șelei au imprimat o amorțeală unei regiuni, nevindecată ; un traumatism vibrător, de cîteva ore, impune culcarea pe abdomen. Turistul doarme cu sforăitul în pămînt, și dorm treizeci de turiști laolaltă în izma cîmpiei și în poala-Maicii-Domnului, ca niște cîrtițe legănate de vînt într-o plasă de soare.

Unul dintre noi s-a ciocnit totuș de un tren, și motorul lui, de doisprezece cai, lansat cu șaptezeci și cinci pe oră, l-a tîrît pe o latură a trupului pe răzătoarea șoselei, pînă a leșinat. Îl ridicăm pe jumătate gol. Cracul pantalonului, jumătate din flanelă, din cămașă, din ciorap, au pierit. În locul lor, jumătate de motociclist e îmbrăcată cu pietriș, pardosit în sînge, cimentat, macadamizat, betonat. Turistul s-a transformat pe jumătate în statuie și pare construit în material silicos. Deasupra genunchiului i s-a incrustat în pulpă și o jumătate dintr-o potcoavă de bou. Din flaconul cu coniac, care îl aduce la viață încet, o picătură a scăpat pe musculatura dezvelită de piele și de nădrag, usturînd ca fierul roșu de cositorit. El întreabă, pe șoptite, dacă nu i-a rămas un picior subt locomotivă, și cere o țigare. Pînă la spital sînt șaizeci de kilometri, și intrepidul călător pe roate cu foc este nevoit să iasă la șoseaua mare, pe catafalcul de fîn al unui car tras cu boii.

— Puneți-mă pe burtă, geme camaradul...

SĂRITURA CU PRĂJINA

Acest sport de mare însemnătate în regiunile uscate își demonstrează marea lui eficacitate pe terenurile mlăștinoase și pe ploaie, un pas echivalînd cu aproximativ cincisprezece pași, ceva mai puțin sau ceva mai mult, după

prăjină și picior. Cît despre teoria prăjinii, ea se găsește calculată în angrenajul bicicletei, cu deosebirea că distanța dintre coadă și vîrf, perfect verticală și dreaptă, e reprezentată în spațiu prin linie curbă sau în cifre rotunde.

Verificarea se face destul de ușor, dacă luăm o prăjină de șase metri și, culcînd-o pe pistă, facem să circule de-a lungul ei, paralel, o bicicletă (indiferent marca și naționalitatea), socotind pasul acesteia egal cu poziția, considerată de două ori, a unei pedale. Vom vedea că bicicleta pășește șase metri.

Totul se petrece perfect normal ; repetăm, pe teritoriu uscat, cum ar fi parcursul șes dintre Constanța și Techirghiol, unde cu toate că există umiditate, acest element se află în stare de Mare și ghiol, fără să se confunde cu terenul propriu-zis, cu apa propriu-zisă și să formeze ambianță de zmîrcuri. Cînd plouă însă, sau pe țărmurile Finlandei și Zuiderzeii, bicicleta se comportă ca prăjina numai în ceea ce privește teoria, partea mecanică abstractă, lăsînd, în practică, de dorit.

Să presupunem că un sportmen ar avea intenția să parcurgă distanța dintre strada fostă Sărindar și «Capșa», pe o vreme de ploaie.

Cu bicicleta i-ar fi imposibil, afară dacă, *in extremis*, sportmenul nu s-ar constrînge să poarte un înveliș de cauciuc hermetic fără nasturi, adică fără butonierele prin care se poate strecura substanța lichidă a ploii. Sau, cel puțin, ar putea să utilizeze bicicleta, nu fără oarecare risc, din alt domeniu decît al teoriei ce ne interesează, scoborînd scara pe bicicletă și lăsînd acest instrument, de àltfel ideal, la portar, de unde ia cu sine prăjina.

Cu prăjina însă, din două salturi, sportivul a și ajuns la «Capșa» unde își poate lua liniștit ceaiul cu brioși. Singurul lucru care poate înlocui prăjina în asemenea cazuri ar fi picioroanga. Dar ce mi-e picioroanga decît o prăjină în dublu exemplar și acționînd paralel ? — dovadă că acest cuvînt nici nu se întrebuințează la plural decît pentru simplificarea înțelesului și a elementelor de filosofie, — de unde și ezitarea la oamenii de știință, deprinși cu plu-

ralul «picioroange», de-a scri cînd «picioroangă» cînd «piciorong».

Dar întrebarea ce vine spontan şi natural este : cum de a descoperit omul prăjina ? Era prăjina înnaintea sportului, sau sportul a venit după prăjină ? Căci, în cazul bicicletei, problema e tranşată încă demult, în sensul că bicicleta s-a ivit după om, chiar dacă admitem că primul exemplar al acestui minunat vehicul avea roata din faţă cu diametrul de cincizeci de ori mai lung decît al roţii dinapoi. Şi concluzia este firească şi aproape banală. Obiectele de fier s-au născut toate, nichelate sau date numai cu lac, în urma istoriei universale, — adică după obiectele de piele şi de carne, cum ar fi girafa, omul şi cangurul.

Începînd de la Buşteni şi pînă dincolo de Predeal, natura muntoasă începătoare făcea exclusiv prăjini, adică linii multe paralele, ca băieţii mici, în primele săptămîni ale cursului primar, obligaţi să se obişnuiască să ţie condeiul cu trei degete, deasupra hîrtiei. Entuziast în ridicula lui monotonie, muntele fabrica prăjinile cu iuţeala şi încredinţarea cu care omul în repaos ţine mîinile unite între genunchi şi învîrteşte degetele mari unul împrejurul celuilalt, pînă ce adoarme şi stă. Ce i-a venit însă omului să scoată prăjina din pădure şi să se folosească de ea ca să sară cît còlo ? Problema, destul de complicată, e cu atît mai dificilă cu cît ne lipsesc documente. Dacă relativ la verbul mai mult sau mai puţin derivat, al noţiunii active, s-ar putea, cu oarecare fantezie absurdă, cerceta cuvîntul «a prăji», «prăjire», şi forma lui calificativă «prăjit», «prăjită», în ceea ce concerne substantivul sîntem dezarmaţi. Ne mulţumim cu realitatea neinterpretată şi luăm sportul aşa cum l-am găsit, cu vîrful subţire al prăjinii priponit în pămînt şi cu căpătîiul gros ridicat în văzduh.

Probabil că în timpurile imemoriale, cînd natura prezinta monştrii ei de la început, omul a văzut, poate, pleziozaurii, ihtiozaurii, dînd fuga sprijiniţi în coadă, sărind peste insule şi fluvii, şi a notat pentru viitor, ca să încerce şi el, acest artificiu folositor. Un *truc* care sporeşte fie timpul, fie viteza, e todeauna binevenit la oameni ; e de ajuns să reflectăm la benzină-uşoară şi automobil.

Ca observaţii personale asupra sportului saltului cu prăjina, pot să spun că sînt, nu mulţumit, ci superior în-

cîntat. Prăjina mi-a permis să locuiesc în parcul de la Braşov şi să-mi văd de treabă în Bucureşti, venind de două ori încoace şi ducîndu-mă de trei ori încolo, înnapoi, cu ajutorul unei prăjini de una sută metri. Cine doreşte să mă vadă, n-are decît să mă aştepte la Cîmpina, unde mă opresc todeauna cîte puţin, ca să-mi leg şireturile la ghete, — şi plecarea are loc todeauna de la Şosea, unde prăjina îmi stă răzimată de Arcul de Triumf. De acolo, cu autobuzul sosesc la Cercul Militar. Economia şi de chirie şi de cale ferată e considerabilă. Dau lecţii săptămînal la Aerodromul de la Băneasa, unde tocmai fac un curs cu cîteva domnişoare, care au părăsit pilotajul şi doresc să încerce senzaţiile aeriene fără motor. Înscrierile se primesc la Rectoratul din Bucureşti sau la ziarul *Neamul Românesc*.

UCIGĂ-L-TOACA

Avram, paracliserul bisericii Sfîntul Niculae, şchiopătînd pe un picior şi potcovit cu o talpă groasă, spînzura de funia clopotelor ca un maimuţoi. În partea piciorului sucit, braţul îi era aproape de două ori mai lung, şi mîna lui prindea funia de sus cu o agilitate de saltimbanc, alunecînd ca din turlă şi scoborînd din toacă şi cruce printre zugrăveli.

Figura lui repeta invers strîmbătura trupului, din născare. O ureche îi era mai mică, lipită de obrazul scîlciat înnafară, şi urechea cea mare mărginea concavitatea profundă, îngropată în gingii. Pe această mutră pocită fără model, mustaţa lui sta de-a-ndoaselea, ca o măturică pe gura unui pahar. Fulgii sprîncenelor, de culoarea morcovului veşted, se deslînau pe ochiul oblic, ca o pană jerpelită, şi pielea era din belşug împuşcată cu pete galbene şi roşii.

Posomorît din fire şi de împrejurări, Avram ştia o glumă, pe care o făcea cu mîna, ducîndu-şi-o peste umăr, pe spinare, şi scărpinîndu-se ostentativ deasupra genunchilor dinapoi, sau scoţîndu-şi ceasornicul din buzunarul de la brîu, după ce-şi ocolea ceafa cu braţul învîrtit. Fe-

nomenul mădularului monstruos uimise mahalaua, dar permanența paracliserului o enervase. Avram putea, fără să fie văzut, să desprindă șuncile și ghemele de sfoară de la prăvăliile din piață, ascuns la cîțiva metri înnapòia galantarului deschis, ca și cum se slujea de o prăjină cu degete mișcătoare, și din fuga căruței putea să ia căciula unui mălăier, să o ție o clipă în aer și să i-o puie la loc, brațul lui basculînd oblic și orizontal, ca o pîrghie de balanță de precupeț. Glumele suplimentare le încerca numai după ce se amețea cu două ciocane de rachiu. El juca uneori dinaintea bisericii, troznind din degetele ridicate sus detot, ca dintr-un bici cu două burice pocnitoare, și, atunci părea o momîie spînzurată, legănîndu-și picioarele moi, tîrîte pe asfalt.

Pentru lumînările înnalte, degetele i se făceau mucări, și mîna lui stingea de-a dreptul făcliile, apucîndu-le de feștilă cu scuipat și rîzînd la sfîrîirea flacării înnăbușite. Într-o duminică, l-a cîrpit, în biserică, un copil, peste buzele ude de-o apă ce i-o lăsa gura necontenit, cu o lumînare aprinsă. Cum se ridica să răspundă și să-și arunce mîna să-l prindă fugind, tatăl copilului l-a strîns de vinele cefii lui subțiri și l-a tăvălit cu botul într-o făină de colivă de parastas. Cu toate că trista ceremonie făcea pomenire de un răposat de curînd, neașteptata întîmplare pricinui rîsul femeilor sovonite și al fetelor cu barișe negre. Avram se răsti din fizionomie, trînti mîinile în jos, se încovoie ca un urangutan, ca și cum ar fi voit să scoată o lespede din pămînt și să turtească dedesubtul ei mișeii. Preotul însă, care înnainta către colivă, în odăjdii poleite și cu pasul dureros și lent al gîștii, îi făcu semn să stea și să ia ìsonul troparelor, vociferate treptat.

De atunci încoace, Avram a cunoscut batjocura poporenilor, răcnetul brusc în ureche al unui enoriaș, palma scăpată cu marginea pe lîngă nas, pipăitul în răspăr cu degetul mare, bobîrnacul în dunga gîtului, injuria și tifla. Odată un birjar l-a orbit cu biciul, de pe capra trăsurii, și l-a dat peste cap, ca și cum îl pescuise din mocirlă și-l arunca înnapoi.

— Bun băiat, zicea preotul, dar cam nerod. O fi trăgînd niscaiva păcate de-ale părinților. E bătut de Dumnezeu.

Avram se adăpostise la biserică, dormind în clopotniță, lingînd farfuriile, sălășluind printre șoareci, crăpînd lemnele preotului, bătînd papurile, punînd foc și tămîie în cădelniță, răgușind cîte o cantilenă.

El auzise de Rai și de tot binele de acolo, și era sigur că părintele o să-l trimită, de Paște sau de Crăciun, cu o lumînare aprinsă în mînă și cu o cruce pe piept, în cămașă albă cu ciucuri, să vadă îngerii de acolo. Cînd se cînta «Sfinte Dumnezeule», la liturghie, Avram, apucat de un entuziasm violent, se arunca în genunchi, se ridica din genunchi, se arunca din nou, curbat pînă la picioarele sfeșnicelor, și apoi, înnălțat cu bărbia în lumină, cu capul dat pe spate, măsura cu dreapta lui imensă distanța dintre frunte și cingătoare și lățimea dintre umeri, zicînd «În numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh» și descleștîndu-și degetele cînd zicea «Amin». Metaniile lui Avram erau construite ca o răstignire pe brînci, cu o evlavie care-l făcea din ce în ce mai apt pentru viața de Apòi. «Fericiți cei flămînzi, rostea preotul cînd Avram îi săruta mîna, că se vor sătura.»

Avram fugea de cîțiva ani între Iisus și credincioși, care, de la pierderea obiceiului cu tărbaca și cu tinicheaua de coadă, nu mai aflaseră, pînă la paracliserul Avram, nicio jucărie. Preotul îi făgăduise că o să vorbească la episcopie să-l facă monah, adică purtător de chip îngeresc, și Avram se legănase cîțiva ani cu nădejdea că o să poarte dulama de șiac și rasa de mohair, și, pregătindu-se de marea bucurie, își lăsase o barbă stacojie, ce-i creștea mai mult pe dedesubt, din gușe, și un păr sărăcăcios. Un călugăr de la Sfîntul Munte, vînzător de cruci roșii, împodobite cu un ochi de sticlă prin care se vedea Ierusalimul, îi dăruise un șir de metanii de sfoară sfințite, și Avram le purta în sîn. Dar cugetul lui se întunecase detot, și cucuiele din cap și vînătăile primite în mahala începeau să-l doară peste tot trupul ca o bubă fierbinte. El s-a turburat detot cînd enoriașii îl porecliră : «Ucigă-l-Toaca». «Ucigă-l-Toaca» Avram știa că-i Necuratul.

De atunci, el căuta o răzbunare, făcîndu-i-se să ucidă. I se părea că trebuie să prindă pe careva din dușmanii lui, să-l îndese în pămînt și să-l sfîrșească. Se gîndea să-l apuce pe la spate, să-l înnoade în brațul lui cel lung și să-i bea cu nasul sufletul și să i-l scuipe ca o flegmă, ștergîndu-și de scîrbă limba cu mîneca hainei. Avea o poftă de a ucide,

însoţită de o poftă de spurcăciune. Şi-ar fi tras în sineş duşmanul de jos în sus prin şezut, ca să-l ţie acolo ca pe Ionà chitul care-l prinsese în gură, şi, după ce l-o împuţi bine, să-l arunce afară porcăit. Îşi da seama de ce ar fi voit, dar nu ştia cum să înceapă, căci de cîte ori voise să se apropie de un blestemat şi de un ticălos, acesta îi umfla gingiile şi buzele cu pumnii.

Într-o seară, dînd tîrcoale pe măidanul cu cioburi şi gunoaie, Avram Pîrvu găsi. Pe o saltea desfundată zăcea un cîine bolnav. Avram surîse înverşunat şi, aşezîndu-se în labe ca la metanie, se apropie de cîine de-a buşile şi întinse mîna lungă. Cîinele, jupuit de rîie, dete din coadă la priveliştea unui om care se apropia de suferinţele lui. Avram îşi tîrî capul pe gunoi, deschise gura şi, aruncîndu-se pe cîine, care dete un urlet uriaş, îl muşcă de vîrful piciorului, din răsputere. Şi pecînd cîinele, neputincios de a se scula şi sîngerat la unghii, se mai văieta, Avram, alergînd la preotul înspăimîntat, şi hohotind de rîs, îi spuse :

— Sfinţia-ta, l-am omorît... am scăpat... Doamne miluieşte !

MOŞ NICULAE

Din toate fructele şi legumele, pe care omul le cultivă cu drag şi le vinde cu profit, Moş Niculae îşi alesese portocalele, a cărora culoare, bătînd în galben şi roşu de văpaie, nu se întîlneşte rece decît la aur. Doi singuri aducători de culori a zămislit într-o zi de mare lumină Dumnezeu : pasărea şi floarea, celelalte lucruri din lume, afară de stele, spinii de argint şi cleştar ai Tăriei albastre, sînt cenuşii şi triste. Pămîntul şi lacrimile lui, izvoarele, sînt triste ; pentru că pămîntul a fost făcut ca să-nmormînteze frumuseţile iscate din cîntecul mut al firii şi din lumini. Pasărea care zboară-n soare cade pe pămînt ; crinul care se leagănă spre luceafăr cade pe pămînt ; omul care calcă pămîntul, dar îşi duce capul drept, purtîndu-şi coif bolta Carului Mare, ca o mitră de arhiereu, cade-n pămînt. Luntre grea prinsă pe fundul apelor, întinse între Răsărit şi Apus, pămîntul are menire de cimitir şi-i păstrător de zboruri sfîrşite.

— Portocale ! Portocale ! striga Moş Niculae cu o bucurie în glas şi în priviri, ca şi cum cobora cu cobiliţa bunele vestiri ale unui lucru petrecut în ceruri. El îşi alesese portocalele, străine şi parfumate, în locul puilor de găină, pentru că aceste aparate naive, de transformat existenţa în găinaţ, împuţeau coşurile şi lăsau în aerul licăritor al primăverii un miros de ploşniţă amestecat cu o duhoare de şoareci. Moş Niculae era un bărbat curat, cu pieptul cămăşii alb, încins peste brîul roşu ca rodia, cu un şorţ, în prospeţimea căruia se desinau dimineaţa cutele geometrice ale fierului de călcat. Mustaţa lui întoarsă frumos era ca şi şorţul de albă, bărbia îi era întodeauna rasă de curînd, cizmele luceau, şi pantalonul larg, cu creţuri multe, cădea albastru pe genunchi. Moş Niculae era un mahalagiu de vremea veche, unul din seminţia aleasă a mitocanilor aristocraţi, negustori cinstiţi, gospodari vrednici, proprietari de case albe cu cerdac, în interiorul cărora vara domnea o răcoare de sulfină, cu plante roşii şi violete în ferestre : muşcate, indrişaim, garoafe şi vanilii. Idealul lor estetic consista, pentru femei, într-o aluniţă aşezată împrejurul gurii undeva, de preferinţă la colţ, iar pentru bărbaţi, într-o dudă neagră pe obraz, de preferinţă cu fire de păr.

Moş Niculae avea această dudă, iar baba lui avea acea aluniţă. Fuseseră chipeşi amîndoi şi se iubiseră toată viaţa, ca nişte tineri sănătoşi oneşti, şi se mai iubeau, tot atît, şi bătrîni. Băbuţa lui, harnică şi iute, purta în trup şi pe aerul figurii o satisfacţie de stăpînire sigură, care este, la soţiile tinere, semnul că din dragostea sufletului se împărtăşeşte şi trupul, fără economie, iar la cele vîrstnice că nici sufletul, nici trupul nu au durat zadarnic alături de un bărbat frumos, puternic şi credincios. Baba lui Moş Niculae, în scurteică de catifea verzuie, cu blană galbenă la mîneci şi de jurîmprejur, purta barişul alb, cu două mărgăritare prinse de carnea urechii, şi o cucoană de ciocoi ar fi ţinut să aibă boieria ei în umblet şi-n şederea pe loc.

— De ce nu mi-ai făcut o fetiţă, Ecaterino ? o ţinea de rău Moş Niculae. Dacă făceai o fetiţă, azi ar avea măcar douăzeci de ani, ca Vasile. Dacă-mi făceai o fetiţă aş fi botezat-o Aripioara ; îmi umblă numele ăsta în cap de vreo patruzeci de ani.

— Ce-s de vină eu, dragă bărbate ? răspundea baba Ecaterina. M-am silit, te-ai silit și tu : n-a vrut Dumnezeu. Las', să ne trăiască băiatul.

— Vasile trebuie să-mi facă o fetiță negreșit, cînd s-o însura, răspundea unchiașul, desfăcînd portocalele din cămășile mici de foiță albă, alegîndu-le după mărimi și uitîndu-se la ele ca la niște domnișoare mici.

— Crezi că eu n-aș fi voit să am o fată de la tine, Niculae ? — Bătrîna îi mîngîia capul plecat pe lada cu portocale. — N-am avut noroc...

Moș Niculae ducea dorul unei fete, ca zugravii care, nemaiavînd viață să vadă Mediterana, Stambulul și Cairo, le privesc în fotografii și le ascultă citite. El ștergea încet portocalele cu un peșchir alb, surîdea, suspina, — și din toate lăzile oprea cîteva portocale pentru fetițele din mahala, mai ales pentru cele mici detot. De cîte ori trecea pe lîngă o copilă, el îi spunea un cuvînt de tată-mare întristat, ca doamnele bătrîne, care nu pot întîlni un cățel pribeag și o mîță fără să schimbe cîteva cuvinte.

Fetițele îl cunoșteau pe Moș Niculae și ieșeau înnaintea coșurilor lui. O vînzare mai bună le asigura bomboane, cofeturi și cîte o jucărie, pe care Moș Niculae le cumpăra din oraș. Bucuria lui Moș Niculae ținea toată iarna : portocalele climelor fierbinți se potriveau cu zăpada țării friguroase. Primăvara venea salada, se vindeau cartofii, peștele, brînza. Moș Niculae n-a purtat niciodată această marfă în spinare și n-a vîndut niciodată lucruri care se desfac cu cîntarul. Lui i-a plăcut numai marfa rotundă, vîndută cu mîna, rotundă și colorată ; i-a plăcut portocala. Nici lămîile nu i-au prea plăcut, din pricina galbenului lor limfatic. Îl supărau la ochi.

Moș Niculae nu s-a bucurat însă multă vreme să mîngîie fetele altora în lipsa unei fetițe a lui. Fetele din mahala nu mai veniră într-o iarnă să aleagă cu el portocalele din primele lăzi cumpărate. «S-au făcut mai mari!» se gîndea Moș Niculae, oftînd că pruncii trebuie să crească și bătrînii să dispară.

Oprea copila-n drum, îi dădea o portocală.

— Ține, puiule... Nu mă mai cunoști ? Sînt Moș Niculae...

Copila se grăbea să fugă.

— Dar tu, fata tatii ?... Nici tu nu mai dai pe la Moș Niculae.

Fata întorcea capul și fugea.

Toate fetele din mahala se ascundeau de Moș Niculae, și Moș Niculae suferea puțin. Într-o zi s-a apropiat de un grup de fetițe cu o grămadă de portocale. Fetițele se jucau. Ele se risipiră toate la apropierea lui.

— Nu mă mai cunosc fetele deloc ! zise Moș Niculae, întorcîndu-se acasă cu portocalele nedăruite și cu o mare părere de rău în inima lui.

Sîmbătă, el avu o foarte bună vînzare și venea acasă cu coșurile goale, curate, cu șervete așternute pe fund. Aducea babei o pungă de parale și o veselie binevoitoare. Trecînd, el surîdea vecinilor, care stăteau de vorbă la poartă. Dete bunăseara și i se păru că nu i se răspunde ca de obicei. Unii parcă întorceau spatele, să nu-l vadă... I se păru deodată că ulița plină de oameni se pustiise. Începu să se uite la ei, unii după alții, cu băgare de seamă, și parcă toți căpătaseră aceeaș figură, ca și cum la fiecare pas se întîlnea cu acelaș om multiplicat cu el însuș. Crezînd că se petrece ceva în sus sau înnapoi, Moș Niculae încetină pasul, se uită în sus și se uită înnapoi.

Se opri în fața Anei, fetița unui căruțaș. Ana se juca în mijlocul drumului. Se îndreptă spre ea cu mîna întinsă...

— Moș Niculae o să-ți dea ție doi lei, să cumperi bomboane, zise Moș Niculae.

Fetița voi să fugă. Moș Niculae o prinse de mînă.

— Cum ? nu mai cunoști nici tu pe Moș Niculae ? o întrebă unchiașul.

— Ba da, răspunse fetița.

— Atunci ? de ce nu vrei să iei ?

Dintr-un grup de oameni se desfăcu brutarul, mîzgălit de cocă și făină, după ce spuse bărbaților și femeilor din grup : «Lăsați-mă pe mine». El fusese la Paris, în vremea războiului, mobilizat la o fabrică de pesmeți, și se bucura de prestigiu și autoritate.

— Moșule ! strigă brutarul... Astîmpără-te !

— Vasăzică nu primești doi lei de la Moș Niculae ? zise Moș Niculae tulburat.

— Nu vrei să mă auzi ? răcni brutarul.

— Dar de ce nu vrei tu să primești ?... spune !... Zicînd, Moș Niculae ținea mîna fetiței, care se lupta să scape.

— Cu dumneata vorbesc !... zbieră brutarul, și lovind brațul lui Moș Niculae cu palma, îl făcu să dea drumul fetiței. Cu dumneata vorbesc !...

— Ce mai faci, domnule Jenică ? întrebă unchiașul. Azi mi-a mers cît se poate de bine. Și întinse mîna către brutar, în vreme ce vecinii se apropiau de ei.

Brutarul își ridică și lăsă capul, ca să fie bine văzut, și murdări mîna rămasă în aer a bătrînului, aruncînd peste ea o gură de scuipat.

— *Vieux Satyre !* zise brutarul pe franțuzește.

Moș Niculae rămase gînditor, cu mîna în aer, înmuiată în bale... Parcă ar fi trebuit să înțeleagă ceva și nu putea. Privirea lui mare, albastră, deschisă ca àripile unei pasări de ape, se înfricoșă, își închise àripile, se strînse. Din grupul ce-l înconjura, strigară femeile :

— Porc bătrîn !

Moș Niculae voia să creadă și nu-i venea să creadă, voia să vorbească și nu știa cum să înceapă, rămase uimit și gîngàv și lăcrimînd, nu putu scoate un cuvînt, și o porni, obosit deodată, către casă, cu coșurile goale în spinare.

— Are noroc, zise brutarul, că nu sînt dovezi palpabile. Dar le vom găsi. La Paris i s-ar fi tăiat capul demult.

BARABAS

Portarul nostru era un om de dimensiuni monumentale și cel mai urît bărbat din cîți s-au văzut. Înnălțimea îl făcea să se plece și să se ferească instinctiv și de turla bisericii, de teamă să nu o dărîme. Gangul în care făcea de strajă, după-amiază, pasu-i potolit și imens, cu o deschizătură a picioarelor, de scară dublă de vopsitor, se potrivea, boltit foarte sus, cu proporțiile lui. Cînd se întindea, de lene, cu brațele ridicate și cu pumnii strînși, ai fi crezut că izbește bolta cu ștucaturi. De plăcere, el striga pe Dumnezeu în ungurește :

— *Iștenem ! Iștenem !*

Industria încălțămintelor încă nu prevăzuse numărul lui de picior decît în ce privește șoșonii, despărechiați, care slujesc, în perspectiva străzilor comerciale, atîrnați de firmă, ca o reclamă de fenomen. Ca să-l încalțe cu părechea

de cizme anuală, tocmită în salariu, proprietarul imobilului trebuia să plătească materialul normal întreit. În socoteala cizmarului însărcinat cu comanda pentru Barabas, utilizarea unei mari întinderi de piele şi talpă se traducea cu un număr nemaipomenit de fuse şi kilograme şi cu un calapod uriaş. Într-adevăr, tălpile portarului acopereau de patru-cinci ori mai iute distanţa dintre poartă şi apartamente, decît paşii servitorilor şi chiriaşilor din imòbil. În cizmele lui, atîrnate pe umeri ca dăsagii, puteau să încapă, la întoarcerea anuală a lui Barabas acasă, cincizeci de kilograme de făină de cozonaci, un burduf de brînză, şi opt sute patruzeci de obiecte diverse, pentru cadouri, cumpărate din piaţa ieftină a capitalei : tabacheri, ceasornice de tinichea, bricege de lemn cu o singură limbă, pahare de geam decorative, înfrumuseţate cu nisip şi cu o inscripţie de aur, fesuri turceşti pentru copiii din sat, oglinzi de buzunar cu capacul articulat, opinci mici cu vîrful balcanic, terminat cu ciucure de puf. La gară, el mai vîra într-o cizmă o sabie de călăreţ cumpărată pe peron, o scîrţîitoare, o băşică ţiuitoare, o minge cu gumilastic, cu care dai şi care se întoarce, un ziar ilustrat, trei portocale şi un cornet cu bomboane sticloase. Şi pentru că drumul lui acasă se petrecea întodeauna de Crăciun, Barabas putea să ilustreze, străbătînd zăpezile dintre staţia regională şi satul lui depărtat, poveştile copilăriei.

Satul lui era un cătun sărac, cu colibele îngenunchiate la poalele muntelui argintiu, ca subt patrafirul unui preot cu figura nevăzută, rămasă în norii Tăriei. Sătenii puneau picioci, şi femeile tocau perucile aspre ale cînepei, ca să le facă fuioare, pentru războaie. Cearşafurile lor păreau tencuite cu beton, şi ştergarele urzite cu fire de cremene cenuşii. Fetele cătunei creşteau în sîrma rufăriei rigide, pilite la şolduri şi sîni de funii de cîlţi, iar flăcăii se deprindeau de timpuriu cu fierăstrăul cusăturilor dintre picioare, al cioarecilor stricţi.

Barabas întrebuinţa o limbă cu totul particulară, compusă din scheletul a douăzeci de cuvinte dezlegate, care nu aparţineau detot nici limbii maghiare, nici limbii româneşti. El te asculta admirativ, ca pe un orator, cînd făceai o frază asupra ridicării gunoaielor sau a stropitului pietrişului din curte, conştient că nu va putea niciodată recita cincisprezece cuvinte în care se încheie un sfat sau o dorinţă. Invariabil, el răspundea pretutindeni şi întodeauna

«Seret-muna», acordîndu-i acestui unic afirmativ o infinitate de înțelesuri : «Bună-ziua...», «Noapte-bună...», «Să veniți sănătos...», «Respectuoasele mele felicitări...», «Să vă trăiască băiatul, am auzit că a trecut clasa...», «Sora dumneavoastră a fost cam bolnavă : ce bine-mi pare că s-a însănătoșit !...», «Fumez, însă foarte rar...» «Am măturat toate scările și le-am frecat».

Știindu-se incomparabil de puternic, Barabas mînuia obiectele cu o luare-aminte și cu o gingășie care le stricau negreșit. Un geam șters cu cîrpa de mîinile sfiioase ale lui Barabas se spărgea cînd operația ajungea la jumătate. Lada de fier, a gunoaielor, ridicată cu gentilețe, se diforma la pipăitul lui, și mătura nouă se tocea pînă la jumătate pe un singur metru pătrat măturat. Bătaia lui în ușe se strîngea la minimum radical, dar cînd i se deschidea, el apărea în mijlocul bucătăriei cu un dulap în brațe sau cu pragul zmuls în botul cizmei. Se ferea să nu atingă mîța cu piciorul și strivea prepelicarul. Într-o noapte un hoț i-a fost semnalat într-unul din poduri : Barabas a purces la prinderea lui cu toată amploarea vehemenței, desfășurîndu-și neîmpiedicat întreg temperamentul. Dedesubtul pașilor lui de gigant, acoperișul grajdului s-a surpat peste hoț, și hoțul, prins între bîrne și tinichele, nu a mai putut scăpa. Barabas l-a extras din colivia lemnăriei, scoțîndu-l de cap.

În cartier, Barabas era depozitul de unelte al tuturor nevoilor, scula universală. Cine avea nevoie cinci minute de un lanț, de un drug, de un motor, de o locomobilă, îl chema pe Barabas, care prefera bacșișului gloria pură. Din cel mai adînc nămol, el scotea carul și lemnele și boii, îngropați în pămîntul unui măidan. El era și scara poștei și prăjina de descurcat firele telefonice, încălecate de vînt. Pumnul lui, dacă se desfăcea, turtea ca un ciocan mecanic. Cuiele, dezrădăcinate cu o ciupitură de unghii, erau scoase din orice material, zidit sau bătut. Sarcina pîrghiei, a cricului sau a bindei, Barabas o împlinea cu un genunchi, opintindu-și genunchiul celălalt în piatră și vîrînd o pulpă subt povară și ridicînd-o, pe măsură cu întoarcerea gleznei pe labă. În menghina mîinilor lui puteai pili în liniște o zi întreagă, și pe coatele lui îndoite ai fi putut tăia un stînjen de lemne, fără ca Barabas să-și piardă surîsul.

Surîsul lui Barabas era hidos în gradul de a deveni interesant. Buzele lui spîne, de pușculiță, cu mustața stîr-

pită de un vărsat des, așternut, ca un prapur cu intervale, pe toată figura lui osoasă, de cal incendiat, fălcoasă și proeminentă, dedesubtul ochilor mărunți ca bobul de mazăre și verzi, se întindeau cu adevărat pînă la tîmple. Rîsul îi despărțea figura în două părți, prinse într-o balama nevăzută, ca la gălețile cu capac și cioc, întrebuințate la spălatul deasupra unui lighean. Intervalul gurii căscate de bucurii, era mărginit de gingii vinete mari, în aspicul cărora încolțea sămînța de orz, rară și stricată, a dinților tociți pînă la carne. Locatarii aveau prilejul să vadă, în interiorul gurii și în înghițitoare, atîrnînd intestinul paralizat, ca un deget de picior, al așa-numitului omușor. Curcubeie violacee, roze, gălbui, și albăstrimi, capitonau fălcile pe dinlăuntru, cerul gurii și limba, cu pîrguiala exprimată pestriț a tomatelor pe jumătate coapte. Și în toate acestea, limba se așternea voluminoasă și sta ca un săpun spumos, după ce te-ai clătit pe mîini și l-ai pus pe burete.

Barabas reprezinta un progres defunct în precocitățile naturii, un model greu de utilizat, despre cum va fi fost, poate, omul acum douăzeci de mii de ani, cînd articulațiile și stomacul funcționau pe o scară de cinci ori mai mare ca azi. El rîdea cînd ridica din lada brutarului pîinea de un kilogram, ajunsă în buricele degetelor lui ca o franzeluță pentru cafeaua cu lapte. Forțele lui de turbină se linișteau întrucîtva cu șase pîini pe zi. Tacîmul juca în mîinile lui, făcute pe statul topoarelor, ca niște ace și ca niște penițe. Cuțitul de bucătărie se făcea cît un fulg. Drept e că la porțiile ridicule, care făceau parte din salariu, se adăoga o ciorbă particulară, mîncată cu lingura mare, dintr-un cazan. Pentru că niciun pat nu putea să-l rabde, Barabas își întindea trupul pe două saltele așternute pe scînduri și așezate cap în cap, însă învelite cu un cearșaf curat.

Inima lui Barabas nu se deosibea totuș de proporțiile miniaturale obștești. Barabas se îndrăgostise de bălana Șari, o fată minusculă și slabă, care și-a pus mîna ei ca un fluture în palma lui cît o frunză de lipan, mai mult de frică decît de iubire. Ființa ei palidă și delicată i-a rămas credincioasă șapte ani, și, docilă ca o caisă în labele unui urangutan, suspinul cel mai eficace, ea și l-a dat, într-o seară, în patul unui student mititel, de la etajul al cincilea.

De atunci Şari nu a mai primit pe Barabas. Întors pe saltelele lui, cu geamătul în perne, el plîngea ca un copil de elefant izbit de o imensă nenorocire. Într-o zi, Şari şi-a luat copilul ce-l avea cu Barabas şi a fugit, nevăzută şi neştiută patru ani.

Cînd a venit Barabas la mine, să mi se plîngă, din ochii lui invizibili, de sus, circulau lacrimile pe cicatricele vărsatului ca pe nişte făgaşe.

— Aşa iubeşti eu, aşa iubeşti ! se tînguia Barabas, pe care suferinţa îl făcea în stare să anine două cuvinte. Iubeşti şi mori !... Eu venit se mori !

Emoţionat de durerea lui fragilă, i-am făgăduit să o caut pe Şari şi să o hotărăsc să se întoarcă. La fereastra sufletului lui Barabas am văzut scăpărînd deodată soarele mare al fericirii, ca între florile de muşcată. Am găsit pe Şari cu copilul ei, slujind la un stăpîn cu frica lui Dumnezeu, într-un cartier depărtat.

— De ce ai făcut aşa, Şari ? Nu ţi-a fost milă de Barabas ? am întrebat-o.

Ea se gîndi, se uită în amintirea ei, ca prin broasca uşii, se codi şi-mi răspunse că Barabas e un om foarte bun, însă nu e pentru dînsa. El poate încărca şi descărca vagoanele de piatră, poate munci cu spinarea ca un bivol, însă nu era făcut pentru dînsa.

— Lui nu trebuie nevastă, şi eu nu potrivesc cu el, spuse Şari.

— Bine, dar îmi închipui, răspunsei eu apăsînd, că, într-o privinţă, bivolul e un taur...

— Hm !... surîse Şari cu înţeles şi ruşine.

— Cum se poate ? mă mirai eu... Vrei să spui că Barabas...

Ea îşi plecă ochii puţin şi tăcu.

— Nu te sfii, Şari, de mine, căci am venit să vă împac. Barabas e un muncitor onest, mă serveşte din toată inima şi vreau să-i fac binele ăsta. Nu-mi ascunde nimic.

Şari se întoarse, ca şi cum se adresa altcuiva, şi îngînă:

— Barabas nu ştie pupe...

— Nu e nimic, asta îl poţi învăţa dumneata, după cum îţi place dumitale.

— Barabas nu poate pupe, preciză Şari.

Mă uit la Şari cu înţeles categoric.
— Da, serut-muna, răspunse Şari.
— Glumeşti, Şari...
— Zo, serut-muna...
— Atunci, băiatul ?...
Şari, confidenţial şi izbucnind în plîns :
— Făcut cu conaşu...
— Cu proprietarul ?
— Da, răspunse Şari. Iubit pe mine dulce...
— Nu vrei să te împaci acum, cu Barabas ?
— Vreau se impac, spuse Şari hotărîtă. Barabas este bun.

— Barabas !
— Seret-muna.
— Barabas, te-am împăcat cu Şari.
— Ioi ! zise Barabas.
— Îţi spui adevărat.
Barabas cade în genunchi şi-mi sărùtă mîinile, şi mi le mîngîie, şoptind :
— *Iştenem ! Iştenem !...*
— Dar de ce iubeşti tu aşa de tare pe Şari, Barabas?
— Nu ştii, seret-muna.
— Am auzit ceva, Barabas... Că nu este...
— Nu este, seret-muna.
— Adevărat ?
— Ioi, seret-muma !
— Cum, nu este deloc, Barabas ?
— Nu este... nu este... seret-muna.
— Nu-mi vine să cred, Barabas.
— Nu este... nu este, repetă Barabas, pipăindu-se cu naivitatea curată a pasării care se ciuguleşte subt àripi...
— Nu ţi-e ruşine, Barabas ?
— De ce ruşine, seret-muna, daca nu este ?
— Atunci, de ce iubeşti pe Şari ?
— Nu ştii, seret-muna.
— Atunci băiatul nu e al tău, Barabas !
— Nu ştii, seret-muna, poate meu...
— Cum poate că e al tău, dacă...
— Nu ştii, seret-muna... Dumnezeo... Io iubeşte boiat...
Amuţii, înduioşat, în vreme ce Barabas se destăinuia plecat din grumaz :

— E albe... seret-muna... E dulce... seret-muna... Ca o cocone, seret-muna... Iubeşti pe Şari ca pe mama, seret-muna, ca pe mama...

Mulţumit că a descoperit comparaţia justă şi cuvintele cu care a rostit-o, Barabas plînge îngenunchiat şi refuză să se ridice de jos. Şi lacrimile cad din ochii uriaşului neputincios, ca nişte pietre, pierdute dintr-un sac găurit.

MONSIEUR ANDRÉ

Monsieur André era un om uriaş ; avea un cal mare, o căruţă mare şi şaizeci de ani, purtaţi ca treizeci. Calul îl ţinea la grajd, căruţa o păstra în curte, şi anii, ca o batistă cu colţuri, îi ducea în buzunarul din stînga, de la piept. Aspră şi osoasă, figura lui încruntată semăna cu o perie de sîrmă, şi monsieur André întreg, amestecat cu negustoria lui numeroasă, se deosibea de toată lumea, nu numai prin înnălţime, — şi alţi oameni din piaţă se născuseră mari, — dar prin tăceri concentrate şi stăpînitoare, neobişnuite la negustòrii de comestibile mărunte. El sta oamenilor şi lucrurilor cum ar sta o săgeată din timpurile arcului printre droguri şi medicamente, şi decînd l-am cunoscut mi s-a părut că e un om fără început sau care s-a iscat, ca urşii sau ca şerpii, dintr-o linie de naşteri şi creşteri proprie şi excepţională.

Fusese jandarm la trecătorile din Alpi, şi arma lui de mare ochitor răstignise pe stîncile pleşuve numeroşi contrabandişti de tutun, mulţumiţi, cei rămaşi în viaţă, să scape de glonţul lui al doilea, şchiopătînd înnapoi, pe o potecă de silex, atinşi în spinare sau genunchi de focul întîi al carabinei. Monsieur André punea gloanţele cu preciziunea de care au nevoie ţintele de planşetă ca să fie înfipte în colţul hîrtiei de desen dintrodată, şi nu pierduse, fără sînge, în lunga lui carieră de scotocitor de ascunzişuri, niciunul.

El ieşise la pensie cu simplicitatea unui cîine de vînătoare, care se culcă. Nu l-au clătinat în niciun fel dovezile

de recunoştinţă ale Statului, care în ziua cînd monsieur André părăsi serviciul în haine civile, păstrîndu-şi însă, ca un ciocan experimentat, carabina, i-a ţinut un discurs şi i-a pus în buzunar un cec. Ba fostul şef de jandarmi s-a mirat că îndatorirea, în care se tocmise cu simbrie, îi aducea un spor de beneficii, neprevăzute în angajament, şi, confuz că devenise obiectul unei adunări administrative, în localul jandarmeriei, învăluit, la poala munţilor, cu ciorchini violeţi de glicine, cînd prefectul i-a strîns mîinile păroase, el s-a scuzat zicîndu-i respectuos :

— Vă rog să mă iertaţi...

Afară de firea lui, care părea că se iscase singură în viaţă, nu se vedea în jurul lui monsieur André nimic din acea schelărie veche şi din acèle resturi de materiale, din care se clădeşte un om, părinţi bătrîni, bunici, familie ascendentă, şi care te îndrumează să gîndeşti că lucrul făcut a ieşit din sculele prezente, din formele astea, din varul şi ipsosul de còlo. Trecutul lui întreg, de peste timpuri, era tot atît de absent din el ca şi munca meşterului care îţi arată, scoasă din sîn, icoana de argint, cu chirilicele gravate în unghiul umărului cu grumazul, a Sfîntului Ioan Hrisostom. Acasă, monsieur André avea, în schimb, o mulţime de zile viitoare, dacă zilele din urmă îi lipseau de tot. Trei băieţi voinici, o fetiţă de paisprezece ani, zveltă ca iedera şi cu ochii imenşi, şi nevasta, care îl ajuta să-şi dezhame calul, să poarte cămaşa albă ca floarea, să mănînce bine şi să păstreze echilibrul vieţii de muncă, de sănătate şi de credinţă al familiei, nemişcat.

Cînd îşi pregătea calul pentru tîrg, monsieur André ieşea din casă după miezul nopţii şi nu se mai ivea din întuneric, pe drumurile cantonului, decît odată cu soarele, departe, printre platani şi brazi. El se uita în faţa soarelui ca-n faţa unui om cumsecade, schimbîndu-şi cu limba perişoara de foi de tutun, pe care o ţinea de treizeci de ani în gură, şi o sugea, ca să nu o fumeze, din căptuşeala obrazului, de pe o gingie pe cealaltă gingie. Ochiul lui dur, de uliu, judeca soarele cu răceală, şi singurul sentiment de camaraderie pe care îl avea faţă de el, era atunci cînd lumina îl orbea afară din cale.

— Mi te bagi în ochi, zicea monsieur André supărat, trăgîndu-şi marginea pălăriei pînă la marginea mustăţii şi

înnaintînd cu calul lui negru către discul de aur, care-i aducea pe talger bucuria, negîndită nici de unul, nici de celălalt.

Pe la orele nouă dimineaţa, calul, căruţa şi omul se opreau într-un sat, aducînd pe ei mirosul de iarbă metalică proaspătă al nopţilor din piscuri şi aştri. Acolo era centrul de aprovizionare în cantităţi, cu ouă, unt şi brînzeturi dospite, transportate în piaţa dintre şaleuri, din toţi Alpii apropiaţi, pe măgari şi cai. Monsieur André cumpăra de două ori pe săptămînă cîte o căruţă de marfă, pe care o vindea cu adaosul de preţ al ostenelilor lui, în prăvălia familiei, din oraş. El străbătea astfel de cîte patru ori, de două ori la munte şi de două ori de la munte în oraş, poezia continuu schimbătoare a ţinutului de calcar, de izvoare, de păduri şi de ceruri ; şi zăpezile veşnice ale piscurilor alpine, florile şi luminile şi singurătăţile adînci, prin care băteau copitele calului, ca o toacă în mînăstirea gheţarilor, se strecuraseră în sufletul lui puternic şi deschideau într-însul un continent corespunzător de tăceri alternate cu întuneric şi lumini. Monsieur André spunea cîteodată, fără să se gîndească, lucruri mai frumoase decît Homer, şi, aruncînd, ţîşnită printre dinţi, cîte o gură de scuipat negricios, din cînd în cînd, pecînd îşi muta dumicatul de tutun, îşi zmălţuia povestirea cu străbunii.

Stam de vorbă cu tăcerile lui monsieur André. El nu ştia limba latină, dar cunoştea limba cuvintelor care păstrează rădăcinile lucrurilor şi le întineresc, asemănător cu scriitorii fără ştiinţă ai Bibliei, care luau însemnare, din poruncă de Sus, de isprăvile dinlăuntrul vieţii, de faptele dintru început, cum s-a despărţit uscatul de ape, cum a rătăcit porumbielul lui Noe, cum a suferit Iov, cum s-a născut într-un staul de vite un împărat mic, peste împăraţi, dintr-o fecioară şi un dulgher.

Într-o seară, monsieur André lucrase la grajd şi trecuse cu furca patru care de fîn în pod. Trebuia să închidă uşa ; agăţat de o scară şi urcîndu-se la pod, el se opri pe-o stinghie, parcă ar fi voit să zboare. Întinse braţele şi căzu şi îşi rupse spinarea, ca o coadă de mătură, în două drept. L-am văzut în odaia din fund a lăptăriei. Ouă şi unt îşi întîrziaseră vînzarea, în pîcla de mirodenii stătute ale mortului, încă dîrz, totuş, în rigiditatea braţelor puse pe piept, pe carabină. Monsieur André, în momentul agoniei, pecînd îl sărutau copiii, ceruse carabina.

— Nu i-am putut scoate din gură tutunul ! se jăluia, ca de o nefericire, soţia lui monsieur André, cu insistenţă, ca să fie auzită de preot, — şi, mai departe, de Papă şi de Dumnezeu.

MOISE

Din toate meşteşugurile, cel care i se potrivise mai bine nu fusese nici zugrăvirea firmelor nici împărţirea reclamelor în public. Umblase cîtva timp, ca un crucificat pe stinghii, cu o ramă de pînză albă în spinare, strînsă în curele prin subsuori, care vestea cu litere negre şi roşii preţul galoşilor pentru sezonul viitor. Mai tîrziu, şi-a împrumutat speranţele unui produs pulverizat pentru stîrpirea muştelor : reprezintantul mărfei, socotind că a făcut o descoperire, l-a îmbrăcat în roşu, cu jumătăţi de mînecă şi pantaloni albi, i-a pus o chivără din uniforma vechilor armate garibaldiene, cu fundul înnalt şi cozorocul mare, şi i-a dat drumul să circule, ca un maimuţoi fără coadă, o lună de zile pe străzi.

Moise a izbutit să facă produsul antipatic, şi trecu, vremelnic, la alt costum, participînd, în redingotă neagră şi bicorn, la ceremoniile de înmormîntare, alături de caii îmbrăcaţi cu halaturi negre şi purtînd în creştetul capului o scuturătoare de praf, în culoarea mohorîtă a împrejurării.

Costumul de cioclu Moise îl îmbrăca peste costumul lui, nădragii peste nădragi, şi redingota peste haina cîrpită pestriţ. El semăna cu un membru de Academie în mare ţinută Richelieu sau cu un ministru plenipotenţiar cu pantalonii sub toc şi cu gulerul de două ori mai larg ca grumazul, moştenitor al uniformei ambasadorului precedent, de cîteva ori mai voluminos.

Antreprenorii de pompe funebre nu l-au plătit niciodată după tarif, şi, în momentul plăţii, după înmormîntare, cînd Moise se întorsese de la cimitir în dric, şezînd între geamuri, pecînd îşi depunea la magazie gătelile de mareşal, i s-a întîmplat să fie şi bătut.

De la dricar s-a angajat la circ, şi, tot prin pricina costumului, Moise era plătit cu ziua, ca să mănînce toate

palmele clovnilor, date în derîdere însă cu vigoare. Instruit la repetiție, el era obligat să rîdă din ce în ce mai tare, pe măsură ce primea palmele în fălci și picioarele în șezut, și jocul acesta venea bine figurii lui de nerod. Totuș, de cîteva ori el a ezitat între hohotul de rîs și de lacrimi, izbucnind în jale involuntară. A fost congediat într-o seară, cînd, fugit din mijlocul unui număr senzațional, la grajduri, își alese de confident măgarul circului, de care rezimat, ca de un frate, a plîns.

Cîtva timp s-a ținut după muzica militară, ritmînd pe asfalturi marșurile cîntate din instrumentele de metal, — dar voind să intre în armată, a fost respins ca slăbănog. Un umăr îi era ridicat pînă la ureche și celălalt îi sta la nivelul subsuorii, dînd gîtului vînos, cu beregata înnodată într-un măr al lui Adam cît un colțuc, înfățișarea unei reptile cu capul minuscul. O pleoapă roșie îi rămăsese întoarsă de pe urma unui accident, umedă ca bojocul. Mîinile și picioarele, cu dimensiuni exagerate, sufereau de o nevroză misterioasă, refuzînd să se supuie exact actelor lui de voință, răsturnînd paharul pe care îl duceau la gură, pe obraji, călcînd anapoda în loc să meargă drept.

Cînd Moise își găsi cariera de vînzător de ziare, pe care o și adoptă definitiv, cursa lui cu teancul de foi subsuoară, după apariție, se făcea într-un zigzag irezistibil, între jumătatea drumului circulat de vehicule și trotuar, și strigările lui se auzeau din stînga și din dreapta, alternativ și amorțite ca-n tobă, venind ca din gura subsolurilor cu gratii și din lăzile cu gunoi.

Gazetăria Moise o avea în sînge, și el regreta că nu s-a trezit mai de timpuriu la această profesiune de alergare cu știrile cele mai noi. Ceea ce-l interesa mai ales era rubrica faptului divers, mai colorată decît considerațiile de principiu și decît comentariul, forțat din lipsă de conținut, al unui eveniment politic. Afacerile de poliție, de siguranță, de morgă, de închisori, ocupau toată activitatea lui cerebrală prin banalitatea lor zilnic renovată. Accidentele cu sînge și cu cadavre, care strică monotonia vieții normale și o deviază către senzațional, erau pentru el îndeosebi de suculente. Incendiile, spargerile, cu prezența, după descoperire, în uniformă sepulcrală, a conducătorilor executivi ai societății organizate, continuu dezorganizată, ca un orologiu de soare cu preciziunea incertă, și atacată în ființele ei de patima mizeriei și de invidia asasină, excitau

pornirile lui de monstru corcit. Moise semăna cu cîinii hibrizi, pe formele şi instinctele cărora se distinge originea variată şi contradictorie a masculilor succesivi : un cap de viţel pe o reducere a tigrului, avînturi de prepelicar într-un corp de coropijniţă cu coada măturoi. Îngîmfări obscure ridicau botul lui cu mustaţa roşie năpîrlită, şi umilinţe nerostite îi încovrigau şira spinării.

Moise îşi alesese domiciliul în centru, în cartierul redacţiilor, pe o scară negricioasă de beci. El era titularul primei trepte în zidul căreia, cald ca un părete de brutărie, se bănuia că stă îngropat un radiator de calorifer. Nu-l putea disloca nevoia de odihnă a niciunui camarad, tovarăşii lui de gazetărie fiind în majoritate copii fără căpătîi, mulţumiţi să fie toleraţi pe treptele de beton inferioare. Şi între ei se găsea şi o fată de doisprezece ani, pervertită de instinctele celelalte, normale, ale cititorilor «intelectuali», care îi plăteau ascunzişul subt poalele feţelor de masă, la cafenea, în vreme ce ei îşi consumau, închizînd pleoapele din cînd în cînd, mazagranul. Fata avea un prieten, un pisoi, care dormea pe scara pivniţei la sînul ei de mamă mititică, şi care o aştepta să-şi vîndă gazetele şi să-i aducă, într-o hîrtie, să mănînce.

Iarna trecută a fost gerul neînchipuit de aspru, şi pivniţa clădirii ocupată de biurouri de Bănci, de Societăţi şi firme importante, cedase viforului, care scotocea pînă în fundul urechii, ca nişte burghie de gheaţă. Tribul vînzătorilor de ziare se scoborî pe încetul, pînă jos. La o nouă scoborîre, fetiţa rămase pe treapta ei, cu pisoiul torcîndu-i la piept.

— Vino, fă mai jos ! îi ziseră dîrdîind băieţii.

Fata încremenise. Într-adevăr, ea purta o fustă de stambă din vară, şi pisoiul nu mai fusese de ajuns ca să-i încălzească gingaşa făptură.

Moise avu în ochi o mirare iluminată şi, pipăind mîna fetiţei, aruncată jos, îşi dete seama, ca animalele cuprinse subit de un fior de întuneric şi de singurătate, că fetiţa murise. El urlă cu o voce înspăimîntată, răcnetul de titlu al unei întîmplări excepţionale, gemu ca pipăit de măselele unei fiare, şi căzu în genunchi.

Răscăcărat de infirmităţi şi ţinînd mîna fetiţii, ca o pasăre mică, în palma lui de crocodil, Moise o săruta, udînd-o cu lacrimile lui cele mai diamantine.

MEDICINĂ POPULARĂ

Despre umflături și bube-n cap

— Domnule ! Domnule ! spune-mi, sărut-mîna, ce scrie pe cutia asta.

Era o cutie de farmacie, albastră.

— Nu știi carte ?

— Cum să nu știu, vai de mine !

Femeia, fără vîrstă, ca toate femeile de la țară.

— «De trei ori pe zi cîte un vîrf de cuțit», femeie.

— M-a costat patruzeci și cinci de lei cutioara asta. Cel puțin o fi bună la ceva ? Să nu fi dat atîtea parale degeaba.

— Ești bolnavă ?

— De vreo patru săptămîni. M-am umflat și nu-mi mai tihnește nimic. Uite, pune mîna și dumneata.

— Las', că se vede... Nu cumva ?...

— Mi-a venit acum două săptămîni. Bărbatu-meu nu-i acasă de astă-vară. Lucra la un fierăstrău, și acum e la spital : i-a tăiat piciorul.

— Ai copii ?

— Șase, să trăiești. Trei băieți și trei fete. Am avut nouă, și pe trei i-a luat Dumnezeu.

O fetiță bătrînicioasă și tristă se ținea de fusta murdară a maică-si.

— E a dumitale ?

— E cea mai mică dintre fete.

— Și pîntecul ei e umflat.

— Nu știu de ce ne-am umflat așa, amîndouă. Bătrîna zice că are limbrici.

O femeie fantomală, vînătă și zbîrcită mărunt, ca pielea de pe lapte, sta răzimată între o grindă din fața porții și un băț lung. Ea dete din cap afirmativ. În colțurile gurii albastre, albeau două cusături de caș.

— O fi luat de la cîini sau pisici.

Femeile rîseră ca de o mare idioție.

— Limbricii nu vin așa, dete din cap bătrîna.

— Dar cum zici dumneata că vin, bunică ?

— Dumnezeu știe.

— E maica dumitale ?

— Nu e, domnule. E o biată creştină. Am luat-o de la ţigani, că mi-a fost milă de ea. O batjocoreau ţiganii şi i-am spus : «Mută-te la noi, bunico».

— Să te duci la farmacie să-ţi dea nişte bomboane de limbrici.

— Nu sînt bune, domnule. Uite, ştie maica să le facă de ducă.

Bătrîna surîse cu satisfacţie, şi capul ei semănă un moment cu strîmbătura lui Voltaire.

— De ce nu le-ai făcut de ducă pînă acum, maică ?

— Le-am făcut eu, dar nu sînt limbrici. Dacă erau limbrici, pînă acum se duceau pe gîrlă.

— Ziceai că baba ţi-a spus că fata are limbrici.

— Aşa ziceam, dar nu mai zic. Are umflătură la stomac.

— Cu ce te hrăneşti dumneata, şi cu ce îţi hrăneşti copiii ?

— Numai pe asta o mai am pe lîngă mine. Ceilalţi i-am dat la meserie, şi fata mai mare e la un învăţător.

— Ce mîncaţi ?

— Ca oamenii, ce dă Dumnezeu.

— Dumnezeu dă multe, femeie. Din ce dă Dumnezeu, ce mănînci cu fata dumitale ?

De soroc, femeia ar fi vorbit un ceas şi m-ar fi lăsat să şi o pipăi, pe uliţa satului. Chestiunea mîncării o făcea să se codească.

— Mai cîte un castravete, cîte un păsat... cîte o mămăliguţă... sînt multe.

— Casa asta e a dumitale ?

— A cui să fie ?

— Pasările astea sînt ale dumitale ? Parcă văd şi o vacă în curte.

— Ale cui să fie ?

— Cîte un ou, cîte o cană cu lapte, cîte un pui, cîte o bucăţică de unt, nu-i dai fetiţei ?

— Laptele mi-l ia untarul. Ouăle le iau boierii. Pe pui iau bani buni la oraş.

— De-aia m-ai oprit, ca să-mi spui că te caliceşti ?

— Trebuiesc bani pentru spital, lui bărbatu-meu.

— I-a tăiat piciorul detot ?

— Trebuie să-i cumpărăm o cîrjă. Nu-l mai primeşte la fierăstrău. Se întoarce acasă slut şi neputincios.

— Ce-aveţi de gînd să faceţi ?
— Să dăm fetele de suflet.
— Vă înduraţi ?
— Aşa m-am chibzuit cu omul meu, la spital. Pe cea mare vrea să o ia învăţătorul.
— Ce învăţător ?
— Învăţătorul la care slujeşte. N-are copii. Cînd i-am dat-o, o bucată de vreme nu am ştiut de fată. Bunica îmi spunea că poate a zidit-o în mînăstire.
— Cum aşa ? Nimeni nu zideşte fete.
Bunica surîse de prostia mea.
— Ba am fi fost neam de neamul nostru fericiţi să fi fost aşa. Norocul ăsta nu-l are oricine, să-i zidească o fată într-un părete de mînăstire.
— Vorbeşti serios, femeie ?
Femeia îmi măsură toată neghiobia, purtîndu-şi de mai multe ori ochii de la capul meu pînă la picioarele mele, — şi schimbă o privire plină de înţeles cu bunica.
— Cînd mi-a murit băiatul, acum trei luni, doctorul spunea că are gălbinare, şi el a murit de fierbinţeală la cap.
— De unde ştii mai bine ca doctorul ?
— Copilul s-a umflat la cap detot, şi i-a ieşit în ceafă cît un ou. I-am pus mămăligă crudă, şi bubele au venit de au copt. A avut şapte, cît un un ou, în cap, şi toate au spart. Cînd vedeam cum îi curg, am zis să-l ia mai bine Dumnezeu, şi l-a luat. Stă acum lîngă Maica Domnului şi se roagă pentru mine.

TÎRGUL DE COPII

Pe vremea cînd o casă din sat se vindea cu trei sute de lei, Ion Marin, cel mai sărac plugar din Străchineşti, era să se îmbogăţească. Fără cazně, el ajungea capitalist, cîştigînd cinci mii de lei, adică o sumă mai mare decît, adunate laolaltă, toate averile de pungă din satul lui. Tîrgul se făcuse în tinda primăriei, şi vecinii începeau să-l pizmuiască de norocul ce dăduse peste el.
— Ce zici tu, Catinco, să-l *dăm* sau să nu-l dăm ?

— De, știu eu ce să zic ? răspunse nevasta. Parc-aș zice să-l *dai* și parcă să nu-l dai. Pe care l-a ales boierul, sări-i-ar ochii din cap ?

— Nici n-a ales. Mi-a spus să-l alegem noi. L-aș da pe Ion.

— Pe cel mai mic ?

— Dar prea mi-i drag Ion.

— Și mie, dragă.

— Mă gîndeam la Niculaie. Poți da tu pe Niculaie ?

— Nu-l poți da pe Niculaie.

— Să-l dăm pe Dumitru... Dumitru e mijlociul. Cum să dai mijlociul ?

— E greu să-l dai.

— Gheorghe e al doilea după Pavel.

— Mai are puțin și-l ajunge pe cel mare.

— Mă îndemnam să-l dăm pe Ștefan. E cel mai mare.

— La Sîn' Petru a împlinit șase ani...

— Cum făcurăm noi, bărbate, că făcurăm numai băieți?

— Dumnezeu să ni-i ție, nevastă, dar tare aș fi vrut să fie unul din ei o fetică, zise Marin.

— Cu o fată ar fi fost, poate, mai ușor...

— Fata nici în ruptul capului n-aș fi dat-o. Și pe băieți nu-i dau nici mort.

— Dar ce i-a venit boierului să-ți ceară tocmai ție copii ? Cucoana lui nu știe să facă ?

— O fi uitat decînd era tinerică, ori nu știe boierul să-i potrivească. Ne-a spus că îmbătrînește fără neamuri și n-are cui să-i lase averea.

— Parcă se legase să o lase oamenilor.

— I-ar fi adus aminte alde moș Toader, dar boierul s-a posomorît. Nu-i trebuiesc o sută de moștenitori, vrea numai unul.

— Putea să ceară de la Ioniță, că are unsprezece.

— Ioniță n-a voit să-i dea.

— Leanca văduva are patru.

— Leanca s-a blestemat să i se usuce mîna cu care și-o duce copiii la boier. I-a dat pe un băiat trei mii de lei, și, văzînd că s-au scumpit copiii, mie mi-a dat cinci mii.

— Îi lasă toată averea, toată ? Și casa din București, și via din deal, și moșia ?

— Și. Îl face și deputat.

— Măi bărbate, după glas te cunosc că l-ai vîndut !

— Pe care ? răspunse șovăind bărbatul.

— Nu știu pe care... Te trăznește Ăl-de-Sus.
— L-am vîndut, nevastă, și-mi pare rău. Mi-a dat și o sută de lei arvună... Cum să-mi iau acum vorba îndărăt?
— Cînd ai primit arvuna, te-ai gîndit pe care-l vinzi?
— Nu m-am gîndit la niciunul. Am văzut suta de lei. Știi tu, femeie, că noi nu am avut niciodată o sută de lei? Dar cînd om avea cinci mii ?
— Te-ai pricepe tu să-i numeri ?
— Nici cît tine, femeie.
— Cît o fi cinci mii de lei ? Cît oala de apă ?
— Mai mult.
— Cît căciula ?
— Mai mult.
— Cît donița ?
— Și mai mult.
— Ai luat o sută de lei...
— Uite-i colea, în sîn. Nu mai știam unde să-i pui. M-am dus la perceptor și i-am plătit datoria : se adunase doi lei și șaptezeci și cinci de bani. Luai un pachet de tutun și o sticlă de gaz, — și dincoace, niţică ţuică. Am cheltuit cinci lei. Am luat și chibrite. Și nu mai am avut ce să iau. Ia trage un gît de ţuică, nevastă...
— Nu-mi vine, bărbate...
— Nici mie nu mi-a venit. Era să duc sticla la gură pe drum și m-am oprit. Mi-e înghiţitoarea astupată. Unde sînt copiii ? Mi s-a făcut dor de ei, Ioană.
— La joacă, bărbate.
— Ia banii ăștia, să-i dăm boierului cînd o veni. O să se supere că lipsesc din ei vreo cinci lei...
— Să-i dăm ţuica, tutunul și gazul.

În ochii Ioanei, cum sta în prag, se ivi o flacără albastră, și braţul ei gol, răzimat de părete, alunecă lenevit de-a lungul cămeșii și căzu pe fotă.
— Mărine, șopti femeia, nu vii în casă, să-ţi spui ceva la ureche ?...
Marin, care se lenevise și el, scăldat de un gînd, surîse.
— Vream și eu să-ţi spui ţie ceva, dar nu știam să încep. Haide...
În rărunchii Evei zvelte și osoase, cuprinși de soare și furnicaţi de vîntul care cutreieră cucuruzul, încolţi atunci, pe la toacă, al șaselea băietan.

MIHAI ŞI DUMITRA

Un profesor, o profesoară. Băiat bun, bună fată. Moldovean şi olteancă. Profesor de liceu, directoare de şcoală primară cu cantină pentru alte trei şcoli. Au amîndoi studii serioase, în streinătate, dar profesoara preferă catedra mică pentru copìi mici.

— Lasă, Mihai, nu vreau să fiu de latină. Eu rămîi cu ăştia.

— Bine, Dumitro, tu ştii mai bine.

Gospodăria o ţine directoarea. Are două gospodării, pe a şcolii şi pe a familiei, dar nu le amestecă în folosul casei. Într-astă privinţă, severitatea directoarei nu se îndulceşte. Comitetul şcoalei e speriat.

— Tot eu pui şi murăturile, cu mîinile mele. N-am luat de la şcoală un castravete ! se sfiieşte directoarea.

— Decînd v-aţi luat împreună, domnule Mihai ?

— Iacă s-au împlinit şapte ani, răspunde domnul Mihai cu surîsul lui blajin, jucat în ochelarii de urechi.

Domnul Mihai e todeauna curat, ras proaspăt, cu legătura de gît corectă, călcat, ordonat, cu o viaţă croïtă perfect şi încheiată la toţi nasturii, ca şi costumul lui, scos din cutìe. Ieri, a venit să mă viziteze de plecare, în uniformă de locotenent.

— Mai credeam să am răgaz o lună, ca să-mi termin doctoratul. Am primit ordinul de chemare aseară la opt, trebuia să mă prezint de ieri dimineaţa. N-am vroit să plec fără să te-mbrăţişez.

— Îţi mulţumesc, domnule Mihai, şi să te întorci sănătos. Ce mai face cucoana Dumitra ?

— O să-ţi spui o bucurie... E în patru luni.

— Foarte bine. Eraţi prea singuri numai cu pisica. Dar să vă îngrijiţi acum să aveţi cel puţin doi... Unul singur îmbătrîneşte între părinţi şi nu-şi trăieşte viaţa care i se cuvine. Doi fac o lume : necazuri, comploturi, bătaie, pupături. Cui să-i spuie, în secret, un singur copil, după dojană, că tata-i un imbecil şi mama o cicălitoare ? Suportă, înghite şi nu se mai răcoreşte niciodată. Se învaţă trist. Libertatea presei, dragă domnule Mihăiţă !

— Aş vrea să fie băiat !... Dar tot bine ar fi şi fată.

— Îmi place că vă-nţelegeţi bine...

— Scăpărăm amîndoi ca niște pietre și ne mai ciocnim cîteodată, dar se isprăvește iute... Ne-am luat din universitate, adaogă domnul Mihai după o pauză, în care s-a gîndit că pleacă pe front...

— Din dragoste, firește...

— Nu. N-am vorbit de cîteva ori într-un an de cursuri. Și a mai trecut un an. Într-o zi ne-am întîlnit la minister... «Ce faci, Dumitro ?...» — «Ce să fac ? Mi-am dat definitivatul. Dar tu ?...» — «Cu ajutorul lui Dumnezeu, am luat o catedră. Credeam că te-ai măritat...» — «Nu. Nu găsesc băiat...» — «Nici eu nu găsesc fată...» — «Așa ?» — «Așa !» — «Eu ți-aș spune ceva, Dumitră, dar să nu mă iei în rîs...» — «Spune !... » — «Nu știu cum să încep. Vezi tu, eu îs băiat urît și mă cam țin deoparte...» — «Cine ți-a spus că ești urît ?...» Ne-am uitat unul la altul și am tăcut amîndoi. — «Vrei să mă iei pe mine, Dumitră ?...» — «Vreau», mi-a răspuns. — «Atunci, s-a făcut?...» — «S-a făcut...» Și ne-am luat. Mulțumesc lui Dumnezeu, ducem căsnicie bună.

Am ghicit o lacrimă în zîmbetul profesorului Mihai, care s-a prefăcut că șterge sticlele de la ochelari...

Ne-am luat rămas-bun, și am rămas în curte, singur, uitîndu-mă după automobilul cu care venise.

SÎNGERECE

Cine-și mai aduce aminte de Sîngerece ? Sîngerece e un moment din viață. E cea dintîi «figură» pe care am cunoscut-o, și cînd o pomenesc parcă mi-aș povesti o suferință fără încheiere. Nu te aștepta să-ți spui că Sîngerece mi-a fost profesor sau duhovnic. Cine-au fost aceștia, cum au fost, unde sînt ? M-aș îndoi că au trecut prin copilăria mea, dacă fruntea unui rîndaș sau frumusețea cu cîrlionți a unui lăutar nu mi-ar aduce aminte de cîte unul din ei. Mi-aș putea aduce aminte, la vîrsta mea, de Sîngerece, dacă el ar fi fost un director de liceu, un proprietar, o notabilitate ? Oamenii aceștia isprăvesc de viețuit în cuprinsul clipei, niciodată în suvenire ; posteritatea nu răsplătește pe mulțumiți. Pentru ca și înțeleptul să poată

sări peste linia morților, înțelepciunea lui trebuie să ia în- fățișări de vijelie.

Cînd am cunoscut pe Sîngerece aveam poate nouă ani. Cunoșteam pe Ștefan și pe Vodă Țepeș și vorbeam seara îndelung cu mama despre Sarmisegetuza, construind amîndoi harta județului Ilfov, într-o casă veche ; o hartă informă, colorată cu creioane portocalii și verzi, pe tonurile și nuanțele căreia numele de ape și localități, uitate și scrise deasupra vopselelor de praf, se întindeau, pînă a fi prezintate institutorului, peste toată munca noastră, ca o lapoviță violetă, în județele vecine.

Veneam de la școală, cînd l-am văzut întîia oară pe Sîngerece. Auzisem de numele lui din gura copiilor. El se intercala ca o a doua personalitate remarcabilă în existență, după turcul Alì, bragagiul ambulant, care-mi da din mărfurile lui, colorate și ele ca harta mea, pe datorie, dezvelindu-și coșul, împărțit în compartimente.

— Ia ceva, bre !... De cinci parale, bre !

— Nu poci, răspundea copilul meu...

— N-ai parale, bre ?

— N-am parale...

— Ia ce-ți dă Alì, bre... Cu asta se face doi bani... O să trec eu pe la voi și o să plătească mama, bre.

Într-o zi de ploaie mare, Alì m-a luat în brațe peste donița cu bragă și coșul cu acadele, și m-a purtat, șchiopătînd, bătrînul, pe mai multe ulițe de mocirlă. Și pentru că nu cunoscusem mîngîierile tatii, simții o tresărire tragică și dulce.

— Băiatu taica... taica băiatu... îmi șoptea Alì la ureche, improvizînd în dezacorduri mîngîietoare vocabularul sărac, învățat pe drumul dintre școlile primare, și cu ce-i mai rămînea din brațe, împovărate cu bragă și cofetărie populară, mă strîngea pitit subt urechea lui, cu gaura înnecată de o vegetație creață de păr alb. Sudoarea îmbătrînită din zăbunul lui, cusut cu desenuri de plapumă, într-o ștofă imprimată cu motive de șaluri, îmi păru mireasma bunătății, și împărechierea mi-a rămas pînă azi, evocîndu-mi, cu mirosul oilor și al căciulilor, făptura, pierdută demult în pulbere și cenușe, a turcului Alì.

Sînt douăzeci și patru de ani de atunci și mai am rămas dator și azi treizeci și cinci de bani bătrînului fost prizonier din luptele războiului cu turcii.

Se va fi gîndit el la cîţi copii de-ai noştri şi de-ai lor au rămas fără tată, din război, cînd aşezîndu-mă pe o margine zvîntată de trotuar, după ploaie, îşi şterse cu mîneca năduşeala frunţii, şi-mi spuse :

— Cuminte, bre !... şi du-te acasă, bre !

— Îţi sînt dator treizeci şi cinci de bani, Alì, bre !... şi, de atunci pînă azi, am ajuns cărturar, bre ! şi hoge, bre !

Încă nu văzusem pe Sîngerece. Ca să ieşim mai repede din clasă, scoborîrăm, odată, scara şcolii de-a toboganul, pe ghiozdane, o gimnastică de primejdii. La uşa din stradă, Ionescu P. Ioan, cu capul în jos, îndoit din pîntec, ca la jocul de-a capra, scotea gemete crunte, în vreme ce un coleg zmulgea cu băgare de seamă din carnea rotunjită în fundul pantalonului, o peniţă klaps intrată în fesa lui. Din geamul de sus, domnul profesor Nestor, directorul şcolii, ameninţînd cu degetul părinteşte, pretindea că Ionescu a fost pedepsit de Dumnezeu, că s-a dat în jos pe scară tîrîş.

Mergînd cu droaia, din strada Luminii venea, alergînd cu urlet, un vîrtej de alţi copii şi de cîini, îndărătul unui om zăpăcit şi slab, care, gonit aşa, de-a lungul vieţii, luase o înfăţişare sprintenă, furibundă şi încovoiată, de lup.

— Sîngeeerece !... Sîngereeece !... Sîngerece !... răcneau copiii.

— Ăsta e Sîngerece ?

— N-ai ştiut ?

Sîngerece, oprit subit în colţul simigeriei, îşi duse mîinile amîndouă la suflet, ostenit de bătaia vînătorii. Alerga de cine ştie cîtă vreme, poate că de douăzeci de ani, şi vîna inimii sta să-i plezneascǎ. Mă apropiam cu frică, de el, cîte puţin. Simţeam, fireşte, fără să-mi dau seama, că unui om încolţit de semenii lui, i se cuvine respect. Copiii, ca la mai multe sute, se deteră puţin înnapoi şi tăcură. Frizerul de peste drum se îndreptă atunci, să treacă strada, cu un aer ales, şi netezindu-şi părul flocos, zbîrlit cu maşina, şi-a băgat printre noi duhoarea lui de cosmetic. De asemeni şi băcanul de la «Steaua României» îşi urni, pe tălpi de raţă, balonul din uşa prăvăliei, rostogolindu-se pînă la noi, cu cîtă batjocură mai putea rămîne pe o faţă umflată ca o băşică de sînge şi ca un buboi. Stomacul îi tăia vorbele cu o întoarcere de aer rîgîită. Şi veni şi plă-

pumarul, căruia numele de Bismarck i se atribuise de pe firma lui cu portret în ulei, închinată bărbatului de Stat german, fără alt motiv cunoscut decît că fostul cancelar dormea, probabil, învelit. Negustòrii care nu trecuseră strada ieşeau în uşa prăvăliei, se uitau şi rîdeau cu un entuziasm care le clătina pantalonii.

Sîngerece scrîşnea.

— Sîngerece ! strigă frizerul, culegînd numaidecît aprobările comercianţilor.

— Sîngerece ! răcniră copiii. Sîngerece !... rece... reccee !

Sîngerece, răzimat de zid, era palid şi vînăt, subt o pălărie terfelită, gălbejit în fierbinţeala răsuflului greu. Slab ca o sfoară, între încălţămintea de culoarea pămîntului şi ferfeniţa pantalonilor, i se vedea carîmbul ciolanului gol.

— Mişcă de-acolò ! zise proprietarul casei, dat jos din balcon, să potolească lumea. Proprietarul purta pe fălci, pînă în dreptul bărbiei rase subt buze cu muscă, cele două dîre de păr ale timpului, numite favoriţi.

Cu ochii ţintind înnainte, Sîngerece tremura scuturat de friguri. Un scuipat albastru îi spumega la gură...

— Nu pot ierta oamenii leneşi, spuse proprietarul către vărar, cu autoritate... Ia cheamă-l dumneata şi dă-i ceva de lucru la dumneata în curte, crezi că vrea ?...

Pleoapele lui Sîngerece se puseră să bată repede, şi omul sta gata să cadă...

— Să nu-ţi fie necaz ?... Haimanaua se mai şi izmeneşte.

Proprietarul se întinse şi trînti o palmă de scîndură în felul de figură al lui Sîngerece.

— Îmi mai murdării mîna pe el... zise proprietarul, băgîndu-şi-o într-un buzunar, cu sentimentul că a exagerat.

Sîngerece sare, nu ştie, nu pricepe... Încurcîndu-i-se limba în dinţi, gesturile lui vor să vorbească şi ochii-i ies din cap cenuşii. Sîngerece nu a vorbit însă niciodată. E mut din născare.

— Sîngerece ! zbiară iarăş copiii, ca o vijelie piţigăiată...

Cu un ţiripit grecesc, simigiul laudă pe copii.

Sîngerece îşi ridică mîinile, şi zborul braţelor lui gesticulează în gol. Neputînd grăi, Sîngerece scuipă. Îi cade pălăria. Vărarul îi dă un picior, copiii cîte un picior.

Pălăria nu se mai vede, şi Sîngerece a luat-o la fugă cu copiii după el...

Din timp în timp, se întoarce, se opreşte şi scuipă... Şi o croieşte iarăş de-a fuga. Cu cîţiva gologani, ce-i are prin buzunare, azvîrle în copii. Ei se reped şi adună, încăieraţi. Depărtarea dintre urmăritori şi Sîngerece sporeşte pe alocuri, el poate alerga cîteva case şi se poate o secundă odihni. Din nou, haita se îndeasă în urma lui.

Dăm după el cu pietre. Din văzduhul curţilor pe unde trece, ies bucăţi de lemne. Sîngerece le primeşte pe toate, care în cap, care în spinare, şi aleargă...

Ni se pare că e o datorie să-l gonim pînă la marginile lumii, şi rezistenţa lui ne miră şi ne aţîţă. Strigătul nostru de «Sîngerece» îşi pierde batjocura şi se face un urlet de război. Dimitriescu din clasa patra i-a şi pus o piedică şi l-a trîntit cu capul într-o baligă. Dimitriescu dintr-a patra e un zăplan bătrîn, de care se tem şi institutorii.

Sîngerece se scoală iute şi ne priveşte cu nişte ochi ca nişte pahare de ventuze, în care se stinge văpaia şi se umflă carnea. Parcă faţa lui ne-ar cere iertare, sau nu ştiu ce vrea, căci se arată ca a unui copil, flămînd ca noi...

Dimitriescu dintr-a patra se duce pînă lîngă el şi se preface că vrea să-i dea o palmă. Sîngerece îşi fereşte faţa cu coatele rupte. A fost un şiretlic. Dimitriescu i-a dat un picior în burtă.

Cum mai poate fugi Sîngerece nu se înţelege, căci iar s-a desprins şi a croit-o pe mijlocul drumului cu tîrlele după el.

Am fugit cu el pînă la Gara de Nord, şi ne-am fi trezit în turbarea noastră la Chitila.

Sîngerece, de data aceasta, ne arată pumnul şi se repede către noi hotărît. Dimitriescu dintr-a patra se trage înnapoi şi cîrdurile toate cu el. Dar Sîngerece a prins pe unul din noi şi l-a luat cu sine şi l-a dus într-un colţ pe un gunoi.

În strînsoarea în care îşi încinge prada, Sîngerece are atitudinea unei spinări de fiară. Ne uităm ce-are să-i facă. Dimitriescu strigă să vie sergentul, în ţipetele copilului răpit. Sîngerece îl pune jos pe piatră, îi pune genunchiul pe piept, rîzînd, ridică mîna ca un cleşte de mucuri şi i-o duce la beregată. Groaza intră în noi. Vreo cîteva zeci au dispărut în uliţele laterale.

Dar Sîngerece își oprește mîna deodată și dă un strigăt plîngînd. Plînge. Și luînd din nou pe copil în brațe, îl acoperă de sărutări și-i dă drumul.

Atunci, veniră birjarii și sergenții, cu cizmele lor mari, și Sîngerece căzu subt cîteva sute de lovituri.

L-am văzut întins în șanț, cu fața-n sus, uitîndu-se cu pleoapa pe trei sferturi închisă, în fundul cerului, cu un zîmbet de o putere, de-o adîncime și curăție cum n-am mai văzut în ochii nimănui.

MARIA

— Cucoană, nu știu ce să mă fac. Sînt însărcinată.

— Ce spui, Mario ? Nu ți-a fost rușine ?

Maria era de optsprezece ani, avea un trup atletic și pasul greu, de cal de povară. Totuș, pe un gît subțire, figura ei, de copil de țîță, exprima, cu ochi foarte albaștri, de păpușe, și cu obrajii rumeni ca o cărămidă, o nevîrstnică naivitate. În picioare, Maria semăna cu o umbrelă închisă, terminată cu o măciulie de agată. Se găsea în serviciul Cucoanei de unsprezece ani, și fusese luată de-acasă, din sat, de la părinți.

— Sărut-mîna, Cucoană, să mă iertați, nu sînt de vină eu.

— Cum nu ești de vină ? Ai fost și tu puțin amestecată.

— Sărut-mîna, nici nu știu cum s-a întîmplat.

— Ai visat ceva.

— Dac-ar fi din vis, nu ar fi fost poate nimic, răspunse Maria, ducîndu-și, a gîndire, o mînă la gură.

— Ai băut după cineva.

— După bărbat ?

— Sau după femeie însărcinată.

— Da. Am auzit că se ia...

— Așa se ia și oftica, Mario.

— M-am gîndit, sărut-mîna, în toate felurile. Să mă bată Dumnezeu că nu înțeleg.

— Ia mai gîndește-te o dată bine, pînă mi-i aduce cafeaua.

— Poftiţi cafeaua, Cucoană. Cît am rîjnit m-am tot gîndit.

— La ce te-ai gîndit, Mario ?

— La ce v-am spus mai devreme. M-am gîndit că poate este... secretarul.

— Ce secretar ?

— De-alături... de la advocat.

— Zău ?

— Zic. Poate că nu o fi.

— Ce legătură între bucătăria ta şi secretarul advocatului ?

— Îi duceam dimineaţa cîte un ibric cu apă.

— Din bucătăria noastră ?

— Da, din bucătăria n... dumneavoastră.

— Nu ajunge să duci apă cuiva, din bucătăria noastră, ca să rămîi însărcinată.

— Vorbesc şi eu, Cucoană. Poate că a mai fost cîte ceva. Odată i-am dus şi o linguriţă.

— Cred că ţi-a dat-o înnapoi. Dar ce-are a face o linguriţă...

— Sărut-mîna, era şi o boabă în linguriţă... de dulceaţă.

— Din dulceaţa noastră ?

— Din dulceaţa dumneavoastră.

— Frumos îţi şade, Mario, să iei din casă şi să duci la vecini. Totuş, nu ajunge să dai o linguriţă şi un bob de dulceaţă, ca să rămîi grea.

— Era o linguriţă plină, sărut mîna... cu vîrf.

— Nici linguriţa plină nu era de ajuns.

— Mă tot muncesc şi nu aflu nimic. O fi din mărţişor. Mi-a dat un mărţişor.

— A ! ţi-a dat şi un mărţişor ?

— Să ştiţi că aţi ghicit ! Cînd mi-a dat mărţişorul i-am făcut şi eu, sărut-mîna, un cozonac... mic detot... numai atît... nu vă supăraţi. I l-am dus într-o dimineaţă, pe tavă, cu o cafea cu lapte.

— A fost într-o zi cînd nu ştiai ce s-a făcut cu zmîntîna ?

Maria lăsă ochii în jos, îngălbenită de teroare.

— Dacă aş fi ştiut că ciupeşti, Mario, nu m-aş mira. Pînă azi nu te-am prins cu nimic.

— Să mi se usuce mîna dacă am furat vreodată ceva..

— Numai tu spuseşi cu gura ta cîteva. Cîte or mai fi rămas nespuse...

— Drept e, Cucoană, văd şi eu acum, sărut-mîna, dar cînd am luat nu mi s-a părut că fur, mi se părea că dau în dar...

— Ţi-a cerut el ?

— Nu mi-a cerut niciodată, i-am dus eu, de la mine. Am făcut tare rău, Cucoană, nu este aşa, că am luat şi nu v-am spus ? Ca să ştiu.

— Dacă nu te-a învăţat să iei şi dacă nu te-ai simţit tu vinovată cînd luai, nu ai făcut niciun rău, Mario. Dar ai făcut rău că ai rămas borţoasă. Ce-o să zică maică-ta cînd s-o afla ?

— Mai spuneţi o dată, sărut-mîna. Cum ? de-aia am rămas eu grea ?

— Îmi închipuiesc.

— Vedeţi, pînă-acum nu m-am gîndit la mama : ce-o să zică mama ?

— Nu mai plînge, Mario. Ai făcut-o, ai făcut-o. Ar fi fost bine să nu o faci, dar odată ce-ai făcut-o...

— Nu am făcut nimic, bătu-m-ar Dumnezeu sărut-mîna.

— E băiat frumos secretarul, Mario ?

— E oacheş, Cucoană, şi, se vede, de neam bun : îi sînt mîinile albe.

— Ticăloaso ! îl iubeşti.

— Îl iubesc ? Nu ştiu... Credeţi că-l iubesc ?

— Nu vezi că te fîstîceşti cînd vorbeşti de el ?

— Ziceţi că mă fîstîcesc ? E om mare, Cucoană, scrie mereu.

— N-ai mai iubit pe nimeni niciodată, Mario ?

— Ba da... Pe Miţuc.

— Pe pisoi ?

— Nu-i mai ziceţi, Cucoană, pisoi, că mă înţeleg cu el mai bine decît cu un om.

— Pe altcineva, pe cine ai mai iubit ?

— Afară de Miţuc, nu ştiu, Cucoană.

— Mario. Ce făceai cînd te duceai la el ?

— Nimic, sărut-mîna. Stam în faţa lui şi-i spuneam : «Ce bine e la dumneata, domnule !»

— Şi ce-ţi răspundea el ?

— Întîi, se uita la mine. Pe urmă s-a mai uitat de cîteva ori, aşa, la mine, şi o dată m-a întrebat şi el ca dum-

neavoastră : «Pe cine iubești, dumneata, Mario ?», și i-am răspuns că pe Mițuc, și i-am adus pe Mițuc să-l vadă, și Mițuc l-a zgîriat pe ochi.

— Și ce ți-a mai spus ?

— Mi-a mai spus că sînt o proastă că-l iubesc pe Mițuc. Fetele mari nu se joacă, zicea el, cu pisicile.

— Și tu te-ai supărat ?

— De ce să mă supăr, sărut-mîna ? Vorbea cu mine frumos, vorbea cu : dumneata... Dar m-am dus la el și într-o seară.

— Tîrziu ?

— Pe la vreo nouă. Într-o seară cînd erați cu conașu la teatru. Mi s-a urît singură și m-am dus să-l întreb dacă nu are nevoie de ceva.

— Nu e bine să te duci seara la bărbați.

— De ce ziceți, sărut-mîna, că nu e bine ?

— Să vedem : urmează.

— Cînd am intrat, el a închis ușa cu cheia.

— Și te-ai speriat ?

— De ce să mă sperii ? Se gîndea să nu intre cineva. Și mi-a zis : «Marioară !» Și s-a apropiat de mine. Și m-a împins pe canapea.

— Tu ai strigat !

— De ce să strig, sărut-mîna ?

— Nu ți-a fost frică ?

— De ce era să-mi fie frică, sărut-mîna ? Atunci l-am auzit pe Mițuc miorlăind pe coperișul casei și mi-am adus aminte că trebuie să-i fie foame și am spus : «Lasă-mă nițeluș să mă duc să-l satur pe Mițuc și mă întorc».

— Cum asta : lasă-mă nițeluș ? N-aveai decît să deschizi ușa și să pleci.

— Nu mai puteam, sărut-mîna...

— Și nici atunci nu ai strigat ?

— De ce să strig, sărut-mîna ? Mi s-a părut că mi se rupe ceva la inimă, dar n-am strigat. Mă uitam la o fotografie din părete și ascultam la Mițuc. Și dacă m-aș fi gîndit să țip, tot nu aș fi țipat, pentru că mîncam o bomboană. Cînd m-a pus pe canapea, mi-a băgat o bomboană în gură.

— Ei vezi, acum, de ce ai rămas grea, Mario ? Trebuia să mi-o spui de la început.

— Pentru că mi-a băgat în gură o bomboană ?

— Foarte rău, Mario, foarte rău. Mă gîndesc la ce-ai să faci.

— Nu fac nimic, Cucoană.

— Ai să faci un copil.

— Copil ? De ce să fac copil ?

— Nu ești grea ?

— Cînd ești grea, trebuie să faci copii ?

— Nu toată lumea, Mario. Cucoanele rămîn numai grele, țărăncile fac și copii. Ascultă, Mario : cam cîtă vreme e de cînd ai fost, într-o seară, la el ?

— Vrei trei luni, sărut-mîna.

— Știi tu ceva, Mario ?

— Ascult, sărut-mîna.

— Să cumpărăm să-i facem copilului scutece, cămășuțe și rochițe. Îmbracă-te repede să mergem. Lasă, Mario, nu e nimic. Noi tot n-avem copii și casa noastră e prea liniștită. Ce bine o să-i pară lui conașu ! Adu-mi repede pantofii de lac și schimbă-mi ciorapii.. Nu, nu, lasă, nu te mai apleca...

— Mario, vream să te întreb ceva. Cînd îi duceai secretarului apă, dulceață, cozonaci, cafele cu lapte, nu te-a văzut nimeni ?

— Ba, mă vedeau vecinii... Dar le găteam totdeauna cu șervețele călcate... puneam linguriță nouă... cești din cele albastre, din bufet...

— Și nu te-a întrebat niciodată nimeni, cum de luai de la noi și duceai la vecini ?

— Nu, sărut-mîna. Vecinii credeau că trimite Cucoana.

O CASĂ

Cizmarul Preda, pe care îl rugasem să-mi găsească o casă cu chirie, mi se recomandase specialist. Mulțimea reparațiilor la pingele și tocuri, îl punea în legătură cu toți gospodarii satului unde mă gîndeam să mă stabilesc cu copiii, pentru a învăța, lucrînd, grădinăria.

— Îmi trebuie o casă încăpătoare, o curte mare, cu şură şi coşare. Vreau să stau aci vreo doi ani. Îmi iau vite, păsări, unelte şi car, şi venim cu toţii. Dar nu am timp de pierdut.

— Fii fără nicio grije, domnule. Nimeni nu ştie mai bine ca mine rostul comunei.

— Şi dacă mi-o plăcea casa, spusei cu voce confidenţială, nu mă uit la un cîştig frumos pentru dumneata.

Zicînd «frumos» voiam să creez în aşteptările cizmarului imagini sau analogii de purcei prezintabili, uşor de corectat la urma urmei cu darul unui căţel de rasă, care cizmarului nu-i făcea trebuinţă.

— Numai dumneata să fii mulţumit, condiţiona cizmarul. Case goale, cîte pofteşti.

Peste o săptămînă, mă duc la cizmar.

— Ce făcuşi, Preda, că n-ai dat toată săptămîna pe la mine? Te-am aşteptat pentru casă.

— Mai lasă cîteva zile. Sîmbătă mă întîlnesc cu un om.

— Dacă azi e luni, sîmbăta ce vine cade tocmai peste şase zile. Ţi-am spus că sînt foarte grăbit.

— Nu mi-ai spus.

— Mi-aduc aminte cuvintele mele : «nu am timp de pierdut».

— Totuna e?

— Atunci, de-aci încolo să ştii că mă grăbesc.

Au mai trecut două săptămîni.

— Iar nu te-ai ţinut, Preda, de cuvînt ! Ce fel de socoteală faci ? Ai găsit ori n-ai găsit ?

— Drept să-ţi spui că nici n-am căutat... Dar ia mai spune o dată : ce trebuia să caut, că nu-mi aduc aminte bine ?

— O casă, omule.

— De casă era vorba ? Am găsit.

— Unde e ? De ce n-ai venit să-mi spui ? E frumoasă ?

— Foarte frumoasă ! Are şopru pentru zece care de fîn, grajd mare, fîntînă în curte, grădină.

— Hai s-o vedem.

— Merg bucuros, însă după-amiază. Am nişte tocuri de pus pentru notar.
— Bine, după-amiază. Cîtă chirie cere ?
— N-am întrebat.
— Era cel dintîi lucru de ştiut.
— Am uitat să-ţi spui că nu vrea să închirieze.
— Atunci de ce să ne mai ducem după prînz ?
— Aşa, ca să vezi casa.

La cinci săptămîni de la prima întîlnire, mă duc la cizmar.
— Tot nimic, Preda ?
— Cum, tot nimic ?
— Vorbisem de o casă. Mi-ai spus că se găsesc cîte vrei.
— Ai dreptate. Am găsit una pe uliţa mare.
— Frumoasă ? Încăpătoare ?
— Foarte bună.
— Pune ciocanul şi calapodul jos şi să mergem să vorbim.
Într-o jumătate de ceas ne aflam dinaintea unei case de închiriat.
— Am uitat să-ţi deslușesc, zise cizmarul, că închiriază numai grădina. Dar e o casă foarte bună.

După opt zile, vine Preda la mine. Renunţasem la casă în comună şi mă pregăteam să mă întorc la oraş.
— Bună-ziua.
— Mulţumesc dumitale. Ce vînt ?
— Nu căutai o casă ? Ţi-am găsit-o.
— Casă ?
— O casă de închiriat pentru dumneata.
— Bine zici, avusesem nevoie.
— Am venit să mergem să o vizităm. Ne aşteaptă proprietăreasa.
Intrăm într-o curte şi ne latră doi cîini.
— Am uitat să-ţi spun un lucru, zise cizmarul : o dă fără grădină, fără şopru şi fără grajd.
— Hai să ieşim, Preda ; mă faci caraghios. Ţi-am mai spus că mie îmi trebuie o gospodărie întreagă.
— Cînd mi-ai spus ?

— Cînd ziceam că vreau să-mi cumpăr vite, căruţă şi să-mi aduc familia.

— Acum o lună...

— Decînd vorbim de asta.

— Ştii ceva ? se hotărăşte cizmarul. Ţi-am găsit negreşit ! Mă duc să caut pe şchiopul de la ac. Acum doi ani, cînd îmi trebuia casă şi mie, mi-a găsit patru.

— Şchiopul de la ac ? Ce vorbă-i asta ?

— Acarul de la gară. Acum trei ani, i-a tăiat piciorul un expres.

— Iar o să mă porţi cu vorba, Preda !

— Nu mai spune nimic.

— Bine, ia seama că o să te cinstesc frumos.

Nu ştiu de ce mă obseda frumosul în toate făgăduielile mele. Poate că din prudenţă practică evitam cuvîntul «mare», ca să nu-i dau cizmarului prilejul, în ziua plăţii, să nădăjduiască un bacşiş enorm. Fără să fie voluminos, un bacşiş frumos face parte din bacşişurile mari, putînd să fie totuş mic. «Bacşiş frumos» e ca «tînăr inteligent», un titlu care în sine nu însemnează nimic şi al cărui sens se iveşte numai comparativ.

— Este sigur că ţi-am găsit-o !

Bucuros însă grav, cizmarul s-a despărţit de mine, în faţa casei lui.

Peste altă săptămînă, pe răzătoarea de la uşă se descleşta de noroi o păreche de bocanci. Era cizmarul.

— Intră.

— Să-ţi fie de bine. Mi se pare că ai cinat.

— Şi dumitale.

Cizmarul nu intrase încă în odaia mea. Privirea lui rămase sfiioasă, examinînd păreţii.

— Şezi la o ţigare.

Stilul lui s-a încălţat numaidecît cu pluralul.

— Ce faceţi cu atîtea cărţi ? Le-aţi citit pe toate ?

— Dumneata îţi mănînci toate orăteniile din curte şi pisoii ?... Nici noi nu le citim pe toate. Numai cîteva se mănîncă.

— Ziceaţi că vă aduceţi familia la ţară, mi-a amintit mirat cizmarul, contemplînd cu uimire numărul portretelor din odaie.

Era galeria bibliotecii, domni cu barbă, cu ochelari, unii rași, toți cu figuri de clienți din capitală. Un intelectual trebuie neapărat să-și înnobileze pereții cu chipuri de artiști și cărturari, ca să dovedească altora și sieș că gustul lui alege și că organul lui cu chică gîndește ca semenii iluștri de pe pereți.

— Ai crezut, Preda, că sînt neamurile mele ? Fii liniștit. Nici al nouălea neam : ăsta e englez, cel de lîngă el e neamț, celălalt e franțuz.

Preda nu înțelegea ceva, pe care nu putea să-l exprime, și, nedumirit, își pipăia cu degetele marginea urechii.

— Am mai văzut din acestea și la domnul prefect și la domnul deputat : numai figuri și parcă totdeauna tot alea.

Preda credea că fotografiile se dau odată cu diploma și, deprins cu scenele vii, nu se învoia cu măștile încremenite ale monotoniei capului. Se simțea supărat pe multiplicitatea unicului.

— N-am ce face, Preda ! cultura generală ! Dar mi se pare că, în sfîrșit, mi-ai găsit casa pe care o căutăm amîndoi de două luni de zile.

— Găsim cîte poftiți, răspunde Preda. Nu sînt amatori cîte case.

— Să te vedem... Cîte mi-ai adus ?

— Case ? mă întreabă Preda, fixînd pe Bergson.

— Desigur ! Altfel, de ce ai venit ?

— Vă găsesc, să nu mai aveți nicio îndoială.

— Vasăzică, tot nu mi-ai găsit...

— Uitasem să vă spui că șchiopul de la ac a murit anul trecut.

S-A PRĂPĂDIT...

Decînd trăiești, aproape trei sferturi de veac, au tot murit oamenii, prietenii, adversarii (în atitudini de biruitori ai eternității), vietățile, copacii, florile, — și încă nu te-ai obișnuit...

Într-o vară, pe rùinele altarului de la Snagov, am găsit cadavrul auriu al unei elegante pasări de pradă, încă nerăcit. Murise atunci, pe lespedea deasupra căreia se săvîrșea liturghia în vremea lui Țepeș, pecînd vodă își în-

neca sfetnicii, scufundați cu pluta de trecere spre surghiun, în heleșteul albastru.

Altădată, mi-a căzut alături, zbătîndu-se în agonie, prin aer, o bufniță cît un vultur. Nu mă puteam despărți de uimitoarea frumusețe a călătoarelor din singurătăți. Ca să le facă și zugrăvească, natura le întocmise fulg cu fulg și scînteie cu scînteie, în miile de ani. Și le sfărîma într-o secundă.

Nu am purtat niciodată armă de vînat și n-am doborît zborul, avîntul și înnălțarea. Dacă la moartea vîrstei adaogi moartea la netimp, tristețea se face mai adîncă.

Am avut cîini, otrăviți de hoți. Au murit cu ochii în ochii mei, decepționați de o prietenie neputincioasă, în care au crezut. Mi-au murit bătrînii. Atîtea și atîtea morți și atîtea dovezi că omul și totul mor neapărat și fără greș, nu te-au deprins totuș cu acest perpetuu faliment al vieții, perpetuu contrazisă. Căci moartea, oricum ai privi-o, e o tăgadă, o injurie a inteligenței — nobila mireasmă a pămîntului gînditor.

Pe oamenii brazdei și ai pășunii, plugari și ciobani, nu-i zguduie moartea ca pe oamenii bibliotecii, contemplatori analiști ai fenomenelor clasice succesive printr-un vitrou de curcubeie.

— Ce-ți mai fac neamurile, cumetre Ioniță ?

Țăran de cazma, Ioniță e tăcut. Vorbește rar cu buzele, și mai mult cu umărul și cotul, împietrit ca o movilă de lut în arșiță, fără participarea feții, cutată de zbîrciturile care i-au încruntat-o la arat, la semănat, la săpat, la secerat, la fel cu stînca fără ochi, aspră și ruptă.

Avea, la patruzeci și cinci de ani, patrusprezece copii, și i-au murit unsprezece. Zice : «S-a prăpădit», cum ar zice despre porumb că l-a prășit. Niciun oftat, nicio întristare nouă peste tristețea lui telurică, pe chipul lui.

— Bine că ți-e sănătoasă nevasta.

— S-a prăpădit, răspunde liniștit Ioniță.

— Ce face Vlad ? Tot la poștă-i ?

— S-a prăpădit... de la piept.

De vite părea mai mișcat. Dar plăvanii lui, cei mai frumoși din ținut, au murit și ei. Pomenind de boi, e mai vorbăreț.

— Au intrat în nişte varză şi s-au umflat... N-am putut să le fac nimic.

M-am temut să-l mai întreb de rubedeniile celelalte, mai mici, pe care le cunoşteam. Poate că toate s-au prăpădit. Viaţa lui Ioniţă merge în pas cu moartea, ca doi tovarăşi de drum, credincioşi unul altuia şi legaţi ca prin jurămînt. Nici viaţa nu-i un început, nici moartea un sfîrşit. Plouă, nu plouă, bate vîntul, pîrjoleşte seceta, colcăie omida, bîntuie coropijniţa, mălura, tăciunele : simţirea, logica şi enciclopedia lui nu se clădesc din miturile ţărînii. Realist riguros, povesteşte cum a murit Maria : era la Blagoveştenie, a mîncat caracudă şi s-a înnegrit. Băiatului i-a venit moartea de la «inimă». Inima săteanului e aşezată într-altă parte decît la oraş. Ioniţă, arătînd plastic noţiunea de anatomie, se pipăie la pîntec. Îi zăresc două degete căzute din încheietura pălmii şi mîna ca o labă de curcă. Îmi explică : Vroia să cioplească obezi la căruţă şi s-a retezat cu barda. Nici asta nu-i nimic, două deşte mai puţin.

Stă mut, stau mut în faţa lui.

— Apăi, te las sănătos, bade Ioniţă.

— Umblă sănătos.

De mulţii morţi la rînd, Ioniţă şi-a lăsat barbă, zăbranicul lui de doliu. Întîi, între cîte două decese mai depărtate, s-a mai ras. Pe urmă, văzînd că prăpădirea se îndeseşte, nu s-a mai bărbierit, — ca un arhimandrit. Mai are un copil, căci şi doi din ultimii trei s-au prăpădit duminica trecută.

DOMNUL ŢIPARU

Ieri, domnul Ţiparu m-a salutat într-un chip neobişnuit de respectuos. Îl văd că trece drumul cu mîna întinsă.

— Ce luaţi, părinte ? Vă duceţi, negreşit, la masă.

Nici nu i-am putut răspunde că nu iau niciodată nimic, atît eram de mirat. Mă gîndeam : «Omul ăsta vrea să-mi ceară ceva ; ce mi-ar putea cere el ?» Căutam, şi mă trezii pe un scaun la berăria din faţă, unde mă duse de braţ domnul Ţiparu.

— Două, zise el atunci, cu un gest discret, către chelner.

— Eu de obicei, zic în sfîrșit, nu iau nimic...

— O mastică nu poate să vă facă rău...

Aștept acum ce are să urmeze. Domnul Țiparu se uită la mine lung, curios. Zîmbește cu un fel de entuziasm, și parcă ar ști despre mine ceva care simt că mă intimidează... Domnul Țiparu se uită *în* mine. Se uita în mine cu fața lui întreagă, cu obrajii-i cărnoși, cu bărbia îndulcită de o gușă incipientă, dată proaspăt pe curea, la bărbier. Mustața îi sta pe conștiința mea. Mă simții foarte stîngaci și-mi venea să dau din mîini. Gulerul mă strîngea de înghițitoare. Îmi îndreptai umerii, îmi scuturai mîneca de un praf inexistent, mă ținea pălăria.

— Douăzeci de bani pentru dumneata.

Chelnerul zice : «Mersì».

— Ce vreme frumoasă... încerc eu cu greutate, și nu mai pot zice nimic.

Domnul Țiparu mă analizează mereu. Cînd își ridică sprînceana ca un cozoroc, spre ochii mei, îndată o și trage înnapoi și zîmbește cu un zîmbet complex.

— La Ploiești n-a mai plouat de treizeci și cinci de zile... întrerup eu. Am văzut pe Gogu, știi că s-a făcut mare !...

Domnul Țiparu se dă atunci puțin pe spate. Mișcarea trebuia să aibă o semnificare, și poate îmi aminteam că atunci cînd întorci scoarța unei cărți, o poți începe. Era adevărat.

— Nu știi ce bine ai potrivit-o !... Îmi venea să te sărut... zice domnul Țiparu.

Ah ! mă ușurez. Mă gîndesc ce-am făcut. Mă gîndesc la una din minunile pe care ești dispus să crezi că le-ai făcut, fără să te fi mișcat cel puțin. Nimic nu-ți poate face plăcere mai mare decît să te știi autorul unei isprăvi neefectuate. Poate din pricina vanității că ești în stare, nefăcînd nimic, să faci foarte mult, nu ca alții...

Îmi aduc repede aminte de o povestire morală publicată într-o revistă bisericească. Desigur e vorba de ea. Cu domnul Țiparu n-am relații intelectuale, și domnul Țiparu habar n-are de asemenea mofturi. Ce-are a face ; complimentele încîntă todeauna pe un om cu o pată de cerneală la deget.

— Un moft ! domnule, un moft... Ești prea indulgent... Am scris-o într-o jumătate de ceas... zic eu cu un accent de minciună evidentă.

— Ce tot spui !... Eu n-am cuvinte să-ți mulțumesc... Îți spui că ai potrivit-o... Nu te credeam atît de *fin*.

Ca să zică «fin», domnul Țiparu se rostește ca și cum ar zice friptură. Sînt silit să-i primesc complimentul, n-am ce face, cu o plăcere ce adaogă masticii un parfum la care fabricantul nu se gîndise.

Văzînd că domnul Țiparu e prea scurt :

— Ce anume ți s-a părut așa de fin, cum zici ? îl întreb. Trebuie să fie un loc, care ți-a plăcut mai mult decît restul. Poate vrei să faci aluzie la... partea cu harul necondiționat. Nu prea mi s-a părut reușită. Aș fi voit să dau sensația...

— N-ai idee cum ai nimerit-o de bine ! Îmi venea să te sărut...

— Poate că nu te înșeli, zic, conștient în sfîrșit de meritele mele. Eu am despre om un ideal deosebit, nene Țiparule, spun eu, apropiindu-mă sufletește. Băiete : două mastici !

— A ! nu ! Îți jur că nu... Te-am poftit eu... Plătesc eu tot...

— Căci, înțelegi, caracteristica omului e cu desăvîrșire de...

— Ai văzut ce mutră a făcut ?... N-oi mai uita-o niciodată... A tăcut lemn...

Aici domnul Țiparu rîde cu hohot. Mă uit la el... Stau...

— L-ai pocnit cum nu mă așteptam... Șiretule ! Dă-mi voie să-ți spun că ești dat dracului... Mă ierți, ești preot... Dar îți sînt recunoscător... Mi-ai ușurat inima...

Examinez mintal încă o dată povestirea publicată, uitîndu-mă, cu ochiul zbîrcit, în pahar. De unde trage concluzia asta Țiparu ? Mă mai uit la el. Nu poți ști toate înțelesurile unei bucăți pe care o scrii, și adevărata lucrare literară trebuie să aibă cît mai multe, gîndesc eu. Și-mi trece pe dinainte opinia măreață a unui critic despre o altă povestire morală a mea, *Racii*. Acela se pricepea incomparabil mai bine decît domnul Țiparu în ale scrisului, și făcuse un articol critic ca să demonstreze «îm-

puternicirea ce asupra lui însuş o ia scriitorul acesta, cu un temperament atît de vehement simbolic, cînd ne vorbeşte despre cugetarea omului asupra sistemului indicativ ce face durerea omenirii înălţătoare». Nu era niciun «sistem indicativ» în istorioara mea şi nicio «durere înălţătoare», e adevărat, ci numai nişte raci. Dar desigur că mă şi înşelam. Trebuie să fi fost. Erau. Cititorii culţi le-au găsit. Că unii admirau mai mult «sistemul indicativ» şi alţii preferau «durerea înălţătoare», nu e nimic : asta dovedeşte că erau amîndouă acolo. De asta sînt astăzi convins. Aşa că primii interpretarea domnului Ţiparu cu mulţumire.

— Din pricina asta, începe iarăş, era să mă bat cu el. A zis că eu te-am învăţat...

— Cu cine, domnule Ţiparu ? zic eu deodată.

— Te mai faci că nu ştii ?...

— Îţi jur...

Îmi aruncă o căutătură piezişă...

— Cu Costică !

Costică... Costică... ? Costică Ţiparu, fratele lui... Nu pricep. Mă înholb.

— Vasăzică ai uitat !... Ia adu-ţi aminte... Nu ştii, sîmbătă, cînd ai venit la noi...

— Ba da !

— Ei, ce-ai spus ?

— Nu ştiu...

— N-ai spus că Costică are venin ?...

— Eu ?... N-am spus.

— Cum n-ai spus ? ! Nu ştii că m-ai bătut pe stomac şi m-ai felicitat că-mi merge bine ?...

— E adevărat...

— Ei ! ce-ai spus pe urmă de Costică ?... Ai spus că e slab de al dracului ce e... Şi că are *bilă* multă...

— Am spus aşa : «Dumneata nu te temi de grăsime. Dumneata eşti un temperament bilos.»

— Păi, ce spui eu ?

— O, domnule Ţiparu, am vrut să zic altceva !...

— N-o mai întoarce... Nu-ţi închipui cum s-a potrivit... Îmi venea să te sărut... Eu înţelesesem ceva... dar nu detot, ştii că eu nu mă prea *ocup*... Dar era la noi nepotu-meu, studentul în medicină... El ne-a dat explica-

ția... Să fi văzut pe Costică !... Ai avut noroc că plecaseși ; de nu, cine știe ce se întîmpla... Fii însă pe pace. Eu am spus : Costică ! să nu cumva să te atingi de părintele, că e vai de tine... O să mă cunoști...

— Băiete : două mastici !

«PISICA RAPIDĂ»

Sînt un clovn reformat, stabilit agent de publicitate în Argentina. Ajunsesem cu programul meu la Buenos-Aires, unde m-am simțit îmbătrînind brusc într-o seară, pecînd executam celebrul meu număr : «Pisica rapidă». Șaizeci de ani mă învîrtisem cu agilitatea sfîrlezei, și erau speranțe să mai intru în vîrtejul terminal cotidian al figurii mele favorite, încă vreo douăzeci și cinci.

Dar omul de lut sfîrșește într-o secundă, ca un urcior. Pecînd mă aruncasem în ritmul meu spiral, în aplauzele sălii, precipitate cu ecouri de peșteri în tunete și torente, la o cotitură m-am oprit și m-am zgîrcit jos, pe vîrful picioarelor, din genunchi. Crezînd că am intercalat în jocul meu o variantă neprevăzută, publicul din Cazinoul Plajei m-a ovaționat cu talaze de hohote de rîs. Masca mea exprima o neașteptată tragedie și venea pesemne, bine, prin contrast, fondului normal. În ce mă privește, am avut senzația stranie că mă descos ca un tricou, că sînt un ciorap în deslînare, de firul căruia, unic, întortochiat succesiv și circular, apuca o mînă ieșită din pămînt, și că firul meu textil fugea din mine în pămînt. Deșirarea insului meu s-a produs, întreagă, dintr-o dată.

Am încercat să-mi reiau elanul de două ori. O dată, am căzut în patru labe, ca un decapitat ; a doua oară m-am lungit pe stomac și am fost scos din sală pe targă. Cariera lui Motoklar se isprăvise.

De atunci, am căutat să-mi întineresc bucuriile, asistînd la jocul imitatorilor mei, care urmau linia trasă de mine, în varieteul internațional, în două feluri, recunoscînd sau insultînd însușirile mele. Niciunul din elevii mei n-a putut însă atinge cuantumul ideal de învîrtituri în unitatea de timp, nici în interiorul unei învîrtituri viteza mea cvasi-inspirată.

Fui silit de viață să rămîn în cercul cel mai proaspăt al admiratorilor mei și, pe curba simpatiei, alunecai agreabil din teatru, în publicitate. Într-o lună de zile am strîns mai multe anunțuri, inserate și reclame decît laolaltă toți agenții stabiliți, obținînd în acelaș timp monopolul marilor case de lapte condensat și al produsului «Krompton» pentru creșterea părului. Virtutea lui miraculoasă mergea pînă la crearea stufoasă a mustăților pretutindeni, pe acajù sau marmură, ori pe unde cădea o picătură de lichid, ivind o bogată capilozitate chiar în interiorul flaconului destupat.

Cel mai important succes de publicitate l-am înregistrat totuș cu alt medicament. Un doctor specializat și-a pus într-o seară, pecînd își uda florile, întrebarea : de ce dinții cresc numai de două ori și de ce sînt împiedicați să se reproducă după cerință ? Cercetările, încununate de victorii parțiale, orientară pe descoperitor să suprime extragerea dinților și plomba, nutrind gingia și rezervele de fluid osos din organism cu o plasmă provocatoare de recreșteri și trezitoare de spontaneități primitive. În ziua cînd izbuti să umple cu măsele și dinți veritabili gura complectamente goală a unui octogenar mexican, medicamentul fu pornit în comerț. Școala dentară din Filadelfia trimise o delegație de savanți, care, disperați de suprimarea protezei și a studiilor relative, s-au aruncat în mare. E adevărat că, după o scurtă plutire, ei s-au răzgîndit și s-au întors la mal înnot. În primul an, 11 432 dentiști americani, renunțînd la vocație și la firmă, se angajară în uzinele «Ford» ca simpli monteuri de piese mici, piulițe, șaibe grower, garnituri și bujii.

Noaptea, pe la orele zece și jumătate, ora succeselor mele de artist, îmi aduc emoționat aminte de trecut și repet și azi, în auzul nevestei mele nervoase, cuceririle trecute, din Europa, Nord și Sud-America. Nevastă-mea e o făptură profund imorală, care, la vîrsta ei foarte înnaintată, și-a creat ridicula particularitate de-a umbla, sensuală și placidă ca o broască, exclusiv după băieți foarte tineri, virgini și naivi, sau plătiți. Ea mă asista, în timpul carierei, într-un costum cu ciorapii vizibili pînă la șolduri, trecîndu-mi cînd talcul, cînd colofoniul pulverizat, după necesitatea figurii executate ; căci, într-unele figuri, — ca «Șarpele mut», — trebuia să alunec, iar

într-altele, — ca «Păpuşa spînzurată», — trebuia să mă fixez rigid.

În «Pisica rapidă» purtam uniforma imitaţie motan, cu ciucuri şi zulufi îndărătul gambelor şi pulpelor şi cu pantofi de catifea şi puf cu ghiare. O coadă vastă se legăna îndărătul meu, ridicată şi retractilă, după voinţă, cu ajutorul unui elastic. Ieşind pe scenă, un «miau» bariton îmi servea de prefaţă. Apoi mă lungeam pe nisip, îmi somnolam pleoapele şi dam drumul unui tors gutural de pisoi adevărat. Apoi, îmi făceam toaleta, ca pisicile, inspectînd cele mai tăinuite încheieturi şi lustruind cu peria limbii blana de pe umeri şi şolduri. Atunci zăream un şoarice, accidental. Mă contractam deodată, ca în «Sistemul meu» de Müller, coada evolua voluptuos ca un crotal, ochii mei surîdeau, mă apropiam cu pasul cu pauze, ca tigrii solemni din basoreliefuri. Mă repezeam. Prindeam şoaricele şi, în două picioare, mă jucam cu el, ca un jucător de biliard, care aruncă tacul în sus şi-l prinde de căpătîiul opus. În sfîrşit, strîngeam şoaricele la piept, dansam cu el în braţe, iuţeam învîrtitura, îndoiam iuţeala, o înzeceam, pînă ce nu se mai putea vedea nimic decît un vîrtej vîlvoi. Mă opream. Publicul bătea din mii de palme. Salutam şi arătam şoaricele înnăbuşit, care murise, confecţionat din vatelină, cu pupile de cilic şi coada de bumbac.

«Pisica rapidă» e de fapt un rezumat şi o sinteză. Figura dă indicaţii de mîţă de Angòra, însă numai indicaţii contrase, ca schiţa japoneză, concentrînd în mişcări, cînd complecte, cînd fracţionare, cînd filate ca trilul, spumate sau în bură măruntă, esenţe de compoziţii şi modelări instantaneu fugitive, de acte şi de individualizări diverse. Schema tuturor dansurilor, de la aristocratica perversiune molcomă siameză, de trup albastru, pînă la bătaia din àripi a vultùrului călător pe întuneric, ondula în transparenţa valsului meu orizontal şi melcuit. Şi eram conştient de conţinutul interior secret al ritmicii mele, ca un chihlimbar în cristalizarea căruia s-au înnecat o muscă de aur şi o viperă.

Aţi auzit clopotele acelea, în care voievozii au aruncat, la topire, mărgăritare, zmaralde, paftale de aur şi vîrfuri de lănci ? În noaptea Paştilor, vocile bijuteriilor se disting din mătasea muzicală turburată a bronzului sonor, şi poartă, în reminiscenţă, filigranul sulfuros şi fosfores-

cent al ființei lor distribuite moleculelor de mare metal. «Pisica rapidă» avea din toate un evocativ, și, în timpul spiralelor mele de gigantic neant însuflețit, spectatorul se aștepta să iasă, din final, poate un pom înflorit, cu brațele albe, poate o ploaie de stele...

REGELE

Nărav de romancier

Stam cu nevastă-mea, în salon, și ne uitam la foc, — povestea blajinul prozator realist. Era pe la orele zece seara, pe un ger năpraznic, și înghesuisem în vatra căminului nostru, vastă ca luna roșie în răsăritul ei la orizont pe ceață, toate lemnele din coridor. Prin fața cuptorului de jăratec nu mai puteam trece decît de la distanță, atît de arzătoare îi era dogoarea, de-a lungul păretelui opus.

— Ai băgat la lemne ca un nebun, mă mustra nevasta. Mare minune să nu ia la noapte casa foc. Ne prăjim.

— Îmi intrase frigul în oase și de-abia începe să iasă acum, răspunsei. Cînd m-am întors, acum două ceasuri, de la muzeu, mi se părea că străbat Sahara de gheață a Polului Nord, și mă temeam să nu rămîi împietrit în drum, în picioare, ca statuia Sarei. Nu ți se pare că Polii s-au deplasat ? Mă simt cît nu se poate mai bine : mi se topește creierul solidificat.

Într-adevăr, gerul era puternic și părea materializat. Ca un resort neobișnuit de tare, el apăsa pe geamuri și le făcea să troznească, și-n vîrful acoperișului cu săgeată, căpăta un glas fluierat, ascuțit. Ne așteptam ca în timpul nopții să asasineze locuitorii în paturi, osificîndu-le beregata și congelînd luminile ochilor : ce va mai fi a doua zi, după ce frigul, sporit și desfășurat în bezna progresivă, va fi bîntuit cu uneltele lui de tortură regiunea ? Cu toate că aș dori să explic relațiile de complicitate între întuneric și îngheț, care cresc direct proporțional, mă grăbesc să vorbesc despre pisoiul nostru, pe care l-aș fi preferat cîine, Marcu superbul, supranumit Regele, din pricina proporțiilor, a frumuseții și puterilor lui nelimitate.

Marcu nu m-a putut suferi niciodată, și sentimentele lui pentru mine mă iritau. Între noi amîndoi se stabilise o

ură neîmpăcată, care, totuş, din fericire, nu l-a hotărît să părăsească gospodăria. Dimpotrivă, el s-a încăpăţînat să-mi probeze prin toate atitudinile drepturile lui în casă şi, aş putea să spui, superioritatea lui. Devenise obraznic ; mă sfida. Îmi plăcuse trufia lui atîta timp cît nu începea încă să se compare cu mine. Căpătase însă o opinie, din deducţiile ce le făcea, jignitoare, care îl autoriza să facă abstracţie de prezenţa mea în căsnicia mea. Mîndria lui personală nu ar fi putut să mă vexeze, dar mîndria provocatoare şi ostentativă în legătură cu mine îmi displăcea. Ar fi trebuit să nu-mi dau seama de realităţi şi să fac haz de ele sau să rămîi nepăsător. Nu puteam. Căci cu toate că sînt un om, am şi eu mîndria mea, întocmai ca un pisoi. Apoi, nu hrăneam eu pisoiul ? nu-i aduceam eu medicul la trebuinţă ? Nu cumva mă hrănea el pe mine ? Acest argument era hotărîtor.

Începui să-l umilesc sistematic. Căpătase încă demult obiceiul să domnească în apartament din înnălţimea unui pat cu perne multe, acoperit cu catifea albastră, care-i construia un fond de azur ceresc. Măgarul făcea pe icoana cu peruzele şi cu ghirlande spinoase de aur. Ochii lui, de culoarea verzuie a heleştaielor de marmură chinezeşti, şi blana lui albă, cu părul lung, ondulat, de pur angòra, îi da o frumuseţe de aristocraţie divină. Ca să-i măresc vanitatea, îi pusesem în jurul grumazului un lanţ de mărgăritare, cu care se fudulea dispreţuitor, de cîte ori trecea prin faţa oglinzilor de la dulap. I-am smuls de la grumaz mărgăritarele şi le-am aruncat, în bătaie de joc, pe parchet. Din flacăra ridicată din ochii lui îndată, am înţeles că el preţuise valoarea injurioasă a insultei — întoarse capul încet, cu gradările treptate ale mişcărilor mute, de antipatie, în partea opusă, înmormîntîndu-mă, cu alte cuvinte, într-un fel de necunoscut. M-am răzbunat : am prins de margini velinţa de catifea a patului, şi, zmulgînd-o cu violenţă din locul ei, am prăbuşit pe Rege la pămînt.

Discordia noastră începuse în mod natural, şi dacă Regele ar fi fost un pisoi ca toate pisicile, nu s-ar fi simţit afară din cale de ofensat. Şi ostilităţile porniseră de la el, oricum ar fi interpretat Regele actele lui. Am găsit într-o zi pe Rege făcînd cu labele o gaură în tutunul meu, din cutia de pe masa de lucru. Am deschis uşa exact în momentul cînd figura lui, strîmbată de un efort şi gravă, indica îndeajuns operaţia săvîrşită, fără să mai am nevoie să mă

preocup de poziția rușinoasă a corpului deasupra cutiei cu tutun. Coada lui făcea totuș un arc rigid în aer. Orice altă pisică ar fi fugit, încă de la auzul pașilor mei, conștientă de isprava ei și de efectul moral și material produs. Regele rămase pe loc. Regele continua. Dovada că mi se împotrivește astfel și că provoacă situațiile de împotrivire intenționat, agravată de ideea că-și permitea să-mi spurce tutunul, care știa că-mi fusese dăruit, cu aromele lui suave, ca o substanță excepțional de fină, de către un amic din Orient, și că făcea deliciul singurătății mele studioase, mă scoase din fire, căci am înțeles exact sensul acestui act. Îl apucai atunci de coadă și, fără să-i fac într-altfel vre un rău, descrisei cu el trei cercuri în spațiu, — și îl pusei jos. Zic trei cercuri și nu patru, și este exact. Treiul este un atribut al naturii și un număr pe care îl cinstesc în toate împrejurările vieții. Tot ce fac începe cu trei, afară de notele din școală, care începeau cu doi ; lucrurile mi se organizează în grupe de trei, ca frunzele trifoiului.

Cu toate că acest număr nu există vizibil nici la om nici la dobitoace, ale căror mîini, picioare, urechi, ochi și coarne, — afară de cap, stomac și alte două-trei accesorii, piese unice, — sînt întodeauna părechi, cînd cîte patru, cînd cîte două, cînd cîte zece, ca degetele, natura, conform cu o lege ciudată, destul de vagă chiar pentru teologi, care știu toate, subînțelegînd întotdeauna pe un al treilea în fiecare asociație de două și chiar în expresia unității. Nu vreau să susțin că am luat pisoiul de o coadă reală și de două cozi subînțelese. L-am învîrtit, asta nu lasă loc la îndoială, și pentru ca pe deasupra să aibă consecințe salutare, în aer de trei ori.

Regele s-a lăsat învîrtit prin văzduh, fără rezistență. Cînd îl pusei încet jos, el afecta o atitudine bombastică de atlet. Mă luai după el prin odăi ca să-l șicanez. Mîndria îl silea ca din cînd în cînd să se oprească și să-mi măsoare insul cu noblețe. Se urnea din loc aplicîndu-i o palmă pe pulpă. Palma era destul de ușoară, însă ceea ce îl turba vizibil era expresia figurii mele cînd puneam palma pe el. Rîdeam și-i dezarmam disprețul, și cu cît rîdeam mai tare cu atît el se supăra mai rău.

Mai pe scurt, de la cutia de tutun încoace, ne purtam unul altuia o dușmănie de moarte, — și cu toate că-mi era milă uneori, la urma urmelor, de el, îmi aduceam

aminte de prestigiul meu diminuat, şi mă luam, seara, prin odăi, după Rege.

În seara de decembrie, despre care vorbesc, am reînceput urmărirea. Regele se adăpostea pe subt mese, printre scaune şi în spatele mobilelor. Nu-l slăbii în seara aceea deloc. După un ceas de cursă cu el, aud pe Rege că geme : era învins ! orgoliul era sfărîmat ! i-l vulgarizasem. Nu mai auzisem un geamăt ca acela. Era ca zgomotul fin al unei corzi de oţel care se sparge în aer, pe vioară. Şuierul îi ieşise pe nas, şi figura pisoiului luă deodată înfăţişarea disperării umane inteligente. Am fost atît de mişcat, încît mi s-a ivit o lacrimă în priviri şi o chemai repede pe nevastă-mea ca să-i împărtăşesc sensaţia mea. Era o chintesenţă a durerii în urma eului zdrobit, în faţa unui ideal care întrece puterile încordate către scop. Regele visa dominaţia universală şi eternă. Nevastă-mea, care fusese eleva lui Freud, la Viena, fu extrem de mirată : geamătul Regelui prezinta o caracteristică prea interesantă din punctul de vedere ştiinţific, ca să nu facă obiectul unui interes deosebit.

— Cum zici că a făcut ? m-a întrebat. E foarte curios.

— Ştii păpuşile din piele de cauciuc, pe care le umfli şi care cîntă ? După ce le-ai dezumflat mai scot un suspin, al sufletului din urmă. Regele a suspinat aşa. Era sfîşietor. Dar s-a dezumflat şi tot curcanul ţanţoş din psihologia lui.

Ca să-mi conving nevasta, mă luai încă o dată după Regele sătul de urmărire. Refuza să se mişte, şi, lucru nemaivăzut la pisici, această panteră degenerată se puse să-mi lingă cu laşitate degetul cu care o îmboldeam subt fotoliu. Ar fi trebuit să-l las în pace, mai ales după acest pact în genunchi, de prinţ barbar înfrînt. Dar îmi intrase în cap că trebuia să-i dovedesc nevestii-mi un fapt de psihologie, cu toată tristeţea care mă copleşea. Sculai pe Rege de jos cu o palmă scăpată peste şold. Durerea lui se vădi numaidecît în ochi : îl urmărea acum şi stăpîn'sa ! După al cincilea ocol prin salon, Regele mai gemu o dată.

— Foarte bizar ! zise nevasta.

— Nu ţi-am spus ?

Şi ca să-i mai auzim ultima oară suspinul, care trebuia studiat, ne luarăm amîndoi după Rege, fiind înţeleşi ca, după ce el va ofta a treia oară, să-i refacem moralul luîndu-l pe genunchi şi îndopîndu-l cu ciocolată, una din pasiunile lui boiereşti. Cu foarte multă greutate îl puserăm

pe fugă iarăş. El înconjură o dată salonul. Apoi se puse pe o goană accelerată, ascunzîndu-se din cînd în cînd, ca un copil înfricoşat. Dar nu-i deterăm răgaz.

— Încă o dată, Rege, şi s-a isprăvit! îl îndemnam noi. El nu mai gemu ; ceea ce ne supăra, atît pentru necesităţile ştiinţifice, cît şi pentru că Regele obosea prea tare. Însă nu se mai opri din fuga lui, din ce în ce mai rapidă. O secundă el stete-n loc, căutînd parcă spre fereastră, ca să scape. Pe un ger atît de nemaipomenit, se înţelege că totul era închis şi căptuşit. În stupefacţia noastră, îl văzurăm dispărînd în infernul jarului din cămin, cu un urlet îngrozitor de mîţă arsă de vie. Dar îndată ieşi înnapoi, aprins ca un burete înmuiat în petrol, în răcnetele noastre de spaimă. Auzirăm ceva pocnind ca un ochi care face explozie, şi sfîrîitul părului incendiat. Regele fugea prin odaie, gata să dea foc apartamentului nostru. Deschisei atunci uşa, de părete, brusc, din balcon, şi Regele pieri, lăsînd în urma lui o coadă înflăcărată, de cometă portocalie.

E de prisos să adaog că de atunci nu l-am mai văzut. Cred că înnainte de-a fi ajuns din balcon la pămînt, pisoiul s-a făcut cenuşe în vînt şi s-a risipit.

Căutînd o scuză, îmi zisei : «Este sigur că Regele era inadmisibil de orgolios», şi făcui nevestii-mi observaţia următoare :

— Cred că de data asta l-am învins.

Efectul acestui final a fost atît de neaşteptat, încît nevastă-mea a cerut şi a obţinut de urgenţă divorţul. Fraza mea simplă a folosit de temă unor pledoarii admirabile, advocaţii fiind nişte mari creatori.

Din pricina Regelui mă găsesc astăzi foarte nenorocit. Îmi lipseşte, întîi, spiritul ştiinţific al soţiei, — de mare utilitate în căsnicie, — şi nu mai am cine să-mi lege cravata.

LOTÀR

Alături de mine convorbesc adesea doi comeseni de vîrstă mijlocie ; îi ascult de la masa mea, cu interes. Îmi place sintaxa cugetării lor, ajunsă pînă la mine în fraze care s-ar crede latine, după asprimea ritmică a cuvîntului.

Sînt bogaţi, pe-cît se ghiceşte, dar veştmintele lor îi prezintă mai mult ca pe nişte industriaşi preocupaţi de alte modificări decît de ale costumelor sezonale. Le sînt cuvintele căutate, alterate intenţionat, ca şi cum ar voi fiecare să fie obscur şi greu înţeles de cellalt ; judecînd frazele lor întrerupte, colorate de atitudini oportune, pline de dramă şi mister, s-ar crede că ei se produc într-un cenaclu de auditori isteţi. Un calificativ, scăpat în cursul vorbirii, e ţinut minte şi relevat la sfîrşit, altul omis, paragrafe întregi şterse, idei distruse şi reparate. Şi cînd această erată are loc, ea vine cu ultima cupă de alcool violaceu, peste care se dilată meticulos arabescul ţigărilor, ca un bumbac eteric.

Cel mai vîrstnic şi mai sentimental, de pildă, îşi depune pipa, şi apologiază, tehnic, velocitatea, forţele motrice, compară revoluţiile, turbinele şi mortalitatea, deducînd lucruri stranii, şi face laudele calului rapid şi robust, deprins cu vasta lui sete de a fugi departe, de a se izola pe drumuri cutreierate mai mult de vînturi. Iubeşte norii, care îşi rostogolesc volumele imense în infinit ; defineşte infinitul şi-l compară cu muzica ; vorbeşte despre castèle streine, despre teritorii ciudate, şi spune că sonetele unei naţiuni, de care încă n-auzisem, l-au impresionat ca gheţarii şi blocurile de granit monumental. Totul din ceea ce descrie iese masiv, exagerat într-un total scobit în reliefuri monstruoase, dominate de două culori : negrul şi albul. O amintire, un citat, o controversă studiată, — cresc pe acest total gigantic, ca muşchiul uscat, pe stînci. El se lasă în voia cuvîntului ca-n voia unui gonaci ; îmi pare că pentru o faptă adaogă trei imaginative, — le adnotează; cunoaşte ceea ce trebuie să cugete unul din cei descrişi, ce simţuri se-ntîlneau în inima lui, ce reflecta şi cum suferea izbirea dintre vis şi realitate, într-o împrejurare X.

După o astfel de introducere, la al patrulea pahar, orchestra vibra ca-n depărtare. Era seară. Seara înclină către beznă, către absolut şi către problemă...

— Chiar azi am ocolit toamna, străjuită între zidurile de-acòlo ! Localitatea seamănă cu o insulă, de pretutindeni zidită. Să mergi s-o vezi într-o zi ! Se vorbeşte mult de dînsa, ca despre un cuib de bronz al unor fantastice mitologii. Şi mai cu seamă spre seară ! Găurile se acoperă cu velur, ungherele devin sumbre în contrast cu văpaia solară ce mai izbeşte valsul cristalin al havuzului de subt

cîteva sălcii rărite. Pe cîţiva metri, la-nnălţimea umerilor, zidul se schìmbă în grile groase de fier pătrate, aşa că, răzimat, de pe spinarea calului, priveşti, în interior, ca-ntr-o gravură.

Trecătorii sînt pe acolo rari ; bătrîni gîndind metodic şi notînd măsura pasului, cu bastonul oblicat; profesòri retraşi, sculptori unchieşi, politicieni înţelepţi, — s-au solidarizat cu singurătatea din prejmile clădirii inginerului, şi-au strîns-o la mijloc din două părţi, cu castèle înconjurate respectiv, de parcuri şi muri puternici. Cu vremea se-nmulţiră, încît azi numeri treizeci de grădini considerabile, splendide în fenomenul verde al naturii, spintecate de o alee lungă, împietrită, curată şi sonoră. Toţi aceşti douăzeci şi nouă de bărbaţi se întîlnesc la cîte unul, discută, citesc, şi spre seară ies într-un pluton, ca o grupă de umbre, scăzînd la fiece portal cu cîte una, care, clopotul sunînd, se combină cu umbra porţii. Şi-n sfîrşit, rămîne una — locuitorul castelului în care se-nfundă aleea ; el se-ndrumă lent, spionînd colţurile, loveşte-n poarta lui şi dispare.

Printre castani deşi, licăresc ferestre, şi cîte-o psalmodie de orgă pătrunde indecis în mine, călător curios, întîrziat într-această cetate goală ca un templu, în liniştea idolatră de gînditori. Mă îmbibă o teamă solemnă, ca-ntr-un spital unde zilnic poposeşte, o noapte, moartea, şi totuş îmi place să întîrzii în singurătatea mohorîtă de acòlo.

Dar e una, printre toate grădinile, cea mai luxurioasă şi mai ciudată, cu văzduh de speluncă. Locuitorii-i eterni sînt cîţiva fauni albi şi columne cîte două, îmbucate în cîte o arcadă, subt care se dezvoltă criptograme. Saci cu frunze se varsă mereu ; draperiile sfîşiate şi decolorate, ale verii, zac. Deasupra lor zace şi cortina înserărilor melancolice.

Valeriana şi Lotàr lipseau ; ochii mei nu i-au întîlnit răzimaţi unul pe altul ; şi am privit mut şi gînditor, şi străpungeam cu ochii toată valea, pînă-n zidul opus ; căci copacii şi-au scuturat decorul ; parcul întreg a ajuns un schelet a căruia manta de mătase cărămizie s-a cocoloşit peste parchet.Taciturn, am reintrat în oraş. Fără să-i cunosc, fără să-i iubesc sau să-i urăsc, cum fac cetăţenii mei, mi-e dor de dînşii de cîte ori nu i-am întîlnit.

Valeriana e-ngrijitoarea acestui copil de şaisprezece ani ; forma ei molatecă şi candidă a absorbit un sfert de veac. Vorbeşte cîteva limbi, scoboară dintr-un feudal latin,

pricepe lucrurile grele la-nţeles. De bărbaţi cît şi de femei are dezgust, şi de-aceea e ocolită şi bîrfită. Lotàr îi e la fel, căci i-a crescut alături. Amîndoi sînt dintre aceia care cunosc ştiinţele prin instinct, decum se nasc, ca şi cum neantul sau infinitul, din care provin, e o universitate multiformă şi desăvîrşită. O idee întîlnită vibrează-ntru dînşii profund, şi trezesc altele, care somnolau inconştient. Ei găsesc prea simple şi obscure cunoştinţele omeneşti ; sufletele lor sînt capabile de-o putere înzecită, resemnate să se izoleze într-înşii, în bibliotecile enorme şi inedite ale sufletului, unde cine ştie ce mînă de Satan alchimist a lucrat secole întregi să transcrie scriptura esenţială şi ocultă a geniului creator, să-i dea norme şi aptitudini în conformitate cu un singur adevăr. Căci înlăuntrul tău găseşti ceea ce nu se scrie, ceea ce nu se înţelege şi nu se simte... Din fiece operă trebuie să lipsească o celulă pe care o găseşti în tine ; nu există sistem de idei căruia să nu-i lipsească o parte ; şi aceasta numai în speculaţiile oamenilor, pecînd în natură — în natura surdă — nimic de complinit, pauze nu există, nimic nu trece zona *justă :* Iată de ce oamenii aceia iubesc albastrul, cîmpul, pădurile, pe oameni cînd nu vorbesc, — şi ocolesc tovărăşia gîndirilor sterpe din fire. O valoare, înnainte de-a fi reglementată, se simte cu instrumentul inexplicabilelor afinităţi...

Lotàr a fost găsit, într-o zi de doliu familial, pradă remuşcărilor care-l asaltau într-un colţ de grădină, — care remuşcări ? — fu găsit sprijinind o frunte de Pascal de soclul unui faun crunt ; căutînd un echilibru ciudat, într-o reminiscenţă. Să fi fost o reminiscenţă ? Pare că era un adevăr pe care îl profesase. Unde era el ? Şi cu cei zece ani ai lui se sforţa să provoace o descifrare. Valeriana venea să-i înlocuiască muma scoasă de cîteva ore spre cimitir ; îl găsi căutînd umbra şi ascunsul, şi surîse de adîncimea seriozităţii octogenare ce îmbătrînea figura-i de efeb strînsă subt bărbie de-o copcă de aur, înfiptă într-o mătase neagră, ca o insectă. Ea sosea din streini, să educe în verbul ştiinţei aceestă fire incomplectă ; să-i fie o mumă mai dulce, pe genunchii căreia fruntea adoarme vizionară şi candidă.

Vorbirea ei era plină de lumină, şi de perspectiva gotică, şi purcedea la-nceput din princìpii caste, ca şi cum simţirea ei fumega pe nervi de marmur.

Dar inginerul !... şi el un bizar ! — îi lasă singuri, întorcîndu-se din călătorìi de cîte un an, o dată, pentru a strînge mîinile Valerianei, a săruta obrajii lui Lotàr ; pentru a convorbi o seară, a suspina o noapte lungă, şi apoi a dispărea spre Indii sau Americi, pentru alte două echinoxe.

De-atunci sînt cîţiva ani ; ce n-au putut operà învăţătura, veghile filosofice, discuţiile obscure şi îngîmfate ale cîtorva vecini erudiţi, aduse lin şi pur poezia, divinitate care, cu degete fine şi discrete, atinge totul, rezolvă totul, în sinteză. E ca un element al misterului, acest Mister a cărui groază mă face să-l scriu cu literă mare... Iubirea e mult educatoare, ea dă sensul existenţei în veritatea şi valoarea ei reală ! Dintr-o sărutare, dintr-o atingere caldă, rămîne un polen ; eu am simţit àstfel, odinioară, diferenţele dintre stările sociale ; am cîştigat ideea de separare în nuanţe şi genuri de artă şi convingeri de înnaltă ordine politică. Într-o seară de ameţitoare dragoste, un fel de lege a mea asupra forţelor, — admise numai în extremităţi, de forţe şi nonforţe, — a dat faliment ; căci deosebii o scară de forţe, cu diferenţa numai că mai-tarea distruge pe ulterioara ei imediată. Şi totul, corect şi auster. Deasupra dragostei mele bătea în tictac o pendulă, şi-n reveria mea deductivă, era ca o maşină împărţitoare de motive, distribuind gîndirile, după cadenţă, în grupe simetrice, de ambele părţi, în perfectă coheziune între ele.

În iubire totul se schimbă, toate devin însemnate ; dintr-un nimic naşte un colos. Prin iubire, Valeriana şi Lotàr atinseră poezia şi simţiră că, deşì ea nu e un op explicativ şi rudimentar, cuprinde însă toate sferele, uşor dă ondulaţii infinite, dulce şi tăcut, ca o confesiune, arùncă într-o lume castă şi mulţumeşte în chip superior. Ar trebui să-ţi lămuresc şi ce înţeleg eu prin poezie, dar astăzi mă găsesc incapabil de a-ţi fi înţeles pe deplin ; altădată...

Dintr-o cultură oarecum complexă rămîne ceva în găoacea sufletului, complicat în curbe variate. Poţi tu să mă urmăreşti ? O îmbrăţişare, o fremătare drăgăstoasă... Rezultă cîteodată o lege, şi te găseşti deodată cu idei perfect armonizate, apărînd în desen închipuit, ca nişte linii

magnetice dar bastarde, lipite brusc într-o exactă verticală.

Ei se iubesc, nedespărţiţi ; ies rar şi de braţ. Valeriana, sclava lui educatoare, se-ndoaie spre el, îi şopteşte, îi resfiră fularul, îi drege bufanţii cutaţi peste gambe fine, care calcă pavajul luciu, cu coturni de lac sticlind printre funte negre şi melancolice, de unde cilindrii zvelţi, strînşi de jambiere mătăsoase, cresc ca din două răsade de anemone. Lotàr îi atinge dantelele de pe umeri cu streaşina de puf a unei pălării calabre. «Tu ai să mă iubeşti întodeauna ?» Şi, gondolîndu-se, ea îl strînge mai puternic, se opreşte că i-a stricat silueta costumului, îngenunchie aproape, îi readuce pletele, rotindu-i cu palma dreaptă figura, pe cînd stînga găseşte cîte un spaţiu alb în albastrul catifelei, pe undeva, pentru a simetriza cîte-o broderie a costumului interior. Şi fără sfială, ca pe aleile parcului. Domnii preocupaţi de toate demnităţile şi de toate femeile, îmbrăcaţi englezeşte şi păşind cu aristocraţie teatrală, studiată, răspund unor doamne de-aceeaş rasă, cîte un cuvînt pe care-l ascunde mînuşa ridicată savant, în linia favoritelor îngrijite cîte-o oră dimineaţa şi alta după prînz, la luciul oglinzilor din camere cu penumbră înnăbuşită de draperii. Zvonuri şi parenteze umblă pretutindeni ; privirea lui Lotàr colindă dispreţuitoare pe deasupra prolixelor familii de intriganţi profesionişti, conform principiilor pe care el le-a discutat cîteodată în serile care se continuă cu una singură, de şase ani încoace.

Un scurt «să mergem», şi Valeriana, fericită, îl ocoleşte cu braţul, ajutînd gleznelor lui să se instaleze. Trăsura se-nchide, şi multor gînduri şi-ntrebări corespunde cîte-o tangentă iubitoare, un zîmbet sau vreo suavă copilărie, buclată ca un ciorchine de struguri transparenţi.

— Drept gîndind, soluţiile sînt ipoteze, şi severitatea pedagogică e un artificiu mediocru, răspunde, scurt, tovarăşul cu pălărie de pîslă castanie.

— Copilul e zilnic mai palid şi mai frumos ; paloarea lăsată de sîngele tras în pompa aspirantă a cugetării.

Şi ei dorm împreună într-o alcovă largă, subt o perdea greoaie, de crep violet. Surprind un moment ; peste fauni plouă ; frigul toamnei alungă cîinii prin vestibule şi pe oameni către cămine calde, unde samovarele fumegă simpatic şi *jurnalul de familie* se răsfoieşte subt indexul cîte

unui bunic glumeţ. De pe subt felinarele oraşelor macerate de vechimile trăirii, golani şi haimanale ochesc ferestre de escaladat cu prudenţă de hienă, pecînd cuţitele li se mişcă în buzunare ca nişte ţipari prinşi de vii. Aceste condeie cu tăiş cunosc secretul unor ieroglife de sînge care se sigilează repetat, pe pîntec şi pe coaste, pentru a libera bruta de materie şi de prisos, în liturghia sîngelui clocotitor.

Acesta-i sensul omenirii : Lotàr şi Valeriana se acordă. Unul omoară, altul se omoară ; e ceva mai mult ? În alcova lor înfiorată prelung, parfumele se risipesc ca nişte miasme, braţele se ajută lenevite, şi suspinul e îngropat ca într-o subterană capitonată, stropită cu esenţe.

Cînd se presupune nămiezul, acòlo e seară, seară tristă, reflectată de norii de grafit şi ajutată de falduri gigantice; şi-n seara plină de durere pentru mulţi, ei se compară cu doi boa albi, încurcaţi în sinuozităţi moi de marmură fluidă, şi buzele li se zbat ca nişte păianjeni de foc. Şi cîteodată se găsesc vinovaţi, — vinovaţi în faţa cui ? Rămăşiţele lor de suflet, cu ochii, se pierd în nedefinit şi rece ; pîlpîiri uşoare de aer vin şi se retrag, idei se-ncrucişează ca nişte vieţuitoare pe care le văd, cu arbori meridionali ; o lume întoarsă, plină de simbole nenţelese, trece şi retrece; zăpezi pe-alocuri, statui printr-alte părţi... O muselină albă şterge lacrimile fiecăruia, căci teama şi neînchipuitul îi fac să plîngă, în slăbiciunea lor. Treziţi în parc, se miră ; văd faunii îmbrăcaţi cu piele de plumb, pe jos numai frunze peste care plouă.

Versuri le răscolesc sufletele, şi plîng din nou, căci versurile sînt lacrimi, sinteze de citerne fără fund care se deşartă în suflete ca un strigăt deznădăjduit într-o luncă.

«Dragul meu Lotàr !» suspină ea, şi-l strînge pe genunchi, îl mîngîie cu obrajii, lung, îi recitează ; el, ca o plantă se lasă spre dînsa şi nu poate răspunde, căci îl preocupă gînduri neutre şi bătrîne.

— Sînt oameni fără vîrstă, nici datorìi şi legi... Ele sînt pentru noi !

— Haidem, să vezi parcul şi tu. Cînd te găseşti singur acòlo, ţi-e spaimă chiar în plinul zilei, şi totul pare dormitînd subt un abajur. Şoseaua e ca o sală vastă în care ar creşte castani şi platani, şi printre dînşii s-ar împrăştia suvenirea altora. Mi-am întors de mai multe ori fugarul, astăzi, şi am pîndit la grilă, mult. De ce or fi lipsit Vale-

riana și Lotàr, nu știu. Am lăcrimat. Cîți fi-vor cei care încă trăiesc viața lui odinioară ?... și cine-i cunoaște ? Mă obișnuisem să-i văd pe o bancă ; banca singură, și o panglică uitată peste dînsa. Nimeni, nimeni ! ca-ntr-un cimitir ! Parcul începuse să se miște și să plece. Haidem !

Erau prieteni cei care vorbiseră astfel ! De la masa vecină m-am ridicat și eu. Dacă i-aș fi cunoscut le-aș fi cerut să povestească mai mult. Dar la ce bun detaliul și explicarea pîngăritoare ? Într-o zi am înfășurat o statuie într-o trîmbă albă. I-am desființat mediocritatea, am retușat lumina, lăsînd perdelele, — și-mi amintesc splendoarea ei fantomală.

La rîndul meu, m-am dus.

GOMORA

Lui Bianco Robana îi mai rămîneau în buzunar o sută de lire, după ce lichidase catîrii. Greutățile îl încercaseră prea repede, la treizeci de ani. Corabia moștenită de la taică-su, care mai purta boneta de mătase cu ciucurele atîrnat pe ureche, ca moțul de curcan, se întîmplase ca, după transporturile fructuoase pe coasta Mediteranei, să se înnece cu portocale și ròdii. Ce putea să mai încerce Bianco, bărbatul celei mai frumoase femei din Sicilia și proprietarul celei mai albe case din Messina ? Își vînduse și ultimul bun mobìl, catîrii : Torquato și Melila.

Să se sinucidă, nu se potrivea cu taurul păros din sufletul lui. La treizeci de ani, viața bate ca un steag de catarg în vîntul albastru. Să intre în politică, nu se încumeta. Să se bage la stăpîn ? Rușine. De un sînge cu Catilina, între a fi rege sau a nu fi nimic, orgoliul lui Bianco ar fi ales orișicînd alternativa regală, suportînd bucuros, în lipsa unui sceptru, neantul. Dacă ar fi avut măcar puțin talent literar ! El și-ar fi putut închipui, latin semeț, că e mai mare ca Dante, și ar fi publicat, ca Matilda Serao și D'Annunzio, romane și poeme în *Domenica del Corriere,*

și ar fi cîștigat bani frumoși, fără să se despartă de gentila Fanciulla și de casa lui cu călcîiele-n mare.

Își aduse aminte că în adolescență cînta bariton. Dacă și-ar fi cultivat vocea, cu sonorități și ecouri de subterană!... Era prea tîrziu : gîtlejul, care la Caruso vibra în permanență ca un zurgalău, chiar cînd maestrul înceta să cînte, întocmai ca o șea cu clopoței, obișnuită să răsune și după ce calul a fost lăsat la grajd și hățurile s-au atîrnat în tindă, — se descatifelase. Nici de artele plastice activitatea lui Bianco nu ar fi rămas străină, într-o țară în care zidarii, întinzînd untul tencuielii pe felii de fațadă, știu să fluiere artistic, să zugrăvească, să sculpteze și să imite, cu buzele strînse între dinți, orchestra de alămuri, punctată argentin de piuitul triunghiului de metal, lovit o dată scurt și de cîte patru ori, din cînd în cînd, în veriga lui, cu un condei de fier. Bianco avea înnăscută măsura exactă și spiritul de observație remarcabil. La o expoziție din Palermo, critica lui a nefericit un pietrar de mare talent, care, deznădăjduit, s-a aruncat în mare, pentru a fi supt de stridii și ros de sardele. Pietrarul izbutise să separe, dintr-un bloc de marmură albă, un singur fir de grîu cu spic, deasupra căruia se așezase o vrabie pe vîrf.

Oricine înțelege cît e de greu, dacă nu chiar cu neputință, să desfaci din lespede, cu dalta și cu ciocanul, un pai de grîu crescut din pămînt, fără să-l rupi, și să mai pui, la un subiect atît de primejdios, și o vrabie pe spic. Succesul acestui fenomen de dibăcie era considerabil. Toată Italia trecea pe la Palermo ca să-l admire, întrebîndu-se de unde și-a început artistul lucrarea, de la vrabia din vîrf sau de la ivirea firului de marmur din pămîntul de marmur. Nici cele șapte noduri ale paiului de grîu nu fuseseră uitate, iar mustățile aspre și lungi ale boabelor coapte, din spicul ca o pensulă lungă, se puteau număra. Cît despre vrabie, i se ghicea și genul : trebuie să fi fost un masculin.

Statul cumpărase pentru Pinacotecă geniala înfășare, douăzeci de rectori ai marilor școli de belearte ținuseră discursuri, și guvernul, recunoscînd meritul unui artist de a grămădi o infinitate de obiecte într-un centimetru pătrat de materie, consacra autorul, acordîndu-i monopolul, pe tot timpul vieții, al mărcilor poștale, timbrelor fiscale și cutiilor de chibrituri, în textul cărora, rafinat pînă la o artistică dispariție, șoimii, Vaticanul, Casa

de Depuneri, Iulius Caesar, scutul, chenarul, Genua și Veneția se încolăceau armonic între ele și cu norii. Sculptorul gămăliei de cereale putea să devie excepțional în desenul firelor de păr puse cu numărul lor în încăperea unui ocol cît circonferința bobului de linte.

Ministerul Marinei, de acord cu Sindicatul textilelor de mătase, luase toate dispozițiile pentru ca *Spicul și vrabia* să treacă din expoziție în Pinacotecă, servindu-se de mijloace mercerizate și plutitoare.

Atunci apăru Bianco Robana. El privi firul de piatră și spuse cu simplicitate că dacă o vrabie se lasă pe un fir de grîu, firul se încovoaie, pecînd grîul sculptorului rămînea rigid, ca o spetează de umbrelă. Comparația cu umbrela prindea cu atît mai mult cu cît italienii cumulează cu sculptura și această specialitate, a fabricării de umbrèle. Sculptorul înțelese și se aruncă, precum văzurăm, în mare, și cu toate că arestat pentru lipsă de patriotism artistic, Bianco fu pus în libertate, în urma unei campanii de-o rară violență, condusă în coloanele ziarului *Il resto del Carlino.*

Amintindu-și de toate acestea, cu mîna în buzunar și fluierînd ceva din *Tosca,* Bianco se simți mîhnit că nu este cel puțin un sculptor uriaș. Numără de cîteva ori pe masă, lîngă cotul de franzelă de ivoriu al Fanciullei, suta lui de lire și zise :

— Știi tu ce hotărîre a luat Bianco Robana, Fanciulla ? El va pleca în Mesopotamia, ca să-și refacă averea.

— Oriunde se va duce, *caro mio,* răspunse Fanciulla sărutîndu-i grumazul dedesubtul urechii, Fanciulla îl va urma ca un cîine.

— Bianco este sigur de aceasta, adaose, cu înfumurare și cu accent de roman, soțul emoționat. Nu. Bianco se va duce singur, și Fanciulla îl va aștepta aci, în casa albă, ca să se întoarcă bogat, cu mărgăritare multe pentru sînii măslinii ai Fanciullei. Golful Persic se găsește, doară, în Mesopotamia. Acolo se varsă Tigrul și Eufratul, strînși laolaltă, pe viață și pe moarte, nedespărțiți în veac, ca Bianco și Fanciulla...

— Du-te, soțul meu, încărcat cu sărutările mele, ca o floare de nalbă cu mii de fluturi albi, adormiți cu aripile închise. Pînă la întoarcerea ta, eu voi țese un covor, însemnînd fiecare săptămînă cu o floare nouă.

— Te las, Fanciulla mea, încredinţat că vei păstra comorile nupţiilor noastre proaspete şi neatinse.

Despărţindu-se cei doi soţi, a cărora dragoste, crîncenă şi egală, era cunoscută în Sicilia întreagă, jurară, fiecare pentru sine, credinţă. Fanciulla începu covorul, Bianco îşi începu norocul.

Un an de zile trecuse, şi încă averea lui Bianco, la care colaborau curmalele, zmochinele, aromatele, tutunul şi cafeaua, cocosul şi masticul, undelemnurile de chihlimbar, nu ajunsese acolo unde visaseră soţii. Mai lipseau vreo şase luni din socoteală.

Atunci se petrecu acel nemaiuitat cutremur de pămînt, numit în cronica epocii «Catastrofa din Messina». Sicilia se ridică din fund, ca o balenă, se scutură de cîteva ori, şi prăbuşi Messina. În zece ceasuri splendidul oraş sicilian fu frămîntat ca între două pietre de moară, între cer şi pămînt, şi rămase în loc, ca o piramidă de mălai. Ziarele publicară fotografiile imensului dezastru, şi, cu cel dintîi vapor, înfricoşat, Bianco Robana se întoarse în Messina.

Într-un şir de baratce provizorii, fuseseră adunaţi supravieţuitorii. Bianco Robana întrebă :

— Ce ştiţi de Fanciulla ? N-aţi văzut pe Fanciulla ?... Nimeni nu-mi poate spune nimic de Fanciulla ?

Cu voia bersaglierilor care făceau poliţia dezastrului, împotriva briganzilor, cu puşca la ochi, Bianco se urcă, mai mult pe brînci, pînă-n vîrful movilei. Bulevardele exterioare căzuseră peste bulevardele diametrului, prin mişcarea cataclismului pivotant. Circul «Nero» se rupsese deasupra Mînăstirii Cordelierilor, şi peste circ se sfărîmase Şcoala de Meserii. Parcul promenadei se răstrunase cu rădăcinile în sus în incinta primăriei, care se ciocnise, zdrobindu-se, de Muzeul Istoric, sfărîmat ca o fabrică de cristale. Tendinţa topografică a cutremurului de pămînt fusese de-a zvîrli periferiile peste centru. După trei zile de pribegie prin ruine, recunoscu locul unde trebuia să se găsească pulverizată casa lui.

El ceru oameni şi săpară cu toţii, înlăturînd materialele interpuse. Casa lui Bianco nu suferise nici o stricăciune esenţială, îngropată numai de jurîmprejur. El putu intra cu săpătorii în balconul superior. Uşile balconului erau deschise peste mare.

— Fanciulla ! strigă deznădăjduit Bianco Robana. Fanciulla ! Fanciulla !

El pătrunse singur într-un vestibul. Deschise o ușă :

— Fanciulla !

Se opri :

— Fanciulla !

Scobori scara largă și luminoasă, ca o cascadă de stejar :

— Fanciulla !

Aici era biuroul lui : biblioteca rămăsese neatinsă. Alături, mîna se puse de cîteva ori pe clanța de bronz, fără să cuteze să apese : era dormitorul. Cataclismul se petrecuse noaptea. Acolo trebuia să fie Fanciulla. Gîndul că Fanciulla era moartă acolo, îi depărta pipăitul de ușă. Totuș, avu puterea să deschidă ușa binișor. Perdelele groase, de catifea, erau trase, și un întuneric greu încremenise în odaie. Bianco păși spre ferestre și făcu lumină.

Fanciulla murise în pat, goală, așa cum a surprins-o dezastrul. Și lîngă ea, gol și el, cu brațele dedesubtul ei, subt spinare, și mai jos, murise un băiat voinic. Tragedia cumplită a lui Bianco făcuse că tînărul era înfășurat în strîngerea de posesiune a Fanciullei, ca în spirala unui șarpe, și că gurile nu avuseseră timp de ceasornic și răgaz pasional să se despartă. Messina se scufundase odată cu scufundarea lor în vîrtejul cu gemete și fulgeri. Și poate că ei nici n-au simțit cum se-ntîlneau două sfîrșituri.

Bianco ridică mînios pumnul ca să lovească. Îi trebuia o satisfacție și o reparație : de prisos. Înșfăcă de păr capul tînărului care-l pîngărise, se uită la el, îl recunoscu.

— Giovanni Petrucchio ! răcni Bianco Robana.

DEZASTRUL

Doamna De la Fontaine sosi la masă cu o întîrziere de un ceas. Soțiile invitaților propuneau, față de nerăbdarea unanimă și totuși respectuos resemnată a bărbaților, să se înceapă cina, fără «contesă».

— Să mai așteptăm zece minute, spunea un domn. Trebuie să fie pe drum. O fi fost ținută la o vizită. Nimeni nu se îndură să se despartă lesne de doamna De la Fontaine...

— E, într-adevăr, fermecătoare, spuse un colonel. — Doamnele sînt rugate să binevoiască să aibă puţină răbdare. Cîteva minute mai mult sau mai puţin n-au multă importanţă.

— Şi nici nu putem spune că murim de foame, adaose un inginer.

Doamnele schimbară instinctiv cîte două priviri de nuanţă, — una între ele, şi alta particulară pentru fiecare bărbat respectiv. Cînd o soţie, familiară cu ornamentele literare, dete drumul unei banalităţi proverbiale, ea interpreta spiritul de agresiune din toate părţile salonului şi mulţumi sufletul tuturor cucoanelor.

— Totuş, zise dînsa, vorba că exactitatea este politeţea prinţilor, au inventat-o franţujii.

— Doamna De la Fontaine e franţuzoaică, precizai eu ataşatului literar al Japoniei, care nu înţelesese legătura.

Un moment, ca la dans, fiecare doamnă se găsi aşezată dinaintea bărbatului ei. Se produsese, de la sine, o deplasare moleculară înceată a întregei asistenţe, o nevoie chimică, morală, împingînd fiecare atom să se izoleze cu electronul lui, — şi, fără îndoială că în fiecare grup de doi, judecînd după nervozităţile aparente, greu de disimulat, s-a iscat dialogul dintre nevastă-mea şi soţ.

— Altădată, să vă siliţi să nu mai invitaţi franţuzoaica. Se lasă întodeauna aşteptată, şi asta ne costă.

— Poftim de vezi ! răspunsei nevestii-mi, cu politeţea de rigoare în adunări. Nu pricep întrucît ar putea umili o aşteptare. Suferiţi de un orgoliu nestudiat.

— Bărbaţii nu văd nimic, îmi răspunse foarte necăjită iubita mea soţie, împărţind deodată natura în două sensivităţi, o masculină şi o feminină.

Mă apropiai de urechea nevestii-mi, ceea ce văzui că făcea în acelaş timp, în oglinzile vaste ale salonului, fiecare bărbat la urechea părechii lui :

— Dacă am fi acasă, ţi-aş mai spune eu şi altceva, ţipai şoptit şi insultător.

— Încă n-ai înţeles că nu pot suferi pe femeia asta ? încheie nevastă-mea, şi probabil că toate nevestele din salon. Acum, cred că vei înţelege.

În momentul următor, masa invitaţilor, iarăş deplasată instinctiv, se găsi regrupată, bărbaţii laolaltă şi doamnele laolaltă, din necesitatea de a exprima, prin contact fizic, impresiile concordante şi tăcute. Numai ataşatul ar-

tistic japonez își preumbla insula singuratecă între cucoane și domni, și, cu ochelarii de urechi, rotunzi și concavi, părea un animal delicat, bolnav de viziune, situat zoologic între albină și poponeț.

Adevărul este că doamna De la Fontaine nu plăcea niciuneia din doamnele de față, și ne găseam adunați în această seară treizeci de doamne cu bărbații lor. Trebuie să recunoaștem că, respectînd totuș varietatea, nevestele noastre, ieșite din familii de cea mai autentică și activă capacitate financiară, erau, individual și colectiv, dintre — aș zice — cele mai urîte. Detalii monstruoase în exagerat și voluminos se învecinau cu monstruozități în reducțiune, ca și cum natura s-ar fi simțit datoare să extragă din coșul de zestre și să împartă gratuit fetelor sărace, atributele de atracție intrensecă ale logodnicelor bogate cu exces. Gîlci rău distribuite, proeminențe vegetaline, depresiuni neiertate, tîrșiri și strîmbături estetic dureroase, circulau cu stil și în atitudini, prin salon. Un colier de perle splendide se ivea pe o piele onctuoasă, de liliac. Prin parfumuri subtile se filtra o amintire de miròs de șoarec. O bărbie osoasă, destinată maxilarului cu barbă al unui sfînt bizantin, decora decoltajul soției unui mare bancher teosof. Dintr-un gîtlej îndantelat cilindric, de locomotivă, vibra o voce borșită de portar. Iar doamna De la Fontaine opunea muzeului ambulant al formelor poftite la ospăț, frumusețea letargică a unei figuri stăpînitoare, aristocrația liniilor, cavalerismul sprinten al pasului, încălzea atmosfera cu o subtilitate alcoolică, și descompunea sentimentele și principiile, deslîna rigiditățile înnodate, imprimînd vieții din jurul ei o culoare și un contur, ca o lampă care înnaintează prin umbră.

Desigur, nu ne-am așezat la masă înainte de venirea doamnei De la Fontaine. Ea apăru în sală îmbrăcată în albastru-plumburiu, surîse fără să-și ceară scuze, și doamnele, cuprinse de magnifica ei influență, se adunară împrejurul generozității sale. «Nu face nimic că sînteți urîte, spunea zîmbetul ei ; așa a voit Dumnezeu.» Cu toată iubirea jurată și reală a bărbaților pentru femeile lor, ei o priveau, tîmpiți de frumusețea contesei, adînciți întrînsa ca într-un peizaj imens, așternut cu apă și zidit cu munți, și jigniți că nu li se dau o mie de porunci. Sufletul lor se învîrtea ca unda unui lac în punctul primejdios al unei copci, și fiecare ar fi primit să se sinucidă înnecat în prestigiul și frumusețea femeii.

Apropiindu-se de mine, nevasta zise :

— Decînd a intrat, v-aţi fîstîcit cu toţii. Oglinzile reflectează ridicula voastră stupiditate, şi totuş între voi erau cîţiva bărbaţi inteligenţi...

Hipnotizaţi, noi o urmăream cu capetele întoarse, construind cu fiecare mişcare un tablou, o statuie, o Tanagra. Frumuseţea franţuzoaicei era unanimă ca transparenţa cerurilor şi apelor, universală, variată şi unică, şi cu atît mai influentă cu cît ea se petrecea cu simplicitate şi naturaleţe în toate manifestările ei. Privind-o mîncînd, bărbaţii rămîneau flămînzi, satisfăcuţi numai ca să o contemple, lucrînd cu atitudini de bijuterie, între farfurie şi gură. Nutrindu-se cu furculiţa, ea părea că scoate cîntece sonore numai sufleteşte, cu ajutorul unui instrument de argint.

Dar la sosul olandez s-a petrecut o nemaipomenită tragedie. Pecînd o servea din stînga un valet, purtătorul unui castron de aur, ea continua o povestire extrem de interesantă, care aţintea vreo şaizeci de priviri asupra ei. Contesa reproducea un adaos apocrif, pe care-l aflase în Arabia, pecînd, cu soţul ei, guvernatorul, se găsea în călătorie la o mie şi una de nopţi. Şeherezada înfăţişa stăpînului ei meşteşugul unui ţesător de covoare : de-a împleti şi îmbina fire de crepuscùl cu şuviţe de răsărit, punctate, la noduri şi încrucişări, cu stele adevărate, care înţepau degetele ţesătorului din pustietate. Contesa rîse puţin mai mult decît îi era obiceiul. Şi atunci văzurăm toată splendoarea dinţilor ei sidefini sărind afară din gura contesei, descriind un arc licăritor prin aer, şi scufundîndu-se în castron, în sosul olandez. Buzele contesei căpătară deodată un gol de buzunar gol şi i se turtiră ca o pungă.

Se uită înspăimîntată de jurîmprejur : cucoanele rîdeau în gura mare, încîntate care de cocoaşa ei, care de grumazul ei de boxeur. Ar fi voit să spuie ceva, dar gura ei se deschise moale ca un galoş stricat, şi moralul o părăsise. Bărbaţii începeau să mănînce, ca să găsească muţeniei lor o întrebuinţare.

Contesa se sculă şi, sfiioasă şi neînsoţită de nimeni, singuratecă, strînsă ca şi cum purta un şal şi un copil mort, subt şal, la sîn, străbătu sala de mîncare imensă. Cucoanele rîdeau în hohote mari. Cînd, speriată şi pierzîndu-şi ţinuta şi iuţind pasul, contesa se puse pe fugă, dispărînd în vestibul, invitatele şi gazda, în cor, răcniră de răzbunare şi plăcere :

— Huideo !

DOINA VACILOR

Elveţienii, urmaşii bravilor helveţi, au întrebuinţat arcul şi apoi arbaleta şi puşca mai tîrziu, cu o supremă abilitate. Dovadă acel Wilhelm Tell, de pe timbrul poştal federal, care, pus în împrejurarea de-a străpunge viaţa candidă a băiatului său, hotărît ca ţintă, a fost în stare să nu-i tremure mîna, să nu i se răsucească sufletul prea mult, şi a ochit precis în mărul de pe creştetul bălai al copilului, încremenit şi el bărbăteşte, cu voinţă, dinaintea fulgerului săgeţii. Învăţător, jurist sau muncitor cu braţele, şi astăzi urmaşul eroului Republicii din Alpi, dintre lacuri, e un ţintaş fără păreche, îndatorat să tragă cîteva focuri militare, o dată pe săptămînă, într-un punct calculat.

Prin urmare, nu mai încape îndoială : poporul helvet, cel mai meritoriu fabricant de şvaiţer, ceasornicărie şi ciocolată, excelent crescător de fructe şi de vaci, minunat lăptar şi conştiincios în putineie cu untul, este şi cel mai bun ochitor. În războaiele vechi el a dat cumplit romanilor de furcă. Numai muntele îngheţat şi întărîtarea lui împietrită, nelenevită de lăcomia mediterană după carnea caldă şi cu adîncimi înfiorate a femeii, l-au scăpat de soarta punilor, a cărora ultimă apărare glorioasă în valurile mării latine, a fost ridicată pe corăbii cu funia pînzelor împletită din cosiţele dăruite luptătorilor de curtizane şi fecioare.

Dar helveţii au avut întodeauna un suflet tot atît de dulce faţă de puterea stîncoasă a trupului, pe cît li-s lacurile şi azurul din ele şi din ceruri, faţă de piscuri şi gheţare. Cu un cîntec vigoarea şi răbdarea lor se farmecă numaidecît, ca şerpii cu descîntece monosilabice tărăgănate. Doina Vacilor are asupra energiilor helvetice efectul unei retezări a vinelor în baia caldă. Cînd urechea Tellilor moderni e izbită de cîntecul ciobanilor de tauri din păşunile abrupte ale patriei, ochiul lor albastru tresare, apune şi plînge. În armatele lui Bonaparte, Doina Vacilor era interzisă de a fi cîntată, subt pedeapsă, de moarte ; căci soldaţii mercenari din Appenzel şi Winterthur, dezertau cu sutele cînd în şuierul înnăbuşit al unui camarad care-şi curăţa puşca de zgură, se amesteca şoapta Alpilor şi ecoul clopotului de la păscut.

Cunoşteam această sensibilitate de ţiteră a sufletului elveţian. Mi-am adus aminte de posibilităţile ei neobişnuite cu prilejul unei concurenţe amoroase, şi am căutat să mi-o asociez. Eram în Caucaz, detaşat la nişte sondagii de către Societatea «Azanar», înfiinţată cu mari capitaluri engleze şi americane, pentru căutarea aurului în munţi, şi vecinul meu, tot inginer, era un elveţian uriaş, blond ca un miel alb şi cu o impresionantă imensă căutătură verde-indigo. Tînăra Arzaim Tulumbagian, o fată de toată frumuseţea, în carnea căreia, ca ivoriul, curgea prin vine, albăstrui, cel mai parfumat sînge armeano-persan, era împiedicată să-şi exprime toate sentimentele faţă de mine, de vecinătatea inginerului helvet, indiferent la idilă, însă, fără voie, adversar.

Şiragurile de perle, tabacherile minuscule de fildeş cu incrustaţii, pentru tabacul de tras pe nas, mărgelele de chihlimbar solar, inelele şi mătăsurile mele au fost neputincioase să schimbe direcţia preferinţelor domnişoarei Arzaim. Ea primea cadourile, mulţumea, surîdea din buzele-i divine, umbrite de o suvenire de mustaţă ce-i sta împrejurul gurii ca o ceaţă, — şi nimic mai mult.

«Trebuie să mă scap de helvet», mi-am zis. Cu orice preţ trebuia să-l depărtez de fată, care încerca şi o suferinţă întristătoare pentru mine, din pricina indiferenţei concurentului meu.

Am avut o idee. Am cumpărat un gramofon mic şi o cutie cu muzică, din acelea care, lungind sunetele şi stingîndu-le timbrul, dau vieţii, în momentul cînd cîntă, un ritm discret sfîşietor, de ceasornic de părete, marcînd caracterisc ritmul timpului fugace. Amîndouă uneltele cîntau Doina Vacilor, cu însoţirile guturale chinuite, proprii Şwiţerei şi Tirolului. Dimineaţa pusei să cînte gramofonul ; seara era rezervată cutiei cu muzică, în care doina vibra ca nişte sticluţe ciocnite cu o igliţă de os. Am cîntat din cele două unelte timp de trei zile. A patra zi, dimineaţa, întîlnindu-mă cu el pe şantier, colegul îmi spuse :

— Aveţi un orar exact al plecării trenurilor din Tiflis ?

— De ce, mă rog ? l-am întrebat.

— Vreau să mă întorc la Alpendorf.

— Cum, vă duceţi acasă ? La mijlocul campaniei ?

— Trebuie neapărat să plec... mi-a răspuns helvetul. Vreau să mă plimb niţel pe aleea primăriei, în faţa monu-

mentului Saussure. Mi s-a făcut dor de teiul din dreptul fîntînii Reformaţiunii.

— Nu aveţi cărţi poştale, fotografii ?

— Trebuie ! zise el, luîndu-şi geamantanul.

Şi ne despărţirăm cu îmbrăţişări cu atît mai strînse, cu cît rămîneam singur cu inima tinerei caucaziene.

Inteligenţa nu mi-a izbutit decît pe jumătate. Căci inginerul helvet a luat cu el, ca să asculte Doina Vacilor din patrie, şi pe domnişoara Arzaim Tulumbagian...

Din momentul acela placa gramofonului şi cutia cu muzică rămaseră fără niciun gust, şi le-am introdus în cufărul mare, mormîntul tuturor aducerilor-aminte triste.

ASASINUL

Doctorul Şpindel începuse să adoarmă, obosit de spital şi întors acasă foarte tîrziu. Un zgomot îl deşteptă, la fereastră. Un spărgător încerca să se introducă.

«Problema trebuie considerată serios ! îşi zise doctorul, sculîndu-se pe jumătate, în pat. Dacă hoţul avea de gînd numai să fure, putea să o facă în absenţa mea, liniştit. Dacă însă a stat să mă aştepte, nu mai încape îndoială, nu este vorba numai de un hoţ, ci de un adevărat asasin. Umblă să mă omoare. Pentru ce, nu înţeleg. Sînt logodit, mă aflu în preziua căsătoriei cu o persoană încîntătoare, viaţa îmi surîde. Încă vreo douăzeci-treizeci de raclaje în societatea înnaltă şi devin „unul din cei mai mari", actele mele penale se transformă în titluri ştiinţifice. Masajul de azi la prostata unui bărbat politic considerabil a fost făcut în condiţii atît de satisfăcătoare încît clientul meu din elită mi-a şoptit ceva, adăogînd că asta nu i s-a mai întîmplat de douăzeci şi cinci de ani. „Prevăd pentru expertul dumitale pipăit Academia, doctore", mi-a spus plecînd, cu acel aer de absenţă care, la oamenii politici, ascunde un profund conţinut.»

Se făcu o pauză. Spărgătorul trecu la geamul al doilea, care se găsea tot pe balcon.

— Nu vreau să mor ! Nu vreau să mor ! strigă doctorul scos din fire.

Se pare că hoţul auzise. Umbra lui dispăru, pitită îndărătul păretelui dintre geamuri.

«Poate că nu-i chiar un asasin! reluă doctorul. Poate că e numai un hoţ de ghete şi de cravate. Ai văzut? a simţit că e cineva în odaie şi a fugit. Poate însă că numai s-a ascuns. Mi se pare că se pregăteşte să plece. Scoboară burlanul, aud agăţarea picioarelor lui. Dacă aş scoate acum capul pe fereastră şi m-aş răsti la el, individul ar cădea ca din vîrful unei prăjini, şi praf s-ar face pînă jos. Însă de ce? nu mi-a făcut nimic. S-a purtat destul de plăcut cu mine, de vreme ce şi-a luat seama. Este ca şi cum m-ar fi lovit cineva cu cotul din greşeală şi mi-ar fi zis pardon.»

— Du-te sănătos, băiete, şi încearcă-ţi norocul întraltă parte, zise doctorul, intrînd satisfăcut în aşternut.

Hoţul reapăru, de data asta la uşa balconului, pe care o izbi în geamuri.

«Nu e un hoţ normal, zise doctorul, e un asasin: dovada! Fără îndoială că se pregăteşte să pună în practică mijlocul de-a intra prin sticla spartă cu ajutorul cocii. Iei cocă, o întinzi cu pensula pe o suprafaţă de hîrtie, pe un afiş, pe un ziar, lipeşti afişul pe geam şi apeşi. Un pocnet neînsemnat, sfărîmăturile rămîn lipite în cocă, hoţul intră... Desigur, nu mă înşel. Uite-l, şi-a întins braţele de jos în sus, pe toată înnălţimea geamului de la uşă: lipseşte afişul. E un hoţ foarte înnalt şi îmbrăcat într-o pelerină mare neagră: s-a mascat.»

Hoţul se lăsă de sus în jos, parcă scobora o scară de coşar, răzimată de păretele uşii. Doctorul sta de-a buşilea în pat, necutezînd să se scoale prea repede dintre perini, necutezînd să se culce, şi simţea că înlăuntrul beznei mari din odaie şi din geamuri, în care lucra o bucată de bezná mai groasă, ochii lui scînteiază.

Ceea ce nu putea să vadă doctorul clar, era lumina de care se slujea spărgătorul ca să nimerească să intre. Avea sau nu avea lanternă? Uneori, un punct de strălucire subită, stinsă subit, trăda lampa electrică de buzunar, ascunsă în pulpana pelerinei, ca şi cum o descoperea clipirea instantanee a unei pleoape, în care ar fi fost îmbrăcat cristalul rotund proeminent al lanternei. Alteori, doctorul se îndoia. Ochiul omenesc are, în momentele de groază, sticliri luminoase imperceptibile dinafară, numite în ştiinţă fosfene. Fără nicio lumină, sîmburele ochiului nostru licăre în interior, ca o luciolă. Un spărgător, la

urma urmelor, este destul de dibaci şi experimentat, ca să se conducă numai cu buricele degetelor, ca şi cum ar avea lămpi în unghii şi scăpărări surde în falange. Ce este masajul dindărătul sfincterului decît o digitaţie experimentală, acţionată, reflecta doctorul, de văzul tactil ?

Spărgătorul se sui pe toată scara lui, pînă deasupra ferestrei.

«Să ştii, zise doctorul, că banditul are în vedere etajul de sus şi că se foloseşte în treacăt de balconul meu, ca să intre mai drept. Aşa stînd lucrurile, mă prefac că nu am văzut nimic : e mai practic. Ce legătură poate să existe între un vecin şi altul ? Vine el să plătească pentru mine chiria, la termenele de criză ?»

Folosindu-se de pauză, doctorul căpătă curaj şi se ridică de pe brînci în pat, ca o femeie care dă cu cărţile în poală.

«Peste cîteva secunde se vor auzi mişcările luptei, zise doctorul. Va fi ceva atroce. Hoţul, descoperit, va sări în pat de gîtul victimei, care, încă adormită, va cădea strangulată pe parchet.»

Doctorul, preocupat de cele ce se vor întîmpla deasupra, uitase să observe. Hoţul se găsea acum în dreptul ferestrei de lîngă patul lui. Îi îngheţară creierii dintrodată. Ochii lui priveau drept în ochi pe asasin.

— Ce să-ţi dau, ca să-ţi dau mai iute ?

Se simţea mecanizat şi cu toate resorturile înmuiate. Şi se mai simţea în stare să sucombe fulgerător, paralizat, cînd umărul lui va fi atins de asasin. Doctorul era sigur că, înnainte de a-l ucide, asasinul îi va pune mîna pe umăr. Pentru ce aşa, nu ştia. I se părea că pînă la moarte rămîne totuş o distanţă premergătoare, că un asasin, oricît ni l-am închipui de crud, nu-şi cruţă victima de o formă oarecare, de o introducere. Să presupui că hoţul vine cu vîrful cuţitului întins şi că te străpunge aşa, automatic, ca o maşină de cusut, care împunge cu acul orbeşte, numai prin impulsul picioarelor în pedală, pare neverosimil. Doctorul dorea să mai trăiască, în plus, peste secunda morţii prin cuţit, un sfert de secundă.

Încremenit ca un budist cu picioarele strînse subt şezut, doctorul, în aşteptarea biruitorului, se căia că refuzase de mai multe ori cîte un căţel de rasă, pe care clien-

tele vindecate țineau să i-l dăruiască. Pe lîngă sentimentul că se căuta, poate, prin cîinii căpătați gratis de la cățeaua familiei, o eschivare de la plata onorariului, îl mai împiedica să primească un dar ce trebuia îngrijit, hrănit și scos la plimbare, situația lui de flăcău. Dacă ar avea lîngă el, în odaie, cîinele lup sau buldogul, respinși acum două săptămîni, doctorul nu ar mai ezita să deschidă ușa balconului și să strige cîinelui, ca un corsican răzbunător: «Pă el !». În cîteva clipe, hoțul ar fi sfîșiat pe la burtă sau cu fesele distruse.

«Ah ! își zicea doctorul cu o ură crîncenă: cum ți-aș băga eu degetul ăsta, ca o sulă, în ochi.»

I se păru că asasinul a intrat și că în loc să-l atingă pe umăr, a ridicat de-a dreptul un pumn imens de lung, ca să-l lovească. Se feri în pat, căzînd pe stînga. Se înșelase, hoțul era în balcon.

Atunci, doctorul, a cărui frică se exasperase pînă la vitejie, puse mîna pe revolver și trase-n geamuri. Spărgătorul rămase nemișcat. Mai trase o dată. Niciun rezultat. Prins de turbarea ritmului, ca un jucător la flașnetă, doctorul trase toate gloanțele browningului, văzînd perfect cum fiecare glonț străbătea carnea asasinului în acelaș timp cu sticla geamului ochit.

Hoțul trecu înnapoi la geamul de unde plecase mai devreme.

Este sigur că banditul purta pe dedesubtul pelerinei un pieptar de fier. Doctorul se dete jos din pat, ca o mîță, în patru labe, tiptil, și se tîrî, năuc și slăbănog, pînă-n fundul odăii, lîngă sobă, așteptînd execuția ce nu trebuia să întîrzie. Tot ce mișca părerea lui de rău, făcîndu-și lista lucrurilor de care se desparte, era tinerețea. În curînd, el n-o să mai existe, și va fi un cadavru. Începu să plîngă, ascunzîndu-și capul în colțul de faianță al sobei. Pînă a nu fi tras, el ar mai fi putut păstra o speranță. Într-adevăr, putea să mai întrebe pe asasin : «Ce ai cu mine ? Ce rău ți-am făcut ? Vrei să iei ? uite, ia și pleacă și lasă-mă să mă-nsor.»

Acum, provocatorul el era. De șapte ori provocase, cîte gloanțe purtase revolverul. Teoretic, el omorîse pe hoț de șapte ori, ceea ce era echivalent cu a ucide șapte oameni, unul după altul, cu mîna armată. Crimă neizbutită, însă crimă. Ce-are să-i spună el, acum, asasinului ? Purtarea

lui nu mai avea nicio scuză. Şi astfel, doctorul aştepta, întors cu spatele, să fie cu bună dreptate înjunghiat.

Începuse să se facă ziuă, şi doctorul continua să stea îngenunchiat şi cu nasul vîrît în sobă. În spaţiile palide ale infinitului, încovoiat cu marginile pe orizonturi, se iscau nuanţe de răsărit pictural pe zmalţuri. Asasinul încă nu intrase în apartamentul doctorului. Treptat, doctorul întoarse capul. În dreptul balconului atîrna ceva imens, ca un cearşaf negru, pe care l-ar fi scos în zorii zilei din aşternutul lui, la aer, un mort care se deşteptase şi îşi scutura catafalcul.

Doctorul Şpindel ieşi în balcon. Era un lung drapel de doliu. La etajul superior decedase preşedintele Senatului.

— Dumnezeu să-l ierte ! zise doctorul Şpindel, uşurat.

UN LINŞAJ

Mă dusesem în oraşul acela, unde, anual, în zilele de 11, 12 şi 13 decembrie populaţia sărbătoreşte în derîdere amintirea unei năvăliri străine, de peste trei veacuri. Oamenii ducelui vecin, catolic, atacaseră în somn cetatea protestantă, în numele Papei şi al lui Iisus. În carapace de oţel strălucitor şi în coifuri, năvălitorii veniseră într-un alai clocotitor şi cu gîndul hotărît să ia cetatea, dar să şi o golească de locuitori şi să se instaleze în locul lor, în casele de piatră cu turnuri de săgeţi.

Caii, încălecaţi de voinicii în veştminte de zale cu obloane de fier, purtau armata ; măgarii trăgeau carele cu coviltir, în care veneau soţiile şi copiii. Cîte o tingire, luată-n grabă, spînzura pe coviltir, şi la urmă îşi cărau vacile ugerele, ca nişte cimpoaie cu lapte. După cucerirea şi după stîrpirea cuibului de briganzi care despuiaseră pe Papă de prestigii, năvălitorii aveau să facă fiertură şi să se ospăteze în dreptul zorilor trandafirii. Cît priveşte pe duce, el dormea, la ceasul întîmplării, în castelul lui, şi numai a doua zi trebuia să găsească bunăvoinţa de a se arăta pe armăsarul alb, pentru a lua în stăpînire cetatea şi a se închina în catedrala Sfîntului Petru, întoarsă la catolicism, unde Episcopul, adus în suită cu vasele sfinte, trebuia să slujească liturghia.

Deşteptarea fusese crîncenă, şi vitejia năvălitorilor, aliaţi cu noaptea, dete greş. Protestanţii au sărit din paturi, puseră mîna pe securi şi puşti şi suliţi, nepoliticoşi, în izmene şi cămăşi, faţă de nişte vizitatori neaşteptaţi însă gătiţi, pe un îngheţ cumplit, pe care nici n-au avut vremea să-l simtă sub tălpile goale. Jumătate dormind şi jumătate treji, ei despicară în grămadă. Cei rămaşi afară, subt zidurile cetăţii, primiră din catapeteasma de piatră, cu picioarele în sus şi morţi, pe tovarăşii lor, care urcaseră scările tineri şi vii, iar cei care urcau acum, răzimaţi de ziduri, fură opăriţi cu apă fiartă, de către femei.

Oastea Ducelui de Savoia, cu răniţii în care şi cu căpitanii ei frumoşi, s-a întors în munţii, care se văd şi azi, ca şi atunci, ca nişte colibe de omăt. În trei sute de ani s-au cojit, puţin cîte puţin, pieptarele de fier ale năvălitorilor, şi în amintirea nopţii de biruinţă, urmaşii cetăţenilor treziţi din somn, maimuţăresc orgoliul ducelui alungat, cu paveze de mucava şi coifuri de hîrtie frizată, de lampioane, iar urmaşii asaltatorilor, domesticiţi, fac drumul din munte la cetate cu gabrioleta cu un cal, aducînd în piaţa săptămînală a oraşului nou, brînză, ouă şi legume.

Mă dusesem în vechea cetate să iau parte la mascarada de baluri-mascate de pe străzi şi să petrec, ascuns în costumul meu de girafă, cu oamenii deghizaţi. Femeile se îmbrăcau băieţeşte, bătrînii întinereau într-un obraz cumpărat de la bazar. Fetele bătrîne, de care nu te puteai apropia fără o iconiţă la ceasornic şi fără să faci cîteva cruci, ca atunci cînd te îndrepţi către o raclă de argint cu moaşte, se răzbunau de aşteptările triste din timpul sezonului definitiv trecut. Un lup în două picioare făcea pe autenticul şi fuma trabuc. Un ţăran care se credea călare da lumea în lături ca să nu fie zdrobită subt copitele unui mături. Un muzicant în frac alb şi joben imens oprea omenirea ca să-i cînte din gură de pe o foaie lungă, al căreia capăt nu se putea găsi. Un prooroc ieşise la predică, îndemnînd mulţimea de măşti şi de dobitoace să se slujească de o cremă de ghete ieftină, cu lustrul neîntrecut, şi bună totodată pentru bătături. Proorocul se dete peste cap şi dispăru... în ceruri. Un taraf de lăutari improvizaţi îndemna miile de costume din Piaţa Operei să joace : flautul era un baston, toba o oală dogită, ghitara un gră-

tar. Dintr-o harmonică de douăzeci și cinci de metri trăgea încoace și încolo un italian cu țăcălie. Vioara o ținea un călugăr dominican, răzimată pe salteaua unui pîntec de douăzeci și șapte de luni. Fiecare lăutar zicea un cîntec deosebit, și dănțuitorii zvăpăiau în zigzag anapoda, fiece organ sărind în cîte un fel. Vîrtejuri se improvizau în toate ungherele, și părechi, zeci de mii de părechi, învîrtite muzical.

Lumea izvora necontenit, ca dintr-un infern răsculat, de culori și de izmeneli.

În mijlocul orașului, cîmpia neîngrădită, care se da vara copiilor ca să-și construiască imperiile de nisip, era transfigurată. Un sat de barătci, de circuri, de cinematografe, de toboganuri, de panorame, de călușei, de locuințe pe roate, se improvizase într-o zi. Nomazii Europei se adunaseră cu meșteșugurile și nevropatiile lor laolaltă, pe cîteva zile. În călușei, stolurile de măști se aruncau ca niște valuri de muște. Oglinzile, de jurîmprejurul acestor vifore circulare, măreau spațiul electric, adînceau înmulțirea clipelor zburătoare, scînteind în roșu, verde, albastru și galben. Luminile se rupeau în mii de unghiuri, unghiurile fugeau, oamenii păreau niște zbîrnîietori. Coșuri de stele se vărsau din trenurile în vîrtej, panglici spirale de hîrtie apucau din văzduh, ca un lasso, grupuri de nebuni. Leagăne în chip de bărci răpeau sufletul de cîte două ori : o dată-n jos, o dată-n sus. Femeile răcneau de frică și de plăcere. Cînd îi dădeai jos din leagăne, bărbații păreau ca niște îngeri cu àripile jumulite, rușinați de-a se simți pe pămînt, și se întorceau la leagăne sau treceau la călușei sau la tobogan. Călușeii cei mai căutați sînt aceia care dau fiorul primejdiei mai lung. Un tren învîrtitor își scutura clienții printr-un tunel, stingînd luminile deodată. Altul, construit în pante succesive, da iluzia acceleratului pe mare. O mașină răscolea vînt și te bătea cu el. Alta șuiera, strivea bombe, stîrnea irupții și explozii. O simțire atît de variată o aveai cu treizeci de centime. Crapă aerul pretutindeni. Omul care adineaori se urca în tobogan ca o rață e entuziasmat, se scoală în picioare, lovește marginea cu palma, fără ca să-l doară. Într-o mașină care te arunca pe dedesubt, te clătina în lături, te înghesuia între păreți și te da cu capul de tavan, ai înțeles, zgîlțîit din încheieturi și masticat, toată istoria lumii.

Mascarada staționată între barăci era atît de deasă încît pămîntul părea crescut de un metru și jumătate. În spatele meu se isca progresiv o gîlceavă între doi clovni mascați. Unul din ei, un Pierrot alb, cu luna palidă zugrăvită în spinare, jos, subțire și sprinten. Celuilalt clovn, voluminos, îi atîrna de subt mască o mustață roșie, ca un ciucure de porumb. Îl văzusem lîngă mine în tobogan. Cearta lor izbucni într-un dialog rapid, care determină o tăcere de jurîmprejur. Clovnul alb spintecă murmùrul mulțimii printr-o palmă metalică, spartă-n masca adversarului gros. Acesta, înhățîndu-l de spinare, îl tîra cu sine într-un loc unde bătaia îi stătea mai la-ndemînă. Interveniră vreo două sute de măști, și cerură ca bătaia să fie făcută pe loc, și îndată le-au deschis o platformă circulară în mijlocul lor, aplaudînd. Uriașul refuza : el prefera să-și isprăvească infamia într-un punct retras, ca vultùrul cînd sîngeră prada minusculă în singurătatea eternă a unei stînci. Îi porunciră să se bată aci, sau îl bat ele pe el. Socotind că glumeau, voì să rupă cercul cu umerii lui de elefant și să plece. Puternic, fu împins în mijlocul cercului, și aplaudară. El se întoarse ațîțat spre cel ce i se pusese cu vecinii lui înnainte, și-i aiuri obrazul cu cea mai grandioasă lovitură de palmă ce mi-aș fi putut închipui. Din nou bătură din palme, și un hohot de rîs scutură văzduhul. Omul pălmuit tuși într-un plîns adînc și se scoase din cerc muncind, ca dintr-un nămol, convins că nici nu se va putea gîndi să se răzbune.

Dar clovnul cel slab se apropie din nou, în acest moment de suspensiune, și izbi încă o dată obrazul mascat, turtit într-o parte, al clovnului uriaș.

— Cîine ! strigă clovnul slab, și a treia izbitură căzu peste mască.

Uriașul, zăpăcit înnainte de a se aduna, primi a patra palmă din podul uscat al mîinii clovnului alb. Această palmă căzu cu un zgomot de surcele și geam spart. Uriașul își aruncă o mînă ca un clește în pulpa clovnului slab și strînse. Victima dete un urlet înjunghiat și voì să alunece din strînsură, cînd mîna uriașă apucă în menghina ei sfărîmătoare cealaltă pulpă. Amîndouă mîinile frămîntară pe loc, stîrciră și umflară. Clovnul slab, tremurînd pe picioare, se sprijini, suspinînd, de un pom. Uriașul se opri.

— Nu se poate ! strigară măștile, ca la cursele de cai. Lupta trebuie să aibă un sfîrșit.

Uriașul se apropie de clovnul slab și, cu cîte două degete, între degetul mare și arătător, apropiate, ca niște gingii, mușcă și rupse carnea brațelor celuilalt, care căzu oftînd.

— Lașilor ! gemu slabul.

Drept răspuns, măștile îi trîntiră instinctiv vreo treizeci de picioare în coaste și bătură din palme.

Uriașul se aplecă atunci pe vine peste cel căzut, ca să-l batjocorească prin șezut. Cu o iuțeală admirabilă, slabul îl apucă dintre picioare cu dinții și trase. Se auzi ceva pleznind. Uriașul căzu rostogolit ca un pămînt surpat.

— Foarte bine ! exclamară toți, — și așteptau.

Dar adversarii se găseau la oarecare distanță unul de altul. Prin pietrișul noroios, îi tîrăsc alături. Prins cu amîndouă mîinile subt burtă, uriașul scrîșnea fără glas.

— Mișcă-te ! răcni unul. Ce stai ca un bou ? Nu ți-e rușine, măgădăule !

Uriașul scoase o mînă și o întinse orbește către clovnul slab, ca să-l mai lovească o dată, purtîndu-și brațul prin aer ca un lemn. Slabul îi prinse un deget în dinți, îi rupse unghia în două și, zmucindu-și capul, trase țandăra unghiei cu fîșia de carne a degetului în lung.

— Uuu ! zbieră uriașul, secat la ficați.

Mai găsi însă puterea să ridice un picior, pe care îl prăbuși peste slab, ca o grindă. Pîntecul acestuia piui. Doi oameni din partea locului, o focă și un ibis, îl apucară și-l duseră lîngă obrazul uriașului, care se întinse drept ca un pește, se ridică de trei-patru ori și dete un geamăt treptat. De subt el se ivea un șipot roșu în noroi.

Cercul asistenților rîse, pecînd cei doi puseră în mîna slabului un briceag de ceasornic, deschis. Brațele slabului erau paralizate.

— Uite așa ! zise unul din ei, protejat de mască, și, cu o licărire a figurii care străbătu și masca, înfipse limba briceagului prin gaura măștii uriașului într-un ochi. Osul orbitei se strepezi ca un ou fiert, ras pe fund, de albuș, cu lingurița.

Un harap, aplecat peste ei, învîrtea o scîrțîitoare, și un mascat care imita costumul Unchiului Sam, cu jobenul albastru înstelat, guița și el dintr-o bășică roșie umflată.

— Lasă-mă și pe mine ! șopti un domn ogar, zmulgînd briceagul.

El îl înfipse, înnăbușit, în al doilea ochi. Uriașul tremură tot, ca un taur zăcînd de friguri.

— Să-i demascăm ! propuse atunci un cangurù.

— Să-i demascăm ! repetară cinci mii de glasuri, și zmulseră uriașului masca.

— Închipuiți-vă că a murit ! zise vecinul, pelicanul.

Masca slabului fu ruptă cu violență. El rezista, zvîrcolindu-se cu fața în pietriș.

— E femeie ! strigară cu toții.

Niște ochi negri, extraordinar de frumoși, se uitau de jos, încadrați în obrajii albi cu gura trandafirie.

— *Salope !* urlă demascatorul. *Salope !*

Și justiția imanentă, reprezintată prin douăzeci de mii de picioare, slei, ca un caș cu sînge, carnea, în noroi, a femeii, și, cu tălpile roșii, se îndreptară, girafe, pelicani, harapi, ibiși, către un tobogan, aruncînd prin mărunta ninsoare pumni cu confeti.

LA PESCUIT

Un exasperat, părăsind totul, dete fuga să moară. Deznădejdea lui nu căuta un mijloc de sinucidere cert și care implică osteneala preparativelor clasice în singurătate. Există ceva mai sigur, în arta suprimărilor personale, ca funia și ca glonțul ?

Prea înfierbîntat, Mundsen n-avea timpul să reflecteze.

Alergînd, el dete de rîu, rîul pe marginea căruia ne odihneam și noi după asprimile muncii săptămînale, fumînd cu pipa și contemplînd harnașamentul sportiv al unui amator al undiții de pescuit. Încremenise mai departe, pe un bolovan, ca un birjar pe capra trăsurii, cu biciul între picioare.

— În scuipătoarea asta n-o să prinză nimic. Todeauna rîul ăsta a fost sărac de apă. Mai bine se ducea la mare. E la Bernholm un golf cu pește binevoitor și iubitor de oameni, care intră singur în bolobocul cu saramură, din devotament. Încrederea și naivitatea lui e proverbială. Îl chemi ca pe pisici și vine în turme compacte.

— Pescuitul domnului cu undița e un simplu pretext intelectual. Dacă prinde un limbric, domnul e mulțumit : el tot nu-l mănîncă. Din fire, suge. Răgaz de cugetare în costum cu instrument.

— Așa vînat, așa vînător... Cînd pescuiește gîndește, și cînd gîndește pescuiește. E un bărbat de valoare întortochiată și blajin ca un păduche. Numai te uiți la el și te scarpini. A surîs și te-a bășicat și pute.

Într-adevăr, o sfoară de mocirlă șerpuia pe cărarea albiei sterpe.

Văzurăm pe om venind în goană și aruncîndu-se în balele apei. Omul căzu în picioare, și zeama rîului îi acoperi cu flegma ei încălțămintea. Rămase în loc cu ochii la noi, exagerați de spaima morții. Rîdeam răzimați în coate, pe genunchi, și, jignit, sinucigașul ne întoarse spatele ostentativ. Se adunau trecătorii pe maluri, la comentarii. Unul, care rîdea zgomotos, se trînti în iarbă, pe abdomen, imitînd săritura în balta seacă și simulînd înnecul.

— Dă-mi voie să te felicit, zise el. Ești irezistibil... L-ați văzut cu ce viteză venea ? A vrut să sară peste două maluri odată și a nimerit exact între ele... Frumoasă figură suedeză pentru un danez.

— Ascultă, prietene, să nu te mai repezi așa... Nu ești perfect în gimnastică și-ți pot crăpa nădragii.

— Putea să-și frîngă labele și să rămîie șontorog...

Omul se explica gesticulînd :

— Vreau să mor !...

În hohote, publicul înțelese. Omul voia să moară într-o duminică.

— Vreau să mor ! nu înceta să strige omul și îl văzurăm trîntit cu fața în jos și căutînd să pască zmîrc. Își mînji numai capul și hainele. Se întoarse și se lungi pe partea stîngă, ca și cum, ca să moară, i-ar fi fost de ajuns a se tăvăli și bălăci. Stete pe latura lui mai mult, și nu muri. Încercă să-și vîre încă o dată capul, înfruntînd nămolul ca un berbec, și izbuti să realizeze o piruetă de măscărici. L-a speriat o broască și s-a sculat.

— Omul ăsta nu mai e un sinucigaș. E un humorist burlesc.

Publicul aplauda.

O femeie grasă sosea și ea de-a fuga, cu o lingură de lemn în mînă și escortată de un alai de copii.

— Unde e tatăl nostru ? se văitau copiii.

— Ginerile meu s-a sinucis, se plîngea femeia.

— N-aveți nicio grijă, zise un spectator. Se scaldă.

Văzîndu-l zbătut în drojdii și zer, droaia scoase un geamăt de bucurie și mîngîiere cu diminutivul Piter : sinucigașul se numea Jupiter, Jupiter Mundsen.

— Vreau să mor cu orice preț ! amenința Piter. Să nu se apropie nimeni ! Am revolver !

— Ce decepție ! murmura publicul. Avea revolver...

— N-are niciun revolver, zise a doua mamă a lui Jupiter. Se face. — Și rugătoare către înnecat : Întoarce-te la masă, Piter ! După ce ai plecat a venit Fridjof de la Silkeborg, cu două șunci și cu o damigeană de gin.

— V-am spus că vreau să mor și vreau să mor aci. Rog a se comunica lui Djolfi că și în clipa decesului îl iubesc. Să nu se supere... Să-mi săpați mormîntul lîngă țărm, la o sută de metri distanță... Colo, în fund, veți găsi și un domn care pescuiește cu undița. Îl cunosc, e un orator. Rugați-l să-mi ție un discurs în ziua înmormîntării, zise sinucigașul, începînd să plîngă asupra dispariției lui. Vorbește dulce, și graiurile lui sînt atît de catifelate, și pentru vii și pentru morți, că-i ling.

Un măcelar voinic ieși din publicul jovial și, ducîndu-se pînă la om, care se opunea, îl scoase afară tîrîș din noroi. Măcelarul trăgea de mîna lui ca de un cîrlig împiedicat.

— Cine ești dumneata, netrebnicule ? protestă sinucigașul, dar măcelarul Madwig îi puse de două ori talpa piciorului în șale.

— Cînd ești beat și o picătură de apă face rău, zise cu înțelepciune Madwig.

Scăpat de la moarte, omul o apucă spre casă, cu familia după el...

— Mulțumesc, mulțumesc, mulțumea femeia grasă, salutînd cu spinarea.

— Ce-a fost ? întreba blîndul pescar cu undița.

Se întorcea și el acasă, răscăcărat în kaki și strîns de un nasture înnăscut, care-i încheia, ca un portofel, unul peste altul, ugerii de la șezut.

VECINA

De la o fereastră de peste grilaj băgai de seamă că mă priveşte o femeie, povestea profesorul de ştiinţe naturale. Îndreptam în ghivecele din balcon florile încovoiate de ploaia de peste noapte. Cred că vecina se uita la mine de mai demult, căci, fixîndu-i perdeaua în dosul căreia se desinau conturele-i matinale, se ivi în atitudinea ei o clătinare, ca şi cum aş fi lovit cu cotul un tablou. Vecina fusese surprinsă nu de ochiul meu care o descoperise, ci de lovitura căutăturii subită în perdea. Figura ei fu uşor turburată. Închise geamul cu braţele goale şi rămase prinsă în reţeaua lui ca un motiv întocmit în ţesătură. Putui să o copiez întreagă şi să-mi scot de pe ea un exemplar sufletesc. Nasul mic, fruntea încăpăţînată, o privire mohorîtă printr-un păr tumultuos de scîrlionţi întipăriră portretul fetii, de la şirul de mărgăritare al grumazului pînă la panglica din creştetul capului, cu un fluture roş. Persoana era tînără, însă nu afară din cale pentru situaţia civilă a corpului ei nemăritat. Naivitatea mişcărilor indica o virginitate întîrziată, vizibilă ca la domnişoarele engleze, care încă, subt părul albit, păstrează o rumeneală particulară şi un mecanism al membrelor, de căprioare sentimentale. Am studiat terenul ce mi se oferea analizei prin perdeaua lui, de din dosul perdelii mele, mult. Distanţa dintre noi era destul de scurtă, ferestrele noastre de la al patrulea etaj dădeau în curtea interioară şi nu era mai mare ca o sală de cinematograf.

O urmării de-atunci încoace în fiece dimineaţă, din acelaş loc, în acelaş loc. Surîzînd, vecina schiţa jumătăţi de semne, pe care nu le pricepeam, însărcinat de discreţia ei să le complectez. Mă mira poziţia mîinilor ei, în permanenţă deschise şi aşezate pe piept ca nişte flori cu cinci petale. Foarte tîrziu am înţeles : vecina îmi arăta degetele ei goale, lipsite de inelul căsătoriei.

Într-una din dimineţi fereastra ei era deschisă şi perdeaua ridicată. Ieşind în balcon să mîngîi crizantemele, îmbucam cu mare poftă dintr-o tartină de dulceaţă cu unt.

— Poftă bună !... auzii din fereastra ei.

Vecina, retrasă în mijlocul odăii ca să nu fie văzută decît de mine, ocupa punctul geometric al perspectivei, surîzînd şi repetînd o aplecare a umerilor care voia să

spuie şi poftă bună şi că tartina trebuie să fie excelentă. Îi mulţumii cu gura plină, făcînd un mare compliment rezervat.

Ceea ce mă interesa nu era însăş femeia, graţioasă şi urîtă, foarte simpatică în definitiv, ci sfîrşitul preliminariilor de-abia conturate. Îmi închipuiam că nu o să putem stărui zece ani în aceleaşi relaţii, examinîndu-ne unul pe altul prin perdele, — ea făcîndu-mi o primire în fiecare dimineaţă, şi eu înfăţişîndu-mă de aşijderi în balcon. Eram însă hotărît să nu împing lucrurile din partea mea, ci să aştept. E obiceiul meu. Nu pot nici scurta timpul nici înlocui evenimentele, fără sfiială. Las orele să se golească singure, închis ca o sentinelă disciplinată în chioşcul de gardă, şi aştept uitîndu-mă prin păreţi. Cine îşi prepară cafeaua singur, ştie că întîi trebuiesc boabele rîjnite şi bine înfierbîntată apa, pentru ca zahărul să nu fie pus decît în momentul cînd se topeşte instantaneu. Mulţi bărbaţi sînt grăbiţi în problemele de dragoste, şi pe dată ce întîlnesc o femeie îi povestesc tot ce ştiu, şi pierd conţinut şi mister, ca sticlele răsturnate. Pentru mine insul e un flacon cu esenţe concentrate, pe care este destul să-l deschizi cu dopul de cristal cîte o secundă, ca să i se cunoască aroma. Femeilor comune le place, poate, genul limbut, dar bărbatului i se cere o distincţie, şi adevărata inteligenţă e mai apropiată de tăcere decît de expansiunile mărunţele ale sentimentului de trăncăneală. A şti să aştepţi pentru a risca puţin, din respect faţă de femeie şi faţă de tine, este a fi inteligent. Flacările, dragul meu, merg de la sine, dacă scînteia a scăpărat, — şi în dragoste, unde scînteile sînt de umbră şi vîlvătaia e de întuneric, nevăzută, trebuie să ştii întîi dacă a scăpărat.

Cîtva timp, ne-am păstrat indescifrabilele noastre intenţii, ca nişte statui ce se contemplă pe socluri, într-un parc. Într-o bună zi, vecina mi-a trimis o ştire nouă prin fereastră, o sărutare pe vîrful degetelor ei alăturate. Nu i-am răspuns. În perdeaua mea îmi era agăţat surîsul ca o mască. Aşteptam ceva mai pozitiv, o întîlnire. Lucrul nu era greu. Pe un elastic întins în praştia mîinii îmi putea trimite un bilet învîrtit şi îndoit ca litera V. Ca să primesc biletul aruncat pe fereastră, mi-am lăsat zile întregi uşa balconului deschis. Nimic. Vecina părea prostănacă.

Drept să-ţi spui, cazul nu mă interesa deosebit. Alteori am suferit cumplit de nemărginirea aşteptărilor. Acum

puteam lucra viguros şi liniştit şi aveam conştiinţa că pot modifica situaţia bruscînd cît de puţin momentul. Nu aveam nici fantezia nici curajul să încerc : inima mea era consacrată Lilei, care mă iubea dramatic şi venea în toate serile la mine, şi vecina îşi turtea ceasuri întregi nasul de geam, privind la persienele mele trase şi luminate pe dinăuntru. Uneori ea se arăta revoltată de impasibilitatea mea, aşteptîndu-se probabil din parte-mi la acte decisive. În două luni nu se schimbase nimic. Ochii ei îmi aruncau ferocităţi şi se vedea clar că alegerea era făcută şi că vecina se gîndea exclusiv la mine.

Odată, vecina şi-a dat perdelele larg deoparte şi s-a uitat în camera mea, fără să ştiu, ocupat cum eram cu lucrul. Bănuiesc că ea se uita la mine aproape de două ore, decînd mă aşezasem la biurou. Uitîndu-mă involuntar, o văzui în geamul ei alăturată de o prietenă, o femeie foarte frumoasă, cu o carnaţie suavă şi cu ochii negri umezi în culoarea albă mată a figurii. Întoarcerea capului surprinse femeile la geam ca doi şoareci albi pe marginea unui borcan cu fructe zaharisite. Fugiră rîzînd. Apoi se întoarse vecina singură la fereastră şi, cu o mînă pe buze şi cu cealaltă pe suflet, nemişcată, dete privirii mele să bea o sărutare a trupului ei întreg. Desigur, prietena, consultată, fusese de părere că aş merita să fiu iubit. Surîsei şi eu mai mult ca de obicei. Vecina puse patru degete pe piept : patru ore după-amiază. Degetul mare se îndreptă înnafară, spre răsărit : exact în vîrful unghiei se găsea situată grădina oraşului. Indexul poruncì : «vino sigur, căci nu-mi place să aştept». — «Neapărat ! răspunsei eu cu fizionomia încruntată ; la patru voi fi în grădină.» O bucurie imensă fulgeră pe faţa ei, şi-i trimisei prima sărutare.

Dar o mişcare nouă în perdea corectă lucrul nou. Prietena vecinei se apropie de fereastră, şi vecina îşi reluă atitudinea gravă. Ieşii în balcon, vanitos, ca să fiu văzut. Peste drum avea loc o discuţie aprinsă. Prietenele se aplecară pe marginea ferestrei şi tocmai mă pregăteam să le adresez un cuvînt introductiv. Vecina ridică mîna, deschise degetele şi duse mîna pe vîrful degetului gros răzimat de nas. Nu-mi venea să cred. Vecina da cu tifla. Mă frecai la ochi şi mai mă uitai o dată bine. Vecina scoase limba. Văzînd îndoielile mele, scoase limba de mai multe ori pe rînd şi o lăsă afară din gură. Eram stupefiat. Un moment mai tîrziu, prietena se arătă singură la fereastră

și-mi expedie o sărutare. Vecina se apropie de dînsa și o lovi peste mîna dusă la buze. Intrigat, m-am dus la masă.

După-amiază, îmi găsii vecina răzimată la geam. Văzîndu-mă, expresia îngerească apăru din nou pe obrazul ei, redevenit ceresc. Reapăru sărutarea, și desenul mîinilor ei indica negreșit orele patru după-amiază. Mă simții dezgustat.

— Aș vrea să știu cum a sfîrșit întîlnirea...

— Nu m-am dus. Cumpărasem o carte interesantă, și orele au trecut peste mine fără să simt. Pe de altă parte, a doua zi am primit vizita prietenii vecinei.

— Se poate ?

— Pesemne... Ne-am uitat amîndoi prin perdea. Mîinile vecinei îmi trimiteau sărutări pasionate.

O PLIMBARE ÎN ALPI

Eram în tramvaiul de Collonges, care duce din Piața Chantepoulet în munte. Aveam o zi de vacanță și voiam să mi-o petrec ascultînd murmùrul cald al văilor alpine. Luasem în spinare sacul de excursii, încălțasem picioare de fier și, cu pantalonul scurt la jumătatea pulpei goale, cu pălăria săgetată de o pană, cum se obișnuiește prin partea locului, și îmbrăcat în verde-cenușiu, eram vesel și zglobiu ca un păsăroi.

Pe platforma tramvaiului găsii doi domni, — unul scurt, îmbrăcat corect și cu pălăria tare, de pàstor sau de profesor universitar, și altul înnalt și lung, îmbrăcat în portul meu. Era și el, după aparență, vesel și se ducea și el să facă, poate, ca mine. Gulerul cămeșii lui albe, brodată cu Edelweiss, se răsfrîngea, curat ca petalele mușețelului, în jurul unui grumaz puternic, alb și plin de seva unei sănătăți sculpturale. Domnul cu pălărie tare se uita ostentativ cu spatele, și în laturile urechilor i se vedea puful cănit al barbeților frizați.

Voind să ne schimbăm din loc, ne frecam inevitabil de domnul cu pălăria tare, și cuvîntul «pardon», repetat afară din cale de mult, primea răspunsul unei imobilizări și mai hotărîte a călătorului, care, ca să nu-și strice, probabil, cuta pantalonului, îndoită precis, ca o margine de

tiv, rămînea în picioare, agăţat cu mînuşa nouă de zăbreaua cu vergèle de alamă, lustruită şi dansîndu-şi echilibrul în ritmul accelerat al vagonului. «Pardon!» ziceam eu, şi domnul lua instantaneu o atitudine de cal pregătit să dea cu picioarele dinapoi.

Distribuitorul de bilete împărţi toate biletele pînă la Collonges. Aveam prin urmare perspectiva de a călători cu spatele domnului în dreptul nostru douăzeci şi cinci de kilometri. «Pardon!» zicea tovarăşul de călătorie necunoscut, cel îmbrăcat în stofă de loden, şi domnul cu pălăria tare şi cu dunga pantalonului bine călcată izbea cu rigiditatea spinării. Şi eu şi tovarăşul meu îi căutarăm figura, pe care nu o puturăm căpăta. Domnul sta cu nasul în geam, ca un curcan supărat.

Alpinistul îşi încruntase sprînceana şi deodată surîse psihologic. El observase că domnul nu fuma şi că, după trufandalele primei bătrîneţi ivite la ceafă, — fire de păr cărunte aranjate cu un înţeles, pîrţag adînc între călcîiul capului şi guler, un gen de a fi special pentru un observator informat, — domnul era un higienist alimentar, un vegetarian cu principii şi un antialcoolic. Alpinistul scoase o pipă cu vatra mare, o îndopă cu tutun puturos, dete foc jarului şi aruncă peste domnul cu pălăria tare un talaz uriaş de fum de mahorcă, căutînd vizibil o complicaţie şi un efect. Domnul întoarse un profil înţepător în partea aerului şi primi funinginea în ureche. Apoi, după un zgomot interior al pieptului, analog cu răsfoirea unei colecţii de ziar, domnul tuşi.

— Aha ! mormăi alpinistul.

Bombardamentul dădea rezultat.

Scosei atunci şi eu luleaua mea de rădăcină şi o umplui cu iarbă neagră. Aprinzînd tutunul, mă aşezai în regiunea profilului domnului cu pălărie tare, — şi slobozii un fum cît o cîrpă, pe care îl trîntii în obrazul pasagerului năzuros. Ochiul lui, pînă atunci plecat a izolare, se deschise chiorîş către mine, şi, încă emiţînd fum gros, izbucnii într-un hohot de rîs anormal temperamentului meu delicat. Domnul deschisese un ochi triunghiular, de curcan, şi nasul lui se potrivea cu animalul evocat, atîrnînd moale, aproape fără zgîrci, ca un ţurţur de piele roşie, peste buza rasă. Domnul purta barbeţi fost englezeşti la un plisc ras latineşte.

Prins între două fumuri, domnul agresiv se apăra cu noblețe, strîmbînd din moțul nasului și privind în infinit, fără să vrea să ne vadă detot și să ne facă onoarea unei priviri întregi. Prin crăpătura cu avariție a pleoapelor, ne săgeta un albastru spălăcit, care, fiind o nuanță de perversitate a culorii și a sentimentului, ne înverșuna și mai tare. Foarte indispus, domnul cu pălăria tare, nici nu a bombănit, concentrat în necazul lui, ca un venin de crotal.

După ce ne fumarăm pipele, ne uitarăm din două laturi la domn, răzimați în cot și ținînd breteaua cu degetul mare, ca o curea de pușcă. Subit, alpinistul avu o idee, pe care o și aplică instantaneu. Se apropie cu un bobîrnac mare de marginea pălăriei tari și, dîndu-i drumul pe dedesubt, imprimă pălăriei o basculare de luntre. Pălăria își modifică imediat atitudinea și căzu pe nasul personagiului gătit, care se și întoarse către noi. Nu simțise exact de la cine pornise răsturnarea gambetei, și, iritat, ne scrută pe amîndoi.

Alpinistul, luînd un aer de nerod hilar, simula că cercetează văzduhul de jurîmprejur, cu mîna ridicată, ca și cum voia să prindă o muscă, acuzată de gestul lui că se lovise de pălăria domnului.

— A venit o păsărică, zise alpinistul surîzînd și ridicînd din umeri, și nu știu unde a zburat. A venit o păsărică și v-a dat pălăria peste cap.

Domnul își reașeză pălăria cum fusese și se întoarse trîntindu-și talpa picioarelor în platformă. Alpinistul repetînd bobîrnacul la tîmplă, pălăria se întoarse pe tîmpla dimpotrivă.

— Iar a venit păsărica, zise alpinistul cu o naivitate exagerat afectată, și iar a plecat. Cînd te-o prinde, păsărică, ai să vezi ce o să-ți facă domnul, adaose alpinistul.

Domnul, iarăș foarte revoltat, își puse pălăria la loc, înțepenind-o ca un chipiu. Alpinistul se apropie de el și, pe la spate, îi puse amîndouă mîinile la ochi zicînd: «cucu !», — și fugi repede înnapoi. Domnul se uită la el cu gravitate, îl măsură din pana pălăriei pînă la cîrligele bocancilor rînduite pe muchia pingelelor ca niște dinți rînjiți, socoti că e prea înnalt și prea lat în spate, și reveni la locul lui, în dreptul zăbrelei de alamă.

— Trebuie să-l silesc să mă înjure, făcu din buze și mai mult în mimică decît în șoapte alpinistul.

El îi trase atunci un bobîrnac în gaura pîrțagului. Frecîndu-se, călătorul, ca de un purice, se întoarse de astădată cu ochii congestionați. «Haide ! îmi zisei, iese bocluc. Domnul o să-l cîrpească pe alpinist, și alpinistul o să-l ia de guler și o să-i dea drumul din vagon în șosea. N-aș voi să văd.» Tocmai se opri și tramvaiul, și conductorul strigă : «Collonges». Ajunseserăm. Lumea se pogorî și ne deterăm și noi jos din vagon. Alpinistul își scoase pălăria și, venind spre mine cu mîna întinsă, se prezintă : «Willy Oppenheim de Gruyère» și, evident, mă prezintai și eu ceremonios. Pornind alături, domnul din vagon veni într-un suflet după noi, se postă înnaintea noastră, oprindu-ne categoric și — nu zise nimic. Însă gesticulă, ridicînd două degete în aer, lăsîndu-le apoi în jos, făcu mîna ca o gaură și ca un covrig, puse palmele la rînd împreunînd degetele cu unghia mare, aruncă o mînă la dreapta, tăie aerul cu mîna cealaltă, trozni din degete, repetă cu degetul mijlociu o bătaie punctată ca la telegraful Morse și se opri trăgîndu-se de cercelul urechii.

— Ce vrea ăsta, domnule ? zise alpinistul. Am impresia că gesticulează sistematic.

— Ce limbă vorbiți ? întrebai eu. Cred că este din Cambodge.

Domnul își duse o unghie la un dinte și făcu «țac», ca un om care vrea să spuie că nu are franc. Stăturăm consternați căutînd. Domnul, în timpul tăcerii noastre, continua să gesticuleze ca un croitor care scutură un rînd de haine, îl așează, trage de mîneci, îl împăturește, — și un sunet gutural înnecat ne dezmetici brusc.

— E mut, domnule de Gruyère ! zisei dezolat.

— Să știi că e mut ! zise alpinistul. Ce ne facem ? E surdomut !

Ne simțirăm neînchipuit de stîngaci și rușinați. Nu știam cum s-ar putea repara bobîrnacele în pălărie, fumul de pipă și mai ales bobîrnacul, — plici ! — din pielea cefei. Ne încercarăm să răspundem. Alpinistul întindea brațul, încovoia degetele, izbea cu mîna încheietura brațului întins, brațul sărea din încheietură. Amîndoi ne-am strîmbat a litere și a expresii o jumătate de ceas, și lumea din vagonul care pornise mai departe și trecea pe lîngă noi ne privea cu un accent de teroare în ochii holbați. Din coate, din genunchi, din sărituri, salturi și opinteli am compus cu alpinistul cel mai fantastic alfabet.

· Dar desigur că mutul ne-a înțeles, căci s-a despărțit de noi fermecat, recomandîndu-se din treizeci și cinci de semne și plecînd cu pălăria în mînă, în vreme ce pălăriile noastre, însoțite de mari închinăciuni, afirmau omagiile și devotamentul nostru.

— Sînt atît de impresionat, zise domnul de Gruyère, încît prefer să vorbim de altceva.

Conversația noastră, cum intram între stînci, se angajă în obiectul rocilor cuaternare...

SCURTĂ POVESTIRE A UNUI SUFLET NEFERICIT

O prietenă a mea, italiancă, o minunată cîntăreață cu harmonica, avea o prietenă, pe care o iubea ca pe o soră și de care era iubită ca o soră. Italianca, Bianca, era nedespărțită de Beta, femeie blondă, fragilă și de origine poloneză, și măritată cu un inginer bruxelez, stabilit, ca și noi, la Rolle, în cantonul de Vaud.

Am cunoscut pe Beta în camera Bianchei, la hotelul «Celor trei împărați», cu balconul îmbrobodit în glicină violetă, deschis peste Lémanul albastru. Venise să asculte, a nu știu cîtea oară, pe *Rigoletto*, cîntat *da capo al fine*, cu însoțirea vocii, în cupletele agile, de pipăitul mărunt și expert al Bianchei, pe nasturii de sidef ai vulgarului instrument.

Subt degetele sticloase, cu unghiile ascuțite unghiular, ca la sfincși, harmonica devenea o unealtă considerabilă și multiplă, ca orga, și putea să se măsoare cu complicațiile, varietățile și belșugul de sonorități și nuanțe ale unei orchestre cu timbrul discret, de interior. În mîinile trandafirii, stofa muzicii se desfășura ca o catifea brodată cu crini, fazani și mătrăguni și înstelată cu acèle imitații de metale licăritoare diafane și provizorii, după fulgii de zăpadă, care se numesc fluturi și care îngreuiază subt promoroaca lor multicoloră corola involtă și numeroasă, de tifon și borangic, a poalelor mici de balet.

Beta era o femeiușcă plină ca o scrumbie, suculentă ca o langustă, dar cu inima gingàșă și moale, poetizată cu exagerare — ceea ce o făcea obositoare. Vocabularul ei,

ca o cofetărie todeauna deschisă, te asalta cu creme, ciocolaterii şi bomboane, la toate orele din zi şi noapte.

— O ! cît sînt de fericită să te văd... O, cît îmi place să te aud !... Vezi, soarele niciodată nu a strălucit ca azi... Ce ore dulci şi suave... Îmi amintesc de o seară tot atît de sublimă : era în aprilie 1895 şi mă văd delicios amuzată într-un boschet, ca într-un buchet de flori... Nu-i aşa ? tăcerea este divină...

Beta nu spunea «am mîncat», din pricina brutalităţii prea directe a unui act care trebuia săvîrşit cu gentileţe. Ea spunea «am dejunat» sau «am luat masa». Niciun cuvînt al ei nu putea să aducă aminte şi să provoace decît formele şi culorile reputate fine şi picturale, plus un uşor conţinut de parfum. Supărarea ei era o criză, violenţa ei descurajarea.

Bărbatul Betei, bruxelezul, ar fi dorit să i se răspundă uneori cu o înjurătură, să audă în casă cuvîntul «dobitocule» sau interjecţia «idiotule, mă exasperezi !». Dimpotrivă. Cînd, scos din fire, el se întîmpla să-şi atace îngerul cu insulta «Vieille vache», ea se legăna puţin, i se înmuiau braţele şi gambele, şi, căzînd pe scaun, suspina : «*Oh ! oh ! mon Dieu, que je suis malheureuse !*».

Şi toţi cunoscuţii, dimpreună cu soţul, detestau cumplit pe biata Beta, care totuş îşi adora bărbatul, cu strictă exclusivitate.

Am căutat să cunosc mai bine pe această distinsă femeie, consacrată, după cuviinţă, cultului căsniciei. Întîlnind-o într-un bazar, unde vocabularul ei ales s-a epuizat în comparaţii, judecăţi şi aprecieri, am făcut drumul înapoi împreună, fără nicio aluzie anormală, păstrînd măsura civilităţilor de rigoare şi păşind protocolar : Beta în dreapta, şi eu de-a stînga, şi rezervînd un spaţiu de aer cuviincios între noi.

De-a lungul drumului am vorbit teatru şi literatură dramatică. La o vitrină cu papagali, cobai şi pisici angòra, începu sufiectul fraged al dragostei pentru animale şi, în dezvoltările acestui capitol, sufletul Betei şi-a pus toată expresia impalpabilelor lui purităţi.

Pe negîndite, am trecut prin faţa imòbilului în care locuiam eu. M-am oprit respectuos, cu intenţia să o salut : apartamentul ei se găsea cu două numere de casă mai sus. Cu o inocenţă de soră mai mică, Beta intră însă în gangul casei mele, puse piciorul, pe care i-l mîngîiai

subit de-a lungul ciorapilor cu ochii, pe treapta scării și, urmată sfiios de mine, ajunse la ușa mea, pe care o deschisei.

Parcurgerea scării, intrarea în camerele mele, scoaterea hainei de lutru s-au făcut în mod mașinal, fără niciun gînd cugetat nici la Beta nici la mine, în deplină și curată nevinovăție. Și cînd, inconștienți și involuntari, duceam de la fereastră în alcov prada trupului ei gol, cuprins hoțește, pe dedesubtul spinării cu brațul stîng și dedesubtul coapselor cu dreptul, petrecut de jurîmprejurul pîntecului palid, și pe mușchiul încordat al subsuorii simțeam așezarea fierbinte a fructului oprit, noi ne-am supus înțelegerii neștiute, încheiată fără participarea noastră, pe drum, între fantomele obscure care ne îmbată și ne adorm și ne îmbrîncesc în răcoarea caldă a uitării de sine.

Cînd ne-am recunoscut și ne-am adus aminte de ființele noastre adevărate și de comandamentele morale, se făcuse tîrziu și mîhnirile ne strînseră și mai mult înlăuntrul fărădelegii noastre și în alcov. Beta mă iubi, din acel moment, exclusiv pe mine, și cu o nepăsare de primejdie și cu o franchețe care constituie, în societatea organizată și păzită de lege și judecător, cavalerismul și vitejia femeii cu adevărat îndrăgostită.

Ea suia în apartamentul meu la orele cele mai nepotrivite, ca o panteră, flămîndă de cîteva ori pe zi, și aducea întodeauna în sacul ei de mînă, cu oglindă și creioane de buze și de sprîncene, un nimic naiv și ridicul, argumentînd că este făcut de mîinile ei, cu sentimentul de religiozitate al călugăriței convinse, care, oferind un mir, afirmă că a fost sfințit.

— Tu ești visul meu realizat, spunea Beta, transportată de ideea selecțiunii și mîndră în acelaș timp că a colaborat la realizarea mea. Simt lîngă tine ca un zefir de primăvară. Pentru o mîngîiere a ta, îmi dau toată viața ! suspina Beta cu un accent literar însă sincer. Tremur de teama că o să te pierd, îngîna Beta, scoțînd din geantă o cămașă de păpușă, o pernă mică de forma pisicii, pentru înfipt ace cu gămălie, o batistă de cinci centimetri pătrați sau o floare tăiată în mătase.

Adeseori, Beta recita din Lamartine sau căuta fraze personale despre clarul de lună din balcon, despre Alpii ridicați cu vîrfurile la ceruri, peste Léman, ca ugerii cu sfîrcuri multe ale unei lupoaice apocaliptice, răsturnată

subt mîngîierea spinoasă a stelelor albe. Ea îmi atribuia puteri care mă intimidau, îmi rezerva calificativele zeilor înspăimîntătoare, se tăvălea cu rugăciuni de sclavă pe covoare, se apropia de mine în genunchi, îmi săruta mîinile păroase, se despletea peste mine şi gura ei rece şi frumoasă ca o piersică despicată, cu sîmburele de sînge, măcelărea stăruitoare şi damnată rezistenţele mele, ca o fiară albă.

Cînd se ivea timpul să se întoarcă, o imensă teroare se pogora în mădularile mele. Beta începuse să mă sperie ca un păianjen şi să mă alunge ca un miros puturos. Pe măsură ce buzele ei dulci se făceau mai şoptitoare, pe măsură ce mîngîierile i se vădeau mai dibace şi palmele ei puneau în vibrare mai potrivit strunele viorii mele, pe măsură ce o doream mai mult, frămîntată, gemută, mistuită şi bolnavă de semuitoarea agonie, necazul meu se ridica mai sus şi ameninţa mai tare fulgerul mîniilor mele acumulate.

Transportat prin poeme, poemele mă scîrbiră. Tîrît prin cărţi, cărţile mă dezgustară. Nu mai putui suferi glicinele, florile, detestai Alpii şi Lémanul, evitam luna, ocoleam umbra, şi în odaia mea auzeam sunete de lanţuri. Poeţii nu au scris aşa cum au simţit. Viaţa trebuie desfigurată şi conruptă, şi adevărul plat şi elementar trebuieşte dislocat şi falsificat, ca să existe.

Într-o seară, Beta se plînse :

— Nu ştiu de ce toată lumea se fereşte de mine. Mă silesc să mulţumesc pe fiecare. Nu jignesc pe nimeni. Duc mîna să mîngîi o suferinţă, şi suferinţa îmi ia mîna şi mi-o aruncă. Unica mea fericire este că mă iubeşti tu, tu eşti fericirea mea fără umbră. Sufletul tău e delicat şi atent. Ce-mi pasă la urma urmelor de toţi ceilalţi : vino, vino, vino să te sărut !

Mă dusei şi fui sărutat, asfixiat. Şi pecînd Beta îşi culegea răzbunările şi satisfacţiile din insul meu, fără o pauză şi fără un răgaz, în mine se dezbătea problema sincerităţii în iubire şi se juca tragedia carităţii necesare.

Beta zise :

— Eşti al meu pentru todeauna şi definitiv.

Şi tocmai atunci reflexiunea hotărîse : «Tîmpitule ! fă tot ce poţi şi scapă !».

Şi noul angajament al Betei, «pentru todeauna», înfiorîndu-mă, angaja răspunderea mea încă o dată,

şi mi-era groază de durerile nevinovate, de un dezastru moral, funest femeilor iubite. O sărutai părinteşte pe frunte, consimţind o prelungire a sacrificiului, şi Beta avu iluzia că o sărută un adorator înnămolit în amor.

Cei care pricep mai mult, mi-am zis, sînt datori să sufere mai mult. Mă voi resemna să rabd : sînt dator. Voi considera-o ca pe o soră adevărată, de care nu mă pot despărţi.

— Dacă ai procedat întodeauna aşa, zise unul dintre prietenii adunaţi la masa cu cafele, dragă doctore, trebuie să ai o grămadă de surori adevărate.

Doctorului nu-i plăcu prea mult calitatea acestui soi de spirit.

— În sfîrşit, cum ai ieşit din încurcătura morală ? întrebă o doamnă de la masă.

— Bărbatul e de fapt un animal ticălos, răspunse doctorul. În mod cu totul reflex, m-am mutat într-o bună zi într-altă localitate, fără să spui nimănuia nimic. S-au împlinit patru ani... Beta a iubit de atunci un ofiţer de marină, un arhitect, un boxeur — şi pe bărbatul ei...

LUPUL DE MARE

Într-o seară am fost oaspeţii unui amic de curînd. Îl cunoscusem într-un varieteu, plătind şampania fetelor şi a invitaţilor, la o masă de cel puţin douăzeci de persoane, la care venea să se aşeze cine voia, se prezinta posesorului mesei, amicul de curînd, ducea o cupă la gură, o golea de două-trei ori, şi dispărea în vîrtejul electric şi muzical, de dansuri şi fum de tutun.

Luasem cu mine pe excelentul meu prieten, filologul, care ţinea să cunoască pe ciudatul personaj.

— Nu ştiu precis ce meserie are, dar ştiu că la vîrsta lui e un om foarte bogat şi, aş zice, foarte puternic. Mi s-a spus că e un mare armator din Galaţi, şi că vapoarele lui cu cereale poartă pavilion recunoscut în Sicilia, la Gibraltar, la Rotterdam şi de-a lungul coastei africane. O să ai plăcerea să cunoşti un tip de voinţă şi energie, unul din acei oameni născuţi pentru comandă, şi creatori.

Intrînd în casa gazdei, făcusem cunoştinţă cu opulenţa lui. Scurt, cu figura pătrată, clădită pe un bust în cub, cu umerii orizontali şi grei, şi flăcău, el îşi anima personalul cu o atitudine de amiral, din care nu era exclus Bonaparte. Bărbia lui, înţepată de colţurile unui guler scrobit sticlos, dispărea într-o combinaţie a plastronului cu cravata şi cu jiletca albă, de stil imperial, iar degetul arătător sta prezent, agăţat într-un interval de nasturi. Mi se pare chiar că pe tabacherea lui am distins litera N., caracteristică, a Corsicanului, într-o ghirlandă de atribute.

După un ospăţ, la care au defilat cărnurile complex carminate şi aurite de un cuptor savant, curcile cu pulpele indecent întoarse pe umeri, purceii rumeni, prăjiţi într-o poziţie intimidată, pe un pat de legume debitate în culori, în fire ca de lînă şi în gogoloaie ca de dantelă, s-au aprins ţigările, şi convorbirile s-au grupat. Vocea sonoră, de bas, a bogatului amfitrion domina, cum se şi cuvenea, dialogurile toate. Prietenul meu voia să determine oarecum profesiunea exactă a unui om care îşi permitea, pe vremuri de mare criză, ospeţe scumpe şi havane autentice pentru toţi invitaţii lui, filologia, cu toate că studiată adînc, dovedindu-se incapabilă să procure unui învăţat, cum era prietenul, măcar siguranţa repetată a ceştii matinale cu ciocolată.

— Se pare că afacerile merg destul de bine, insinuă filologul, cu imaginea în ochi a unui port populat cu catarge.

— Nu aş putea să mă plîng, răspunse amfitrionul, frîngînd scrumul havanei pe marginea licăritoare a unui vas de alamă.

— În general, *celelalte* întreprinderi se aude că merg destul de greu. Dar cine mai înţelege ceva ? Eu cred că există un gen bancar şi comercial de a se plînge omul de afaceri şi atunci cînd îi merge mulţumitor.

— Cred că se exagerează, zise amfitrionul ; de altfel, la mine am avut un sezon remarcabil de gripă.

Filologul îşi încrucişă privirea cu privirea mea.

— Probabil că şi crizele sînt de sezon, reluă filologul, analitic.

— Toamna şi ceaţa sînt cei mai favorabili agenţi, zise armatorul. Îndată ce iese soarele şi se iveşte vara, nu mai e mult de făcut...

Nu înţelegeam nimic din această răsturnare a noţiunilor noastre de navigaţie.

— Crezi că-i armator? m-a întrebat prietenul filolog.

— Vorbeşte ca un medic, îi răspunsei. A zis «gripă». Dacă nu o fi şi ăsta un termen maritim.

— Dar «soarele» şi «vara»? La întoarcere am să-l iau altfel, mai concret, zise filologul, care se pregătea să iasă. Poţi să-mi spui situaţia locului de care am trebuinţă?...

— Ieşi în curte, îi răspunsei. Văd că toţi invitaţii ies în curte şi o apucă la stînga, către fund.

Filologul, grăbit de o nevoie, care de obicei în versificare se ascunde, ieşi în curte. Era pe la două după miezul nopţii şi întuneric beznă. În fundul curţii el se lovi de cîteva trăsuri cu vîrfurile înnalte, şterse de întuneric. I se păru poate curios, dar trecu printre ele cu gîndul la îndelungatele călătorii pe mările albastre. Se duse şi mai în fund, atras de paloarea luminată a unui geam, care indica, poate, locul căutat. Însă deschise din greşeală o uşă în dreapta, de sală vastă. Luminişul geamului făcu descifrabil conţinutul încăperii. Pardoseala era acoperită de cîteva rînduri de coşciuge. Filologului îi trecu nevoia numaidecît şi trînti uşa, dîndu-se de-a-ndaratele înnapoi. Uimirea îi fu atît de mare şi obiectul ei atît de neprevăzut, încît îl părăsiră puterile de a se mai strecura printre roţile trăsurilor, care, evident, nu puteau să fie decît nişte dricuri. Subţiat pînă la şira spinării, strîngîndu-şi pîntecul şi respirîndu-şi-l, ca să încapă, el nu-şi iuţi pasul, pînă ce nu izbuti să iasă. Prin geamul de galantar al unei trăsuri, zări, indistinct, opt chivăre de cioclu cu panaş, suprapuse piramidal.

— Eu o să plec! îmi şopti prietenul, venind să-şi ia pălăria, galben şi alb ca un părete. Tu mai rămîi?

Şi apropiindu-se detot de urechea mea, şopti dezamăgit:

— Am aflat... E dricar.

VADUL MUIERILOR

La noi în munţi, s-a petrecut odinioară un fenomen de singularizare, pe care, pretutindeni şi constant, natura îl combate şi-l stăpîneşte. Într-adevăr, decînd se pome-

nește, numărul bărbaților și al femeilor este aproape întodeauna egal, și această ciudată balanță, pe care știința nici nu o explică, nici nu o cuprinde în tabela problemelor cercetate, ca o sumedenie de alte probleme, atît de însemnate, însă nici măcar formulate de inteligența totuș considerabilă, științifică, — echilibrul vertical al omului viu, natura creierului, situația topografică a creierului față de corp, căldura celulei vii etc., etc., — se menține proporțional cu densitatea locuitorilor unui punct social examinat. Familia, coliba, satul, orașul dau peste tot locul raporturi armonice de număr între sexe.

Din criptele faraonilor s-au scos boabe de grîu, care, după trei mii de ani, își mai păstrau intactă puterea germinativă, — și miracolul acestei mistice rezistențe, semnalat fără emoții și înregistrat cu suficiență, nu a scandalizat criteriile oamenilor de știință, impermeabili la seria lucrurilor extraordinare. Omul de știință are ceva comun cu autorul de piese de teatru și de romane, interesîndu-l îndeosebi subiectele finite, construcțiile terminate, tot ce se resoarbe în trecut, și evitînd chestiunile care, confundate cu clipa și cu actualitatea, prezintă exterior linia dimensiunilor eternității.

Fenomenul petrecut în munții noștri era că toți copiii născuți în ultimii cincizeci de ani se găseau a fi fetițe și fete exclusiv, ca într-o mînăstire de maici, în care cîntărețele de strană, bătrîne și mustăcioase, trăiesc alături cu virginele pubere și cu surorile începătoare, naive, mici și zulufate ca niște păpuși. Bărbații care mai rămîneau erau niște moșnegi, buni pentru Academie sau borcane cu spirt, desfigurați de vîrstă, zgîrciți din spinări, inexpresivi ca interiorul găocilor de coajă de nucă, întorși de viață la conturul bălăngănit și deznodat al maimuței strămoșești.

Plugurile bucăților noastre de pămînt, scoborîte, pînă la șes, erau purtate flăcăiește de fete bălane. Fetele doborau fînul, cosit cu brațele goale pînă la piept, și tot ele clădeau clăile de trifoi și spinările de dromaderi ale carelor încărcate. Săcurea lovea pădurea cu mîna trandafirie a copilelor. Și în toate muncile grele, ale stîncii, ale rîului și ale pădurii, tresăreau sînii cu bobocul negricios al Ioanelor noastre.

Fuse apa de vină, aerul, că bărbații munților noștri se stîrpiseră detot ? Adevărul este că de la un timp încoace se ivise ceva în bătaia soarelui și a vîntului, ceva care dă-

dea oamenilor noştri o vioiciune şi o gingăşie femeiască. Bărbaţii se năşteau din ce în ce mai albicioşi, barba li se ivea cu mare întîrziere, muşchii le rămîneau somnuroşi, ceafa se subţia, vocea se făcea duioasă şi slabă. Cu alte cuvinte, fenomenul s-a iscat lin şi treptat, pînă în ziua cînd, căsătorindu-se primele părechi ale fenomenului caracterizat, soţii s-au descoperit unul altuia, în noaptea nunţii, a fi în totul la fel, cu coapse adînci şi netezimi, şi doritori de o strivire şi de o asfixie, pe care nu avea cine să li le pricinuiască.

Se vorbea în vecinătăţile cele mai depărtate, cu mirare, de Vadul Muierilor, cum fusese muntele nostru poreclit. Un preot trimis la noi, ca să înlocuiască pe preotul decedat, a trebuit să plece a treia zi după instalare, izgonit de propria lui nălucire. Neavînd de cine să se ascundă, fetele umblau pe trei sferturi goale, călărind caii şi boii de acasă la cîmp şi scăldîndu-se în lumina apelor din dreptul bisericii, cîteva sute laolaltă.

Lipsit de cetăţeni la care să se răstească, prefectul a trebuit să-şi retragă autorităţile în oraşul din cîmpie. Mai bine de patruzeci de ani, Vadul Muierilor nu dedese armatei niciun recrut, şi delegaţii care veniseră să se încredinţeze de realitate, găsindu-se împresuraţi într-un pîlc de cîteva mii de fete, pecît de grave pe-atît de frumoase, fură siliţi să iasă din munţi, terorizaţi de un sentiment de stupefacţie respectuoasă. Un farmec neînţeles înconjura munţii unde munceau fecioarele, şi drumurile ce treceau prin cătunele lor curate fuseră din ce în ce mai ocolite, ca aparţinînd unei regiuni încîntătoare însă blestemate.

La izbucnirea războiului, Vadul Muierilor se întindea pe unsprezece munţi. Inamicul apăsînd fruntaria cu àripa lui greoaie, se ivi cu tunuri şi mitraliere, pe platou, într-o duminică după-amiază, cînd fetele se adunaseră din toate văile, ca să joace. Ele dansau în hore tumultuoase, goale, înfăşurate în peşchire lungi de borangic şi in, la cîntecul cu vocea şi fluierul al fetelor bătrîne. Inamicul fu înspăimîntat, ca şi cum àripa lui nimerise în mijlocul furtunilor basmului, şi, val-vîrtej, o rupse de-a fuga, pe coastele munţilor înnapoi. Însă, el voi să se dumirească şi trimise solie cincisprezece călăreţi care să întrebe dacă visul este adevărat. Solia nu se mai întoarse. O nouă solie avu aceeaş soartă. Patru solii se înnecară astfel în necunoscut. Atunci, un comandant se hotărî să curme taina şi apucă spre Va-

dul Muierilor cu un regiment. Ce-a devenit regimentul, nu s-a mai știut : el s-a pierdut cu general cu tot, cu arme, cu care, cu muniții. Porunci aspre fură publicate în toate armatele inamice, ca niciun oștean să nu se mai apropie de locurile vrăjite.

Noaptea, de multe ori, iscoadele trimise în recunoaștere, din ambele tabere beligerante, erau împresurate, în cîte o pădure, de femei, dezarmate și capturate. Cîte un soldat însetoșat, răzleț de trupă, descăleca la un izvor să bea. El era prins de femei și făcut prizonier. Peste zece mii de oameni, din felurite armate, fuseseră înscriși în comunicatul oficial la rubrica misterioasă a celor «dispăruți».

Întîmplarea a făcut să trec, după zece ani de la război, acum cîteva zile, prin Vadul Muierilor, cu automobilul, și îmi lipsea apa din radiator. Rătăcisem. Era o noapte de argint, motorul mi se oprise, înfierbîntat peste măsură. Ca o gaură de aur în podul cerului, strălucea luceafărul cel mare. Un viscol de albituri îmi atrase privirea către o pajiște închisă, încercuită de suliți de pădure. Jucau femeile împînzite în năframă.

— Ei, camarade ! strigai către un om cu cască de fier. Îmi trebuie o găleată de apă la radiator. Ce cauți aici ?

— Sînt prizonier, răspunse omul. Vorbește mai încet.

— Te-ai îmbătat, îi șoptii omului cu cască. Faci pe prizonierul, după zece ani de la război.

— Șșșt ! Sîntem la Vadul Muierilor zece mii de prizonieri.

— O ! atunci e senzațional. Hai să punem încet apă în radiator și vino cu mine. Te iau cu mașina și facem în presă un tărăboi nemaipomenit. Ai note din captivitate ?

— Zece volume, răspunse omul cu cască.

Dar pesemne că era într-adevăr o vrajă. Nici nu apucasem să facem al treilea kilometru, că ne vedem înconjurați, luați pe sus și duși într-un harem... de bărbați. Erau cîteva mii de inși într-o sală vastă, cu băi de alabastru, cu parfume și încîntări, și deasupra fiecărui bărbat, întins pe blănuri și mătăsuri, muncea o ființă albă un masaj ritmic și curios.

— Dați-mi pușca ! strigai urmăritorilor mei. Vreau să fac un adevărat carnaj.

— Pușca dumitale e demagnetizată, îmi șopti o fecioară, care-și lustruia unghiile picioarelor cu un deget de mînușă.

— Cum demagnetizată, domnişoară ?

— Prin raza diabolică, un produs imponderabil al Vadului nostru.

Un vaiet uriaş zguduia păreţii de marmură ai haremului masculin.

— Ce aud ? întreb îngrozit.

— E vaietul masajului izbutit. Prizonierii gem de bucurie.

— Daţi-mi un condei să scriu ce văd şi ce aud. E revoltător.

— Linişteşte-te, tinere, îmi şopti un animal foarte simpatic, cu sprîncenile cărămizii. N-avem cerneală.

— Dar nu mai sînt nici atît de tînăr, şoptii atunci, cu o vagă speranţă.

— O să vedem imediat...

«PROPIETARUL»

Ţi-am mai spus de cîteva ori, să înţelegi în ce consistă «metodele mele». Îţi voi da şi exemple mai documentate. După ce-mi aleg, în limbajul spiritist, subiectul, omul potrivit cu doctrina şi cu procedura, mă ţin de el pînă la rezultat.

Şedeam în tinereţe pe-o sală lungă, într-o pensiune. Plătindu-mi chiria, după cîteva luni de găzduire în casa lui, propietarul, un fost birtaş îmbogăţit, adăoga după fiece mensualitate un spor nejustificat. Informîndu-mă la vecini, am aflat că sporul devenise o măsură unanimă. Adunat de la treizeci şi doi de locatari, timp de douăsprezece luni pe an, el se cifra cu un beneficiu suplimentar important. Refuzul plăţii atrăgea mutarea, harababura bagajelor şi cheltuieli şi mai mari. Iată un om, mi-am zis, făcut pentru metodele mele.

Am hotărît o zi în care am început să-mi înfăşur victima într-o reţea de fatalităţi şi semitonuri de evenimente. Am însemnat pe calendar programul pe zile al acţiunii mele şi mi l-am asimilat în detaliu. Primele zile au fost consacrate biletelor prevestitoare de nenorociri şi obscurităţilor profetice : pe bucăţi de hîrtie galbenă creionam o sentinţă, îndoiam biletul în patru şi-l strecuram în locurile pe unde aveau să treacă proprietarul şi familia lui.

«Orice ai face, tot vei muri : moartea vine azi sau vine mîine, vine negreşit.»

Nimic nu impresionează pe un om care trăieşte bine şi îşi are, cum se zice în termeni umflaţi şi derizorii, viaţa asigurată, ca evocarea morţii. Restauratorii şi mai ales proprietarii şi-au fabricat iluzia că sînt eterni şi că pe veci ei vor da zeamă lungă clienţilor, apartamente şi ascensor. Majoritatea biletelor mele începeau cu substantivul *moarte*, şi am tratat moartea în vreo şaizeci de bilete, care au fost găsite subt farfurie sau şervet, în plapumă şi chiar în portofel.

«Plin am fost întodeauna, dar moartea mă va goli.»

A fost de ajuns o lună de zile de asemenea campanie, ca propietarul şi familia lui să devie din ce în ce mai taciturni. Bărbatul începuse să se radă mai rar, ieşea cu umbrelă şi galoşi pe timp frumos, cravata îi atîrna deranjată. Chemînd moartea zilnic, ea se deprinde să vie.

Paralel cu biletele, am întreprins o iniţiativă de infectare. Cunoşteam un cehoslovac care vrăjea gîndacii, şi un polonez care pleca dintr-o casă cu toţi şoarecii şi şobolanii după el. Erau amîndoi foarte reputaţi. Cel dintîi mi-a adus într-o duminică în apartament 478.000 de şvabi, libărci şi alte soiuri de gîngănii făcute pentru scîrbirea omului de viaţă. Fiecare gîndac dînd naştere la cîte o mie de tineri, într-o săptămînă poporul gîngăniilor se înmulţi extraordinar. Locatarii i-au mîncat în bucate şi i-au băut în pahar. Noaptea, gîndacii erau surprinşi pipăind în atingeri fine pleoapele închise şi mîncînd molecule şi atomi de gălbenuş de ouă din colţul gurii celor adormiţi. S-au încuibat în obiectele cu găuri şi tub, în ţigaret.

Şoarecii s-au răspîndit repede, ca nişte noi pasageri, prin toate camerile pensiunii, găsind locuri şi intervale de păreţi destule, pentru o locuinţă provizorie. Mai greu de plasat au fost şobolanii, care s-au refugiat de-a dreptul în aşternuturi şi încălţăminte. Un locatar, puind paltonul, a dat în buzunarul cu mînuşile de o familie completă de chiţcani. Intram în odăile funcţionarelor duse la lucru şi întorceam portretele din păreţi, strîmbîndu-le puţin. Periile de dinţi le inversam în pahare. Puneam foarfecile în locul călimării şi călimara pe dulapul de haine. Luam scaunele şi le aşezam la fereastră. În patul unei profesoare de limba engleză m-am culcat să-l răvăşesc, şi pe masa de noapte am transportat o scrumieră plină cu mucuri,

dintr-altă odaie. La întoarcerea acasă a profesoarei, a fost un convoi al tuturor locatarilor chemaţi să asiste. Un boxeur a căutat pe subt pat şi în dosuri presupuse, cu revolverul încărcat. Am pus pălării de la nr. 30 la nr. 5 şi, amestecînd umbrèle şi haine, desperechiam pantofi şi-i împărechiam cu ghete despărechiate, dintr-alte odăi. Cu un magnet plimbîndu-l pe sticla cadranelor, am stricat odată o grămadă de ceasornice de buzunar. Am tăiat, într-altă zi, cu o lamă de brici, toate atîrnătoarele de la ceafă ale paltoanelor din vestibul. Am pus sacîz la vreo zece balamale de uşi, care au ţipat cîteva zile şi nopţi. Am strămutat cheile de la uşi. Am schimbat sunetul soneriei, strîngînd clopoţelul pe pivot, iar într-o noapte cu lună am ieşit în balconul meu, învăluit într-un cearşaf şi urcat pe un scaun. Am auzit zeci de ţipete şi de fugi din balcoane în odăi.

După două luni, pensiunea mai avea doi locatari, pe mine şi pe un farmacist, asociat la aplicarea metodelor mele. Toţi chiriaşii plecaseră, şi propietarul renunţa la sporurile lui definitiv. Rămaşi singuri, la aplicarea integrală a programului meu nu se mai opunea nimic. Am înfundat toate robinetele şi canalurile, şi coşurile de fum au fost încărcate cu lemnele destinate să fie arse. Pe povîrnişul mansardei, din două în două minute, lăsam să se rostogolească pietricele aduse într-o pungă ; ele nu puteau să cadă decît din stele, ca o cenuşă de metal.

Mutîndu-mă în cele din urmă, pe motivul că am locuit prea multă vreme într-o casă blestemată, propietarul a scăzut tariful, fără să mai îmbie pe nimeni. Apoi, a pornit expediţia prin poştă de cutii goale şi de cărţi poştale nescrise şi numai adresate, care a durat trei luni. Ultimul ambalaj trimis la domiciliu a fost o ladă mare de automobil, în care se găsea un coşciug şi în coşciug o perucă. În sfîrşit, am determinat o zîzanie completă între soţi prin trimiteri de flori şi cutii cu bomboane. Împăcarea soţilor se făcea mîncînd bomboanele împreună pînă la fund, unde se aflau tipărite două capete de mort, leit-motivul întregii campanii. Prin tertipuri şi calomnii manuscrise, am creat o opinie publică de adversitate în cartier, manifestată în mai multe rînduri prin aglomerări dinaintea «casei cu strigoi». Lada cu coşciugul, care nu putea să încapă pe poartă, a staţionat o zi pe trotuar, şi, trebuind să fie des-

făcută, ca să intre, s-a descoperit coşciugul dinaintea unui public de oameni revoltaţi.

Propietarii rezistînd din pricina dragostei lor pentru viaţă, am făcut să se oprească şi să staţioneze dinaintea imobilului un dric împodobit, cu cai panaşaţi şi îmbrăcaţi în mantale negre, cu ţigheluri de argint. Dricarii s-au uitat un ceas la faţadă şi la numărul casei. Rezultatul a fost matematic exact : propietarii s-au spînzurat, soţul în vestibul şi soţia în camera de baie.

Metodele mele au provocat şi au întreţinut, în cazul relatat, teroarea şi spaima de inexplicabil. Această stare morală poate fi obţinută de altfel şi prin mijloace mai simple...

INTERCALĂRILE

Ar putea să pară o povestire în genul fantastic, cu mai multă intenţie de humor şi cu mai puţină realizare, şi totuş e un lucru petrecut într-adevăr.

Ai cunoscut desigur, spune povestitorul, mai multe părechi de oameni asemănători, la figură şi culoare. Nu vreau să repet constatarea banală că oridecîteori te întîlneşti pe stradă cu un individ care îţi aduce aminte pe altul, peste cîteva zeci de metri îl întîlneşti şi pe acesta. Problema are complicaţii : s-ar putea ca asemănarea să fie iluzorie şi să constituie numai traducerea instantanee a gîndului celui ce se apropie, sau mai bine zis concretizarea plastică fugitivă a scînteii, scăpărată inconştient la atingerea, pe cale de a se produce, a două simpatii... Dar, explicabil sau nu, fenomenul este, cum zisei, destul de curent.

Vreau să-ţi fixez luarea-aminte asupra unui alt fenomen, poate că mai rar. El merită o indicaţie, căci de analizat nu mă încumet să cred că voi putea să-l analizez, spuse doctorul psihiatru, cu care stam de vorbă la o ţigare. Ai încercat vreodată sentimentul ciudat al intercalării sau, mai precis, al suprapunerii pînă la confuzie a două figuri asemănătoare ? Se pare că fiecare figură are întodeauna două ediţii, care se pot pînă la un punct substitui. Defectul de contur e neglijabil, ca la tirajele în două culori ale unui acelaş clişeu. Defectul e al maşinii de tipar.

Aveam doi prieteni de aceeaş factură şi mai ales de acelaş colorit. Ochii lor albaştri erau identici, cu toate că linia căutăturii se deosibea, şi mustaţa lor, deopotrivă de scurtă, bătea în aceeaş nuanţă de galben, cu toate că gura şi zîmbetul dădeau fiecăruia o expresie diferită. Nu-l văzusem, pe unul din ei, de cîteva zile. Era inginer şi studiam tocmai cu el construcţia unui accesoriu util, la pompa mea de apă din grădină, în vederea unui randament mai îmbelşugat. Şi dispăruse subit. Cam aventurier şi cam stricat de felul lui, fugise probabil pentru o săptămînă de miere sălbatecă, pe undeva, prin provincie, lăsîndu-şi familia dezolată şi treburile baltă.

Aflînd de această lovitură de fantezie, m-am dus să iau informaţii asupra detaliilor dispariţiei şi să-i consolez soţia. Doamna se pregătea să vie din apartament, şi am găsit, aşteptînd-o, pe dublul inginerului, tot un inginer şi el, cu aceiaşi ochi albaştri şi cu aceeaş mustaţă ca tutunul. Intercalarea a fost imediată. L-am luat pe vizitator drept celălalt şi l-am întrebat : «Unde ai fost ? Se poate să pleci aşa, fără să spui nimic ?» Şi am vorbit cu el ca şi cum era dispărutul, şi vizitatorul a suportat, fără să răspundă, gafa şi lecţia mea de morală. Dar, cînd şi-a scos batista, de-abia atunci mi-am dat seama că era altul. Originalul şi-o trăgea altfel din buzunarul de la piept.

«Sapristi ! mi-am zis pe franţuzeşte. Tare sînt idiot. Ce-o fi gîndind acest om despre mine ?»

După aceea, m-am silit toată ziua să-mi aduc aminte figura celuilalt, a dispărutului. N-a mai fost cu putinţă : modelul era acoperit de copia lui, ca să zic aşa. Mă luptam să-l evoc în deşert. Poate n-ai să mă crezi. Dintrodată, figura căutată mi-a revenit întreagă şi clară. M-am mai dus prin odaie, şi iarăş revenea cealaltă. M-am mai întors, şi se desluşea prima ediţie. Fiindcă sînt profesionalmente cutreierat de asemenea probleme, m-am întrebat : «Ce-i asta ?».

Ştii ce am descoperit ? Că cele două aspecte ale aceleiaş asemănări variau după scaunul în care stam. La păretele nord al odăii se menţinea imaginea celui de al doilea. La păretele sud reapărea dispărutul. Cînd treceam prin axul camerei mele de lucru, începea să piară o imagine şi să se desluşească imaginea opusă.

Dumneata ai priceput ceva ? Eu n-am ajuns să pricep.

O VOCE DIN CER

Vecinul meu de cameră, Hialmar, era chinuit de o suferință a golului necunoscută lui Pascal. El aștepta toată ziua și toată noaptea o scrisoare ce nu-i mai sosea. De scrisoarea ce nu-i mai sosea de zece ani, trebuia să atîrne un cataclism, în ordinea fizică, socială sau sufletească. Necunoscut era și acela care trebuia să-i trimită scrisoarea, necunoscut era și conținutul scrisorii, necunoscut era și timpul de sosire, necunoscută era și așteptarea. Poate că scrisoarea nici nu i-a fost pusă la poștă, poate că nici nu i-a fost scrisă și poate că nici nu se născuse omul sau îngerul hotărît să mînjească un plic alb cu pana, desinînd literile gotice ale numelui vecinului meu romantic. Poate că niciodată, nici nu va sosi scrisoarea.

Hialmar simțise însă că undeva, la cineva, a încolțit gîndul să-i facă o scrisoare. Sînt înrudiri în spațiu, și conștiințe somnolente se trezesc. Nemotivat, plimbîndu-se pe un bulevard și frămîntînd o țigare, un domn cu mînușile albe dă fuga acasă, își îndoapă repede un geamantan și pleacă în Africa, unde îl calcă o locomotivă. Sau se căsătorește acolo. Sau se întoarce fără să i se fi întîmplat nimic, dacă bunăoară sosirea lui nu a coincis cu evenimentul care pornise să se încrucișeze cu el. Iepurele cunoaște vultùrul fără să-l știe, prin presentiment, iar grîul așteaptă ploaia încă dinainte de-a fi crăpat nucleul. Valuri de umbre colindă lumea ca drumurile norii de praf. Grădinarul infinitului orb umblă șchiopătînd, cu stropitoarea plină de ceață, și umezește recoltele făgăduite umbrei de către întuneric.

Așteptarea l-a făcut pe Hialmar bănuitor. Poate că scrisoarea îi fusese încă demult expediată și furată sau pierdută, și poate că evenimentul care trebuia să-i răstoarne cumpăna vieții s-a învechit înnainte de a se fi compus activ. Unde ar fi putut rămînea scrisoarea ? Lipită de fundul lăzilor de fier al vagoanelor poștale, intercalată în intervalul dintre două scînduri sau distribuită din greșeală cuiva care nu avea ce face cu ea. Ca să o găsească, Hialmar s-a introdus prin fraudă în camerele hotelului și a fost de cîteva ori prins.

— Caut o scrisoare rătăcită, se scuza Hialmar.

— Acest domn caută o scrisoare, care trebuia să-i so-

sească de zece ani, răspundea portarul, locatarilor speriaţi de prezenţa unui străin în proprietatea lor.

— Prin urmare, dumneata îmi provoci dezordinea asta în hîrtii ? Stăi, nu fugi ! am strigat într-o seară, găsindu-l adîncit în manuscrisele mele, pe scaunul mesei de lucru. Dă socoteală ! Răspunde-mi mai întîi, cine ţi-a spus dumitale că ai să primeşti o scrisoare fără scop, de la un om fără nume şi într-un timp fără termen ? Faci dumneata parte din numărul tăgăduit al acelor oameni care pot gîndi tot şi face tot ? Eşti un iniţiat, un profet ? Vezi schema abstractă a faptelor ce se vor întîmpla exact după ele, încă din momentul cînd elementele nici nu s-au deplasat ca să se grupeze ? Atunci dumneata poţi opri soarele, poţi vindeca bolnavii şi poţi învia morţii...

— Sensul, răspunse Hialmar, este difuz în lucruri, topit în balta evenimentelor, ca o bucată de zahăr ; o guşti şi zici : e dulce. Ascult dedesubtul pietrelor şi la rădăcina copacilor. Cineva vorbeşte. O şoaptă de metal, parcă ar număra în palmă cuvinte şi princìpii ; un zgomot de nuiele, parcă ar rupe trandafiri şi trestii, — şi un miros de fum : se pîrlesc frunzele care s-au atins de stele...

Îmi dădui seama că am de-a face cu un subiectiv, şi, ca să-i curm suferinţa, am scris unui prieten din Teheran să copieze Apocalipsul şi să i-l trimită în plic, recomandat, ca o scrisoare ; ceea ce se şi făcu în puţine săptămîni. Vecinul meu era doctor în chimie şi lucra într-un laborator de sinteză.

Apocalipsa sosi la destinaţie în timpul unei absenţe din oraş. Plecasem în munţi cu cîţiva botanişti, să căutăm floarea morţilor singuratecă, revelată într-o însemnare a lui Linné. La întoarcere, camera vecinului meu era închiriată. Vecinul se mutase şi nu l-am mai văzut.

Într-altă călătorie, am trecut prin Rotterdam.

Pe strada povîrnită a ducilor d'Orange, Hialmar suia panta către castel. Era în cămaşă, pînă la curea, şi cu mînecile sumese. Împingea cu braţele un căruţ cu cornuri şi franzele de argint. L-am strigat : «Hialmar ! Hialmar !»

El nici nu întoarse capul, şi-l urmării cu ochii pînă ce dispăru sus, printre ciprii plantaţi pe patru rînduri, ca un gropar ce-şi duce propria lui crisalidă, într-o roabă, la cimitir.

Nu-l mai chema cu numele lui.

MAESTRUL PACIFIST

Cred că mă găseam la Berlin. Uneori mă îndoiesc că aş fi fost la Berlin, dar desigur trebuie să mă înşel de vreme ce de data asta mi se pare că mă găsesc într-adevăr acolo.

În faţa berăriei, văzui pe Maestrul contemplînd sau făcînd critica disproporţiei dintre halba zugrăvită şi halbele servite. Cum nu eram însă încredinţat cu totul că aveam dinaintea ochilor mei pe chiar Marele Maestru, mă oprii la cîţiva paşi, ca să-l studiez. Era el ! L-am recunoscut după un fel special al lui de-a fi, care consistă cînd în a se rade, cînd în a purta barbişon. Lipsa evenimentelor, într-adevăr, îl supără de aproape şaizeci de ani, şi Maestrul se simţea adus să le provoace artificial şi să le creeze. Un fost preşedinte al Statelor Unite, temperat de legalitate, nu s-a dus odată în Africa să vîneze tigri şi să vadă sînge ?

Vremea te sugrumă şi-ţi zice : «Rade-te». Apoi, îţi zice : «Nu te mai rade, lasă-ţi barbă».

Dar mai e nevoie de-a te construi în raport cu idealul pentru care te pregăteşti, neştiind precis dacă trebuie să debutezi cu mustăţi ori făr' dă, cu chică ori cu chelie. Detaliile micşorează sau întăresc valoarea, ca accentele de pe vocale, iar oamenii destinaţi să joace rolul undelemnului în societate au trebuinţă de cîte zece semne pe-o literă sufletească.

Cu totul dimpotrivă se petrece cu numele autorilor de acte şi monumente : dominarea vocalelor fără accent este decisivă în perpetuarea gloriei lor. În toate limbile numele Mîntuitorului nostru Iisus sună vocalic, ca un metal cristalin ; poate că numai la negri muzicalitatea lui să devie înnodată şi guturală, — şi este drept : celebritatea printre neamurile colorate a celei de-a Doua Persoane din Troiţă, are o trecere destul de redusă. Dar gîndeşte la bătrînul Icar, ale căruia pene şi àripi sînt de-o actualitate atît de recentă azi. S-ar mai fi bucurat el de o durată lungă în buna opinie publică, dacă nu s-ar fi chemat Icar ? O uşoară întunecare a numelui cancelarului Bismarck, şi Băsmîrck ar fi intrat pe o ureche a imortalităţii şi ar fi ieşit pe alta. Chemaţi-vă întotdeauna cu nume sonore, dacă vreţi să vă primească posteritatea în saloanele ei cu gră-

dini interioare, ca pe niște reputații spălate și cu părul frizat.

— Vă salut respectuos, Maestre, zisei, la Berlin, Marelui Diplomat, încremenind în salutul militar.

Maestrul mă privește lung, ca un șef de orchestră, a căruia baghetă i s-a încurcat în păr. Fără să pierd vremea în reflecțiile inutile, către care sînt irezistibil atras, propun:

— Ce *luați*, Maestre ?

Cu alte cuvinte : Ce lichid care se plătește ați dori să gustați la această oră matinală ? — și însoțesc întrebarea cu gestul «am parale», în buzunarul jiletcii, frămîntînd pfennigi.

Maestrul nu răspunde, însă cască gura ; vreau să zic că și-a căscat gura îndată după întrebare. O repet : el repetă. A treia oară scoate și limba. Avea dreptate : nu mai putea să ia nimic : pe mijlocul limbii sticlea o bomboană englezească verde, cu mentol și eucaliptus. Maestrul se afla în ora de higienă gimnastică a respirației.

— Ce timp frumos, Maestre ! Demult n-am mai văzut o zi ca asta.

Maestrul răspunde :

— Adevăr zic vouă, va veni vremea cînd nici în muntele ăsta, nici în cel de peste drum nu vă veți mai ruga...

Această frază imitată din Scripturi, mă lovi drept în stomac, și abia putui articula :

— La München, Maestre, trăznetul a căzut pe un țap, și țapul trăznit a scos un «ach !» ca un german.

— Voi da caprele de-a stînga și oile de-a dreapta, îmi răspunde Maestrul.

Îl întreb dacă a citit libretul operetei *Baiadera* și-mi răspunde injurios la adresa dramaturgilor nordici, pe care îi numește în zeflemea Ibsèn Popèscu și Björnson Dimitroff. Fac aluzii clare la ultimele curente poetice. Scoțînd din buzunar ultima ediție a noului tarif de călători, el îmi recitează toate stațiile dintre Brno și Przmszil (a se citi : Pșemișl).

«Maestrul s-a transformat, îmi zic. Enciclopedica influență a Europei Centrale și arta diplomatică superchintesențială practicată în Palatul Națiunilor, la Geneva, unde activează de cîțiva ani, au schimbat stilul cugetării lui de Stat.»

Se apropia de noi un cîine pudel. Mirosi pe Maestru, se uită la toţi nasturii lui de jos în sus şi, ajungînd cu privirea la ochii Maestrului, care se tot închid şi se deschid, ca nişte nasturi cu cheotori automatice absurde, cîinele se dete înnapoi, i se modifică brusc coada şi făcu «bau !» la Maestru, şi încă o dată «hau !».

— Îl vezi ! zise Maestrul, acest ticălos a fost cîinele meu, şi era de-o indecenţă ofensatoare. Coada lui scurtă sta toată ziua-n sus, ca un deget ce-i crescuse, pînă la falanga a doua, *acolo* : el arăta ceva, şi, cînd mă uitam încotro, nu vedeam nimic. Ceva mai mult : dedesubtul cozii, imediat, purta cu orgoliu un rotogol ca un sigiliu oval, cu nişte cifre zbîrcite. Am căutat să citesc şi n-am izbutit nici cu lupa să descifrez. Printr-un masaj apropiat, am voit să modific atitudinea cozii : imposibil ! De cîte ori îi dădeam drumul din poziţia aplecată, coada sărea înnapoi, ca un resort. Atunci am construit un aparat la ortopedist, după desenul meu. I-am împachetat coada în jos, servindu-mă de un nas de carton cu mustăţi, cum se poartă la bal-mascat, însă cu elasticele tari. Un sistem de curele imobiliza coada pe ciozvîrte, ca nişte cozondroace. Aparatul nu a ţinut mult, a scăpat din elastice, cîinele a dat un urlet, s-a repezit la mine, m-a bruscat şi a fugit la farmacistul din colţ, unde a şi rămas. De-atunci, de cîte ori se întîlneşte cu mine, mă mîrîie şi mă provoacă: ar dori să mă bat cu el.

În tot timpul curioasei lui explicaţii, Maestrul îşi iuţise din ce în ce mersul, şi, ca să-l înţeleg, făcusem ca el. Începuse să fugă, şi fugii pe lîngă el, ca să nu scap niciun cuvînt. În circulaţia noastră forţată, Maestrul sări peste un automobil : neputînd sări şi eu, eu ocolii automobilul. Cîinele se ţinea însă de aproape de fostul lui stăpîn, şi, de cîte ori îi venea bine, îi prindea între două măsele o porţiune de piele.

Ca la cinematograf, mă pomenii la o cotitură de stradă că sîntem urmăriţi de un convoi de vardişti cu cauciucurile scoase şi de alt convoi, de civili.

— Maestre, nu ştiu ce să mă fac ! strigai.

— Cel ce vine după mine, zise el, încălecînd unsprezece butoiaşe cu bere şi trecînd de-a capra dincolo de ele, îşi lasă casă, avere, nevastă şi mă urmează...

Ca să scurtez, în cartierul N. — W al Berlinului furăm împresuraţi şi arestaţi, imobilizaţi şi duşi la balamuc. După

informațiile mele, Maestrul scăpase din ospiciul de boli nervoase, de șapte zile, și medicina legală îl căuta prin Berlin. Fui pus cu el într-o odaie și socotit și eu membru al Ligii Națiunilor și tratat cu injecții. Îți scriu după dușe. Medicul căruia îi demonstrez : «Domnule doctor, nu sînt nebun, vă jur că nu sînt nebum, m-am întîlnit cu Maestrul din întîmplare», rîde. — «Lasă că am mai văzut noi cazul dumitale, afirmă el. Stai aci și vom vedea.»

Știi, dragă nevastă, nu te speria că-ți scriu din balamuc : o să-ți mai scriu și alte observații interesante. Mă supui. Mi-am zis că o cură de nebunie nu poate să facă nimănuia rău, și aș fi chiar de părere să încerci și tu, după ce voi fi fost pus în libertate. Și o să-mi scrii și tu, și amîndoi vom colabora la un roman.

UN ASASIN

Cumplit mă jignește, Domnule Judecător, imitația. Sînt o victimă a spiritului de acuratețe, nu un asasin ordinar, sînt un revoltat și un compensator. Sînt un estet fanatic și-mi fac datoria, consecința principiilor mele bine stabilite, ca un călugăr medieval. Am priveliști intelectuale și certitudini, pe care nu mi le cleatină nimic. Nu cunosc îndoiala.

Și sînt un bărbat, nu un sentimental prin lașitate. Iubesc ceea ce iubesc cu înverșunare, și urăsc integral, ca o fiară. Am o carne sufletească simțitoare ca o carne de sînge, și rănile ce mi se deschid în suflet se măsoară cu adîncimi negrăite și răspund în Dumnezeu, de-a dreptul.

Mă acuzați de șase asasinate. Este drept că nu am săvîrșit mai multe, dar ați intervenit la timp, căci pregăteam încă două. Ciudat în această afacere judiciară este că m-ați descoperit. Prudențele mele au fost atît de bine organizate încît nici sagacitatea celui mai psiholog dintre detectivi nu putea să le pătrundă. Cred că am fost trădat... Alaltăieri noaptea am adormit la masa de joc și am obiceiul să vorbesc în somn. Probabil că m-am destăinuit, fără să știu, tovarășilor mei, niște pensionari venerabili, care m-au trișat adeseori la cărți. Nu tăgăduiți ! m-au denunțat. E și natural ; în patru luni de zile mi-au furat la

club opt sute cincizeci de mii de lei. Ştiţi cum se fură banii la cărţi : cu inocenţă. E-atîta superioară moralitate în tripouri, încît pentru uzul fanţilor care oficiază pe tablouri s-a născocit «datoria de onoare», singura datorie de onoare din toate sistemele de datorii.

Probe sigure nu aţi avea împotriva mea ; singur visul meu v-a pus pe urmele mele : v-am ajutat. Şi dacă nu mă ridic violent în cabinetul de instrucţie şi dacă nu vă trîntesc în creştetul capului scaunul pe care, perfect gentleman, m-aţi poftit să şed, ca pe un inculpat interesant, este iarăş pentru că sînt un estet şi pentru că minciuna îmi şade rău.

Cînd visez mă transform într-un actor de spectacol tragic. Mă scol din patul sau din scaunul în care am adormit şi gesticulez, reconstituind actele însemnate din timpul vieţii, unul cîte unul. În somn părăsesc uneori locuinţa, şi mi s-a întîmplat să adorm la teatru, la cîte o piesă istorică în versuri, tocmai în momentul de apogeu, să plec din stalul meu, adormit, să ies în oraş, să străbat oraşul şi să mă trezesc cu o cafea dinainte, citind ziarul de dimineaţă, într-un local abia deschis.

Aţi încercat să-mi verificaţi mărturisirile din somn prin somnul provocat. Aţi dat greş. Hipnotizorii dumneavoastră de medicină legală nu au putut să mă biruiască, şi pasele lor magnetice s-au distribuit ridicul împrejurul personajului meu hotărît să reziste. Trebuia să nimeriţi o noapte cu lună plină. Luna farmecă pe artişti şi-i cheamă la lumina ei irezistibilă, în spaţiu, ca pe nişte fantome, îi dematerializează, le suprimă echilibrul cerebral, îi atrage sus. Cred că dacă lumina lunii ar rămîne fixată timp de şaizeci de ore deasupra planetei, de un singur emisfer, noi am fi ridicaţi pînă la lună şi s-ar putea vedea, vizibil vedea, întîia oară, în claritatea Tăriei, cum se desfac sufletele de corpuri în vîrful unei biserici. Acum zadarnic aţi încerca experienţa lunii, căci mi-am făcut sugestia să rezist şi acestei încercări.

Încetaţi experienţele, Domnule Judecător. Mă voi mărturisi nesilit şi sper că veţi înţelege. Pe cine am ucis ? Să enumerăm. Am ucis trei femei şi doi indivizi, total : cinci persoane. În lupta mea cu frumosul şi cu adevărul nu se putea să nu-i ucid. Cîteşcinci crimele sînt crime de imitaţie, o categorie care pînă la mine vă era necunoscută.

Crima de imitaţie, — vă rog notaţi, Domnule Grefier, toată depoziţia mea, — este, după regulile superioare ale inteligenţii, cea mai justificată. Ea se adresează, după cum indică enunciul, acelor dintre oamenii cultivaţi care au rămas, în pura lor individualitate, maimuţe, şi pe care limbajul colorat popular îi numeşte papagali. Chiar între maimuţe există tonuri şi grade, căci alături de maimuţa deşteaptă vieţuieşte maimuţa cretină. În inşii pe care i-am ucis, am urmărit şi am pedepsit maimuţa tîmpită şi fudulă. E un gen cu totul dezagreabil.

Prima femeie ucisă a fost ucisă pe stradă. Era o doamnă ca de vreo cincizeci de ani. Nu m-ar fi ofensat gleznele ei groase ca de bivol şi amfora infamă a gambelor ei pîntecoase, dacă doamna nu ar fi purtat laba încălţată în pantofi minusculi cu agrafe licăritoare, şi fusta scurtă subt genunchi. Călcătura ei era ca a fotoliilor cu picioarele depărtate sus şi prevăzute dedesubt cu rotile. Pe un vast abdomen, comprimat, jucau cutele uşoare ale unui romb policrom, juvenil, de mătase, şi un soi de lingură, un ochelar cu coadă de aur. Acolo, dedesubt, se conserva portofoliul cu plăceri infecte ale doamnei. Un întreit grumaz de subt bărbie era cuprins de un şir de dòlmeni de chihlimbar. Ochiul de mistreţ era mînjit cu creioane grase, peste guşile pleoapelor umede de viciu. Gura cu două limbi transversale roşii părea a fi bălăcit în sîngele proaspăt al unui virgin sfîşiat şi morfolit atunci, de colţii de aur ai trivialei matroane, între pubis şi şezut. Am şi eu un băiat frumos, de douăzeci de ani, Domnule Judecător, şi m-am gîndit...

Şi cum credeţi că am procedat ? M-am lăsat în braţele acestui călău femel şi, cu o seringă deghizată, i-am administrat un clistir de *acidum sulfuricum fumans.*

A doua crimă priveşte o profesoară de matematici elementare. Ea imita graţiile căprioarei şi rafinamentele Curţii lui Ludovic. Perversitatea ei originală consista în pasiunea de a curăţi părul din pieptene şi spuma briciului, de a le rotunji ca pilulele şi ca perişoarele şi de-a le gusta, tăvălindu-se pe jos într-un mare tumult de isterie. Am descoperit că perversitatea ei dezgustătoare nu era decît un simulacru, de la început pînă la sfîrşit, jucat cu scopul ca fiinţa-i să pară uimitoare şi nouă. Aţi găsit-o, — nu este-aşa ? — spînzurată de lira lămpii de gaz. Am spînzurat-o eu ! Şi, ca să o aduc la realitate, pe spinarea ei strîm-

bată de scolioză, am făcut socoteala cheltuielilor de peste zi cu *lapis infernalis.*

Pe a treia am strangulat-o cu mîinile furioase, asaltîndu-i beregata, pentru că imita porceşte rostirea guturală pariziană. Conform înclinărilor mele fizico-chimice, am utilizat şi aci un ingredient, boratul de manganez $(BO_3)_2MnH_4$.

Cei doi bărbaţi erau nişte imitaţii de literaţi. Unul imita cu devotament versurile unui poet, pe care îl admirase. Sînt mai multe feluri, vedeţi, de a imita : imitaţia servilă, imitaţia degajată, imitaţia complicată şi imitaţia agresivă. Cadavrul găsit în latrina unde l-am fugărit ca să-l ucid aparţinea speciei a cincea, blajină, blondă, gen creştin primitiv, cu moliciuni extatico-mistice şi cu funingini crepusculare. Imitatorul era, faţă de model, un extract cum ar fi scobitoarea de dinţi de lemn de brad în raport cu bradul rectilin, perpendicular pe munte, din care a fost haşchia jupuită cu lama custurii. Nu l-am suprimat însă, Domnule Jude, fără să-l fi prevenit de mai multe ori că se angajase pe drumul spinos al morţilor de-a surda, fără să-l fi îndemnat să renunţe la o situaţie şi dramatică şi artificială.

În special, în literatură imitaţia bîntuie şi devastează. Bătrînul Gutemberg a comis o faptă cu mult mai gravă decît crimele acuzatului actual, născocind tipografia şi meşteşugul de-a face proştii inteligenţi şi idioţii înfumuraţi şi obraznici. Tipografia dă mijlocul ieftin de-a obţine o atitudine de copist, de-a-ţi asimila un fel, un tic, de-a te altoi cu cineva, fără durere. Dintr-un romancier ies zeci de romancieri, dintr-un autor de teatru alţi autori de teatru, din Juvenal cîţiva juvenali. Şi cum se reproduce noroiul, din loc în loc, de ploaia făcută pentru bucate şi pentru grădini, aşa sporeşte şi maimuţoiul literar, în Capitale şi Provincii, pretutindeni unde Diavolul literilor mobile este reprezintat printr-o maşină de tipar.

Era fatal ca a cincea mea victimă să cunoască supliciul reziduurilor gudronoase şi petrolifere, în care am înnămolit-o, prin aruncarea în rezervorii şi reazvîrlirea ei în grăsimile lor mocirloase. Aţi identificat-o, ştiu, de curînd, prin distilare : ştiinţa şi tehnologia au ajuns adjuvantele Justiţiei reparatoare, recunosc. Nu v-am precizat însă felul cum l-am sufocat, printr-o ultimă intervenţie, pe ultimul literat imitator, din seria crimelor mele. Pentru că

14*

fruntea lui apărea mereu la suprafaţa nivelului negru din cazan, întîi l-am împins de cîteva ori cu lopata la fund. Apoi am avut o idee fericită, l-am ochit cu uratèle, cu acidul uric şi cu ureea (Az) vezicei mele, l-am ţinut un minut în dreptul acestei biciuiri lichide şi l-am înnecat complectamente.

Activitatea mea criminală, Domnule Judecător, este, precum vedeţi, corectivă. Cinci crime, însă cinci reveniri asupra marilor falsificări ale civilizaţiei uzuale şi cinci dispariţii utile. Dacă mă încurajaţi în întreprinderea mea, poruncită mie din Slavă, acordîndu-mi ordonanţa de neculpabilitate, vă făgăduiesc că mă voi specializa în misiunea mea de justiţie eficace. Am otrăvuri care nu lasă urme, introductibile în căile respiratorii şi în torentul circulator, cu ajutorul muzicii şi electricităţii : veninuri groaznice, debitate subtil, cu cel mai sigur efect. Estetica servită de prafuri aeriene, de molecule studiate, de atomi şi ioni misterioşi, e ideală. Am înţepături mistice şi masaje de la distanţă decisive. Pot ridica braţul şi covîrşi cu neant la singura comandă a degetului întors imperativ.

Şi mai port în carîmbul cizmei o biciuşcă fină cu vîrful usturos de platină. Lăsaţi-mă să mă plimb în libertate...

CHESTIA CHESTIUNII

În capitala districtului nostru s-a petrecut odinioară o faptă foarte ruşinoasă. Soţia primarului iubit şi venerat a fugit cu fotograful.

Primarul a rămas de două ori dezolat. Întîi pentru că fusese, la vîrsta lui, înşelat de o femeie mai tînără, casnică şi devotată, şi al doilea pentru că nevasta îl înşelase cu un profesionist inferior.

Este permis, de pildă, să fii înşelat cu un doctor, însă nu cu un puitor de ventuze sau masseur : tot ce s-ar putea admite în serie, la rigoare, ar fi maximum un dentist sau veterinar. Este permis să fii înşelat cu un profesor universitar, însă nu cu un institutor ; cu un proprietar de automobil, însă nu cu un şofeur. În general, pentru un mare proprietar şi om politic, cum era primarul, toţi bărbaţii care întrebuinţează, ca să trăiască, obiecte cu sticlă,

cu hîrtie, cu cerneală, cu vopsele, se găsesc într-o inferioritate indiscutabilă față de el, din toate punctele de vedere ; își poate lesne oricine închipui care este amărăciunea atunci cînd unul din aceștia, un venetic, un golan, îți ademenește nevasta. Un fotograf e ceva nemaiauzit, el nu poate pretinde decît cel mult mîna unei fete de optician.

Toate ideile ți se prăbușesc, ți se pare că ți-ai uitat limba natală și că începi să grăiești într-un idiom pe care nu-l înțelegi, vrei să te freci pe frunte și te fricționezi pe genunchi ; vrei să te dezbraci, și te culci încălțat ; te vezi la masă singur, te consideri și te analizezi, te înstreinezi de sineți, dai să pleci și te întorci, rămîi și ai vrea să fii într-altă parte ; te găsești a fi un fel de càpiu și de halucinat, și mai ales ofensat, adînc ofensat.

Cu toate că mai bătrîn cu douăzeci și cinci de ani, primarul se purta ca un berbant și ca un seducător perpetuu al soției lui. Ca să întinerească vădit și să se menție tînăr alături de rumeneala cu buni grumazi ai tovarășei lui de viață, înconjurați cu perle, primarul și-a redus mustățile progresiv, pînă la dimensiunile unei părechi de pensule artistice situate dedesubtul foselor nazale precis. Le-a tincturat, le-a decolorat, le-a purtat cînd cu reminiscențele verzui ale sulfatului de cupru, cînd galbene, și-odată și le-a roșit cărămiziu cu hene. Apoi, le-a făcut să dispară, și, de subt părul jertfit frumuseții, renăscu o buză nouă, într-un triunghi închis cu baza pe gură. Afectîndu-și puțin surîsul prin scoaterea buzei de jos înnainte, profilul lui devenise satiric. Absența mustății atrase necesitatea măselelor de aur și înlocuirea maxilarelor cu dinți noi de proteză, care îi întineriră buzele și mai mult, proeminente acum amîndouă, ca și cum primarul și-ar fi intercalat pe gingie o căptușeală streină. Tîmplele lui fugiră tot mai înlăuntru și, în dichisirea constantă a figurii, pleoapele lui bătrîne păreau și mai bătrîne, urechile se încovrigau uscate ca marginile gomate și răscoapte ale unui plic. Și portretul primarului, imberb, la urma urmelor, ca un copil lepădat, carminiu și albastru, înfățișa o repetiție și o schiță a ceea ce va fi fost să fie după deces, cînd, îmbălsămat și hrănit cu injecții, bărbatul cu autoritate în Stat și la comună, își consèrvă personagiul și putoarea într-un mormînt boltit.

El a semănat o săptămînă cu Frantz Iosef, cu Cavour trei zile, o zi cu Clemenceau, un ceas cu Crispi, o seară cu Bismarck, deghizat de un bărbier cu inspiraţie, în cele mai ilustre tablouri cunoscute provinciei noastre, din calendar. Întregul lui trup a înviat în adierile căsătoriei. Piciorul i se trezi din vechea letargie, spatele făcu muşchi corsetaţi, mersul îi deveni biruitor. Un zîmbet de erou îi înflori căutătura. Cînd dimineaţa, ieşit din aşternutul torid al nevestei, apărea în sala consiliului municipal, primarul lăsa să se desfacă din persoana lui senzaţia că peste noapte fusese de mai multe ori fericit. De la o vîrstă înnainte, flăcăii bătrîni îşi concentrează fantezia şi voinţa şi religia într-un singur punct, care totuş nu mai durează decît în formele unei cravate deznodate.

Cetăţenii care iubiseră pe primar au luat cunoştinţă, cu temeri respectuoase pentru el, de aventura soţiei. Trecuseră două săptămîni şi nimeni nu cuteza să deschidă vorba întîiul, şi nici primarul nu introducea o cerere de divorţ. El luă o hotărîre extremă şi convocă un consiliu municipal acasă. Consilierii, presimţind o şedinţă neobişnuită, se înfăţişară cu toţii, şi ca să dea acestei şedinţe o solemnitate izbitoare de la început, primarul nu apăru în salon decît după ce toţi consilierii se găseau adunaţi. Pîn-atunci el stătuse în sufragerie, în picioare, răzimat de soba de teracotă. Cînd se arătă în pervazul uşii, el semăna cu Maria Tereza.

— Domnilor, zise primarul, soţia mea nu mai există !

Ca şi cum aflau abia din gura soţului nenorocirea, consilierii răspunseră printr-o mişcare de scaune şi de picioare.

— Nu insist asupra felului cum a fugit. Dar că a fugit este cert, adaose bombastic părintele comunei. Am găsit în pervazul oglinzii, pe dosul unei citaţii, un bilet că a plecat şi că nu se va mai întoarce. V-am convocat ca să dau în faţa dumneavoastră divorţul şi ca să aflaţi ce am de gînd să fac. Vă cer un singur lucru — şi acesta este divorţul meu : — să nu mai vorbiţi niciodată de fosta mea soţie şi să rămîie, această nefericită, ca o moartă între vii. Vă rog să juraţi.

Consilierii întinseră mîna, care cum se pricepea, şi tăcerea lor fu cel mai categoric jurămînt.

— Atîta nobleţe nu am întîlnit nici la strămoşii noştri romani, zise emoţionat profesorul de vioară de la Seminar.

— Aş fi pus-o jos şi i-aş fi tras un pui de bătaie să mă pomenească, zise căpitanul de jandarmi, care asista ca autoritate complimentară.

Într-un grup, un consilier rosti cuvîntul riscat de «tîrîtură».

— N-ai înţeles că nu mai vorbim despre *dînsa*?

— «Tîrîtură» nu înseamnează nevastă, nici nevasta primarului, răspunse vinovatul. Dumneata ziseşi *dînsa*.

— *Dînsa* nu este *ea*, răspunse celălalt.

— Însă *ea* este *dînsa*.

— *Dînsa* e o a treia, pecînd *ea* e o a doua. A treia poate fi oricine.

— Cînd zici *oricine*, nu se cuprind şi *dînsa* şi *ea* într-un cuvînt?

— Mă rog, ne-am înţeles ca să tăcem.

Ieşind de la primar, consilierii se duseră fiecare la casa lui, unde povestiră familiei motivul şedinţei extraordinare, şi cuvîntul de ordine se lăţi în tot oraşul, unde primarul era excepţional de stimat şi iubit.

Primarul făcu o ultimă formalitate şi şterse cu cerneală roşie numele soţiei lui, cu mînă proprie, din registrul stării civile, făcînd pe margini o cruce violetă.

Şi de atunci încoace soţia dispărută a primarului poartă numele obscur şi discret de «Chestia» şi de «Chestia chestiunii».

CALUL DOMNIŞOAREI

În tinereţe, înnainte de-a fi măritată, îmi plăcea călăria.

Sportul calului poate fi conceput şi practicat felurit. Între călăria sedentară, care întrebuinţează nobilul animal ca un scaun cu patru picioare ambulante, şi călăria activă, eu am preferat pe cea din urmă, vie, tare, energică şi cu sensaţii. Într-adevăr, atitudinea languroasă englezească, de amazoană anemiată, cu toate că elegantă, e un sport aproape mort. Domnişoara îşi împleteşte coada ca un preot rus, şi-o prinde subt pălăria tare, rotundă, şi, strînsă într-un sacou bărbătesc cu croiala pe şolduri şi încălţată cu cizme de lac, dormitează pe-o latură a calu-

lui, cu cravaşa în repaos. Dacă nu ar fi legănarea specială a coapselor privite pe din dos şi îmbinarea liniei rotunde duble cu crupa muşculată voluptuos a purului-sînge, impresia lăsată de acest gen de călărie nu s-ar deosebi simţitor de transportul în lectică, din timpuri.

Călăria adevărată, fie că eşti Ioana d'Arc fie c-ai fi un Papă din epoca Bisericii războinice sau un jockeu de aristocrat, are un caracter de vitejie, în zdruncinul copitelor, în strîngerea armăsarului între genunchi, călcîie şi pulpe, în săritura nervoasă a spinării, gloduroasă dedesubtul şelei. Femeie sau bărbat, această călărie te pasionează, şi fuga pe o făptură vie în galop şi precipitarea ei despletită în cîmpiile ondulate, antrenează şi îmbată.

Dar călăria activă ameninţă să devină într-un fel sedentară, dacă o mărgineşti la un singur drum şi la un singur peizaj, ca un aperitiv pentru prînz, gustat cu albinele, prin pădurile de tei. O amazoană, ca şi corespondentul ei masculin, amazonul, nu se împacă bine cu o călărie de zece kilometri. Imensităţile şi necunoscutul o atrag din ce în ce mai departe, către Alpi, către Danubiu, către Urali, copita cu praful încă neşters al Europei pornind să calce ţărîna senzaţională, de caolin, a marelui Tibet.

Călătoriile mele călare au fost numeroase, şi caracterul meu de întreprinderi şi recorduri poartă nume de pămînturi, de moravuri şi de oameni, extraordinare. Paginile triste alternează cu paginile de humor, nota gravă se împiedică în nota comică, şi ridicolul se împleteşte cu francheţea, necontenit. Răsfoindu-mi notele de călătorie, am reţinut pe cea mai umoristică din toate, şi am citit-o la masă soţului meu, pe care povestirea, notată cu creionul, în grajd, alături de cal, l-a interesat ca pe un medic psihanalist ce este. Îi trebuia chiar un exemplu pentru capitolul din cursul lui teoretic, intitulat mi se pare *Cretinismul falacios*. Voi cita textual :

«Iunie 19... Am ajuns într-o ţară cu locuitori frumoşi, a căror preocupare politică permanentă prezintă o varietate bizară. Lupte crîncene se dau între partide, cu singurul scop de-a alege la conducerea Statului pe cei mai proşti din sînul lor. E o doagă moştenită de la un profet al lor păstor, care a guvernat ţara cît a trăit şi a lăsat cîţiva moştenitori direcţi, adepţi hotărîţi ai păstrării dogmelor intacte. Poporul fiind excepţional de inteligent, şi proştii lui fiind, prin urmare, rari, lupta este cu atît mai grea şi

selecţiunea cu atît mai anevoioasă; căci, în majoritatea cazurilor, şi proştilor celor mai recunoscuţi tot le rămîne un dram de inteligenţă, ce nu poate fi cu înlesnire ascuns. Cînd se nimereşte prostul visat, idiotul ideal, el este primit cu aplauze unanime şi dus pe umeri la locurile înnalte. În limbajul colorat al acestui popor agricol, ei sînt numiţi „oameni de paie". Am avut norocul să cunosc pe cel mai reuşit exemplar, care se naşte la o sută de ani o dată şi care între aşa-zişii, „oameni de paie" reprezintă perfecţiunea şi volumul, ca o saltea între perinile mici, şi purtînd paiele şi în gură.

Era, într-adevăr, monumental, şi l-am fotografiat rîzînd. Rîdea cu fericire cînd urina calul, rîdea cînd calul lăsa să-i cadă distrat, de dedesubtul cozii, mingi de ovăz digerat. El rîdea cînd calul se apăra de muşte, murea de rîs la pălăria mea, la mînuşile mele, la cizmele mele încreţite, zicîndu-le mereu *Bonjor*. Scoborîndu-mă de pe cal şi salutînd cu mulţumiri pe cei de faţă, el a crezut că rostesc cuvinte de spirit din ţara mea reputată spirituală, şi a leşinat de rîs. Un întreg cler de subalterni respectuoşi îl înconjurară cu evlavii evidente. M-am mirat că acest mare personagiu nu mi-a ieşit înnainte şi el călare sau în uniformă de general amator, cu joben. Îi număr acum dinţii pe fotografie, şi surîd de cîte ori şi-a arătat el chiar măselele şi chiar înghiţitoarea, bine dispus şi fericit cum era.

Miniştrii ţării, auzind că mă apropii de graniţa lor, s-au strîns într-un consiliu, unde au discutat tratamentul calului meu, înscris din oficiu la un mare hotel, în care i s-au rezervat patru camere cu baie, bibliotecă, biurou şi telefon. Ei nu şi-au închipuit că bravul meu cal nu era măcar doctor în drept sau director de mare ziar.

Calul a fost foarte amuzat de discursul unui ministru în persoană care, cu pălăria în mînă, i-a citit un manuscris, cuvînt cu cuvînt, de pe cîteva foi de hîrtie. Ilustrul bărbat de Stat era emoţionat, ca şi cînd se afla în faţa regelui Angliei, şi silabisea, pe înţelesul calului, căci eu nu am prea înţeles, un idiom superlativ exotic, ce mi se pare că avea tendinţa să se apropie de limba franceză. Oamenii politici din ţara în care mă găsesc au această patimă, să pară că ştiu franţuzeşte, şi, neputînd să grăiască liber, citesc.

Cred că discursul a fost o odă în versuri adresată cailor în genere și calului meu în particular. Cuvintele cele mai des pronunțate de ministrul orator au fost, mi-aduc aminte : *madmoazel, franszez, iliabocu, pazancor, notră lupoaic, Traian a veniu calar dăla Rom...* Manuscrisul purta ștersături. Ministrul încerca uneori un cuvînt în mai multe variante, izbindu-l cu dinții și lepădîndu-l cu limba. A ezitat mult în fraza finală și în cuvîntul final, care trebuia să fi fost *șăval :* calul. Îi trebuie un cuvînt puternic, fără îndoială, și ministrul, desigur, se gîndea că dacă unui cal obișnuit i se zice *șăval,* unui cal năzdrăvan, ca al meu, care a umblat trei mii de kilometri, i se va zice într-un fel, cumva, care obligă să se adaoge la *șăval* o particulă augmentativă, și, reflectînd desigur că vorba gogeamite se sporește dîndu-i forma goșgogeamite, el zise, în loc de *șăval, cașcaval,* și se opri zîmbind. Salută ceremonios, ca să arate că discursul s-a isprăvit.

Dar niciodată calul meu n-a urinat mai mult și mai zgomotos ca în timpul marelui discurs.»

VIAȚA DE VECI

— Crezi în progresul infinit al științei ?

— Ba bine că nu ! Îmi pare rău că nu mă pot folosi practic decît de becul electric, de automobil, de telefon și de șofajul central, — și că alții se vor ospăta din bucatele mai mari ale științei.

— Atunci crezi că știința va spori longevitatea.

— Cred că vom ajunge să trăim două sute, cinci sute, o mie de ani... Trist plural de solidaritate, care îmi permite să mă bucur însă, anticipat, de o fericire care nu va putea să-mi aparție.

— Aș vrea argumente...

— Toată problema e inima. Cred că, încet-încet, de ficat o să ne debarasăm, iar rărunchii îi vom înlocui cu un aparat cu sită și bumbac, de filtrat oarecare lichide ce vor rămîne să circule. Proteza intimă avansează. N-ai auzit de incinerarea acelui bancher, care, fără să se bănuiască, purta, dintre coaste, una de platină ? Sau poate că

avea de platină un femur întreg. După ce a fost incendiat și consumat, bancherul a lăsat, gratis, în mijlocul movilei de cenușă un lingou, cum se zice în terminologia profesională, de metal adevărat și scump. Un os de platină e neînchipuit mai costisitor decît o dentiție de aur.

Eu cred că știința va putea înlocui ghemul anatomic de intestine cu o țeavă de eșapament construită din metal și curățită săptămînal cu o perie de coșar. N-ai auzit de sămînța de păr ? Pe o chelie ideală, chirugia cosmetică răsădește părul cu ușurință. După ce ai găurit pielea craniului cu sula cizmarului, se trage în găuri un fir de păr, și cu cîteva mii de împunsături se obține o capelură grațioasă, care se poate friza și pieptăna cu cărare. — O altă metodă : se fac curèle de piele din ceafă, de unde părul nu cade în veac, și, luate cu delicatețe din locul lor, șuvițele însîngerate sînt altoite pe moalele capului, reședința frumuseții bărbătești. A trecut vremea tichiei de mărgăritar, și chirurgul plastic a devenit estetician și beleartist.

Dar nasul ? E cîrn numai cine ține să fie. Retușa fotografului e simplă amintire. Medicul retușează de-a dreptul pe subiect, modelînd conform dorințelor clientelii. Dacă azi se mai obține cîte o Giocondă prin costum, prin rasul sprîncenii, conturată cu creionul, mîine, transformările, atît la centru cît și la periferie, vor fi opera unui raclaj facial complect și fundamental.

Inima e altceva... Să ne asigurăm numai pomparea ei neîntreruptă. Și ne vom asigura-o. Ai văzut experiența recentă. Mumia de cinci mii de ani, rasă cu briceagul într-o eprubetă, dă o pilitură de carne, în care se găsește adormită viața fermenților mușculari. Ești sigur dumneata că, supus unei tehnicități încă necunoscute, Tutmes Sezostris nu va începe să vorbească în graiul Eghipetului vechi ? În privința provocării morților să grăiască, singuri istoricii se vor simți stingheriți. Minciunile scrise și subscrise reprezintă biblioteci și arhive de aruncat la gunoi. (A nu se arunca în foc ; ar fi medievalic.)

Eu vreau să trăiesc o mie de ani, amice ; olog, cocoșat, tîrît pe spinare sau pe stomac, mi-este egal. Viața se capătă o singură dată și, dacă ai căpătat-o, să o păstrezi.

Mă rog, în mod provizoriu, n-ai putea să-mi recomanzi o apă de vopsit părul meu artificial ?

GHEBINSKY

Ajungînd la o avere considerabilă, pe care am urmărit-o arzător ca o răzbunare, împotriva ființelor verticale, nu m-am simțit mai mulțumit ca mai nainte. Accesoriile avuției scoteau și mai mult în evidență idioata mea infirmitate fizică : sînt cocoșat. Natura sălbatecă m-a înzestrat, de la născare, în spate, cu un nod, dezvoltat pînă la gheba actuală, cu vîrf.

Automobilul, în care dispăream cu pălărie cu tot, costumele de gală îmbrăcate pe măsura ridicării mele sociale, portul sportiv, basca, racheta, ghiozdanul cu documente au fost, pentru cămila mea din spinare, ceea ce este pentru briliante vitrina strălucitoare, așternută cu catifea. Din limuzina superbă, oprită cu artileria reflexelor ei de nichel, de cristale și emailuri, scobora un păianjen cu pantofi sau un corb cu àripile tăiate. După cum o cucoană de neam trebuie să fie «interesantă» și «distinsă», adică foarte urîtă, feciorii cu galoane, de la scară, știu să onoreze, într-un bărbat șchiop sau cocoșat, o personalitate din marea finanță.

Căpătasem, desigur, acel ton de glas, acel gen de căutătură, acele scurtimi de cuvinte și de gesturi care deosibesc numaidecît pe omul călare pe situație de simplul pieton aspirant. Cu *noi* toate chestiunile încep de la mijloc, nu de la început, omițîndu-se prin stil introducerea și pregătirea : acolo, în mijlocul chestiunii, se găsește așazicînd salonul chestiunii, și noi ne introducem numai în salon.

Cocoașa n-ar constitui o infirmitate, dacă majoritatea zdrobitoare a oamenilor nu s-ar prezinta cu șira spinării dreaptă ; și nici nu este, bine vorbind. Niciun sentiment nu se află redus ori absent ; dimpotrivă, sensibilitatea noastră este mai delicată, și facultățile inimii sînt complexe. Cred că adevărata iubire nu o simte în toată plenitudinea decît un cocoșat, și aș compara finețea sensațiilor lui cu transparența unui vas de porcelan, în care lumina se reflectă roză, și albul devine ivorìu sau azuriu.

Am avut nefericirea să iubesc o splendidă blondă, de patru ori mai lungă decît mine, și pe care, ca să o sărut cu îmbătare, trebuia să mă sui pe un scaun, cînd femeia adorată se așeza pe un fotoliu. I-am acordat toată sonorita-

tea mea sufletească și intelectuală, întreținînd cu dînsa un comerț amoros superior, ca un Abelard cu o Heloiză. Cele mai pure ceasuri ale universului întreg s-au concentrat în duioasele noastre schimburi de vederi din budoarul ei, parfumat cu esențele scumpe ale țărilor calde, în care cerul, zefirul și ecourile planetare își distilează cele mai nebănuite arome, dorințe devenite parfumuri.

Într-o seară, ivindu-se în mine reminiscențele sau atavismul ascendenților verticale, m-am apropiat de ființa superioară, ca un om care nu ar fi cocoșat și, strecurîndu-i mîna mea gingașă, pe deasupra umărului, de pe fotoliul pe care mă suisem, în sîn, am fost lovit cu cotul în bărbie și trîntit între boarfe.

— Maimuță infectă ! striga ființa. Du-te la muzeu și fă curte, dacă te-apucă strechea, lepădăturilor din borcane.

Aceste cuvinte abjecte, din gura trivială a unei făpturi ideale, m-au încremenit. Bestie integrală ! Ca să simți în nuanțe trebuie să fii cocoșat.

Am voit să uit și mi-am luat geamantanele, plecînd într-o călătorie lungă, ca berzele, care la fiece trecere din suduri în norduri și invers, au de uitat cîte ceva. La Berna m-am simțit atît de iremediabil singur, definitiv singur, încît m-aș fi sinucis, dacă nu mă temeam de înfățișarea mea și mai caricaturală în căpătîiul unui ștreang, spînzurat de bec sau de cuier.

Acolo mi s-a revelat noțiunea că noi cocoșații sîntem o elită, un fel nou de-a fi al omenirii, un grad sau măcar o jumătate dintr-un grad, care reprezintă un stadiu viitor al progresului biologic. Am înțeles acolo că aristocrația noastră se vădește prin raritatea speciei, perfectibilă greu. Și ideea, corolarul intuițiilor ce mă vizitau, că putem porni o mișcare politică, socială și filosofică, m-a determinat să scot o foaie săptămînală, pentru propagarea crezului ghebos, *Ghiuleaua,* însemnînd pe de o parte tortura noastră în societatea perpendiculară pe cîlcîie, și pe de altă parte comportînd sensul că în cocoașă trebuie să vedem formațiunea încă nelămurită a unui al doilea cap, în orice caz ivirea unui creier nou, cu două palme mai jos de creierul mic, creierul de control, cerebrometrul.

O estetică nouă a făcut obiectul studiilor remarcabile, date la lumină prin revista publicată în esperanto, limba preferată de semenii mei și care se construiește ca o pipă cu două bucăți de cireș, una de spumă de mare și alta

de chihlimbar, înșurubate împreună : pictura cocoșată, literatura cocoșată, arhitectura cocoșată, trebuiau să se sprijine unele pe altele, pentru iscarea unei renovări artistice complecte, — și oricum o idee politică a izvorît din toate tendințele noastre : reconstituirea patriei cocoșate.

O descoperire nouă punea într-o lumină favorabilă idealul nostru politic. Scoborîndu-se, după pescuirea unui cufăr cu mărgăritare, pierdut în Atlantic la întoarcerea lui Columb în Europa, de pe bordul corăbiei lui, «Pinta», niște scafandri englezi au găsit în ocean urmele unei civilizații, în creațiile căreia domina unghiul scalen. Lingurile, furculițele, àcele, săgețile, sulițele purtau urmele limpezi ale unei concepții cu o frîntură la mijloc. S-a găsit, bine conservat, și cadavrul demonstrativ și concludent al unui crocodil ghebos, din care, probabil, prin timpuri, și date fiind fanteziile variate ale naturii, au derivat dromaderul, pelicanul și apterixul. Bisericile n-au avut pe vremuri vîrf, afectînd, în linia de contur, forma țestoasă pe brînci.

Descoperirea senzațională a fost verificată de savanții britanici, la lumina tuturor științelor reunite, și cu acest prilej a fost proclamată individualitatea unui popor admirabil, risipit azi în lume, cîte doi-trei într-un județ și numărînd cîteva sute în fiecare țară. O vastă corespondență, fie în esperanto, fie în volapük, a justificat propaganda mea literară. Fotografii și schițe arătau că se și începuse aplicarea principiilor : un observator de incendii, construit de un municipiu, a fost întîia oară clădit cu vîrful în jos.

Atunci, am convocat un mare congres al cocoșaților internaționali, chemînd pe toți la datorie, și congresul avu loc la Basel, într-o primăvară liniștită și albă...

STATUL BLESTEMAT

Cînd mă mutasem la Barly, ca să practic în această regiune, încă virgină și cu concurență limitată, Dreptul aplicat, găsii că procedasem greșit. Oamenii nu aveau nicio idee de Drept, și de cîte ori se băteau și se înșelau, lăsau să treacă numai cîteva zile și se și împăcau, ca

nişte primitivi, fără să intercaleze între punctele lor de vedere adverse niciun text de lege, util societăţii şi civilizaţiei intensive. Inculţi şi brutali, locuitorii îşi aleseseră un preot anabaptist, care îi împăca de o sută de ori la sută. Adversarii se apucau de mîini, şi le scuturau puternic, se luau în braţe, se sărutau şi se duceau acasă dansînd.

Procurorul nu primise în zece ani nicio plîngere, judecătorii se preumblau prin sala de şedinţe ca într-o prăvălie goală, grefierii citeau ultimele romane, în arhivă nu se afla nimic. Căscînd de urît, oamenii Dreptului din partea locului ne apropiarăm fără voie unii de alţii cu intenţia de a ne omorî timpul cît mai plăcut, în aşteptarea proceselor mari viitoare. Nu se putea să nu izbucnească multe conflicte, ţara fiind industrială.

Întorcîndu-mă, în puţine zile după instalarea mea, în cabinetul de notariat local, număr *five* (a se citi : faiv), am găsit în dreptul firmei mele de advocat o sută de curioşi, pe care luîndu-i drept clienţi şi frecîndu-mi mîinile măgulit, i-am invitat să intre. Camerile şi o parte din scara etajului 47 mezanin, unde îmi situasem biuroul, erau neîncăpătoare pentru atîţi clienţi.

«Vezi, îmi ziceam : am aşteptat eu două săptămîni fără să-mi intre un cîine în biurouri, dar acum sosesc deodată o sută de împricinaţi. Cîte un pol de cap şi, numai de la prima consultaţie, pe care am s-o acord cu mărinimie, voi agonisi chiria pe trei ani. Filosoful avea dreptate în înţelepciunea lui : „Niciodată omul nu trebuie să dispere".

Diseară o să-mi mustrez, mă gîndeam, nevasta, care voia să facă economie la cheltuieli, recomandîndu-mi o firmă de sticlă neagră, scrisă pe din dos cu aur. Fac una de oţel, i-am răspuns, zmălţuită după procedeul profesorului Oakland ; o să mă coste cîteva centime mai mult, dar o să-mi aducă o clientelă mai mare. „Dacă a plătit el o firmă de oţel, putem avea încredere într-însul", ar fi putut gîndi un client, în căutare de advocat.»

— Poftiţi, domnilor, intraţi, le zisei. Cine are loc este rugat să şadă ; cine nu găseşte, să binevoiască să steie în picioare. Sînt al dumneavoastră. Să începem cu domnul cu barbişon cărămiziu : Vorbiţi, mă rog... Ce vă aduce ? Un divorţ ?

Cei o sută rîseră într-un hohot, care parcurse camerile și sala. Cîțiva rîdeau ca niște oameni beți.

— Nu înțelegem ce este divorț, întrerupse unul, care nu-și scotea din cap larga lui pălărie panama.

Atîta incultură mă umilea.

— Cum ? Dumneavoastră nu știți ce este un divorț ?... Divorțul este atunci cînd bărbatul, certîndu-se cu nevasta, unul din ei nu mai vrea să stea în casă cu celălalt și... vine la mine.

— De ce ar veni la dumneata ? mă întrebă careva.

— Ca să fac formele divorțului.

«Formele divorțului», această vorbă compusă, îi puse pe gînduri și nu mai rîse niciunul. Se uitau numai unii la alții și mă arătau.

— Sau aveți o poliță protestată ? reluai atunci către omul cu barbișon.

Clienții rîseră din nou, ca niște cretini.

— Nici asta nu înțelegeți ? îi întrebai.

— Nici, răspunseră ei.

Mă frecai la frunte, enervat. Cînd eram copil s-a luat după mine un elefant cu trompa ridicată și, căzînd de spaimă cu capul de-o grindă, mi-a rămas în frunte cucuiul ăsta, ca un zgîrci, care, îndată ce mă simt contrariat, iese în evidență și mă mănîncă. Instinctiv, mîna mi se duse la frunte : cîteva masaje ușoare, și zgîrciul dispăru.

— Atunci, cu ce vă pot servi ? i-am îndemnat eu, ca să isprăvesc cu ei.

— Am găsit o firmă nouă pe casa dumitale, și unul cîte unul ne-am adunat, din trecători, ca să o citim. Sînteți doctor în Drept : nu e supărare. Dar de ce sînteți advocat ? Ce e un advocat ?

— Cum ? nu știți ce-i un advocat ? Să vă explic. Dumneata ești în sfadă cu vecinul dumitale. Vă găsiți dinaintea tribunalului : nici dumneata nici el nu știți să vă apărați cu numerele de articole necesare din cod. Vă trebuie cîte un advocat, care le știe pe toate.

— Și domnii aceia care au deschis o judecătorie, tot așa fac ?

— Fac tot așa, dar mai fac ceva : dau sentințe, care se execută. N-ați văzut și o închisoare, care stă toată ziua cu ușile date de părete ? Deocamdată, este drept că oamenii Justiției nu au ce face și, ca să le treacă de urît, joacă în sala de ședințe rișca. Președintele azvîrle cu un-

ghia degetului mare spre tavan o monedă care zbîrnîie şi cade jos. Judecătorii se reped să vadă pe ce lat a căzut, adică dacă e *sitch* sau *bey*. Cel ce cîştigă ia alţi gologani de pe jos, aruncaţi : taxa de joc. Ca să le fie mai uşor, ei se dezbracă de haină şi joacă în cămaşă.

— Mulţumim, răspunseră clienţii, atît voiam să ştim. Să te găsim sănătos.

— Pardon ! le spusei, pentru datoria de un pol, mai treceţi dumneavoastră pe aici, sau trimit eu secretarul să vă încaseze ?

— Ai înţeles ceva ? întrebă cel cu barbişon cărămiziu pe cel fără mustaţă.

— N-am înţeles nimic, răspunse acesta.

— Mă rog ! explicai eu. Aţi venit să-mi cereţi o consultaţie. Plătiţi.

— Belooai volivod es toot bearn, spuse unul cu sprîncenile negre late, încruntate, către tovarăşii lui.

— Vorbiţi în dialect ? întrebai.

— Ally wold ! porunci unul ; ceea ce înseamnă : puneţi mîna pe el !

Fără alte cuvinte, fui ridicat pe sus, culcat pe biurou, înfăşurat cu un lasso lung, înnodat, şi, scoţînd un oftat şi zbătîndu-mă în aer, fui aruncat în gol. Credeam că nu se mai alege de mine nimic şi mă vedeam tercit pe asfaltul imensului nostru bulevard. Dar mă oprii la o sută şaptezeci şi cinci centimetri de sol, în aer. Sceleraţii mă ţineau de frînghie. Capătul frînghiei fu legat de balcon, şi eu zburam, suspendat de al 47-lea etaj. O aglomeraţie mare se făcu subt mine, murmurătoare.

Stătui cîtva timp aşa, şi o nouă aruncătură în gol îmi scutură frînghia. Venea preşedintele, legat cobză şi el, însă cu douăzeci şi cinci centimetri mai sus. Sceleraţii nu erau cu totul lipsiţi de inimă, căci calculaseră lungimile ca să nu ne lovim în cap.

Aşteptam să văd ce se va mai întîmpla. Al treilea om împachetat, al patrulea, al cincilea etc., pînă la paisprezece, scoborîră, rînd pe rînd, pe cîte un căpătîi de frînghie. Mă uitai. Era tot tribunalul : judecătoria de pace, tribunalul propriu-zis şi celelalte instanţe

La stînga mea se legăna Curtea de Apel, care însă fusese atîrnată de un elastic, trecînd uneori mai jos şi alteori sărind, din cauciuc, mai sus.

— Ţi-am spus că nu e nici o treabă de făcut la Barly, îmi spuse grefierul-general, trecînd cu sfoara pe lîngă mine, şi nu m-ai ascultat.

Prestigiul primului-preşedinte suferea îngrozitor. El spînzura liber, într-o undiţă mare prinsă de cusătura mediană a pantalonului şi, fiind foarte gras, îi sta rău cu sistemul anal în sus. Bandiţii se găseau acum cu toţi pe trotuar, batjocorindu-ne în fel şi chipuri, conform deprinderilor barbare ale districtului — şi noi ne mişcam într-un tictac de pendule.

Închipuiţi-vă că putem rămîne aşa pînă la moarte. Începuse să se facă seară şi avurăm cu toţii senzaţii de Golgota. Confundîndu-se cu suferinţele grele ale lui Crist, primul-preşedinte, grasul, dăduse chiar drumul supremului strigăt : «Eli, Eli, lima Sabachtani !».

Norocul nostru a fost că Nat Pinkerton, deghizat în chinez, şi douăzeci şi şase de detectivi de-ai lui, versaţi în peripeţii, trimişi de la Centru, răpiră, cu pipele în gură, trupurile noastre magnetic şi fugiră cu noi într-un camion-automobil rapid.

Evenimentul nostru mizerabil a fost descris în detaliu în ediţiile speciale ale întregei prese, şi Statul Barly a fost osîndit de Consiliul Federal să rămîie de veci lipsit de asistenţă juridică şi să nu se împărtăşească, orice s-ar întîmpla, niciodată din binefacerile Codului Civil, combinat cu Codul Penal şi cu Dreptul Maritim.

CUM AM MÎNCAT-O PRE EA

Aventura polară a italianului Nobile, ridicat de un entuziasm mediteranean către Oceanul Îngheţat şi dorind să ia o napolitană la izvorul frigului şi îngheţului, îmi aduce aminte de expediţia noastră de la Polul Sud, făcută acum douăzeci şi cinci de ani, în timpul vacanţelor de vară, fără publicitate nici subvenţii.

A venit momentul să-mi netezesc conştiinţa şi să vă fac, cu acest prilej de ordin sufletesc, mărturisirea care mă apasă, divulgînd la rîndul meu o ispravă înrudită prin analogie cu mărturisirea asasinării călugărului Rasputin, descrisă de un mare duce rus.

Civilizaţia oferă imensul folos că te poţi uşura sufleteşte de o crimă prin ziare, povestind cititorilor şi abonaţilor paşnici fărădelegea comisă, în toate amănuntele ei pasionante, sigur că autoflagelarea ce-ţi infligi, dîndu-te în spectacol de roman-foileton trăit, te scuteşte de vechile penalităţi, potrivite cu o lume înnapoiată. O altă binefacere a civilizaţiei consistă în libertatea de a ucide după voie vînatul pe care ţi-l alegi singur, cu condiţia ca operaţia să se realizeze cu începere de la o longitudine şi de la un meridian dat.

Cînd, în lungile mele peregrinări de sportiv, mi-a venit să omor un negru, am luat vaporul şi trenul şi m-am dus la New York şi Chicago. Tot eram acolo : în loc de unul am ucis cîte opt, cîte zece, şi, cu nervii tonificaţi, mi-am continuat cariera în regiunile albe.

La Polul Sud am plecat, atunci cînd povestesc, întîi cu tramvaiul, pînă la marginea oraşului, de unde, într-o cotigă de lăptar, m-am transportat într-o gară. Acolo m-am agăţat în fugă de un tren rapid, în genul expresului de Braşov, care circula exclusiv cu miniştri şi invitaţi. Echipamentul meu era de buzunar. Un flacon cu apă oxigenată (12 volume), un gram de iod metalic, un cronometru, trei tablete de aspirină, un ghem de sfoară, o cutie de ţinte de planşetă şi un ciocan cu coadă demontabilă, împrumutat de la un sportmen emerit dintre prietenii mei, Găetan, avîntat către alte meridiane. Mai luasem cu mine un cîine şoricar şi o cîntăreaţă blondă, a căreia rezistenţă la temperaturile scăzute se experimentase în music-hall-urile în care apărea goală, în luna lui decembrie, protejată de o frunză de viţă în formă de evantaliu brodat cu flori azurii de «nu-mă-uita» *(Vergiss mein nicht).*

Ţintele de planşetă trebuiau să slujească prinderii gheţarilor şi înlănţuirii lor, unul după altul, cu sfoară, pentru scoaterea mai lesnicioasă din elementul lichid. Se ştie că în apă corpurile, pierzîndu-şi greutatea pot să fie antrenate cu un simplu fir de bumbac. Nu am vînat noi la Vîlcov moruni de cinci sute de kilograme, pe care i-am tras pe uscat cu ajutorul unei jurubiţe de ibrişim ?

Prinderea gheţarilor şi tîrîrea lor prin apă, de la Pol în regiunile calde, sînt de un interes ştiinţific considerabil, căci demonstrează, fără altă experienţă, că gheţurile arctice şi antarctice se topesc de la sineş, exact ca gheaţa artificială, îndată ce ajungi cu ele la nivelul lati-

tudinilor tropicale. După ce s-au topit, tragi sfoara din apă, sfoara vine singură, şi o faci ghem, păstrînd-o în buzunar pentru o expediţie viitoare. Generalul Nobile plecase în execursie ştiinţifică, mînat de scopul de a lăsa fotografia Ducelui Mussolini (9 X 12) în punctul unde axul terestru se mişcă cel mai iute. Problema era să se afle dacă hîrtia impresionată de razele soarelui rezistă la influenţa magnetică boreală şi dacă, eventual, atunci cînd Ducelui îi va veni ideea să-şi strămute dictatura la nord, focile îl vor recunoaşte după portret. Totodată trebuia popularizată gramatica italiană, din care s-a distribuit Polului o mie de exemplare pe hîrtie velină.

Ajungînd mai la sud, în gheaţă, ni s-a făcut foame. Cu greutate am hotărît pe divina mea însoţitoare să cînte cu vocea ei de soprano liturghia sacrificiului, în vreme ce eu măcelăream căţelul. Obţinurăm şase kilograme carne, pe care o consumarăm crudă. Tovarăşa mea de expediţie o gusta cu lacrimi, căţelul fiind un prieten vechi al familiei. Ajungînd la ultimul kilogram, începu drama adevărată. Cu vocea mea de meridional, spusei tovarăşei mele :

— Nu mai plînge, persoană trecătoare, căci e zadarnic : forţele, naturii te-au destinat supremului meu apetit. Peste patru ore va suna ceasul mesei de seară, şi atunci eu trebuie să mănînc. Ai înţeles ? Ştiinţa înnainte de toate.

Soprana înţelese, şi atunci se manifestă instinctul de conservare. Citeam în ochii ei, albaştri ca seninul, proiectul de-a mă mînca Dînsa, şi vegheai neadormit, în vreme ce zodiacul se înverşuna să ne degere picioarele. Orele patru : răbdai. Orele cinci : tot aşa. Orele şase... Mă năpustii cu gura deschisă în aparatul ei digestiv şi-l rupsei, ca lupul burţile de cai : Ea dete un oftat. Scoţînd din cînd în cînd dintre dinţi cîte un fir de păr roşu, ca oasele fine de şalău, mîncai pînă la pubis şi ganglioni toată porţiunea. Nu mai mîncasem carne de om pînă atunci, şi avui un sentiment de oroare potolit de filosofia crîncenului inevitabil.

Expediţia a durat cîteva luni, în care răstimp m-am hrănit exclusiv cu carne de varieteu. Frigoriferul se întreţinea automatic, şi conservele le duceam după mine, legate cu sfoară de gîtul actriţei. Bucăţile cele mai

gustoase cred că au fost ochii, scoşi cu linguriţa, ca un albuş de ou răscopt.

În tot timpul mi-au lipsit sarea şi muştarul şi, evident, şampania. Am făcut o faptă condamnabilă, recunosc, scuzată numai de patima mea pentru ştiinţa pură şi marile descoperiri. Desigur, nu am descoperit nimic : ce să descoperi la Pol ? Dar sentimentul ştiinţific există şi numai el trebuie analizat.

Am adus cu mine o jartieră, a piciorului stîng. Şi mi se pare că am înghiţit o cataramă de nichel de la corset. Mă supără în stomac...

CĂLĂTORUL

La o excursie a noastră, un călător s-a urcat într-un vagon de clasa întîia, urmat de o caravană de hamali, cu cîte două geamantane mari fiecare. Plutonul hamalilor se opreşte, ca să vadă domnul întîi vagonul. Primul compartiment e ticsit : trei persoane pe dreapta, trei persoane pe stînga şi un al patrulea, un prieten, care a ridicat bariera dintre două locuri, stă cu ea în spate, ca într-o cameră de consultaţii. Răzimătoarea braţului, articulată ca un braţ, are ceva de cabinet de proteză.

Al doilea compartiment e gol, însă fiecare loc e rezervat prin prezenţa unui obiect. O pǎreche de mînuşi de piele, un geamantan uşor, o umbrelă în diagonală, un pardesiu... Al treilea compartiment e ocupat de doi călători, şi de conţinutul risipit al geamantanelor acestor domni, care păreau că au deschis în tren un bazar.

— Mă rog, se găseşte un loc liber la dumneavoastră ? întreabă domnul.

Un călător tace, ca şi cum nu aude despre ce este vorba. El deschide, preocupat, un ziar. Cellalt călător, necutezînd să-şi ia răspunderea întreagă, schiţează evaziv :

— Cred că nu.

Cei doi călători din compartiment nu se cunoşteau, dar se prezintară unul altuia deodată, înjghebînd o alianţă împotriva noilor-sosiţi. Ei se înţeleseseră din ochi să rămîie singuri şi să doarmă, fiecare pe canapeaua lui, pînă la destinaţie. Noul călător dă semnalul hamalilor şi pla-

sează optsprezece geamantane în etajul de sîrmă al plafonului, fără să mai întrebe nimic, și le distribuie prin toate compartimentele, nesimțitor la strigătul «Ocupat». Călătorii dintr-al treilea compartiment s-au supărat. Șoapta lor confidențială și degetele lor, care indică geamantanele invaziei, spun că între oameni politicoși nu se procedează așa ; că în clasa întîia nu e elegant să călătorești cu o căruță de bagaje etc.

— Nu e nimic ! își zise, cu voce tare, noul-venit. El prezinta dimensiunile unui elefant.

— O să vedem noi dacă este ocupat. M-a mîncat nasul azi-dimineață, și cînd mă mănîncă nasul nu e bine ! zise el cu accent provocator, uitîndu-se către cei doi călători și așezîndu-se ca o ladă grea pe strapontinul din coridor.

— Sînt de părere să-l poftim înnăuntru, zise unul din compartiment. S-a fixat în ușe ca să ne spioneze, și mi se pare că-l cunosc : l-am mai văzut undeva : e un scandalagiu.

— Să poftească ! răspunse tovarășul, un pipernicit cu gîtul vînos și cu nodul aparent în colțurile gulerului răsfrînte. Mișcîndu-se ca un organ de găină, nodul gîtului părea că se pregătește necontenit să ouă.

— Mi se pare că sînteți rudă cu profesorul Ix, zise slabul întinzînd mîna.

— Sînt chiar profesorul Ix. În toată țara un singur profesor poartă numele acesta ; însă numele meu se scrie cu doi ix.

— Și se citește ?...

— Se citește Ix, cu o intonare asupra celui de-al doilea ix. Se aude ixul ca urmat de un al doilea ix în transparență, care mai mult se vede decît se pronunță. Ca în rostirea etimologică. Un ix nazal.

— Să mă iertați, sînt inginer chimist și nu sezisez. Cu doi ix, numele dumneavoastră s-ar citi Ixăx.

Pasagerul se gîndea la o foarfecă mare ruginită, care taie greu.

— Să vă demonstrez. În cuvîntul ploaie, se aude *o* și se aude *a*, fără ca sunetul ce rezultă din pronunțarea diftongului să fie nici *o* nici *a*.

— Evident că da. Întocmai ca la înmulțirea a două cantități, în cifrele cărora nici nu se găsește operația reală, adițiunea repetată, ascunsă în multiplicare. Pitagora a fost un mare matematician !

— Nu tăgăduim, zice profesorul cu oareşcare îndoială. Şi adaogă numaidecît : În orice caz, nici Arhimede nu e de lepădat. Ce credeţi despre Arhimede ? El a inventat burghiul transportor, nu altul ?

— Cît priveşte pe Pascal, e incontestabil că a inventat tărăboanţa, la cincisprezece ani. Acest geniu precoce se pieptăna cu pieptenele des al doamnei Pascal, mama lui, şi găsea chiar firele albe ale maturităţii.

— Nu mi-am dat seama niciodată dacă ieşind, după cum ştiţi, din baie, unde a simţit că i se uşurează picioarele, şi alergînd pe străzile Atenei, era gol Arhimede, sau acoperit cu un cearşaf...

Domnul din coridor a scrîşnit de cîteva ori din dinţi. Acum a scuipat ostentativ, şi-a tras pălăria pe ceafă şi a înjurat. Ca să se distreze puţin, a scos din buzunarul subsuorii un pachet aproape cubic, de bancnote de cîte o mie de lei, şi le numără, puindu-şi degetul de la gură pe colţul hîrtiilor de Bancă şi înnapoi.

— Dacă nu sînt prea curios, întreabă în compartiment inginerul pe profesorul de literatură, ce carte aveţi acolo ?

— Nimic : ceva de Jean-Jacques Rousseau.

Călătorul din coridor, izbit de Jean-Jacques, care a sunat în urechile lui ca «mac-mac», se scoală brusc şi, fără să bage de seamă, s-a sculat şi strapontinul. Reaşezîndu-se, el ajunge jos, direct pe linoleum.

— Vă place Rousseau ? întreabă inginerul.

— Scrie curăţel. Aş avea multe reproşuri să-i fac, de pildă, în *La Nouvelle Héloïse...*

Călătorul din coridor s-a ridicat de pe jos.

— Nu m-a mîncat nasul degeaba ! zise el.

A intrat în compartiment şi s-a aşezat pe o pălărie tare.

— Mi-aţi turtit pălăria !...

— Nu e nimic, răspunde călătorul. Îmi turtiţi fesul de o jumătate de ceas.

— Drepţi ! comandă brusc omul de pe coridor... Am zis «drepţi», răcneşte el. Nu mă auzi c-am zis drepţi ? repetă călătorul, fixînd pe cel cu beregata mare.

Ambii călători se aşează drepţi, în picioare, dinaintea fotoliilor respective.

— Capul la dreapta ! comandă călătorul.

Ambiţios, pasagerul cu beregata, ar voi să se agite şi să se revolte. Ajunge o căutătură a comandantului, şi el întoarce capul milităreşte.

— Bine ! zise comandantul.

— Stînga-mpre !-jur ! zise pasagerul, şi cei doi pasageri se supuseră, ca doi copii.

Comandantul trase perdelele.

— Acum : Înainte, marş !

Nu era loc, şi pasagerii observară respectuos, zicînd şi «să trăiţi !», că ar putea să fie mai bine executată, această ultimă figură, pe coridor.

— Omul viteaz nu fuge de pericol, zise comandantul. Dorinţa mea este să ieşiţi pe geam.

Cei doi pasageri surîseră, cu sensul că au înţeles gluma, şi că, în definitiv, ei nu dispreţuiesc farsa americană, care ar fi un gen literar, încă străin mentalităţii locale. Surîsul lor lipicios măgulea, însă inutil, pe pasagerul care pusese stăpînire pe psihologia lor de bărbaţi independenţi.

— Înnainte, marş ! răcni pasagerul.

— Sînt căsătorit şi tată de copii, zise inginerul chimist, cu o privire rugătoare.

— M-am logodit abia de cîteva zile, miorlăi profesorul Ix.

— Laşilor ! zise pasagerul. Aţi auzit de Deznodămîntul Fatal ? Eu sînt Deznodămîntul Fatal !

Pasagerii pricepură imediat că el este Deznodămîntul Fatal, şi singura lor durere era că el s-a ivit în tren, într-o clipă fericită, cînd fuseseră amîndoi avansaţi. Pasagerul apucă de guler pe chimist şi-l aruncă pe geam într-o gîrlă, de unde, probabil, mai tîrziu, a ieşit înnotînd. Profesorul se văzu călare pe o cracă de vişin.

Pasagerul trase toate perdelele, încuie uşa şi dormi pînă la destinaţie, ca un buştean.

În gara finală, proaspăt şi vesel, el se scobori din tren cu şaizeci şi patru de geamantane.

— Pînă la una sută, mai îmi trebuiesc treizeci şi şase, zise el mulţumit...

MISS MACBETH EWELY

În timpul studiilor mele la Oxford, m-am îndrăgostit de-o anglo-saxonă, fata lui Sir Thompson Ewely, un mare fost cultivator de trestie-de-zahăr în coloniì, şi orfană la douăzeci şi şapte de ani.

Cu toate că vîrsta măritişului oarecum trecuse, Lady Macbeth Ewely putea încă să figureze în proiectele unui tînăr student în teologie drept o soţie care l-ar fi putut face fericit, ca o partidă de zahăr roşu, descoperită în golful Arabiei chilipir.

Concepţia nu este cu totul inexactă. Defunctul tată, Jonathan Macbeth, cel mai celebru amator de pipe arse de pe vremuri, obişnuia să cumpere, prin diversele porturi ale continentelor cu peninsulele toride, pe unde îl purtau simţul afacerilor şi întîmplarea, cîte un ştoc de zahăr naufragiat, scos în saci din fundul mărilor joase, pe care îl expedia la uzinele proprii şi care, desărat, recristalizat şi rerafinat, era pus din nou în valoare, adevărata specialitate a firmei «The Limited Thompson Company» consistînd îndeosebi în zahărul candì, aşa-zisul *càndel* (pentru tuse), împietrit, în cristale mari, de jurîmprejurul şi în lungul unei feştile de sfoară.

Apoi, Lady Macbeth se asemăna la culoare şi cu càndelul, în ce priveşte albimea fragedă a obrazului, şi cu casonada, în ceea ce priveşte părul, o nuanţă între morcov şi biblioteca de stejar lustruit.

Voiam să spun că niciodată nu m-am înşelat în caracterizările mele şi că, prin urmare, nici de data aceasta. Macbetha era ruchină, adică achenocapillată, şi caprină, adică roşcovană ca ţapul. Ai înţeles tiparul şi genul ei ; nici nu ar mai trebui să insist. Totuş, nu-ţi poţi închipui cîtă atracţie are asupra mea acel cărămiziu al pletelor, grele de rugină toarsă. Femeile roşcate sînt cele mai bine desinate. Gleznele afirmă o rasă ductilă, vecină cu arama şi cu sulful. Genunchii au reflexul de ivòriu, şoldul e o amforă delicată. Ondulaţia caldă a sînilor şi dedesubtul sînului, spre punctul central de la pîntec, şi obtuză mai jos de el, unde se întîlnesc trei linii de conture, ca sprîncenile subt frunte ; acolo, vreau să zic, unde fiinţa făgăduită gîndului tău se închide ca o pleoapă palidă cu genele puţin indicate, — prezintă infinite tonuri de penumbră,

ca o mătase în dosul căreia învie și dormitează niște lumini.

Aceste femei au mirosul asemănător cu al lemnului tăiat, și-ți lasă în brațe, cînd le dezmierzi, o mireasmă de blană de samur, aromată cu paciuli, și care, în treacăt fie zis, le vine minunat.

Se pare că și bărbații oacheși emit o influență magnetică particulară asupra fetelor roșcovane. Eu eram dintre aceștia și situat la extremul închis al culorii mele. Statura mea de armăsar ridicat pe copitele dindărăt, se armoniza cu bistrul adînc al fizionomiei și cu mustățile negre, ca de antracit. Fetele din cartierul universitar, cu care ciocneam din cînd în cînd un gin sau wisky, scăpărător în cerul gurii, îmi găsiseră și porecla potrivită, de Cardiff.

La început, deși familiarizate în regiunile coloniale, — care miròs a cacao și rom, — nu le-a venit să creadă că ar putea să existe în natura verde, azurie și bălană, culoarea mea, și, crezîndu-mă vopsit la piele cu o tinctură capabilă să otrăvească săgețile africane, după ce m-au încercat, dacă ies, cu batista, nu mi-au acordat încrederea unui pipăit și a unei asfixii amoroase, decît încredințîndu-se că mădularele mele nu le întunecă rufăria și patul.

Este drept că, încercat o dată, eram imediat adoptat, ca un săpun, bun în baie pentru toate masajele și pentru toți clăbucii și neînlocuibil prin nimic. Au fost trageri la sorț, urmate de bătaie, pentru a se ști care din fetele cartierului trebuia să se culce la mine diseară. În cafeneaua noastră, unde studenții, artiștii, poeții și fetele se adunau, amestecați, la orele mesei, surprindeam cîte trei-patru din fostele libelule lactate ale nopților mele de furtunoasă oboseală, discutînd asupra unui eveniment din ajun, care fusesem eu, — și gîndurile lor mimetice și febrilitățile lor subite onomatopeice îmi ajungeau la ochi și în auz nerușinate. Închipuiește-ți că Sir Reverend Maxwell, venerabilul meu profesor de exegeză biblică, ar fi auzit de ce reputație principală se bucură studentul scit, la Magdalenele, imposibil de pocăit, din cartier. Celții, galicii și alamanii, care formau clientela normală a fetelor albioane, trebuie să se fi comportat cu o gingășie umilitoare și cu un platonism relativ față de ele. Excesiv de sentimentali și de precauți, norzii fac să înghețe elanul și pun în actul conjugal, pe lîngă un întreg tezaur de în-

grădiri, restricția categorică a generației. Niciun nordic *nu știe* să facă un copil fără tată, rezervîndu-și abandonarea totală a principiilor de etică administrativă, după căsătorie.

Pecînd noi, sciții, atingem ultimul termen al ultimelor consecințe cu o măreață și sălbatecă dezinvoltură, ceea ce place imens englezoaicelor, fără să ne torturăm cu presupuneri, aparate și medicamente, îmbrîncind stilul nostru abrupt pînă la urlete și înnec. Așa sîntem făcuți noi sciții : teologie puțină, însă masculinitate vîrtoasă.

Să nu te mire naționalitatea mea de scit. În atmosfera savantă a vieții studențești și într-o universitate în care vechimile și mileniile sînt studiate vehement și familiar, ne făcuserăm datina de-a ne discerne și afirma originile după harta lui Herodot, suprapusă împărțirilor actuale. Citind pe greci în original și glumind cu citate din Homer și de multe ori din dialectul Feniciei, puteam în mod natural să devenim contimporanii unui antic, unui Amenemhat, Artaxerxe sau Darius.

Pe Lady Macbeth am cunoscut-o într-o expoziție de pictură. Contemplam un tablou, răsturnat pe o canapea circulară din mijlocul sălii, și nu vedeam nimic afară de tabloul meu, care înfățișa un om cu piciorul de lemn, singuratec într-o cameră goală, zugrăvit rupt, în asprimi de calcar, și aparținînd, dacă nu mă înșel, pictorului Hodler, un zugrav helvet. Eram păros, ca și acum, încă din adolescență, și tot așa de îmbrăcată mi-era pielea și atunci în acest astrahan, care vara mă exasperă și-mi preface mîinile în labe de fiară. Simțisem, pe canapea, că-mi umbla un contact pe mînă, pe care l-am gonit inconștient, cu ochii la tablou, de mai multe ori, ca pe o muscă.

Era buricul degetului Lady-ei Macbeth, pe care și-l plimba ca un creion prin părul creț de pe dosul mîinii mele. Cînd mi-am dat seama de realitate, am tresărit, m-am sculat în picioare, am zîmbit și i-am spus, și cu obrăznicie dar și cu admirație, așa cum îi stă bine unui bărbat față de o necunoscută :

— Nu mă așteptam să fie o muscă de aur.

— În blana unui urs, adaose Macbetha.

N-ai să te miri că reciproc ne-am aliat instantaneu împreună, ca două plumburi ce se topesc într-o lingură de fier fierbinte, lăsînd o singură lacrimă argintie, la fund. Eu înțelesei că ea e părechea mea, ea înțelese că

eu sînt zimbrul potrivit cu delicatele dantele şi broderii ale ţesăturii ei fizice albe.

De astădată mă găseam într-o formulă aristocratică şi misterioasă. Lady-a m-a primit într-o casă cu turle de catedrală şi cu căciuli de piatră de jurîmprejur. Ne-am întîlnit pe furiş. Despre mine, am petrecut o noapte nemaipomenită, ca o ciocnire de planeţi. Am rămas însă perplex despre dînsa. (Cuvîntul *dînsa* nu are echivalent în englezeşte.) Ea cunoscu o decepţie enormă. Era primul meu grav insucces. Pînă la ziuă, am multiplicat tăriile mele neguroase şi le-am complicat, cu scopul de-a avea eu ultimul cuvînt. Totul a fost zadarnic.

Ea mă puse să circul gol prin sala de culcare, vastă ca un parlament, printre oglinzi. Mă privi în faţă, din profil. Se aşeză pe brînci şi mă examină de jos în sus. Mă trimise la zece, la douăzeci de metri, ca să mă vadă cum mă depărtam şi cum veneam de departe. Nu i-am inspirat nicio fericire, nici de foarte aproape, nici din mare depărtare. În schimb, ea m-a uzat, m-a tîrşit, m-a zdrenţuit extraordinar. Plecînd din castel de dimineaţă, cu vorbele «Scuză-mă, m-am înşelat în urechi», eram ca şi cum străbătusem un grătar cu desimea mai îngustă decît mine, şi prin care fusesem împins să trec silit, ca o sută de kilograme de carne prin maşina de tocat. A trebuit să dorm, ca să reaglutinez moleculele mele deslînate, o săptămînă întreagă : nu exagerez. Abia am mai putut regăsi mulajul formei mele, modelată dintr-un argil care, uscîndu-se pe soclu, se pulverizase.

Am încercat să o revăd : am zărit-o. Am dat imense şi repetate tîrcoale prin jurul parcului de cedri. Situaţia de-a fi fost fumat pînă la cotor şi aruncat ca o ţigare de matelot, însoţit de un scuipat ca o iscălitură de anulare finală, nu se împăca defel cu conştiinţa ce-o aveam despre mine. Dacă aş fi dat curs diverselor mele porniri de dragoste şi de revoltă, eram numaidecît arestat şi aveam de furcă rău cu polismenii cu chivără ecuatorială. Un scit nu putea să intre în conflict caracterizat cu o personalitate opulentă din Regatul Unit şi Împărăţia Indiilor. Mă resemnai.

Tîrziu, foarte tîrziu, m-am destăinuit unei fete din cartier, în amintirea nopţii pe care o trăisem. Lady Macbeth nu-i era necunoscută. Fata îmi povesti un roman straniu, care seamănă a basm. La vîrsta de optsprezece

ani, Macbetha fusese răpită din mijlocul unei plantații de zahăr a tatălui ei, de către un goril, și dusă în peștera lui, leșinată. Gorilul era un băiat fioros însă blajin, înzestrat cu cuviință omenească și cu o adorație de anahoret. Timp de șase luni, el a respectat pe Lady Macbeth, care pînă atunci rămăsese o Miss. Cînd își dete seama că a început să-l iubească, gorilul își desfăcu brațele, o lipi de insul lui crîncen, și acest moment fioros dură trei săptămîni...

— Așa iubește gorilul ! zise Miss Gwenepeek, cu dispreț pentru noi.

Lady Macbeth se atașase atît de puternic de goril, încît nicio voință nu ar mai fi putut-o despărți de el.

— Trebuie să credem, insinua Miss Gewenepeek, că momentul de trei săptămîni s-a repetat continuu... Altfel ar fi inexplicabil.

Într-o bună zi însă, Lady-ei i s-a făcut dor de o țigare cu cotorul de aur și avu o idee funestă. Trimise pe goril acasă, dîndu-i instrucțiuni cum să escaladeze, cum să intre și ce să-i aducă. El se învoi să adune obiectele necesare, să umple cu ele două geamantane, și să fugă ca un hamal, în toiul nopții, în pădure. Afară de o pijama japoneză, de tutun și de chibrituri, de ceasornic, de oglindă, de o păreche de pantofi, de una de foarfeci și de Biblia lui Osterwald, gorilul, pe care Lady Macbeth îl botezase Stuart Mill, trebuia să aducă și un serviciu de ras, plus un monoclu, Lady Macbeth ținînd să radă pe Stuart Mill englezește, ca pe un lord din diplomație.

Stuart Mill a fost mîncat pe drum, de șoareci. Se oprise să se scarpine și să se odihnească : ațipise. În somn, năvăliră pe el un potop de acei guzgani teribili, care trăiesc în triburi de milioane prin țările calde și care, cîteodată, devastează gările și devoră locomotivele «Pacific».

— Înțelegi tu, reflecta Miss Gwenepeek, că ea s-a întors la civilizație cu experiența unor sensații pe care Oxfordul, Londra, Liverpool sînt incapabile să i-o repete ? Ea caută un goril. A refuzat amirali, generali, locotenenți, duci, prinți : și a căutat gorilul într-un scit.

Un scit, dragul meu, e incomparabil, recunosc, față de un britan, dar, pe lîngă un goril, scitul e un fleac (the *Fleck*).

DON JUAN

Avem la clinica noastră, în tratament, un sulfurizat. Adopt acest cuvînt științific nou, pentru accidentele acidului sulfuric (SO_4H_2), popular : vitriolul. Era, poate, al optulea sulfurizat pe care îl avusesem în lunga mea carieră de medic legist, pe targă, la spital.

Fizionomia lui devenise alta decît în natură, și ți se părea, privindu-i-o, că pacientul poartă a căciulă jerpelită, trasă peste nas și bărbie, cu patru-cinci găuri de mască. Individul era cu totul desfigurat și nu mai semăna în nicio privință cu portretul lui autentic, aducînd mai repede la înfățișare cu friptura, cu rasolul, cu o tocană de mînătîrci. Din mutra lui, aprinsă și carbonizată, cu toate nuanțele culinare, vitriolul făcuse o varietate de aspecte, paletă de momente picturale, echivalentă cu o succesiune de individualități și de școli. Pe suprafața unui cap normal, agentul chimic, utilizat la fabricarea sodei caustice și a sifonului comercial, găsise, în fantezia lui capricioasă, loc îndeajuns pentru toate expresiile concentrate, de la olandezi încoace.

Pacientul, cu toate că un ochi îi fusese transformat într-o pîrjoală cu o perișoară interioară, iar celălalt parvenise la formele unei jumătăți de ou răscopt, accentuat pe gălbenuș cu o linguriță de muștar și maioneză, nu avea nimic aperitiv în evocările lui catastrofale. Supt spumegarea efervescenței acidului sulfuric, cartilagiul nazal îi diminuase pînă la proporțiile ciocului de bibilică, și un obraz căpătase afinități de tomată, agrementată de un adaos decorativ de douăzeci de grăunțe de pilaf. Gura și mustățile, răsucite în ajun cu scîrlionți, prezentau nodurile, intervalele și nuanțele unei așa calificate frigărui, a căreia compoziție consistă în cuburi, paralelipipede și prisme de mușchi, de rinichi și de ficați, străpunse, printre alternări de momițe, de un băț ascuțit ca un creion.

Orice intervenţie rapidă devenise cu neputinţă. Medicul cu materialul banal al rănirilor din imprudenţă, prevedea o evoluţie regresivă. Examinate cu lupa, craterele de suferinţă ale sulfurizatului se vedeau problematice, susceptibile de complicaţii, şi suspecte. Spălăturile scoteau din sulfurizat răcnete de gropi cu lei. Puţin lipsea ca sfoara lui deslînată să nu cadă ca nişte cîlţi prăjiţi subt pipăitul mîinilor noastre.

Pacientului îi fuseseră retezate, în atentat, şi testiculele, printr-o furişare rapidă a briciului la baza organelor amorului. Evenimentul se petrecuse în timpul somnului, cu o rapiditate care demonstra spiritul de hotărîre şi ciuda răzbunării. O strangulare bruscă a tubului de zgîrci al beregatei s-ar fi petrecut poate mai puţin iute şi violent decît această chirurgie conjugală.

— Sînt un nenorocit ! se plînse a treia zi sulfurizatul, domnule doctor, — fără să fi aflat că incendierea lichidă a figurii fusese urmată de castrarea totală. În dezastrul figurii, îi mai rămăsese o ticăloasă speranţă. — Sînt un nenorocit ! Iubesc pe nevastă-mea şi-mi plac toate cucoanele din vecinătate. Îndată ce văd o femeie o iubesc, o iubesc cu sinceritate. Surîde, şi surîsul ei fuge prin mine ca o flacără de spirt, şi trebuie, trebuie neapărat să mănînc surîsul ei, să-i mănînc dinţii, buzele, cerul gurii şi limba. Sînt însetat întotdeauna şi trebuie să beau din toate fîntînile ce se ivesc. Îmi este fierbinte şi trebuie să mă scald în toate apele întîlnite. Nu rîdeţi, domnule doctor ! Nu ştie toată lumea ce bucurii şi renaşteri săvîrşeşte un om îmbrăcat în trupul de hermină al unei femei. Cei mai mulţi muritori sînt simpli amatori ; ca bicicliştii. Ei nu cunosc, din marea pasiune a fulgerului care ne parcurge ca o energie călătoare, decît exteriorul. Mulţi oameni se iubesc fotografic şi ilustrativ : el dă un ghiocel, ea dă o panglică sau o perlă imitată. Ca şi cum trebuie să le contemple cineva, părechile sînt artistico-literare, şi idila lor se petrece ca pe hîrtie tipărită, în două-trei culori spălăcite. Ştiţi dumneavoastră, domnule doctor, că majoritatea generaţiilor se nasc înnafară de sensaţie deplină, fără dărîmarea haotică a indivizilor, cu indiferenţa bucăţilor de lemn lustruit, încleite după un desen, reprezintînd o bibliotecă ? Pentru ce credeţi că sînt atît de mulţi oameni sterpi de vlagă ? Pentru că soţii cînd s-au iubit n-au participat furtunos la vîrtejul planetar şi s-au comportat ca

nişte umbrèle agăţate în cui şi ca două dicţionare suprapuse.

Eu, domnule doctor, m-am nenorocit pentru că iau lucrurile în adîncă seriozitate. La mine chestiunea începe, ca la centauri, după ce s-au mirosit prin aer. Copitele aleargă toată pădurea, dorinţele nechează, chemarea răcneşte, sîngele caută. Vine la noi vîntul gemînd, se clatină munţii, de care îmi reazăm spinarea prăzii, toate fiarele pămîntului şi văzduhului mă înconjoară cu alaiurile lor, îndemnîndu-mă să strîng, să sfărîm, să muşc şi să sărut. Întrebaţi femeile care m-au iubit, cum s-au simţit în braţele mele, mutate de colo-colo prin întuneric, din locul împietrit în locul moale, desfăcute şi plîngînd de suava lor vulcanică suferinţă. Vai mie ! toate m-au iubit şi mă mai iubesc şi astăzi, cu căutătura strîmbată după ivirea mea. Pentru mine, după ce le-am iubit, ele şi-au lăsat, ca pentru Dumnezeu, şi bunuri şi tată şi mamă şi frate şi soţ, şi m-au urmat. Clocotul meu e fără păreche, domnule doctor ! Şi-mi plac şi negrele şi bălanele, şi stacojiile şi albele, şi uscatele şi pîrguitele, şi grasele şi cele cu suc. Ele mă cunosc după lumina ochiului, care îmi sticleşte ca un vîrf de cui nou, gata să fie bătut în scîndură pînă la opritoare şi să astupe lemnul din plin, în toată grosimea lui. Ştiţi dumneavoastră, domnule doctor, că femeii, mai simţitoare decît bărbatul, îi place, ca lemnului de chiparos, să-i fie fibrele strivite şi despicate silit ?

Vorbind aşa, sulfurizatul se crezu cuprins de o suvenire, şi mîinile lui căpătară o mişcare.

— Parcă-mi lipseşte ceva, domnule doctor, zise uimit sulfurizatul. Mă simt parcă nesimţitor. Parcă aş auzi şi nu aş pricepe şi parcă aş mînca şi n-aş putea să gust.

— Nu te mişca, îi zise infirmiera, în ochii căreia se iscaseră două lacrimi de regret. Dacă te mişti, îţi rupi bandajele şi nu mai garantăm nimic...

— Într-adevăr, domnule Juan, adăogai, nevasta dumitale ţi-a purtat de grije în general. Ţi-a tăiat şi...

Cuvîntul necesar i-l şoptii la ureche ; căci, deşi infirmiera cunoaşte din operaţii organul şi-i schimbă pansamentul, numele lui putea să-i fie jignitor.

— Prea multe blonde, negre, stacojii, uscate şi suculente au străbătut sincerităţile dumitale, şi doamna Juan ţi-a impus un termen. S-a isprăvit ! Dacă ai norocul să te vindeci, nici figura, nici pasiunea dumitale nu mai fac două parale. Vei fi obligat să te apleci, ca femeile pe care

le-ai iubit, pentru o anumită nevoie, şi vei face spălături cu canula... Poţi să schimbi şi costumul, dînd altă croială pantalonilor sau comandîndu-i fără nasturi ; căci nu te vei mai folosi de ei, de-a-n picioare. Şi vei rămîne cum a zis Psalmistul, ca un pom care nu mai rodeşte şi ca pleava-n vînt. Căci, dragă domnule Juan, în toate celea trebuie să se împlinească Scripturile negreşit...

CUM AM PETRECUT O VACANŢĂ

În Englitera, mi-a spus directorul unui ziar literar, o anchetă «Cum v-aţi petrecut vacanţa?» a cunoscut un mare succes între scriitorii animaţi de o părere minunată în ceea ce-i priveşte. Fiecare autor s-a grăbit să facă onoare vitrinei zoologice, în care marile magazine ilustrate i-a expus, documentaţi cu zincul şi cu textul. Unul şi-a trecut vara mîngîind un pui de şarpe sud-american, domesticit la ugerii îngreuiaţi de lapte ai unei pantere. Progenitura ei a fost împuşcată de soţia scriitorului, o ţintaşă fără păreche, preferînd tirului de porumbei şi iepuri în colivie, vînătoarea în junglă şi de jurîmprejurul Sfinxului, pe nisipurile din Gizeh. Scriitorul a plecat cu toată familia, compusă din doi copii şi patru socri, călărind animale tropicale, cămile şi zebre, şi bătrînii, bine fixaţi cu sfori şi curele, pe spinări de elefanţi. Altul... Enumeraţia poate deveni nesfîrşită. Să ajungem la noi.

Întrebarea, pusă pe româneşte, nu-şi pierde conţinutul de aristocraţie engleză, cu care scriitorul valah trebuie mental să se obişnuiască. Ce ai făcut în vacanţă ? Noţiune de bază : trebuie să fi avut vacanţă ; fără vacanţă nu se poate închipui scriitor şi, desigur, vacanţa a început demult ; problema comportă platformă şi răgaz. Prin urmare, este exclus să nu fi stat trei luni degeaba, după ce nouă luni n-ai cam făcut nimic. Să ne gîndim.

Mi-aduc aminte.

Cu cecul nr. 427.321, încasînd suma de 832.000 franci, salariul nostru literar pe timpul mai-octombrie 1928, am dus-o acasă în ghiozdan şi, aruncînd-o plictisit pe masă, am zis :

— Uite un acont, restul ne va sosi pe drum. Unde v-ați gîndit să ne petrecem vara ? N-ați fi de părere să facem drumul pe jos ?

Și am comandat opt biciclete, pentru familia întreagă, dintre care un cvadriciclu pentru bunic, cu echilibrul stabil, bunicul neavînd altă însărcinare, ca să meargă, decît să dea din picioare. Copiii socotiră timpul parcurgerii Europei prea lung, și înlocuirăm, cu o pierdere neînsemnată la bucată, bicicletele cu motociclete de cîte 12 HP, cu pornire automată și lumină. Opt motociclete ròșii în mers ! ce splendidă echipă. Calculîndu-se însă benzina și cauciucurile, am ajuns la concluzia că patru roți se defectează mai rar decît șaisprezece, și un carburator mai puțin ca opt, și, cu o altă pierdere puțin însemnată, schimbarăm motocicletele cu o limuzină plătibilă în rate, — și plecarăm. Înainte de-a porni pe barieră, vîrstnicii familiei observară că automobilului îi lipsește un vagon-restaurant și cabinet cu tot-la-canal. Ne întoarserăm acasă, expediarăm mașina la garajul cel mai apropiat și plecarăm cu trenul.

— De ce n-ați făcut așa de la început ? ne-a întrebat un admirator, pe galeria vagonului, în care stam, călătorii, în picioare.

— Plecarea ar fi fost lipsită de rafinament, dat fiind că orice spirit elementar se hotărăște într-un fel numaidecît. Calitatea de scriitor presupune ieșirea din banal, un ocol și o revenire treptată. O să te miri și mai mult cînd îți voi spune că pentru a lua trenul din Gara de Nord, am trecut întîi pe la Otopeni.

Admiratorul, om complicat, nu s-a mirat deloc, și trenul nostru trecuse de Găiești. Ca să nu stăm inactivi și să începem vacanța și petrecerea ei fără întîrziere, am propus să ne dăm jos din vagon între două stații. Familia mea, experimentată la sensul senzațiilor rare, acceptă fără împotrivire. Fiind opt la număr, patru din noi trebuia să sărim din tren de pe platformă, în același timp ceilalți patru și-au făcut vînt pe ferestre. Ne numărarăm în tren și, după unsprezece secunde, ne-am numărat și jos, lîngă linia ferată. Sau uitasem pe unul acasă, sau ne-am înșelat la numărătoarea din vagon ; sărind din tren pe pietriș, ne recunoscurăm șapte. Aci se intercalează un eveniment tragic pentru vacanța noastră : lipsea proprietarul nostru, cu

care ne aveam ca nişte fraţi. Îl tăiase, din urmă, fulgerător, după ce a sărit, un accelerat.

Înmormîntarea s-a făcut în drum, ca să nu ne modificăm călătoria, în cimitirul unui cătun. În memoria fratelui nostru adoptiv, nu plecarăm mai departe, pînă nu ridicarăm, în locul unde s-a ivit accidentul o fîntînă, acoperită cu un adăpost de şindrilă, pe grinzile căreia săparăm inscripţia : «Luaţi, beţi, acesta este sîngele meu».

Pînă la trecătoarea din munţi a Jiului, nu mai spuserăm niciunul niciun cuvînt, impresionaţi de un doliu prematur, dar, în călătorie, defuncţii sînt uitaţi, şi turiştii se duc înnainte cu Dumnezeu. Puţul şi acoperişul ne-au costat 18.374 franci. Am pierdut din vedere să spunem la timp că ne-am lăsat geamantanele în tren şi că, făcîndu-ni-se foame, ne gîndeam în tăcere la ouăle răscoapte, pregătite de-acasă, în Carpaţi restaurantele fiind destul de rare.

Făcusem o mare imprudenţă, însă notam totul, fiecare lucru cu complexul lui de sensaţii, pentru viitoarele noastre volume în proză. Rătăcirăm potecile, fără hartă, şi ne aflarăm cu toţii învăluiţi într-o ploaie cum numai munţii înregistrează, pleşuviţi pe creştete tocmai de ploi şi furtuni. De mai multe ori trecuse soarele peste noi, şi ne afundam tot mai mult în codri de brazi, hrănindu-ne cu rădăcini crude şi cu coji de copac. Singurul aliment din abundenţă era, din nenorocire, lichid, apa de izvor, ireproşabilă însă inutilă : cu ce am fi putut-o consuma ?

Cred că am rămas prizonierii munţilor timp de aproximativ şaizeci de zile. Barba mea crescuse pînă la cravată, şi unghiile tuturor începeau să ia înfăţişarea de ghiare. Eram salvaţi ! Din josul stîncilor se auzea cavalul. Din cîteva sărituri ajunserăm la un staul de oi, unde am tăbărît pe caş, lapte şi brînză de burduf. La apropierea noastră o rupseră de fugă ciobanii şi cîinii, val-vîrtej cu oile şi berbecii. Am omis să spui că, influenţaţi de partea locului, ne pierduserăm demult echilibrul civilizaţiei şi umblam în patru picioare, — şi rămăseserăm nuzi, ca nişte maimuţe. Mătuşa mea, Matilda Constantinescu, care semnează în literatură Esmeralda, scrie, graţie unui har din familie, versuri. Ca să poată circula în voie, pe patru labe, ea îşi purta creionul chimic între dinţi, şi caietul cu manuscrise unde se putea, între picioare, sus, — nu pot ascunde nimic, — aşa încît, mergînd la rînd, unul îndărătul altuia,

printre copaci, caietul Esmeraldei ieşea cu un colţ înnapoi, intercalat exact în subsuoara lui.

Caşul venea la timp. Într-un consiliu de familie, pe care îl ţinuserăm pe cînd ea, retrasă într-un stufiş, scria niscai versuri, luaserăm hotărîrea ca a doua zi să o mîncăm, cu toate că ne gîndeam cu oarecare sentiment de repulsie că Esmeralda, fiind exagerat de păroasă, trebuia să scoatem din gură, mestecînd întîi regiunile musculoase, fire de păr creţ în timpul rumegării. Auzind, după ce deterăm gata primul caşcaval, de hotărîrea noastră, Esmeralda se întristă foarte şi scrise împotriva noastră o satiră în stihuri de douăzeci şi două de silabe. Ea cîntărea nouăzeci şi trei kilograme.

Coborînd în şes, începuse să ningă. Vacanţa era terminată.

Ce facem acum ? Ne reeducăm echilibrul, ca să putem relua vechea noastră atitudine în două picioare şi să participăm la conferinţe şi la spectacole, unde trebuie să aplaudăm.

Cît priveşte suma de aproximativ 800.000 franci, cu care am rătăcit, am pierdut-o în pădure. Anunţăm un premiu de 400.000 franci cui va găsi-o. Pentru detalii a se adresa la ziar.

PLOAIA

Decînd cu invenţia lamei de ras, ştiinţa se simplifică zilnic. Ceea ce putuse face un singur predecesor, care a purtat în Biblie numele de Iosua, poate repeta, trăgînd de o sfoară, orice locatar cu geamurile şi balcoanele la răsărit : opreşte soarele lăsînd să cadă storul. Cu toate că după o şi mai recentă simplificare, soarele poate fi înlăturat printr-un somn binefăcător. Ştiinţificeşte fenomenul se explică destul de concludent : prin adormire, se intercalează între lumina zilei şi cornee, o aşa-numită, în limbaj vulgar, pleoapă, care joacă lîngă ochi rolul storului din fereastră, şi mai departe, în spaţiul astronomic, rolul eclipsei solare totale. Dacă îţi mai îndeşi pe cap şi o căciulă, se obţine un neant complect, adică absenţă totală şi de

soare şi de boală astrală, individul întorcîndu-se la început, cînd nu era nici geologie nici mineralogie.

O veritabilă domnişoară, convertită tîrziu la aceste adevăruri şi a căreia fotografie, scăpată de calamitatea concursurilor de frumuseţe, a fost prezintată, în luna mărţişorilor, cînd în profil, cînd în picioare şi cu perlele dinţilor aparente, cînd călcînd, cu o solidă şi practică încălţăminte cu gumilastic şi cu tocul higienic, coaja tărîţoasă a unui pămînt ce i se supune, pretinde că a descoperit mijlòcul de a face ploaie prin utilizarea unicelor funcţiuni intelectuale, repurtate, printre ignoranţi, fără conţinut lichid. Am zărit-o circulînd în natură şi căutînd pe sus norii cerului ca să-i cheme la sine, ca ghicitorii de izvoare puţul ascuns, cu o nuia de alun. Norul este văzut, şi, făcîndu-i-se cu ochiul, acest monstru urît (norul) se repede, dă fuga, vine, soseşte şi începe să toarne. Dacă norul nu e la îndemînă, adică se ţine invizibil, o singură fluierătură este de ajuns ca el să plece din Rusia sau din Ungaria şi să treacă-ncoa. Sau îl miorlăi şi vine.

Alteori, se scoate o farfurioară la geam, în care ai pus o linguriţă de sare, un bob de piper şi un praf de boia. Îndată ce dă de soare, — nu e nevoie în acest caz de nori, — soarele se pune să-i fabrice instantaneu, şi o ploaie abundentă răcoreşte capitala. Dacă efectul nu se simte chiar în ziua farmecului, acest detaliu e fără importanţă, căci ploaia tot va cădea, în zece zile, într-o lună, două, într-un an, indiferent. Feriţi-vă să scoateţi macaroanele, dopurile de plută şi hîrtia de lipit muşte la uşa prăvăliei, căci nu se poate garanta nimic : puteţi avea de-a face, prin aceşti agenţi, cunoscuţi provocători de ploaie, şi mai ales prin aglomerarea lor, cu o cataractă.

De asemeni, nu trebuie să plouă chiar în Bucureşti, dacă experienţele au loc în acest oraş. Certamente va ploua la Braşov, la Tîrgu-Jiu sau pe muntele Rhodope. Ceea ce nu s-a determinat încă, este proporţia dintre boiaua de ardei sau scorţişoară şi ploaie, şi cantităţile ce trebuiesc amestecate pentru obţinerea unui volum precis de metri cubi.

Progresele pipăitului ce vor determina cubajul, litrajul, sticlajul sau paharajul apei necesare, sînt de cea mai mare însemnătate în viitorul apropiat al instalaţiilor la etaje, căci economisind conductele, se vor desfiinţa robinetele, liberînd municipiile de bugetul capitolului *aqua fontis*. Într-adevăr, în orice localitate şi la orice înălţime

orășenească s-ar afla, omul civilizat își va putea produce singur, pe geam sau din tavan, înghițitura, ligheanul, brocul sau baia ce-i trebuiește. Ai scos din cutie trei molecule din tutun, și ești servit.

Tot atît de necesar este să se știe că poți căpăta apa la diverse temperaturi, caldă, rece sau căldicică, prin adăogarea la muștar a unei lingurițe, a unei linguri sau a unei picături de petrol, numit popular gaz. Tot ce se recomandă, manipulînd aceste forțe, este să nu rostești cuvîntul ciorap. Pronunțat cu voce tare, se poate aștepta explozia apartamentului. E mai bine în acest caz nici să nu te gîndești la el, căci se poate aprinde văzduhul. S-a văzut dramatica aventură a unui marinar neprevenit, care, umblînd cu lapte covăsit, a zis cuvîntul foarfecă, și a trăznit, în imediata vecinătate a portului un far care costase douăzeci și opt de milioane de lei.

Alte descoperiri rețin atenția lumii științifice. Se știe că se produce electricitate, lumină și forță motrice, prin zmulgerea din subsuoară a unui fir de păr în coincidență cu strănutul, cînd se produce și un mare clăbuc. Dacă firul e blond, lumina miroase a neroli, și dacă subsuoara care l-a furnizat este situată subt brațul stîng, parfumul e însoțit de ecou de muzică de violoncel. E vocea creierului, încă neauzită, venind din jiletcă. La Chicago, un singur savant a tuns băiețește, într-un minut și optsprezece secunde, pe nevăzute, șase mii nouă sute treizeci și două de domnișoare, de o maturitate respectabilă, și care doreau să devie deputați : a tușit într-un tub de treizeci și nouă de metri scos pe un burlan. «Unde dai și unde crapă» nu e o snoavă de prost gust, și a devenit, tradus din englezește, un principiu de laborator. Aveam acasă o mătușă, care într-o dimineață s-a sculat bărbat, s-a căsătorit cu o femeie, a făcut copii și i-a crescut barbă, de tipul lui Frantz Iosef. În noaptea nunții s-a dansat *Barca pe valuri* și s-a cîntat *O, du, lieber Augustin.* Se întîmplase un fenomen comun în natură, și grație căruia se nasc în aceeaș noapte o sută de fete și o sută de băieți, prin dezarticularea ritmică a Casiopeii, o constelație care cinci minute se manifestează în cîmpul lunetei cu două umflături, și cinci minute cu absența lor.

În știință fenomenul cel mai constant s-a dovedit a fi mecanica diametralelor opuse și simetria păretelui cu nuca, și medicina s-a folosit de toate aplicațiile lor. Pentru a

scoate o măsea nici nu mai e nevoie să cauţi pe bolnav în gură : e suficient să-i muţi pălăria dintr-un cuier într-altul. Cei mai buni medici caută azi pe tuberculoşi la stomac, şi ficatul îl tratează la rinichi. Bătăturile se vindecă înlocuind bastonul cu umbrela, pur şi simplu, şi negii trec bătînd un cui într-o oglindă.

O dificultate lexică. Pentru funcţiunea lui prin farfurioară, verbul *a ploua* trebuie conjugat ca un verb activ şi cu complement direct. Plou, tu ploi ; voi ploua, vom ploua. Te ploiez, mă ploiezi. «Plouă-mi, te rog, nişte pepeni galbeni, pe vineri.» — «I-aş ploua bucuros dar mă duc la Giurgiu să coc nişte castraveţi.»

O CĂLĂTORIE PE MARE

Pe puntea vasului „Maharadja" ne găseam cincizeci de pasageri. Ziua era voioasă. Prînzirăm veseli în muzica orchestrei cu acompaniamentul oceanului din talaze. După-amiază, fiind protestanţi şi deprinşi cu cîntarea psalmilor, din vocile noastre s-a iscat un cor monoton, încheiat, pe la orele şase, cu imnul lui Luther, popular pe coastele din Nord şi măreţ ca uraganul.

Începuserăm să fim neliniştiţi. Mînioasă, unda dinspre Americi se clătina ca un astru. Pe la opt seara, vaporul nostru se freca de ceruri, escaladînd piscurile de valuri.

— Vă este frică ? fui întrebat pe galerie.

— Mie ?... răspunsei. Am străbătut de treizeci şi cinci de ori oceanul şi am văzut destule. Dar dumneavoastră, nobilă doamnă, vă temeţi cumva ?

— Nnnnu... atît de mult...

— Atunci duceţi-vă liniştită în cabină. Zorii zilei vor străluci în lucarna dumneavoastră, la Gibraltar. Noapte bună. Să nu vă temeţi nici dacă, din întîmplare, veţi auzi în somn o uşoară bătaie în părete.

Cu vîrsta, omul vrea să pară galant şi e cinic, — ca episcopii (catolici), învăţaţi cu sufletul şi spovedania. Deprinderea îi cam plictiseşte. Puteam să bănuiesc eu atunci că vaporul se va ciocni în bezna furtunii ? Ciocnirea se şi petrecu. «Maharadja» se întîlni cu un talaz mai tare decît toate celelalte, şi care, din pricina luminilor lui, putea să

fie un vapor. În mai puţin de zece minute, într-adevăr, vaporul izbit s-a scufundat cu troznetul unei dărîmături, în mijlocul unui hohot de glasuri omeneşti.

Alergai la căpitan, pe care îl cunoscusem odată la Brest.

— Ce părere aveţi, domnule căpitan ?

— Ce părere doriţi să am ?

— Ne-am... ciocnit de ceva...

— Nu e nimic.

— Păi, vaporul s-a scufundat...

Căpitanul surîse.

— Pesemne că n-ai mai văzut scufundîndu-se un vapor... Pe mine mă lasă rece... aş zice chiar că poate mă amuzează....

— Să-mi daţi voie să mă uimesc, domnule căpitan.

«Desigur, îmi zisei, am de-a face cu o specie lăudăroasă. Eu n-aş face ofiţeri de marină din lichele.»

— O să vă obişnuiţi şi cu uimirea, adaose căpitanul cu o linişte care-mi îngheţă creierul şi făcu din căpitan o specie mai profundă. Noi, ăştia care umblăm pe provizoriu şi incert şi pe improbabil, nu prea sîntem sentimentali. Laşitatea locuitorilor de pe ţărînă, îngroziţi de primejdii, nouă ni-i necunoscută. Navigăm deasupra morţii, respirăm moartea, o bem şi o mîncăm... Nu aţi simţit-o încă aci, lîngă noi ? O văd că vă atinge pe umăr... E pasagerul nostru astăzi, s-a suit pe vapor odată cu noi...

Un fior trecu prin mine tot, ca o rupere de cearşafuri, cînd mă uitai la zidul circular ce ne încinsese. S-ar fi zis că intraserăm într-o cotitură subterană a oceanului. Cele patru coşuri ale vasului erau ca nişte siluete de doamne albe, cu pălării de întuneric.

— Da... dacă vrei... bine !

Căpitanul se întrerupse ca să-şi vîre gura într-un soi de pîlnie telefonică, în legătură cu maşinile... Aprobările lui ironice răspundeau unei voci grave şi înspăimîntate din fundul uzinei...

— Cînd trăieşti cu moartea, ţi se schimbă perspectiva. La dumneavoastră, pe pămînt, numai intendenţii de cimitire sînt interesanţi... Ia te uită... Vezi còlo ceva ?...

Degetul căpitanului îmi arătă dedesubt, în interiorul teatrelor pe care le zămislea instantaneu şi le prăvălea furtuna, brazdele apei.

— Uită-te bine, insistă căpitanul rînjind și scoțînd revolverul...

Avui un sentiment de groază, urmat de un sentiment de bucurie... Un mare număr de persoane pluteau în dezordine, strigînd, fără îndoială, căci gurile le erau deschise și brațele întinse spre vaporul nostru. Căpitanul scoborî reflectorul...

— Sînt naufragiații vaporului necunoscut, preciză căpitanul. Vedeți că nu au murit toți.

Barba roșcovană a căpitanului îi mîzgălea drăcește figura, și rîsul lui de ventriloc era singur în toată lumea, ca un clopot într-o pustietate.

— Dați drumul bărcilor în mare, mai repede, domnule căpitan. Ei mai pot fi salvați

Inima îmi bătea violent, în speranța că vor putea fi zmulși de la moarte.

— Mai mare daraua... răspunse căpitanul, sprijinit în coate pe bară ca într-un balcon.

Mă gîndeam la impresiile naufragiaților asupra calmului nostru, tîrîți în urma vasului ca rechinii îndrăgostiți de lumini artificiale. Îmi venea să mă arunc în mijlocul lor și să mor odată cu ei.

Un talaz mai înalt transportă în apropierea noastră pe un naufragiat oacheș, cu părul creț, care ne-a apostrofat.

— Ce faceți măgarilor, acolo ?

— E cu putință să lăsați să moară oamenii fără ajutor ? întăriră alții, pe care talazul, trecîndu-i într-o traiectorie mare pe dinainatea reflectorului, i-a scufundat și ni i-a scos în față de mai multe ori.

Naufragiatul cu părul creț părea că voiește să păstreze oarecare distanță între el și conaufragiați... Expresia figurii lui aducea aminte pe domnul care asistă la o ceartă în fața unui ghișeu poștal, împărtășind punctul de vedere al publicului, că funcționarul e prea încet în serviciu, dar rezervîndu-se de a protesta individual.

— Dobitocul se crede acasă la el, zise căpitanul, risipindu-și fumul din lulea. Mi se pare că-l cunosc. Trebuie să fie un mare fabricant de macaroane de la Châlons... Și scoborîndu-și mult reflectorul : El e, nu m-am înșelat.

O nouă azvîrlitură a oceanului apropie din nou pe omul autoritar de noi, și auzirăm distinct înjurătura lui.

— *Merde !* răcni căpitanul în franţuzeşte şi se apleacă deasupra lui, cum se ducea la fund, scuipîndu-l în obraz. Fabricantul, ţinîndu-se în echilibru pe o parte, ne ameninţa cu pumnul strîns.

— S-a supărat, zise căpitanul.

Fabricantul nu s-a mai văzut, şi nimeni nu-l va mai vedea, niciodată.

— Cînd te gîndeşti că fabrica lui îi aducea şi acum, cînd se înneca, două mii de dolari pe oră ! zise căpitanul. Desigur, călătorea confortabil, cu un vapor de mare lux. Nu găsiţi şi dumneavoastră inutile vapoarele de mare lux ?

Căpitanul îmi devenise cu totul insuportabil şi mă întrebam de ce nu i-am întors spatele pur şi simplu. Simţeam în el pe Căpitan, pe Căpitanul destinului meu întreg.

O ridicare vijelioasă a mării ne azvîrli un naufragiat în frînghii... El se zbătea ca într-o pînză de păianjen.

— Ajută-mă ! porunci căpitanul.

Îl urmai cîteva trepte pe scara de frînghie.

— Scoate-i picioarele... Aşa...

Naufragiatul avu un zîmbet de fericire supremă.

— Vă mulţumesc... Daţi-mi vă rog o înghiţitură de rom.

— Nu-i displace romul... zise căpitanul.

Lăsînd din braţe picioarele descurcate din frînghii ale naufragiatului, căpitanul îi puse corpul să alunece ca un pachet de-a lungul funiilor pînă pe punte, apoi, printr-o mişcare bruscă, îl azvîrli în ocean.

Mă aruncai să-l prind. Un picior îi mai rămăsese în aer. Am crezut — nu este aşa ? — că scăpase din braţele căpitanului.

— De prisos, zise căpitanul. L-am aruncat eu.

— Cum aşa ?

— Uite-aşa.

Mă dădui înnapoi cu doi paşi de căpitan şi-mi pipăii cuţitul. Dacă voia să mă arunce şi pe mine în mare, i-aş fi spintecat canaliei burta.

Cel puţin, deocamdată, nu avea această intenţie. Mă duse de braţ, este drept, însă nu ca să mă arunce, ci ca să-mi arate alţi doi naufragiaţi care stăruiau să vie după vapor... Ei înţelegeau, negreşit, că noi nu voiam să-i luăm pe vapor, dar insistenţa lor de-a ne cere ajutor nu era decît un ultim omagiu pe care-l aduceau vieţii, umilindu-se

nouă... Ei se tîrau pe talaze mulţumiţi că ne mai pot vedea un minut înnainte de-a se pierde în mare şi în nisipurile ei eterne... Simţii o lacrimă mare rostogolindu-mi-se în mustaţă şi aş fi voit să mă sinucid. Comunicai gîndurile mele căpitanului, care îmi răspunse indiferent :

— Nu cunosc bestie mai egoistă ca omul... Am cunoscut, la spitalul din Toulon, un ofticos în agonie care stăruia să nu fie izolat, ci lăsat să asiste la operaţia unui canceros din acelaş salon cu el. A ! dar brutele astea mă necăjesc afară din cale, adaose căpitanul, chemîndu-mă după el. Vino-ncoa !

Mă supusei şi-l urmai pînă la extremitatea vaporului...

— Ia să văd, ştii să tragi ? zise căpitanul, dîndu-mi revolverul.

Nu cutezai să refuz.

— Cum să nu ştiu ?

— Te rog găureşte ochiul acela blond care se uită la mine...

— Nu pot... domnule căpitan.

— Îţi poruncesc : foc !

La lumina reflectorului omorîi toţi morţii înnecaţi, ca să-i fac căpitanului pe plac.

Nu mai rămăseseră în urma vasului decît talazele oceanului sfărîmînd talazele nopţii. Cum aş putea vreodată să povestesc ce am simţit privind împrejur şi în sufletul meu ?... Plîngeam...

— Eşti o secătură, zise căpitanul. Nu mă mir, de vreme ce ai ezitat. Dacă mai plîngi, te trîntesc în mare, tîmpitule !

Apucasem să mă supui... Făcurăm cîţiva paşi pe punte... Îmi veni pofta să fumez... Căpitanul fumase tot timpul pipe, ţigări, ţigarete, şi nu-mi oferise nimic.

— A ! într-adevăr, zise căpitanul, singura plăcere este tutunul... Dacă n-aş fi fumat, m-aş fi spînzurat demult...

Această mărturisire subită a unei slăbiciuni mi-l făcu pe căpitan puţin mai simpatic.

Un matelot apăru deodată şi luă în faţa căpitanului o poziţie fotografică.

— Vorbeşte !

— Prora e sfărîmată... Vasul n-a putut să reziste ciocnirii... Nădăjduim totuş să ajungem. Am baricadat magaziile.

Privii stupefiat pe căpitan.

— Nu-i aşa că ţi-e frică ?
— De ce să-mi fie frică ?
— Cel mai tîrziu într-o jumătate de ceas ne vom îneca în cea mai frumoasă apă sărată din univers.
— Vreţi să glumiţi, domnule căpitan.
Hohotul de rîs al căpitanului fu într-adevăr extraordinar.
— Mă gîndesc la frumosul dumitale curaj prins între picioarele unei caracatiţe...
— E-adevărat ? Ne scufundăm ?
— Mă mir că mai întrebi.
— Şi nu căutaţi să scăpaţi măcar dumneavoastră ?
— Crezi că acest lucru ar prezinta vreo utilitate ?...
— Nu mai e timp de vorbe umflate ! ţipai revoltat... Domnule căpitan, eşti un asasin şi un imbecil literar...
— Continuă, că-mi place să te văd scos din pepeni... Îţi stă minunat... şi se potriveşte cu mustăţile dumitale, rase pe trei sferturi, de subt găurile nasului... Cît priveşte imbecilitatea, te venerez, căci mă întreci.
Tăcui şi alergai în salon, unde forfoteau pasagerii... Îi anunţai că vaporul se duce la fund. Le vorbii de starea de spirit a căpitanului... Panică generală... Un englez voi să vadă pe căpitan, care tocmai cerea un coniac...
Într-o franţuzească ţepoasă, englezul ceru căpitanului să tragă la ţărm.
— M-am gîndit şi eu, răspunse căpitanul, dar, scumpul meu domn, vă recomand să nu vă părăsească fără forme calmul dumneavoastră naţional. Urmaţi sfatul meu plin de înţelepciune. Ne găsim, într-adevăr, într-un loc unde ne-ar ajunge o jumătate de oră ca să debarcăm.
— Atunci, ce mai aşteptaţi ?...
— Aşteptăm consimţămîntul dumneavoastră...
Englezul nu percepu ironia.
— Băiete, totuş să nu uiţi să-mi serveşti coniacul...
Căpitanul se aşeză într-un fotoliu şi îşi aprinse luleaua.
— Lăsaţi-mă să mă arunc în apă, strigă o cucoană, lovită de-o deznădejde bruscă.
Englezul o făcu să înţeleagă că nu-şi ia răspunderea în faţa unei atît de necugetate imprudenţe, şi căpitanul îşi înghiţi coniacul.
— Pentru mine, doamnelor şi domnilor, începu căpitanul, problema vieţii domniilor-voastre nu prezintă interesul pe care păreţi că-l purtaţi vaporului meu... Ba

mi-este destul de indiferentă... Între oameni din buna societate te poţi înneca agreabil... Dacă aş fi fost mai puţin sigur că ne înnecăm, acum ne-am afla pe uscat, aşezaţi confortabil într-un restaurant. E-aci, peste drum de locul unde ne vom adăpa din belşug cu valurile Atlantidei, peste cîteva minute, un local italienesc cu o bere delicioasă şi cu nişte peşte fript, de gustul căruia m-am convins de multe ori. Altceva mă interesează... Că ne vom culca astăseară pe alge şi pe scoici este cert... Orice încercare de salvare ar contrazice pasiunea mea de văduvie : spectacolul vapoarelor înnecate... Ar fi al şaselea... pînă acum am îngropat numai cinci... Personal, vă încredinţez că ştiu să ies din încurcătură... Moartea fuge de mine cît poate... Fiţi, domnii mei, liniştiţi, sorbiţi-vă ceaiul în tăcere şi ţineţi ceaşca bine în mînă, ca să o beţi pînă la fund... Omul e o bestie egoistă... Niciunul din dumneavoastră nu s-a gîndit un singur moment să-mi înlesnească o bucurie personală. Plăcerea mea de-a vă vedea scufundaţi, pentru dumneavoastră nici nu există... Eu nu însemnez nimic pentru pasagerii mei... Iată, vreau încă o dată să ştiu că v-aş putea salva, şi totuş să refuz...

Ai înţeles, fără îndoială, că acest discurs a fost întrerupt de o sută de ori. Ca să-l curmăm, aruncarăm pe căpitan în ocean şi deterăm ordin să fim cu accelerare debarcaţi pe continent, unde ne-am reparat emoţiile la un ospăţ.

OMUL-ŞARPE

Într-un circ ambulant, am găsit odinioară pe August-cel-prost plîngînd afară, între vagoane, pe o ladă din dosul menajeriei. Fardul îi curgea cu lacrimile de-a valma, schimonosite, verzi şi albastre, şi orchestra de alămuri din interiorul circului, dominată de tobe, i le însoţea, pe un ritm accelerat, pierdute în pèticele pestriţe ale costumului de arlechin.

— Poate ţi-e dor de-acasă, l-am întrebat.

August era român, angajat, pentru talentele lui de comic irezistibil, de firma internaţională a proprietarului, un bătrîn cu patria în căruţă. În ţara străină, unde din întîm-

plare l-am auzit înjurîndu-se în seara aceea pe românește și dîndu-și cu pumnii în cap într-un joben caricatural, întrebarea era naturală.

— Mi-e scîrbă de mine... mi-a răspuns.

Timbrul glasului m-a intrigat. El aparținea, puțin mai soprano, parcă unui copil din copilăria mea de școală, notat cu cifra maximă la gimnastică și mizerabil la toate studiile unde mușchii și zgîrciul lucrau cel mai puțin.

— Nu cumva te-a chemat vreodată Bogdaprostea ?

— Eu sînt în persoană, dragă Cutare ! zise clovnul nimerind numele numaidecît. Lasă-mă să te sărut. — Cînd nu te mai vezi douăzeci de ani cu cineva crezi că trebuie să fi murit. Bucuria lui se adresa mai mult patriei decît mie, ca atunci cînd primești de acasă un cozonac. Un cățel de usturoi l-ar fi făcut tot atît de fericit. — Ce bine-mi pare ! N-am mai auzit vorbă românească de opt ani de zile. Ce faci aici ?

— Am venit și eu astă-seară la circ, răspunsei, eludînd sensul întrebării. Nemaigăsind bilet, fac și eu înconjurul cortului vostru și al harabalelor cu care călătoriți... Am o veche slăbiciune pentru sincerele voastre vopsele.

Mă ținea cu amîndouă mîinile de mînă și am șezut lîngă el, pe ladă. Mirosul de grajd îi umplea și sufletul parcă, și l-am întrebat dacă nu dormea pe băligar, voind să prepar concluzia tendențioasă că unui român între străini i se acordă exclusiv drepturile la viață refuzate de autohtoni.

— Te-nșeli, răspunse clovnul. Toți puțim aici de duhoarea asta, și călăreața de înnaltă școală, acoperită de străluciri de firmament, și balerinele acrobate. E un miros căutat chiar de o aristocrație. Un fum de «Peau d'Espagne» pulverizat peste el, dă acea aromă de feminitate și de bărbăție care explică succesele călăreților și ale amazoanelor într-o elită de uremie și diabet. Și nici nu e neplăcut, dacă îi rectifici expresiile plastice cu ființa și frumusețea cailor noștri albi, niște adevărați crini de gunoi.

— Poate că ești plătit puțin...

— Altă eroare. Cîștig cît patru oameni de Stat americani și n-am ce face cu banii. Cumpăr cărți și economisesc.

— Atunci, nu înțeleg de ce plîngeai. Te face să suferi vre una din balerinele ecvestre, așteptate la ieșire de notabilitățile exasperate în monotonia provinciei ?

— Îmi atribui o psihologie de om sărac. În camaraderia promiscuității ajungem de ne cunoaștem atît de mult beteșugurile, ne facem unii altora în cabină atîtea confidențe, încît mai mult mila și disprețul și dorința de a ne disprețui și mai mult ne apropie și ne leagă. Părechile iluzionate se adună din categorii deosebite, contrarii și antagoniste. Ți-am spus că mi-e scîrbă de mine. Nu pentru că miros a iepe și armăsari sau că vreau să fug cu casierița blondă și virtuoasă și nu pot. Dacă atît mi-ar rămîne din numărul meu seral, putoarea de grajd, aș fi foarte mulțumit, și asta e și singura mea consolare : herghelia cailor inteligenți și teferi, și trupa cîinilor dresorului Mark. Animalele nu se contrafac, izmenite ca mine în meseria mea și probabil și ca dumneata în meșteșugul dumitale. Și poate că eu sînt totuș mai cinstit și aș avea să-mi aduc imputări mai puține, căci eticheta corespunde conținutului exact : mă numesc și sînt măscărici. În admirabila platitudine a naturii, caii sînt cai și cîinii cîini pretutindeni și todeauna conform, onest, — moralitatea adevărată a rasei și a exemplarului nativ.

Ai văzut în capitalele Europei pe distinsa doamnă cărămizie, vicontesă sau miliardară, ducînd în curea și lanț pe dulăul favorit. Educația cea mai compusă n-a parvenit să mistifice individualitatea și caracterul. Frumoasa stăpînă a unui cîine, care poate deveni, superficial, prin dresaj silit și grație unui costum grotesc, un actor, dar care nu se poate bastardiza pînă a ieși din matca lui și a se face om și om binecrescut, este silită să se oprească brusc, zmucită cu lanțul, în dreptul unui felinar.

Nu știu dacă vrei să mă înțelegi. În meseria mea aparent hilară, e un fond adînc de posibilități. Muntele ăla, care se înfățișează ca o babă cocoșată și strîmbă, este pe dinlăuntru de marmoră sau de granit, izvoare necunoscute clocotesc în el, mișună diamante și aur. Dar chinuiții și întortochiații pomi în linii disperate, frînte, ce ròdii dau din nodurile și cioatele lor ! Eu nu sînt lăsat să-mi fac roadele întregi, trebuie să mă limitez la zarzărea acră, și atunci sînt mai interesant cînd în locul fructului meu coc în crăcile mele morcovi și ciuperci. «Are un talent !» admiră cunoscătorii.

Trebuie să te ții de ceea ce ai nimerit din greșeală, dintr-o dispoziție parazitară a unui capriciu, să-ți faci o regulă din hiatus, din cacofonie.

Am vroit să joc un Hamlet simbolic, să încerc o caricatură gravă a personajului omenesc din el. În poezia dramatică, Hamlet este corespondentul lui Crist din poezia religioasă. El nu e încă jucat decît subt raportul de necesitate al unicei lui personalităţi : se pot face în interiorul lui sute şi mii de ascensiuni, ca în univers... «Rămîi la omul-şarpe, m-a sfătuit directorul. Ai văzut ce bine merge cu el : mi-e teamă să nu strici afişul.»

De vreme ce şarpele mă plătea şi pe mine şi pe director, am intrat adînc în plagiatul gustului vulgar, în escrocheria artistică, în minciuna preferată, recoltînd ovaţiile mulţimii şi ale amatorilor de lucru presupus fin. Am făcut toată zoologia, girafa, tigrul, crocodilul, maimuţărind tristele lor simplicităţi în ridicul şi grotesc, cu cassa închisă, cu biletele vîndute pe cîte trei-patru zile înnainte de spectacol. O scenă care mi-a adus elogii enorme şi victorii abjecte e aşa-numita, în program, «Simfonia Kabilă». Gorilul stă cu gorila lui într-un pustiu. Vin vînătorii şi o împuşcă. Deznădejdea bărbatului şi a destinului suprimat era lucrată de mine. Trăisem scena în Africa, la o vînătoare adevărată, şi o reproduceam într-o nuanţă. Gorilul plîngea ca un copil neputincios şi, în loc să ne omoare cu pietre, impresionaţi cum eram de neaşteptata reacţie a greşelei imbecilului de vînător, un camarad argentinian, care da la ţintă cu cuţitul, el se învîrtea inconştient, cu puterea lui uriaşe suprimată în jurul soţiei, gemînd cu o suferinţă melancolică, mîngîindu-i sîngele, dar înţelegînd moartea definitivă.

Publicul rîdea în hohote şi, cînd mă întorceam cu spatele, de-a buşile, şi se vedea anatomia, confecţionată din muşama şi cauciuc, era delir. Ca să-mi dau o satisfacţie şi să acord cîtorva inteligenţe amare, remarcate în primele staluri, o uşurare, am prins şi eu într-o seară un purice în bumbacul din subsuoara picioarelor şi l-am mîncat — şi mestecîndu-l cu bale, l-am scuipat în capul unui personaj important, care, uitîndu-şi valoarea şi prestigiul, se tăvălea, în fotoliul lui, literalmente, de rîs, ca un Weinbursch.

O explozie de gigantic entuziasm a irupt în amfiteatru. Auzeam în spatele meu familiarităţile şi confidenţele strigate în gura mare, ale doamnelor elegante : «Lasă-mă, dragă, să ies, că nu mai pot să mă ţiu». La circ şi jazz clasele sociale se amestecă intim şi se descompun costu-

mele, bijuteriile, rigiditățile, superstițiile se dizolvă, și publicul, în vîrtejul dansului și al aplauzelor, se arată în cămașă și pielea goală, ca în catastrofele furtunilor pe mare, dar animat fantastic de marile resurse de brută, comprimate în ceea ce îi place să fie numit sufletul lui.

Și culmea : am fost bisat : să mai prind și alți purici și să-i mănînc ! Scena era atît de cumplit gustată, încît oamenii care țineau totuș să salveze ținuta, închideau ochii să nu mă mai vadă și gîndeau vizibil la altceva, la ceva dureros, se ciupeau, derivînd hazul irezistibil într-o suferință imposibil de obținut.

Unul m-a rugat să-i cîrpesc o palmă, și, înțelegi, nu m-am lăsat invitat de două ori : i-am tras-o cu atîta sete, că l-am dezmeticit detot și a început să plîngă... L-am pocnit cu palma mea de maimuțoi peste o falcă. În criza de lacrimi și de ilaritate, idiotul lovit nu a răbdat mult : rîdea cu măseaua umflată, și mai tare decît pînă atunci, și din falca zdruncinată îi curgea sînge, ca gorilei din pustietate. «Dobitocule ! am strigat, tu ai mîncat puricile, nu eu : ba mi se pare că ai mîncat o ploșniță plină.»

Ovațiile meritate și de replică întreceau orice măsură.

Mă rog, nu exagerez nimic dacă spui că mi-e scîrbă de mine. Și de public, nu e vorbă.

— Dă-mi voie să constat cu o plăcută surpriză că ești în largul dumitale... Nu prea semeni cu fratele sau cu vărul dumitale din București.

— Vrei să spui, tîmpitul de unchiu-meu : ăla mă crede un declasat, fiindcă n-am ieșit pedagog. O să-ți prezint, dacă vrei, un doctor ratat, care din dragoste de vocație face parte din personal și se ține după noi de cîțiva ani. Distribuie rația alimentară la animale, și seara i se dă voie să se deghizeze : fericirea lui. La o vîrstă academică înaintată, e greu să mai înveți ceva. Tot ce a putut deprinde e o cădere pe spate, și se repetă cu o tenacitate de catîr. Trebuie să-l întrerupem.

Bucuria vocației este că trăim în contrabanda perpetuă a noțiunilor monotone, și dezordinea, care-i ordinea intimă a meseriei, m-a atras mai mult la circ decît la filosofie. În această privință nu-mi aduc nicio imputare.

Dar vezi, gloria !... Marfa asta mă supără. Credeam că la circ am scăpat de expresia ei bombastică sau că aș fi avut de-a face cu o reducere, cu o glorie amuzantă, suportabilă, ironică, o modalitate decentă de glorie, o emblemă

de tibişir. Pe dracu ! Ziarele sînt pline, toată ziua bună ziua, de numele şi fotografiile mele. Articole exaltate, în toate limbile de pe glob, examinează tumba mea vulgară de-a-ndaratele. Variantele figurii, modificată spontan, fie din pricină că m-a încălţat groomul greşit, cu dreptul în stînga, fie că m-ar mînca în talpa labei, dau naştere la interpretări, fac obiectul reexaminării geniului meu complex în arenă. Între două părţi ale programului, mi se cer autografe cu timiditate şi sînt numit «maestre» pentru că mi-am scos limba sau pentru că am tras-o înnapoi. Am primit decoraţii şi am refuzat partide briliante. Portretul meu e în toate casele unde sînt zilnic invitat şi nu mă duc. Afişele cu numele meu, tipărit cu slove de cincizeci de centimetri compacte, «Feety», îmi fac rău, şi dacă nu le sfîşii pe stradă este că de fapt lucrez cu un pseudonim nerecunoscut de conştiinţă.

— Nu poţi face abstracţie de amănunte, de vreme ce atmosfera îţi place ?

— Tocmai. Dar cum să trec peste ilaritatea scandaloasă din staluri, manifestată ca o tragedie, cînd apar cu nasul roşu şi cu perucă ? Dacă scot un sfert de ceas o batistă kilometrică din buzunarul nădragilor, dacă-mi lepăd bastonul, dacă pui o tichie nouă şi o nouă fizionomie, dacă am căzut lat şi mă scol pe brînci, de multe ori cu genunchii umflaţi, publicul se strîmbă de rîs... Pentru că strănut mi se fac manifestaţii ca lui Bismarck. Mii de oameni ar merge la moarte comandaţi de tusea mea afectat măgărească.

Într-o seară am şchiopătat. Îmi intrase pietriş în ciorapi. A doua zi am fost chemat de guvernator, care voia nu numai să mă felicite, oferindu-mi un ceas împodobit cu mărgăritare, pe care l-am dăruit fetei de la bucătărie, dar să şi înveţe de la mine cum fac, ca să facă şi el în momentele libere ale vieţii Statului respectiv...

Cînd mă strînge gulerul sînt inegalabil, cînd am răcit sînt extraordinar, şi cînd îmi iese o bubă în ceafă, cu operaţie şi pansament, sînt fenomenal. Toate scăderile mele, — şi colicile, — sînt probele unei genialităţi unice, şi în clipa în care mă usturā o bătătură şi mă frec, toate lucrurile mari se micşorează, domin lumea, politica, artele, Statele, evenimentele, şi acopăr universul cu un cucui mititel umed al piciorului, ivit între două degete asudate. Vrei să nu-mi fie scîrbă ?

Să mă produc în toate zilele şi să par că vreau să fiu mai năzdrăvan ca toţi ! Pentru mine, dragă, e şi o ruşine. Sînt hotărît să-mi schimb meseria. Mă fac orice, numai om de spectacol nu mai vreau să fiu. Mă fac căruţaş. Cu economiile mele cumpăr un camion şi cîţiva cai şi transport lemnele de la gară în oraş. M-am şi aranjat. Am trimis bani în ţară şi m-am făcut proprietar, la mahala. E şi mai cinstit. Pui calul la căruţă şi plec, fără fard şi fără parfum. Aveai dreptate... Ce mi-a plăcut mai mult în circ a fost băligarul. Ţi-o spune Feety, primul clovn din generaţia lui, acrobat şi muzicant...

SUBIECT PENTRU UN ROMANCIER

Între doi romancieri, o problemă profesională :

— Pecînd eram medic la spitalul «Sfinţii doftori fără de arginţi», am primit spovedania unui arhimandrit pe patul de moarte. Moartea i-a prescris vinovăţia şi mă dezleagă şi pe mine de secretul profesional.

— Asta numeşti dumneata un roman ?

— Stai să vezi. Orice roman trebuie să aibă un început. Nu mă laşi să fac un început ?

— Ba da, cum poţi spune aşa ceva ? Pentru ce ne-am dat întîlnire, oare, în acest crîng fermecător, unde se aude imnul internaţionalei pietruşilor, botgroşilor şi scatiilor ?

— Spune drept ! ai fi preferat un început sentimental, cu apă de trandafiri şi cu miere.

— Am slăbiciunile mele, îţi mărturisesc, zise suspinînd prietenul literar.

— Arhimandritul fusese blond, era înnalt, şi, culcat în agonie, părea de două ori mai lung ! Adică ai crezut dumneata în existenţa acelor făpturi uriaşe, cu beregata de o sută de metri şi care figurează ca nişte scheme de urzeală anatomică în muzee ? Îţi voi destăinui un secret : animalul culcat creşte cu cincizeci la sută în raport cu individul în picioare, iar după ce moare creşte scheletul cu sută la sută şi proporţional cu veacul. Acest principiu se traduce ştiinţific cu formula : ductilitatea orizontalei. Este, cred, un fapt netăgăduit că după moarte unghiile şi bărbile se

fac mai lungi. Încă nedeces fiind, arhimandritului începuseră să i se dezvolte ale lui.

— Dar atunci, de ce cheleşte omul intelectual ?... întrebă vioi al doilea romancier.

— De chelie vom sta de vorbă altădată, răspunse primul literat. Tot ce-ţi pot spune acum, în treacăt, este că părul dedesubtul căruia se află o piele întinsă pe o boltă de os, face excepţie de la regula capilozităţii. Arhimandritul mai respira puţin, şi povestirea lui era des întreruptă de un suspin de mişelească pocăinţă.

— Ai fost şi popă ? întrebă al doilea literat. Te ştiam numai medic şi romancier.

— Ar fi fost regretabil să nu fiu : nu aş fi avut prilejul să ascult cea mai ciudată confidenţă a unei feţe bisericeşti. «Nu mă spovedesc, zise totuş arhimandritul, ca să fiu iertat, ci ca să se ştie că nu am trăit în inactivitate. Am ucis o sută optsprezece oameni !...»

— Ce spui ?! s-a consternat subit al doilea romancier. Vasăzică, e vorba de un scelerat. Sînt sigur că, după doctrină, sufletul lui îşi va păstra toată sensibilitatea trupească şi va arde pe veci, fără să se consume, în cazanele cu asfalt ale Gheenei.

— Cred că asupra sensului cuvîntului *Gheenă* sîntem înţeleşi. *Gheea :* pămînt, *Gheena :* în pămînt, adică foarte înlăuntru, acolo unde începe temperatura, focul interior. Grecii ăştia cunoşteau şi lucrurile pe care le ignorau.

— Extraordinar popor ! zise al doilea romancier, sculîndu-se de jos şi evocînd cu gesticulări stîlpii, colonadele, Venera fără braţe şi ghimpele băiatului din talpa piciorului. Mi se pare că şi ăsta a fost grec, adaose el, aşezîndu-se pe scaun ca Pericle.

— Învăţase o sumedenie de limbi, unele mai clasice decît altele. Ca să le pipăie la faţa locului, s-a dus la arabi, fiii lui Cham, de la care a deprins trei dialecte. A stat în Indii, unde a vorbit curent cu Ghandi, care avea numai optsprezece ani, toţi dinţii şi toate măselele. A conversat cu cele patruzeci şi trei de neveste ale şeicului şi cu cei opt sute douăzeci şi cinci de copii de amîndouă sexele ai aceluiaş. Cred că ai observat şi acest fenomen de mărginire : pretutindeni, două singure sexe ocupă toată încovoietura terestră şi umple cu dezbaterile lor istoria şi zoologia lumii. În ce mă priveşte, sînt revoltat că formula sexelor

se reproduce pînă şi la urechi. Arhimandritul avea, ca toată lumea de altfel, o ureche feminină şi alta masculină, îngrijindu-se cu perversitate să doarmă exclusiv pe urechea feminină. Cînd s-a întors în patrie, vorbea ca apa ebraica, elena, spartana, dialectul cartaginez cu pronunţia lui *r* în *pţ*. În două cuvinte, arhimandritul era un savant.

— Frumoasă cultură ! zise al doilea romancier.

— Porcesc de frumoasă ! zise primul romancier. Îl apuca fantezia să calculeze, în piaţă, în limba feniciană, şi să numere cocorii în argot piele-roşie. Nipona o învăţase, natural, la Yedo. Dar era un bărbat exasperat. Nu găsise nicăieri domnind adevărul şi dreptatea, şi i se strecurase în minte eroarea că răul în viaţa socială venea, de fiece Stat, prin cîţiva oameni. Avea ştofă şi substanţă de profet ; singure procedeele, precum vei vedea, se deosibeau de ale profeţilor admişi. Dar este nevoie ca toţi profeţii să fie după chipul şi asemănarea unuia singur din ei ?

— Sîntem de perfect acord, zise al doilea romancier. Incontestabil. Cu alte cuvinte, arhimandritul era un răzvrătit al genului omenesc.

— Ai înţeles. Aci, o sută de pagini vor adînci psihologia răzvrătirii, — şi cu timpul s-ar putea scoate o piesă de teatru, eventual un film de la sine vorbitor. Cum s-a manifestat însă, prin ce acte, această răzvrătire ; în ce forme a evoluat, vreau să zic, revolta titanică a călugărului, în lupta cu omenirea cea rea ? Ei bine, nu vei fi surprins, continuă, după o pauză, primul romancier, de neaşteptata fază în care începu să intre romanul către sfîrşit, după ce pornise atît de armonic. Arhimandritul a suprimat pe nesimţite o serie de oameni politici. Cînd auzea că un popor suferă de pe urma unui personagiu, el lua bilet de tren şi se transporta în capitala ţării numitului popor. Trăgea la hotel, se informa, rămînea cîteva zile în oraşul cu pricina, şi, pecînd călătorea înnapoi, citea, înnainte de a fi ajuns la graniţă, moartea fără cauză patologică a individului suprimat. Destul că individul da semne de alienaţie mintală, sărea prin odaie şi apartament, se da din pat jos şi se suia din nou în pat, ducea mîna la ochi, la ceafă, la gîtlej, cu pauze, ca şi cum urmărea să-şi prindă pe o porţiune de piele un ce invizibil, şi murea în chinuri. Dacă vei cerceta bibliografia medicală a timpului, vei găsi că savanţii din diverse State credeau că au descoperit o nouă maladie mortală, atribuită unui morb misterios.

— De ce n-ai căutat, înnainte de-a muri, rețeta veninului administrat ?

— Ba bine că nu ! Aici, în cincizeci de pagini, se poate face toată analiza și sîntem la jumătatea volumului al doilea. Nu era niciun venin... Arhimandritul se servea de purici fermecați. Singurul lucru pe care nu l-am putut afla este proveniența acestor purici de specialitate, căci nici vorbă nu poate să fie de puricile nostru comun. Ori i-adusese de la Piramide, unde Sfinxul a umplut de purici de mumie pe mai mulți englezi, defuncți și ei fără cauză precisă, ori e vorba de puricii cuprului, de la Ecuator, unde fiecare metal își are vermina lui, staționară sau fugace. Într-o tabachere, de felul dozelor de pe vremuri de «tabac», arhimandritul conserva puricii adormiți în scorțișoară și-i scotea ca să-i puie pe omul determinat morții. Abjecta insectă se introducea de-a dreptul într-unul din orificiile inferioare și înnainta triumfător și nepermis de comod. Sărind fie în vezică, fie în intestine, el imprima «persoanei» o mișcare ritmică înnaite și îndărăt, mișcarea se multiplica, devenea dans, halucinare, agonie și moarte... Crezi că o sută optsprezece morți la un activ e puțin lucru ?

— E roman, nu zic ba, zise după o pauză al doilea romancier, dar sfîrșitul mi se pare cam moale.

— Am alt sfîrșit, răspunse primul romancier, scoțînd din buzunarul jiletcii o cutioară de sidef. Mi-a lăsat mie cutia cu purici.

MORGA MICĂ

În fața primăriei unui oraș străin, o expoziție de portrete... «necunoscuți» găsiți în lac sau pe drum. Morții revoltă. Put și nu se mișcă. Poți primi o imobilitate încremenită ? Cu toate acestea, oroarea atrage... Ochii unora fac lacrimi, și gura altora scuipat, singură lacrima lor. Omul romantic încurcă cuvintele din cap, și pronunță oh ! și ah !. Viața pe care o părăsești nu merită aceste interjecții.

Morții te contrazic, chiar mai mult decît viii, incapabili, să te ia în considerație.

Dau impresia că se gîndesc profund și numai la ei. Morții sînt egoiștii perfecți. Și put din ce în ce mai mult.

Nu sînt decît vreo zece zile decînd a fost înmormîntat lăptarul meu, şi amintirea lui nu trăieşte numai în sufletul familiei : o simţi în aer, în lapte, în ouă, în unt.

Tînăr, visai să purifici lumea vie şi să faci să dispară morţii.

În faţa primăriei, ei au aerul că mai vieţuiesc. Li se deschid ochii, sînt puşi dinaintea obiectivului, cu gura cînd deschisă, cînd strîmbă. Cineva îi ţine să nu cadă, din dosul unei draperii. Sînt şi pentru această meserie oameni. Morga oraşului e foarte mică, situată ca într-un pavilion. În timp de putrefacţii, portarul doarme cu femeia lui sus. Acolo se nasc copiii pe care îi vezi jucîndu-se în jurul marionetei. Dragostea se repetă cotidian, pe pîntecul cadavrelor tăcute de la parter.

Cîte unii găsesc momentul fotografic să surîdă. Iată şi un Bacchus fericit. I se vede numai bustul. El nu are, vai, intestine ! Mai toţi sînt bătrîni. Unul singur pare de vreo treizeci de ani : bogatul păr şi barba poligonală trădează un frizer sau un muzicant. E imposibil să fii adiat de un optimism în faţa acestor cadavre. Nu poţi să te gîndeşti la Dumnezeu. Mai bine să nu le vezi, ruşinoase şi porceşti : trebuie să scuipi.

Strada era furnicată de asemenea amatori. Aceleaşi mustăţi, acelaş aer peste tot. Carnea de subt haine putrezeşte. Zbîrcituri senzaţionale, gîturi dezechilibrate.

Capete ! Piepturi ! Brrr ! Ce urît e ! Cadavre care merg, care fumează : pipă şi ţigaretă.

UN FOST BALAMUC

La locul numit pe timpuri À la queue d'Arve, era o clădire veche, pătrată şi vastă, ca o mînăstire şi ca o temniţă, pe care încă nu o văzusem. Într-o duminică m-am dus cu o prietenă, care avea o prietenă din copilărie, Jozefina, aşezată cu bărbatul ei pe ruinele fostului balamuc. Ei închiriaseră un colţ, cîteva apartamente din parter cu terenurile dimprejur, şi înfiinţaseră o fermă. La est, vechiul azil al demenţilor era schimbat în crescătorie de copii, iar la nord în jandarmerie, şi mai rămîneau cîteva secţiuni,

întrebuințate de serviciile cantonului, pentru depozite militare.

Jozefina era o femeie înnaltă, bine croită și din plin, cu figura energică și cîntărită. Ea nu știa nici rîde, nici plînge, și nimic nu izbutea să o miște. Foarte stăpînă pe sineș, își cîrmuia inteligența ca să ne mire cînd prin exactitate, cînd prin răceală. Sòții nu aveau copii. Soțul tocmai se afla cu muncitorii în cîmp. Găsim pe Jozefina singură în mijlocul unei curți, una din curțile destinate mai demult să despărțească nuanțele nebuniei. După prezintările de rigoare, amica mea îi spuse Jozefinei că am voi să vedem clădirea în interior, și, în fața uimirii pe care o ghiceam în fizionomia ei, am precizat că ne interesa suferința trăită în aceste ziduri ; ceea ce a uimit-o și mai mult.

Un cîine fără culoare se repede la noi : Jozefina îl pune-n lanț, și noi ne uităm la brațele de fier ale gratiilor groase, care întăresc puternic ferestrele. Cotețele cu iepuri erau înșirate la rînd, dinaintea unui bazin uscat, rotund, împărțit în patru, în care fîntîna nu mai aducea apă. E curtea bucătăriei și a spălătoriei. Un horn uriaș își ține spînzurată pîlnia de fum, într-o sală, ca un clopot de turlă. Ne urcăm pe trepte. Cîteva uși cu zăvoare împiedică o comunicare cu alte àripi ale clădirii. Ghișeuri mici, astupate cu sită, ne permit să zărim succesiunea labirintelor de celule, înconjurînd galeriile cu tavanul putred. O sală vastă, care trebuie să fi servit pentru plimbarea interioară, se pierde după o gaură tăiată într-o ușă bătută cu piroane. Aici au fost femeile. La stînga, într-o altă curte, consacrată jocului copiilor crescătoriei «Les Acacias», intrarea e ascunsă de coloane cilindrice. La dreapta, acelaș rînd de stîlpi, însă prismatici, mărginește curtea. Ferestrele nebunilor furioși, pe lîngă bare de fier, sînt prevăzute toate cu pînză de sîrmă.

— Aci a fost un conte, care plătea șase franci pe zi, explică Jozefina. Se spunea că l-au înnebunit femeile. Cînd zărea vreo infirmieră străbătînd curtea din fața coliviei lui, îl apuca turbarea și spărgea tot.

Copaci imenși au adăpostit fierbințelile acestor făpturi, care i-au privit, desigur, ceasuri întregi și vieți întregi, legănîndu-și frunzele și aplecîndu-și lin maiestatea dinaintea soarelui, ascuns bolnavilor, cu ziduri înnalte de douăzeci de metri. Zidurile nu mai au decît cinci metri înnăl-

ţime. Piatra lor, de jurîmprejur, a folosit la clădirea unui alt ospiciu, din nou şi mai confortabil.

Un întreg apartament de săli conţine fîn.

Printre băncile povîrnite prin curţi, ciugulesc găinile craniul planetei... Găinile nici nu ne-au văzut. O uscăciune dureroasă se întinde ca o pecingine din curţi în curţi, peste tot. Curtea Jozefinei e cu totul pleşuvă. Te temi să calci. Ţi se pare că ţi se prinde pe talpă, pe carnea tălpii, o murdărie psihologică spurcată. Sînt multe lucruri tot atît de triste ca un pămînt stîrpit de uscăciune ?

Întorcîndu-ne spre bucătării, intrăm într-o cameră fără uşi, construită ca o biserică.

— Asta era morga, spune Jozefina. Lumina venea de sus, ca în ateliere.

Două găuri cu zăbrelile în podina odăii indicau locul de scurgere al sîngelui spălăcit, din cadavre. Deasupra lor trebuie să fi fost cîte o masă de disecţii.

— Ce ţii în căldarea asta, doamnă Josefina ?

— Mămăligă pentru porci, răspunde Jozefina, întorcînd lopata în mijlocul noroiului gros, puturos, din căldare.

Ieşim pe uşa doua. De multă vreme suvenirea mirosului de cadavre a dispărut. Încă o curte. Sacale, hîrdaie, ghete de mai multe ranguri sociale, cercuri de putini, adunate într-un mare univers de hîrburi şi vechituri defuncte. Un şobolan se grăbeşte să ajungă la apartamentul lui. E din familia acelora care dădeau tîrcoale teroarei bolnavilor încremeniţi în cămăşile de forţă.

A ! iată şi plantaţiile fermei, înnafară de ziduri. Cîrlionţi verzi de fasole căţărătoare, spînzurate pe cîrji graţioase. Varză brumată. Grajdul. Tocmai în fund, o vilă, închiriată mai nainte ospiciului, pentru nebunii liniştiţi, cu stare. Bolnavii ocupau cîte un etaj, supraveghiaţi de două infirmiere şi un telefon.

Pregătiţi de plecare, un dialog de amintiri se schiţează la poartă.

— Spune-i mamei Michaud că mi-e dor de ea.

— A murit de nouă ani, răspunde Jozefina, cu un surîs de politeţe.

— Ce-ai zis ?

— Da, a murit.

— Lucia trebuie să se fi făcut mare.

— A murit acum cinci ani.

— Dar unchiul Michel, care ne punea scîndura să ne dăm uța ?

— De unsprezece ani a murit... Dar îți mai amintești de prunul nostru ? E tot în picioare, zice cu un calm rece Jozefina.

— Mai ții minte ? Într-o zi mi-am agățat pantalonii în el. Și m-a dat jos din prun Maria. Ce face Maria ? Are copii ?

— A murit...

— Dar bărbatul tău ce face, Jozefina ?

— Știu și eu...

— Cum ? Nu ești mulțumită ?

— Mi-ar părea mai bine să fiu acasă... Bărbatul meu, — ce să-ți spui ? — e ca toți bărbații...

Jozefina spuse aceste cuvinte banale cu un accent de adevăr în priviri, fără replică și cu placiditatea supremei abnegații. Ea voia să fie acolo unde se afla toată lumea moartă.

— Știi că prietena ta Jozefina m-a îmbolnăvit de întristare ? Îmi vine să mă sinucid, zisei tovarășei mele.

— Așa a fost întodeauna, îmi răspunse prietena, de cînd era mică. De atunci sînt douăzeci de ani.

Din depărtare, Jozefina ne mai salută o dată.

— La revedere... Ați plecat fără să luați nimic.

ȚIGANII

În primele săptămîni ale noului guvern dispăruse spectacolul oamenilor legați cu funii și unul de altul de coate. Sentinelele îi escortau dinapoi fără baionetă, de-a lungul străzilor către autorități și gări. Trăiserăm într-o democrație nouă, și însuș hoțul de buzunare și însuș asasinul erau frați ai noștri în suferință.

Obiceiul a biruit. Paralèle cu solul, armele au reapărut cu baioneta-n vîrf, purtate, gata de străpuns, în spatele oamenilor legați cobză. Alaltăieri, scoborau către gară o sută, destinați temnițelor și ocnei. Ieri veneau sugrumați de frînghii în subsuori doi țigani, conduși de o carabină

cu săgeată. A purta hoţii zdrenţuroşi în privelişte, printre hoţii din automobile, borfaşii arestaţi printre briganzii liberi, pare o sălbătecie.

Dar atmosfera în care păşeau spînzuraţi de umeri cei doi pungaşi era sentimentală şi dovedea un spirit de categorie pronunţat. O femeie tînără, cu ochii răscoliţi de-o flacără neagră, însoţea pe arestaţi, nesupărată de sentinelă. Şi dinapoia jandarmului cu carabină, veneau vreo douăzeci de ţigani slobozi, gesticulînd motivul nevinovăţiei. Femeia se oprea cîteodată în loc, scotea din cămaşe, din sîn, un pachet de tutun şi o cărticică şi răsucea o ţigare. Convoiul întreg aştepta ca ţigara să fie lipită cu limba vînătă a ţigăncii — şi aştepta şi jandarmul. Apoi, cu atenţii de moaşă, care pune un clistir cu sondă, ţiganca introducea în gura deţinuţilor ţigarea, după ce-i da foc în gura ei şi cîştiga un fum.

«Gata ?», întreba sentinela. «Gata», răspundeau legaţii de coate.

Femeia îi învăţa ce aveau să răspundă comisarului, judecătorului, sau regelui care îi va lua în cercetare. Unde îi ducea baioneta la carabină nu ştia niciunul, şi magistratul însărcinat cu adevărul ştiinţific al «afacerii» pentru care doi ţigani cu ghetele scîlcii fuseseră arestaţi în numele legii putea să fie cine nici nu pomeneşti.

Erau douăzeci de ipoteze de avut în vedere şi de prevenit, pentru a construi acuzarea. Totul consista în a pune o latură bine falsificată la temelie şi un beton fragil.

— Să juri, Haralambe, că nu ştii nimic ! îndemna ţiganca.

Haralambe era un spirit dubitativ şi nu putea să-şi individualizeze cantitatea de argumente produse torenţial.

— Mai stai, ho ! să mă desluşesc, obiecta Haralambe. Că mă mai poate lua şi àltfel, şi dacă m-o întreba de-a-ndaratele, trebuie să mă chibzuiesc şi aşa.

Unul din ţiganii din escortă, înţelegînd că dialogul devenea prea tare se apropiè pînă în rîndul celor legaţi, dete un ghiont în şoldul femeii, simbolic, atrăgîndu-i atenţia că înţelegerea trebuie să aibă un caracter secret. Aşezîndu-şi profilul aşa încît să nu fie văzut decît de interesaţi, el jucă din ochi, din sprîncene şi din tot obrazul o mimică întortochiată, care spunea : «Vă aude sentinela : aţi uitat că sînteţi arestaţi ?»

Ţiganca se întoarse către soldat şi, înfrăgezindu-şi gura şi scăpărînd din trupul întreg o scînteie a căreia combustiune nu dă niciodată greş, zise :

— Zice că să ne ferim de dumneata, domnule căprar : omul ăsta nu are minte.

Soldatul îşi puse privirea pe glezna ei elegantă, desculţă, plimbîndu-şi-o pînă sus, ca un fier de călcat, a căreia leneşă apăsare caldă ţiganca o şi simţi.

— Parcă eu ascult ce spuneţi voi ! răspunse căprarul. Vedeţi-vă de treabă.

O solidaritate mai puternică decît legea, şi nedeclarată, aceea care leagă cocenii cu pămîntul şi aduce în vîrful ştuleţilor firul de aur asudat al porumbului, înfrăţea pe toţi oamenii aceştia, pe ţiganii liberi cu ţiganii legaţi, cu femeia şi cu soldatul. Frînghia era o aţă, baioneta o formalitate, şi viitoarea puşcărie un fapt divers inevitabil şi trecător. Oamenii se comportau cu toţii ca şi cum ar fi ştiut că subt aceste aparenţe se ascund realităţi pe care ei le cunosc şi le apreciază la justa valoare.

Şi de acord cu ei erau toţi trecătorii, vizibil indiferenţi, trecătorii pe jos, tramvaiele şi maşinile-automobile. Dacă ai fi întrebat pe fiecare în parte : «Ce crezi ?», fiecare ar fi răspuns ca sentinela : «Vedeţi-vă de treabă».

Istoria lumii e plină de momente istorice. Pauze, intervale, tăceri, respiraţii suspendate. În ele se petrece mai mult decît o uitare şi decît o somnolenţă : creşte ceva, se intercalează ceva. Fără să ştie, ţiganii străbăteau cu ţigara în gură un moment istoric...

1929

FEMEIA CU COPILUL

O femeie cu un copil în braţe a greşit vagonul electric de gară. Taxatorul o ceartă că nu ştie să citească numerele şi direcţiile, şi regulamentul vrea să-i aplice o amendă corecţională prin controlor, care ţine curs public despre fraudă şi îndatoriri. Femeia rabdă injuria, lipită de uşă,

în picioarele goale și cu pieptul desfăcut fără falsă decență. Un copil scheletic suge din țîța ei de schelet, obosită. E cu neputință de suportat aspectul de mizerie fantastică al grupului consacrat de icoanele împărătești, și mai ales ideea că femeia a putut să fie rîvnită și fecundată. Sau mai ales că ochii ei morți au putut licări, că brațele ei au putut cuprinde, și că pîntecul ei s-a putut bucura femeiește. Ți se strînge pumnul și ai voi să izbești natura dur în gingii, inconștientă și vicioasă.

Între cele două stații de asfalt, pe un bulevard forfotit de lume, femeia și copilul sînt mai singuri decît într-o tăcută sală de disecții. Cîtă vreme ei au făcut numai un rău strict personal, nimeni nu întreabă ce caută și de unde vin. Libertatea lor e la fel cu a tuturor persoanelor care-și plătesc biletul și au învățat să deosibească vagoanele și să nu le confunde. Nimeni nu e obligat să caute femeia singură lîngă un copil singur, și în tăcerea vijeliei mute, pe care o străbate, mamei i s-au acordat răspunderi și drepturi.

Răzvrătirea înfățișării dovedește că femeia din vagon e nebună. Un petic de fustă o îmbracă toată, de la umeri la genunchi. Ea surîde cînd nu trebuie, și, între spaimă și beatitudine, își privește cîteodată copilul care-i mănîncă leșul. Singur instinctul datoriei pare intact, cu care se duce la gară.

— Unde vrei să pleci ? întreabă cineva.

— Nu știu, răspunde femeia corect. Mă duc la gară.

— Și de la gară unde pleci ?

— Nu știu.

— Atunci de ce te duci la gară ? întreabă un logic.

— Nu știu, răspunde netulburată femeia.

— Ține un pol, îi spune cineva, întinzîndu-i o monedă nouă.

Fără să știe să ia banul gălbui, femeia se uită la strălucirea lui, ca la o țigară aprinsă, și zîmbește, ca și cum nu ar avea nevoie.

— Ia-l, să cumperi ceva copilului cu el, o îndeamnă o femeie din vagon.

Femeia zîmbește iarăș, vorbește cumva din ochi, mișcîndu-și buzele.

— A murit ! zise femeia cu copilul, tocmai cînd se dete jos din vagon.

SÎNGERECE

Periodic, își face intrarea în viața publică a Bucureștilor cîte un personaj grotesc, care-și ia rolul, nepotrivit cu el, în tragic, trăiește intact cîțiva ani, exagerîndu-și destinele, și dispare brusc.

În copilăria noastră am cunoscut pe un domn care alerga după trăsuri și se prezinta : *Sîngerece*. Bine îmbrăcat la început, prestigiul lui s-a tocit și scîlciat pe măsură cu pantalonii și încălțămintea. Într-o zi l-am zărit cu cămașa afară, cu fesele pantalonilor negri sfîșiate, încălțat numai la un picior, cu o pălărie în cap desfundată. El alerga înnaintea unei școli întregi de copii, urmărit de țipătul lor pițigăiat :

— Sîngerece !... Sîngerece !... Sîngerece !...

Uneori personajul se oprea ca un prinț dus în triumf, se întorcea, făcea bezele, mulțumea și o croia din nou de-a fuga, cu o mie de vociferări în alaiul lui.

S-a oprit la Morgă, călcat de un «muscal». Fusese destinul lui să primească în pîntece și cap potcoavele masive ale armăsarilor după care fugise timp de trei ani. Probabil că în conștiința lui se credea un cal decăzut și că idealul i se concentrase în preocuparea de a întrece un armăsar, pentru ca apoi să moară liniștit...

Îl vedeai gonind glorios, cu pieptul înnainte, surîzînd la trecători cu un zîmbet din colțul zăbalei, care spunea : «Uitați-vă la mine cal !». Cu coatele ridicate, cu mîinile spînzurînd cochet din încheietură, el schematiza și gleznele picioarelor de dinainte ale calului în tactul lor aerian. Prin fața Episcopiei, Sîngerece scotea și un nechez. Fără îndoială, cugetul lui suferea că nu poate mînca orz, paie și fîn ca toți confrații lui. Prin fața vitrinelor strălucite, el ar fi putut, din mersu-i elegant, să dea drumul, ritmic, pe asfaltul curat, cîte unei mingi, estetic alcătuite, care s-ar fi spart uniform și fără zgomot, ca un gogoloi de ipsos cu cîlți. Odată l-am văzut lăsat pe vine în Piața Teatrului, deasupra unui mușuroi de bălegar vaporos. Credea că-l făcuse el.

Sîngerece era sincer și candid ca o fecioară norvegiană în toată mimica și osteneala lui.

Pe la răstimpuri au apărut și au pierit fără urmă alți originali, prin București. Nicu Meț, Mezelic-cu-ciocul-mic,

cîţi n-au trecut, fiecare jucînd cu entuziasm rolul personajelor ce ar fi dorit să fie ! În preajma războiului, atenţia publicului fusese atrasă de un general îmbrăcat ca bucătarii, dar încins cu o sabie de mucava şi decorat cu toate distincţiunile împărăteşti, funduri de cutii de conserve, prinse în ordine pe piept. Cine ar putea să spuie unde zac oasele acestui cap de oştire, care poate să fi murit comandînd o bragă...

Seria, cu pauze mici, se urmează şi după război (primul). Atenţia publicului este şi astăzi solicitată de un personaj nou : varietatea speciei e infinită. Cel de astăzi nu aleargă după trăsuri, nici după muşte. Îl vezi uneori şi la «Capşa», purtînd un cap mărunt pe umeri, puţin zulufat, un cap atît de mic că ai crede că şi l-a scos din buzunar şi pus atunci, potrivindu-i pălăria la uşă. Ăsta joacă personajul tăcut şi conştient de sine cu modestie. Ascultă mult ca să pară că înţelege, şi vorbeşte puţin, ca să nu-i alunece capul. El crede că trebuie să asculte, să judece şi să formuleze sentinţe. Şi, într-adevăr, judecă de toate celea cu o egală competinţă şi cu un egal avînt. Un sfîrc roşu de panglică îi valorifică bustul la o cheotoare. Şi totul are un mare preţ din cîte participă la întregirea personajului. Firul de mustaţă îl împleteşte cu economie. Îşi păstrează intactă mătreaţa pe reversul redingotei, pentru a o lăsa moştenire vre unui muzău, şi îşi conservă sănătatea cu speranţa că nu va muri.

CÎINELE ŞI MAICA DOMNULUI

Seară de iarnă, noapte de îngheţ. Termometrul s-a scoborît la douăzeci de grade.

Dinaintea teatrului cu afişe mari în culori, se clatină pe picioare un cîine mare negru, diformat de mizerie. E un animal compus ca o păpuşă de cîrpe, din petice flocoase, croite prin sfîşiere. Un şold întreg năpîrlit subt unghiile de sticlă ale vîntului care zgîrie în zigzag, pare dezvelit demonstrativ. Gulerul de blană lipseşte, ca la cloştile pleşuve. Ca o căciulă strîmbă, capul porneşte într-o parte, şi, după peria de cuie a crivăţului, porneşte şi laba cîinelui să scarpine carnea cenuşie, de struguri stricaţi.

Artificializat şi monstruos, formele speciei topindu-se în schiţele primitive, din care progresiv s-au extras şi delimitat conturele tipice ale naturii, cîinele stă de două ore în lumina electrică a faţadei, cu ochii către afiş. Coli imense de hîrtie reprezintă un rînd de fete rumene, de varieteu, dansînd pe jumătate nude, într-un picior, şi încovoind pe genunchiul ridicat cu dantelă elasticitatea unei cravaşe. Nu te-ai mira să vezi animalul morfolind în colţul gurii coada unei lulele, atît e de umanizată fiinţa lui ţărănească de noctambul zdrenţuros. El aminteşte, în faţa reclamelor luxoase şi a becurilor de electricitate, instinctul cerşetorului admirator şi resemnat, care totuş dă tîrcoale unui harem de toleranţă, mulţumit a zări din cînd în cînd, apărînd în perdele, cochetăria şi fardul ieftin al unei bucătărese, convertită la ritualul pasiv de odaliscă. O atmosferă îl învăluie, îl îmbată şi îl reţine. În abdomenul marelui public, îmblănit în cojoaca sălbăteciunilor ucise cu cloroform, mirosul lui subtil şi aproape mistic descifrează aromele interzise, maionezele, pateurile consumate la cină şi fripturile procurate oraşului prin asasinatele din Abator.

Mai departe, răzimată de grilajul unei grădini cu ramurile goale, aşteaptă pe asfaltul îngheţat al trotuarului o femeie puţin îmbrăcată, cu gleznele fine, cu obrazul oval, purtînd iconografic pe un braţ, dedesubtul subsuorii, un copil adormit. Figura pruncului, înfăşurată într-o basma albastră, e vînătă, şi creştetul capului a îngheţat. O durere nefăţarnică a copleşit femeia, şi sînii ei de Madonă doborîtă au îndatorirea să hrănească, în vederea viitoarelor constrîngeri sociale, pruncul abia zmuls din pîntec şi ridicat din pîntec la piept. Maica Domnului cerşeşte fără să ceară, indiferentă la dania rară sau la nepăsarea trecătorului cu şoşoni şi şubă, legănînd cu trupul ei de schelet înfăţişarea unui Iisus care visează.

Am improvizat, după cărţi şi tablouri, un şir de îngeri răpind copilul şi femeia din zăpadă şi ducîndu-i într-o casă gătită cu lumini şi veştminte, cu o masă albă, pusă în mijlocul odăii, şi cu paturi curate, dedesubtul cărora şi cîinele se va fi strecurat.

Îngerii au murit, casele basmelor şi ale Paradisului s-au surpat, mînăstirile săracilor au fost schimbate în cimitire şi puşcării. Ca şi cîinele, Madona e pe vecie pribeagă şi străină. Ea trebuie să caute în pomana trecăto-

rului şi în gunoi hrana puturoasă ce-i lipseşte, şi trebuie să se certe cu cîinele pe oasele aruncate din restaurantul vecin, unde orchestra bate cîntece americane.

Am întrebat pe Dumnezeu : «Cine are dreptul să cînte, să se bucure şi să trăiască, atîta timp cît Madona cerşeşte ?» — Şi am auzit aplauzele, ca o cădere de pietre, izbucnind în teatrul de varietăţi, pentru a răsplăti glorios dansul hipnotic, cu rigidităţi ritmate, al unui negru înlănţuit cu o englezoaică blondă, într-un angrenaj de manivele cuplate.

Am îndemnat pe cîine : «Repezi-te, muşcă şi sfîşie. Intră în teatru şi tăvăleşte dansatorii, orchestranţii, actorii şi autorii, şi măcelăreşte-i cu măselele tale bine ascuţite.» — Şi cîinele a rămas să se legene ca o fantomă în patru picioare, între afişele roşii şi becurile albe.

Am strigat din peştera sufletului meu, către femeie : «Scoală de jos ! Aruncă-ţi capul pe spate. Adună o poală de bolovani şi, strîngîndu-ţi pruncul subt ţîţă, fă-ţi mîna praştie şi lapidează. Dărîmă, nimiceşte, devastează ! Unde nu ajunge piatra, pune dinţii şi rupe. Rupe ochii, rupe buzele, rupe înghiţitoarea, deschide răni în obraz adînci.» — Şi a rămas femeia pe jumătate îngenunchiată, a plîns, şi gerul i-a îngheţat lacrimile pe bărbie. Şi-a scos ţîţa din zdrenţe, ca o pungă cu cîlţi, şi a pus-o în gura pruncului, care s-a deşteptat în larmă. Publicul ieşea de la teatru.

Şi spusu-i-am sufletului meu, atunci : «Dar tu ?». — Şi sufletul meu aprinse o ţigare, la focul luceafărului scăpărat în bolţi.

GITANA

Teatrul în aer liber se iscă de la sine, unde te-ai aştepta mai puţin. Decor : periferia. Scenă : o estradă şi trotuarul. Repertoriu : cel mai viu, improvizarea. Pe de lături, cîmpia vastă, cerul albastru şi splendorile soarelui în amurg. Undeva, departe, războiul. Trei martori ai lui, în publicul adunat la spectacol : trei invalizi în uniforma lor albastră, de marinari, cu circonflexul de aur între umăr şi cot. Unul stă-n baston, mîneca altuia e goală, infirmitatea celui de-al treilea e şi mai ascunsă. Aplauze vocale.

E duminică, şi muzica harmonicilor, condusă-n tempo exact, de mîinile agile a două domnişoare, cheamă şi reţine cîteva mahalale, pitoresc pestriţe. E un bîlci cu *café-concert*, şi el interesează şi pe pictor, evident absent, şi pe muzicant, care caută, amîndoi, motive şi subiecte dincolo de sferă. Totul e naţional, locul, costumul, vinul şi covrigii uscaţi, afară de gitana spaniolă, atracţia fermă a publicului adunat.

O perucă neagră, cu breton, îi flutură ritmic pe umeri. Buzele roşii ca sîngele şi sideful dinţilor participă la cîntec şi dans. Decolteul e graţios, numai bărbia pare mai masivă ca de obicei, şi maxilarul, lipsit de ovalul neted, e mai dur. Sprîncenele date cu cosmetic pînă la tîmple, mobile şi cu arcul perfect, exprimă precis sentimentul grimasei şi contrastele dintre atitudinile sufleteşti opuse, ca un tablou cu figuri medicale în cancelaria unui spital de boli nervoase. Masca rîde şi se întunecă alternativ, cu toate nuanţele dintre «te iubesc pînă la moarte» şi «m-ai înşelat», din romanţa suspinată omeneşte de ciudatul saxofon, purtat în gură de un artist măsliniu, cu ochii de porţelan ai unei mumii.

Spaniola bate tamburina cu sonerii, lovită-n pielea de tobă la timp, ca să-ntrerupă clinchetul cu o bătaie de gong, şi să dea melodiei o pauză ruptă. Felul cum îi zboară panglicile plutitoare în cîteva culori, aninate de clopoţei, învăluie jocul într-un vîrtej de lumini de pastel. În palme, balerina iberică frămîntă castanietele cu măiestrie şi dă intervalelor acel sunet lung, de scrîşnire, asemănător cu răscolirea pietrelor pe prundişuri, care indică sensibilitatea nervoasă a pipăitului şi o şcoală lungă a muzicii cu scoici de lemn exotic, în sonorităţi de silex şi metal.

Acum, gitana îşi arată mişcarea repezită a şoldului, care-i dezveleşte genunchiul şi-i conturează pulpa. Coapsa ştie leneşele inflexiuni ale haremului, şi linia ei fluidă îmbată. Pirueta finală, pe un vîrf de pantof, e delicioasă. Într-un murmur tumultuos de fuste a izbutit cea mai îndrăcită figură. Emoţia e entuziastă.

Un oltean cu cobiliţă, nu se mai poate stăpîni :

— E dată-n mă-sa ! strigă congestionat precupeţul.

Gitana spaniolă şi-a zmuls peruca şi salută. E un gardian de la închisoare.

DOMNUL DIN LIBRĂRIE

Mă găsii în librărie dinaintea unui domn, despre care simţisem (cu ceafa) că mă aştepta de o jumătate de oră să mă întorc. Surîsul lui original era ca un rîs întreg, fără voie. Domnul ţinea gura deschisă, zîmbind nu numai cu buzele, dar şi cu dinţii şi cu măselele, ca şi cum ar fi tras în gîtlej un parfum deosebit de plăcut.

— Aş fi curios, dacă-mi permiteţi, să ştiu ce carte aţi ales, zise domnul aplecîndu-şi capul pieziş, ca la fereastra unui subsol, să miroasă titlul cărţii.

Ridicai cartea cu coperta spre văzul lui mai apropiat, şi, înspăimîntat de titlul ei englezesc şi cu admiraţia unei facultăţi, pe care probabil că nu mi-o cunoştea, zise :

— Îhî... ca şi cum i-aş fi aplicat un ghiont în stomac.

Acest «îhî» voia să însemneze «ştiu, am citit-o şi eu». Şi făcurăm o pauză, în care domnul mă ştergea cu guma ochilor lui albaştri, cu intenţia de a descoperi parcă subt figura mea un portret mai vechi.

— Nu-i aşa că nu mă mai cunoaşteţi ? zise, cu o atitudine de cunoscut, domnul.

De ruşine, ca să nu-mi fie descoperită o lipsă de memorie gravă, răspunsei :

— S-ar putea să nu te cunosc ? — ferindu-mă să-i caut un nume.

Domnul mai surîse o dată cu toată gura lui căscată, şi, luînd o expresie ca de tenor timid îndemnat să cînte, îşi plecă puţin capul pe o ureche şi-mi zise tot cu admiraţie, însă cu o admiraţie milostivă :

— Cum aţi îmbătrînit !

Mi-a venit să-i trag o palmă, — şi pentru idee dar mai ales pentru accent. Mă uitai mai bine la domn şi-mi zisei : «Cine o fi tîmpitul ăsta ?».

Orişicum, sinceritatea tonului şi entuziasmul sincerităţii lui vexîndu-mă, în acelaş timp m-au obligat şi întrucîtva m-au dezechilibrat. O politeţe falsă, compusă din curiozitate şi umilinţă, nu mi-a lăsat puterea să întorc spatele şi să plec, ca atunci cînd un vînzător ambulant, convins că se adresează unui provincial, îţi oferă o duzină ieftină de ciorapi.

— Am îmbătrînit şi eu ! zise domnul. Şi adaose : îmbătrînim !

Pluralul lui de intimitate îmi dete impresia dezgustătoare că mă scobeşte-n dinţi cu o scobitoare trecută prin gura lui. El holbă un ochi. Aveam de-a face cu un om exagerat. Ochiul lui holbat era mai mare de cîteva ori decît îl deschide natura sentimentului, şi parcă pleoapa de sus, articulată cu sfoară, ar fi cedat brusc unei zmuciri din buzunar. Bastonul mi se învîrti în mînă, pe vîrf, legănat în pardoseala librăriei, şi, crezînd că-mi scapă, domnul făcu o mişcare de figură de carton, frînt într-un punct deodată. Dar şi-a recăpătat zîmbetul căscat şi zise :

— Nici nu ştiţi cîte mi s-au întîmplat !

Şi aştepta o încurajare, ca să spuie ceva, pe care i-o dădui.

— Nevastă-mea a murit la operaţie, zise domnul surîzînd, ca şi cum ar fi spus : «De ziua ei, nevastă-mea a primit un cadou, un colier de mărgăritare».

— I-am făcut o înmormîntare foarte frumoasă ! zise, consolat. A fost şi domnul Gîlcă la înmormîntare...

La numele de Gîlcă tresării, fără apropiere de imagini între obiectul operaţiei şi carta-de-vizită a participantului la ceremonia funebră ; şi căutai o fizionomie.

— A murit şi sora nevestii-mi, mai spuse domnul, cu o înduioşare fericită.

— Îmi pare foarte rău, zisei.

— Iar fata mea era tuberculoasă...

Era evident că murise, din nenorocire, şi fiica domnului, după imperfectul verbului la care se petrecuse boala: n-am cutezat să precizez. Luai o figură desigur întristată, căci zîmbetul îi ajunsese domnului pînă la urechi. Observai că şi durerea mare şi bucuria mare se exprimau pe faţa lui la fel.

— Îl ştiţi pe frate-meu, tutungiul ?

N-am îndrăznit să-i afirm că nu-l cunosc. Simţeam că şi aceluia i s-a întîmplat o nenorocire, şi nu vream să slăbesc ţinuta ei prin îndoieli.

— I-a tăiat trenul picioarele amîndouă ! zise domnul.

La atîta nenorocire nu mă aşteptam şi, să mă ierte cititorul, mi-a venit să-i răspund: «Ai sictir, prea e detot!». Dar am dat din cap, revoltat că numai un dobitoc poate acumula într-o singură existenţă atîtea dramaturgii. Într-o doară şi ca să fac să alunece dialogul, pînă ce se va curma

de la sine, pe o linie mai îmbucurătoare, îi pusei întrebarea :

— Cel puţin afacerile poate că merg mai bine...

Aci domnul îşi desfăcu tot surîsul, ca o umbrelă de soare, şi zise :

— Mi-a ars prăvălia, închipuiţi-vă, şi s-a carbonizat şi tată-meu, care dormea alături.

Atunci mă înţepenii pe picioare şi-l ocărîi :

— Eşti nebun ?

— Cu mine vorbiţi ? întrebă domnul, trăgînd cu ochiul dacă nu cumva, la dreapta sau la stînga lui, s-a mai ivit cineva.

— Ori eşti cu desăvîrşire idiot ? strigai, fără să mă fi putut stăpîni.

— Nu înţeleg, domnule colonel !... răspunse domnul, transportat de plăcere.

— Ce colonel, imbecilule ! Nu vezi că nu ştii cu cine vorbeşti ? îi zisei, răzbunat împotriva lui şi a destinului care tăbărîse pe el.

— Nu sînteţi dumneavoastră domnul colonel Petrescu ?... A ! vă rog să scuzaţi, scuzaţi vă rog... zise domnul, aplecîndu-se din şira spinării şi trăgîndu-se înnapoi, însoţit de cel mai dumnezeiesc surîs...

PRAVILĂ DE MORALĂ PRACTICĂ

12. Într-o revistă defunctă am publicat, cu titlul *Mizerii*, începutul unui vechi manuscris, găsit în camera unui confesor, acum vreo douăzeci de ani, mutat disciplinar din Grenoble în Canada. Ne-am însuşit manuscrisul cu consimţămîntul hotelierului şi din lipsă de proprietar prezent. Manuscrisul era un jurnal, în care duhovnicul, un benedictin, nota nu atît ce-i trăznea prin minte, cît ceea ce auzea de la clienţii lui sufleteşti demn de reţinut. Am numărat trei mii cinci sute de confesiuni, redate telegrafic şi care pot sluji, puţin amplificate, din trebuinţe de stil, pentru o succesiune de tablete interesante.

Manuscrisul preotului misionar dovedeşte cîtă perversitate poate să încapă în inima unui fiu sufletesc şi să discrediteze specia omenească şi în ochii celui mai blajin

filosof. Notele confesorului presupun și spovedanii de-a dreptul, dar și mărturisiri ațîțate de întrebările lui piezișe. Pe lîngă duhovnic este foarte probabil că autorul jurnalului era și un amator de curiozități, colecționar de acte de virtute ca și de fapte de ticăloșie, pe care nu rezultă din manuscrisul lui că le-ar fi inventat. Reluăm publicarea caietului, după o pauză de cîțiva ani.

În prima parte a caietului este descrisă maniera de a strica o încuietoare nu pentru a fura, și de a fura fără stricarea broaștei. Capitolul nu prezintă un interes deosebit decît prin cîteva personagii care îndeobște fac parte dintr-o èlită înnafară de bănuială și care, în toate țările și epocile, dau cele mai mari pilde și lecții de cinste și cumpătare. Așa, un fost ministru și șef al unei grupări politice de calibrul nenumăratelor grupări ce compun în Apus un Parlament descrie cum a furat colierul de perle al unei cîntărețe, ca să facă față unei datorii de onoare, contractată de obicei în pretoriul distîns al unui club de jucători de cărți. Furtul, — cuvîntul e foarte stingheritor pentru conștiința unui cetățean născut cu marele respect al clasei lui sociale față de conducători, — a fost săvîrșit în timpul somnului actriței și numai după ce ministrul încercase toate mijloacele de a-l evita. Prezintînd un memoriu bine studiat pentru urgentele reparații necesare Marinei Statului pe care îl conducea, creditul cerut i-a fost refuzat, pe motivul anodin că bugètul era destul de încărcat fără noi sacrificii. Cînd duhovnicul l-a întrebat : «De ce ați ales cheltuielile maritime și n-ați preferat, de pildă, Siguranța, unde fondurile se mișcă în întuneric ?», ministrul ar fi răspuns că în apă fondurile sînt și mai invizibile, că marea și oceanul ar fi constituind supremele resurse de cheltuială în mîna unui guvern, care ar dori, prin excepție, să-și înnavuțească membrii săraci sau deficitari la cărți.

Apoi, ministrul a încercat să măsluiască, utilizînd felul banal de a cîștiga lesne o victorie mare, al unui al doilea joc, băgatul pe mînecă. După ce-și așezase blocul de valeți și ași conform unei reguli, cărțile i s-au amestecat, și măsluirea, deși bine chibzuită, a dat greș. Datora o sumă importantă și trebuia să o capete negreșit și repede, termenul acordat datoriei de onoare fiind scurt. Un cavaler, adică un bărbat serios, codul poruncește ca în ceasul

următor scadenţei neachitate să se împuşte şi ministrul mai avea de trăit şi nu dispreţuia viaţa îndeajuns.

Cîntăreaţa era la sfîrşitul unei cariere care fusese strălucită, şi, îmbătrînită de timpuriu din pricina fardului şi exceselor, avea pulpele umflate vermicular de saci cu varice, şi publicul o mai tolera ca un sfîrşit de havană, încă gustoasă după ce s-a stins. Şi ministrul era relativ tînăr şi brun. Cărarea lustruită venea frumos ochiului obraznic, acoperit cu geamul superfluu al unui monoclu inutil, lipsit de dioptrie. Se îmbrăca graţios ca un valet de casă mare şi ca un vizitiu princiar, şi marochinul portofoliului violaceu sau sanguin se asorta fermecător cu jiletcile lui galbene, vişinii şi vinete-încenuşate, încheiate în bumbi licăritori ca ochii de mîţă.

La întrebarea duhovnicului dacă artista a simţit cînd i-a descheiat colierul cu o sută patruzeci şi două de perle, fostul ministru răspunse : «Întîi credeam că doarme, ca o vacă... Însă m-am înşelat. Căci, emoţionat de actul meu şi lucrînd pe întuneric, am ciupit-o fără să vreau. A oftat de cîteva ori. Desfăcînd şiragul de mărgăritare şi punîndu-l în buzunarul pardesiului, am văzut că femeia celebră *ştia* şi că mă lăsase să procedez în voie. Mai tîrziu, mi-a mărturisit nu numai că s-a oprit să se opuie sau să se mişte de teama să nu o asasinez, asasinatul fiind corolarul inevitabil al furtului riscat, dar că fără să simt m-a şi ajutat cu degetele pe subt pernă, ca să devin proprietarul colierului de perle cu un ceas mai devreme.

După ce şiragul a curs din mîinile mele în buzunar, am auzit : ţac ! şi am tresărit. Doamna învîrtise robinetul lămpii electrice, şi, uitîndu-se la mine şi rîzînd, îmi spuse : „Îngerul meu ! nu e nimic : îţi trebuiesc bani de buzunar. Un ministru costă scump. Vino la mama !“ — şi atunci, cuprins de remuşcare însă recunoscător, m-am aruncat în genunchi la pat şi i-am zis, sărutîndu-i trupul : Mulţumesc ! mulţumesc !

Nimerisem, se mărturisea ministrul, cu gura pe o varice, pe care am îmbucat-o fără să vreau, ca pe nişte momiţe.»

Restul capitolului furtului, din manuscris, consideră forţarea cu cheia falsă a unui dulap, descuierea unui lacăt

cu un ac de păr (se purta conciul), săltarea uşii cu dalta pe dedesubt, spargerea geamului mută prin presiuni pe sticlă cu un peşchir uns cu cocă, intrarea prin pod, încălecarea ferestrei în timpul nopţilor de vară, furturi în general fără sînge. «Mizeria» următoare e de un ordin deosebit.

*

13. Am fost întodeauna o copie cu creionul de tîmplărie a sibariţilor occidentali. Wilde spunea că viciul trebuie practicat cu artă. Aplicînd pederastia în epoca antebelică după ultimele reţete, azi «civilizaţii» noştri copiază ritualul corydonian al lui Gide fără convingere şi din simplu spirit de imitaţie.

Există un sentiment şi un romantism sincer al şezutului şi o copie falsă a acestor izvoare de beţie. Adevăratul pederast recunoaşte pe pederastul cu vocaţie printr-un suprasimţ, asemuitor preştiinţei cotoiului, care, lipsit de noţiunile elementare de zoologie, deosibeşte totuş precis, fără să confunde niciodată quadrupedele mici între ele, pe cotoi, printr-un soi de miros, dacă nu chiar după miros.

Pederastul nu este prea greu de izolat din public, nici pentru muritorii de rînd, cărora afedronul, cum îi ziceau cărturarii vechi, le serveşte exclusiv de şanţ colector. Legănarea de odaliscă a şoldului ondulat, ritmurile în curbe moi ale umerilor, derivaţi în piezişuri ; cochetăria lascivă a grumazului, melancolia caprină a fizionomiei, cu ochii palizi, purtători de un sîmbure quasi-mistic, transparent în ceaţa boabelor de razachie albă ; predilecţia de a umbla cu un sul de reviste în mîna pusă dulce pe sul ca pe un flaut ; un oftat al personajului, părînd că-i iese din subsuori ; zîmbetul ţuguiat, călcătura de ibis, vorba aleasă ca să nu exprime nimic. Toţi indivizii cu care te întîlneşti pe stradă şi care, mergînd, par că se strecoară printr-un grilaj continuu, ca să încapă printre zăbrele ; toţi indivizii pe care îţi vine să-i baţi cu biciul şi să-i calci cu carul sînt pederaşti. Ici un pianist, dincolo un actor, un dansator,

profesiunea nu deformează tipul, şi într-o privinţă, mai mult sau mai puţin determinată, fiecare seamănă cu celălalt, ca păstîrnacii şi ca boabele de cafea.

La tipul pederastului, cronica adaogă tipul hipo-horematofiliei. Această denumire de lungimea unei octave şi care îţi lasă o senzaţie stranie a gustului, cînd o rosteşti, se aplică la o pasiune din cele mai bizare : gustarea, fără înghiţire, a unui cîmpei, fasonat ca perişoară, dintr-o materie primă care nu se mănîncă şi care se refuză ; şi nu atît din pricina gustului, îndeobşte necunoscut de oameni, cît în special din pricina nasului. Decanul acestui viciu, de-a năclăi între cerul gurii şi limbă lucrul care pute, este la noi, se pare, un mare boier, fost prefect de poliţie, fixat în conştiinţa şi a prietenilor şi a adversarilor săi, cu această preferinţă. E ciudat că dacă te uiţi la el atent, eliminat automatic din exerciţiul activităţilor publice, cum se găseşte de cîţiva ani, zvonul e confirmat prin atitudinea privirii, prin desenul flasc şi incolor al figurii şi prin substanţa ei plastică, puturoasă pentru ochi.

Am cunoscut în străinătate o fată, într-o noapte, care m-a atras în interiorul secular al unei case negre, din vremea lui Jean-Jacques Rousseau. În apartamentul ei, neînchipuit de curat, am găsit dormind în leagăn un copil de patru ani, şi pe un aşternut cu pernă albă, o căţea cu cinci pui, adormiţi cu boturile la ţîţe. Tabloul general m-a impresionat, şi am uitat, şi eu şi fata, pentru ce ne-am urcat pînă la al şaselea etaj, pe o scară fără rampă, ţinîndu-ne de o funie, care atîrna din podul casei pînă jos, ca o frînghie de clopot. Mi-a dat un ceai, am stat de vorbă poate două ore, m-am scuzat, ea mi-a spus că viaţa e o îndatorire penibilă, şi ne-am scoborît amîndoi, ca doi buni camarazi, respectuoşi fiecare faţă de celălalt ; eu pornind deprimat către domiciliul meu, ea ducîndu-se să caute clienţi — *«Pst ! pst ! viens, mon chéri»* — deprimată, ca şi mine, de cea dintîi întîlnire excepţională, din cariera ei.

I-am dat adresa mea şi venea cu băiatul, duminica, de mînă, şi-mi povestea, cu inteligenţă, viciile bărbaţilor cu care trebuia să intre în raporturi profesionale. Hipohorematofilia unui bancher din localitate, abonat, se producea

în formele următoare. Fata era avizată să ia o dată pe lună, în ajunul zilei fixate întîlnirii, un purgativ zgomotos. Bancherul o primea acasă cu un scaun fără fund și cu o placă mare de cristal, cu care el își acoperea figura dedesubtul scaunului găurit. Pe scaun ședea fata, și efectul purgativului începea cu gălăgiile scandaloase ale unui oblon lăsat și ridicat violent. Individul primea cele dintîi zbucniri deasupra geamului, cu care era mascat, dezbrăcat la piele și zbătîndu-se și tăvălindu-se, muncit ca de o halucinare. «Ha ! ce bine e !», răcnea, în criză, bancherul. «Încă una!» se ruga el — și o nouă detunătură îl făcea fericit. Ședința se termina : fata lua o baie generală, în sala vecină, și își lăsa amantul, zvîrcolit în mocirlă în spasmul pe care natura îl oferă fără purgativ.

Un alt client ruga pe fată să se dezbrace, păstrîndu-și ciorapii negri și jartiera. O încălța, el stînd în genunchi, nud ca și fata, cu un singur pantof cu vîrful lung de lemn, și, din genunchi, făcînd o mătanie, el se răsturna cu șezutul ridicat și răcnea : «Lovește-mă tare ! lovește-mă tare !», și fata îl izbea cu vîrful pantofului, atît pentru că sceleratul o dorea, cît și pentru ca să-l pedepsească greu, că din actul ei trebuia să se ivească pîinea copilului din leagăn. Individul, lovit unde avea nevoie, scotea un urlet de durere, urmat de o înfrigurare plăcută, și sărea dintr-o bucată, din loc în loc, ca un scăunel, urmărit de piciorul încălțat cu lemn, aruncat în țintă și imboldind bestia să sară.

În București, exemplarele variază și se succed pe tărîmuri. Pictorul Cutare, tînăr și el, are taine și mai greu de explicat. După ce-și îmbată un prieten pe sofa, îl excită și-l duce la gură ca pe un flacon cu sirop și-l bea pînă-n fund.

Înnainte de război, viciile din categoriile citate se mărgineau la cîțiva bolnavi. Mai tîrziu au cuprins o clasă. Femeile de varieteu au introdus stupefiantele în rîndurile bogătașilor care le vizitează. Un ghebos roșcat, vînzător de serpentine, procură în localurile de noapte «otrava albă» a cocainei, pe prețuri fabuloase. Odată cu saxofonul, cu dansurile negre, cu jazzul, cu garderoba «Charleston» și cu pălăria «Malec», s-au instalat toate bubele morale ale unui Occident obosit și pasionat de inexistență, la noi. Claude Farrère a scris pentru snobii degenerărilor noastre

înspăimîntătoare *Fumeurs d'opium* și *Les civilisés*. Avem în capitala României Mari, morfină, cocaină, heroină, hașiș, opium, putregai, și un club select «A.B.C.». Avem tineri dezgustați de viață, care fură cu efracție din sertarele medicilor rețete cu firmă, plastografiază iscălitura doctorilor și cumpără otrava care le dă acces în «paradis». Pe cîțiva prefectul de poliție i-a scuturat de urechi și i-a întors la liceu, în cursul inferior. Unul din ei trebuia, cu toate influențele puse-n joc să-l scape, să fie închis, dacă nu-l slujea un noroc. În garsoniera lui de cocainoman precoce a fost găsită o domnișoară din cea mai autentică èlită socială și politică : s-a cumpărat numaidecît o plapumă de mușama, care a fost aruncată peste amîndoi. Absența unui ideal într-o clasă și dezordinea gospodăriei în foarte multe familii, din cele chemate să tezaurizeze autoritatea și prestigiul, dau acest tineret, absent din opere de suflet și minte, concentrat în opere de anatomie pervertită.

Vi s-ar părea inacceptabilă, domnilor miniștri, o dictatură a parfumelor, a jocului de cărți, a dansului, a ceaiului, a plăcilor de gramofon și a școlii, dacă dictatura familiei nu sînt în stare să o întreprindă părinții ?

14. Un boier a pus odată mîna pe ciocan, și după ce l-a purtat în buzunarul de la spate, parfumat cu mirodenii virginale, nepricepîndu-se să încovoaie potcoava și fierul, și-a ucis cu ciocanul amanta. Întîia oară încăpea unealta faurului pe laba felină a unui cocon, și ați văzut ce-a știut el să scoată din ciocan.

E o creație, care-și ia savoarea și înțelesul din detalii. Amanta avea vreo cincizeci de ani, și coconașul e tînăr. Ea se delecta în așternutul unde avea să fie asasinată, crispată din pîntec, din brațe și sîni, și răcnind răgușită de plăcere dedesubtul unui trup care nu ieșise din pîntecul ei, care nu fusese legănat în brațele ei cu grija Sfintei Fecioare și care nu supsese din țîțele ei impure.

În seara ticăloșiei, ciocoiul și-a pus ciocanul de fier în funcțiune, după deviz. Întîi, el și-a răzgîiat potența și a bucurat mădularele ațîțate ale cocoanei cu un ospăț încăle-

cat. Tîrziu, a ridicat ciocanul, a sfărîmat căpățîna și a spart un ochi. A furat opt sute de mii de lei, s-a spălat pe mîini de drojdiile de sînge, s-a gătit, s-a pudrat și a ieșit la plimbare. Sceleratul a putut să asocieze simfonic, printr-un rafinament al perversiunii culminant, împreunarea și tîlhăria.

Doamna încă nu a murit ; poate grăi. Ea nu-și acuză amantul și nu vrea să știe cine a ucis-o. Perversiune peste perversiune, ea participă la crimă, și victimă și complice. Care-i mai puțin vinovat din doi ?

Bagă de seamă. Pute a sînge de putregai !

15. Procesul sexelor bătrîne în luptă cu amorul și cu furtișagul conține un episod, din care se ridică o putoare specială. O doamnă din cea mai bună societate, înrudită cu familiile politice, depune ca martor, că a cunoscut și a ospitalizat pe autorul crimei cu ciocanul, săvîrșită asupra unei cucoane venerabile, posesoare a unei averi importante, a unei colecții de amanți, repartizați după ore, și a unui număr egal de chei pentru fiecare.

Acuzatul era găzduit de doamna martoră. Tratamentul era cu desăvîrșire suculent, și acuzatul răsfățat de maturitatea juvenilă a proprietăresei, trăia la sînul dumisale de Abraham, ceva mai lung și mai înmuiat, poate, decît însuș al lui Abraham, ca un prunc epilat și ras, cu un strugure de lapte în gingie. Capriciile indispensabile confortului acuzatului erau ascultate ca niște legi. Dorea baie la miezul nopții ? Mămica puțoiului melancolic i-o pregătea, să nu răcească. «Cît plătea ?», întreabă prezidentul. «Nimic !», răspunde gazda, cu o intimitate a tonului și cu o naturalețe care ne fac să credem că sensul este admis și curent într-o fracțiune superfină a societății suprapuse. «Aveți avere ?», mai întreabă prezidentul. «Da», răspunde martora. «Mare ?» vrea să definească prezidentul. «Cîteva milioane», indefinește martora.

Cîteva, mai multe sau mai puține, e destul de lăudabil, fiecare milion fiind un milion întreg, adică o proprietate care produce leneș sute de mii de lei automatice, și care

lipsesc radical activităţilor apreciate la altă Bursă decît munca pe canapea a matroanelor cochete, asociate pe resorturi cu potenţa blazată.

Doamna victimă poseda şi ea cîteva milioane, ca, la rîndul ei, doamna gazdă. În atmosfera procesului, a informatorilor, a martorilor, a unei apărări deghizată într-o documentare sentimentală, plutea un satelism, ale căruia constelaţii, risipite în spaţiul moral pînă la frontierele invizibile ale noţiunilor, mărturisesc prin existenţa lor realităţile cu neputinţă de apărat ale unei aristocraţii false, creată de capitalul nemuncit. Averile lor de imaginaţie, de combinaţii, de pîndă, de protecţie şi de crimă, distrugînd raportul dintre valoare, acţiune şi finanţă, descurajează iniţiativele, energiile şi onestitatea profesională, a căreia lipsă caracterizează epoca noastră.

Aceste averi pribege, ca nişte epidemii şi ca nişte infecţiuni flatulante, manifestate imprecis şi după norma fantezistă a suferinţelor surde, cînd la cap, cînd la picioare, cînd la inimă şi cînd la creier, ici cu purulenţe, dincolo cu paralizii, pot să fie tolerate fără măsură în lumea destinată, pe lîngă o viaţă individuală satisfăcătoare, vieţii de eforturi, de izbînzi şi cultură a naţiunii întregi româneşti ? Nu e, desigur, lesne să se stăvilească fluxul de gigantică mocirlă, care înneacă şi tîrăşte puterile şi valorile existente şi mai ales aşteptate ca o mîntuire socială, naţională : naţional luîndu-se aci cu accepţia lui de personalitate colectivă distinctă. Dar niciun proces, la Curtea cu Juri sau la o instanţă mai ştiinţifică, nu este de ajuns. Un proces, cu o publicitate de amănunte, de culoare, de tonuri şi semitonuri, de psihologii şi obscurităţi, ilustrat şi interpretat, poate că face mai mult pentru propagarea răului nostru de stîrpiciune, decît contactul direct, restrîns şi limitat.

Amatorii noştri de sociologie au un subiect de care fug din răsputeri, propus pentru studii. Ei trebuie să caute, fără să se teamă că devin suspecţi de socialism şi comunism, reţeta cea mai potrivită pentru noi, de eliminare din rădăcini a plantelor sociale care anemiază ti-

neretul, păstrîndu-se sămînța bună și răsadurile fructificante. Căci oricît ne-am sili să artisticăm aspectele și să considerăm bubele și putregaiurile ca niște organisme de parazitism strict local, optimismul nostru nu trebuie purtat pînă la cretinism, și atitudinea de a-tot-înțelegători este nevoie să fie părăsită, pentru recompunerea în sănătate și vitejie a sentimentelor noastre, lovită de grava maladie a confuziunii, cu precocitate.

★

126. Recrut bacalaureat, nepotul meu a luat la douăzeci și unu de ani «contact», cum vorbește el, cu pămîntul, cu fînul și cu cocenii, după ce «o viață întreagă», iarăș cum vorbește el, citise lecția în etajul al patrulea și nu cunoscuse din natură, reprezintată în fotografie și gravuri, decît asfaltul și lumina electrică, industrializate. Pentru meritul de-a fi stat permanent acasă, între pupitru și pian, și de-a nu fi ieșit din cuprinsul bulevardelor și al cartierelor cauciucate niciodată, el căpătase *zece* la toate materiile și era un elev eminent, după toate programele învățămîntului, liceu trifurcat, liceu integral, cu opt sau cu șapte clase, modificat între ani sau în cursul anului școlar. Ministrul putea, în voie, să mai adaoge cinci ani sau să taie doi din liceu : nepotul meu ar fi fost orișicum întîiul. Avea o abilitate de țintaș în obținerea invariabilă a notelor celor mai mari, și mîhnirea profesorilor lui, care știu cu o precizie de croitorie și de termometru să măsoare volumul didactic și temperatura științifică a elevilor, era că nu există în regimul catalogat o cifră mai mare decît *zece,* pentru ca să i-o dea numai pe aceea. Ministerul, autoritatea de la care emană totul școlar, ca din masivul Alpilor ploaia, zăpada și furtuna, are o părere mediocră despre tineret, și încă nu s-a născut omul care să știe de *cincisprezece* sau de *șaptesprezece și jumătate* și să poată de *douăzeci și doi.* Toată valoarea se concentrează în cinci note, ca muzica în șapte, — și într-o notă suplimentară : zero la conduită și darea din școală afară pe două săptămîni. Domnul profesor Ada-

mescu, care se deosibeşte de predecesorul său Adam, prin faptul că poartă pantaloni, şi de colegul său ştiinţifico-literar, Mihalache Dragomirescu, prin portul cozondroacelor, acesta din urmă preferînd legănarea eului său creator într-un spaţiu fără constrîngeri, dedesubtul celuilalt eu al său, cu două petale cărare la mijloc, este sigur că, intervievat la vie sau la catedră, e de părerea noastră.

Nepotul meu a rămas impresionat şi «chiar» stupefiat, la plecarea lui în pas ostăşesc, marcat cu trîmbiţi şi cu fluierul de greiere al sergentului, despre culoarea naturii, pe care se învăţase să o creadă sepia şi brună. Tonul cărţilor poştale şi fotografia înnalt-prea-sfinţiei-sale patriarhului, expus în diverse atitudini la «Julietta» şi deputatul general al cromaticei componente a imensei naturi, îi făcuse educaţia constantă a ochiului. El era convins că de la Colentina în sus, pînă la Afumaţi, unde trebuia să se dea luptele pe viaţă şi pe moarte ale manevrelor de toamnă, peizagiul devine nu numai plumburiu, dar, ca picioarele canapelelor şi ca scaunele din teatru, mahagonì, adică acajù, în cazul cel mai bun. Se întîmplase că în ziua contactului cerul era foarte albastru şi plantaţiile băteau într-un verde aţîţat de intervalele galbene-aurite ale frunzelor. Nepotul meu scrise în carnetul lui de amintiri militare că emoţia contribuie să-i decoloreze natura, văzută în nuanţe imposibile. Pentru a-şi face însemnarea, a trebuit să-i ceară voie căprarului să-şi scoată în marş ochelarii cu ciurciuvele de bagà, atîrnaţi de urechi, nepotul meu fiind intelectual, adică miop.

Trecînd cu trupa pe lîngă o păşune, o vacă l-a influenţat aşa de cumplit, încît bietul băiat, care nu mai văzuse animale cu coarne, a ieşit din pas şi a luat-o la fugă în partea opusă, peste cîmp, ţipînd în gura mare. Manevrele lui începeau cam devreme, şi ofiţerul a trebuit să se ia după el cu calul. Urmărirea a înspăimîntat şi mai mult pe recrut, în spatele căruia alerga un cal şi un călăreţ pentru întîia oară. Bănuind că recrutul a fost apucat subit de un acces de pelagră sau de cancer, ceea ce-i totuna, ofiţerul a trebuit să-l fugărească pînă ce a dat de el întins pe burtă şi pe trei sferturi rănit. Nepotul meu, deşi fusese întîiul la gramatică din generaţia lui, dădea semne de nebunie, cînd ofiţerul căută să afle de la el, cu blîn-

deţe, cărui rău anume, ivit la netimp, se datora ruperea lui la sănătoasa, fără să poată rosti un singur cuvînt. Cu mîna stîngă pe creştetul capului, el imita din două degete coarnele boante, şi cu mîna dreaptă dedesubtul pîntecului, simula ţîţele vacii ; în vreme ce ochii rostogoliţi a spaimă, i se învîrteau în obraz caricatural.

Cazul a fost raportat mai departe, căci toată armata observase cum era fugărit un recrut, prin porumbişte, de galopul calului domnului căpitan. Nepotul meu fuse chemat dinaintea ofiţerilor, şi însuş generalul s-a interesat, la prima etapă, de starea lui mintală, mîngîindu-l cu cuvintele utilizate pentru potolirea marilor izbucniri : «Lasă, nu e nimic», dar totuş cercetîndu-l cu întrebarea : «Ia spune-ne acum şi nouă cum s-a întîmplat». Recrutul uitase numele vacii, şi prin perifraze apropiate voia să spuie cum l-a înspăimîntat. Ducîndu-şi mereu coarnele degetelor la cap, s-a putut crede că el vorbeşte de Diavolul şi că e niţel ţicnit, şi tocmai cînd trebuia să fie trimis la ambulanţă cu un infirmier, ca să i se dea o cană cu sare-amară, ofiţerii au înţeles şi un hohot de rîs nestăpînit îi făcu să se clatine în ţinuta lor, unii, mai graşii, rîzînd cu mîinile pe stomac. Nepotului meu, cu consimţirea tuturor organelor comandamentului, i se dete supranumele de «găgăuţă», şi trupa trecu la ordinea zilei.

N-aş putea să spui însă că nepotului nu i-au priit manevrele bine. Culcîndu-se la sunetul goarnei şi dormind umflat pînă la deşteptarea cu acelaş părintesc instrument, trîntindu-se şi sculîndu-se la comandă, umblînd de-a buşile prin mărăcini şi arături, mîncînd fioros, în cîteva zile băiatul a făcut spinare şi avu prilejul să aplice o parte din erudiţia lui abstractă. La întoarcerea lui acasă, ne vorbea ceasuri întregi de lucrurile descoperite de el. El văzuse curci şi gîscani şi aflase că găinile fac ouă printr-o parte a corpului, care nu era ciocul, entuziasmat de precizia fără greş a sferei albe lunguieţe, şi uimit, în acelaş timp, că nu dau toate fiinţele ouă de găină, şi mai ales că la această muncă elegantă a intestinului, nu au fost supuse, de pildă, vacile, de care el se înfricoşase, dar care la urma urmelor tot fac nişte coajă de ouă lichidă, în forma laptelui, consumat cu cafea.

Ceea ce l-a supărat pe nepotul meu în manevre a fost masca, pentru biruirea gazelor asfixiante, pusă la nas, ca o încălţăminte cu bot. Însă l-a bucurat fotografia comandamentului, pe care mi-a arătat-o în ziar, explicîndu-mi cu degetul, utilizat la coarne, pe fiecare general în parte. Unul mai înnalt ca toţi şi ieşit din rîndurile foarte inferioare ale celorlalţi, ca un mare războinic statuar, singuratec şi afectat de idiosincrasia generalisimului, primea defilarea fotografului la o sută de metri mai încoace de gloata generalilor, într-o atitudine cu desăvîrşire marţială. El nu era nici Napolèon cel scund, nici Mihai Viteazul cel bărbos, însă era domnul ministru de Război, în carne şi oase, onorînd peste măsură de mult pe generali şi binevoind să stea la obiectiv, cu grupul lor, la însuş spatele său. Sperietura îi trecuse în faţa acestui eveniment istoric, care a făcut din manevrele de toamnă un act militar mai însemnat şi decît războiul din 1916—17—18, — şi, mîndru, nepotul meu poartă de atunci poza cu el, în buzunarul de la piept.

Să-mi trăiască ! Mulţumesc. Noi în familie îi zicem «Nota zece».

*

158. Într-un tîrguşor ocupat din Belgia, în toamna anului 1918, cu cîteva zile înnainte de încheierea armistiţiului, a poposit un pîlc de prizonieri francezi. Soldaţii germani care escortau prizonierii aveau ordine stricte să nu îngăduie niciun fel de contact cu populaţia civilă. Nu era permisă nici înmînarea merindelor, deşi populaţia ştia că prizonierii sînt lihniţi.

Închişi într-o curte cu zăbrele, soldaţii francezi priveau cu ochi vagi în stradă. Se adunaseră şi cîţiva copii care, ieşind de la şcoală, se opriseră în faţa grilajului cu ciudatele animale sălbatice. Copiii ştiau că soldaţii francezi sînt prizonieri, că vin pe jos de departe şi se vor duce iar pe jos departe, că le e foame şi n-are voie să le dea nimeni o bucată de pîine. Căci soldaţii germani care fac de gardă păzesc şi foamea bieţilor soldaţi francezi.

O fetiţă de opt ani îşi scoase din geanta cu micile ei caiete şi cărţi, brioşa din ziua aceea, pentru foamea ei, şi

fără a ţine seama de strigătul soldatului german de lîngă zăbrele, se apropie şi, printre gratii, întinse darul ei pentru cel mai apropiat prizonier. Soldatul german, al cărui consemn a fost călcat, congestionat brusc, a scos arma de la umăr, a ochit, şi fetiţa a căzut trăznită pe locul unde sufletul ei dăruise.

Sălbătecia soldatului german e înrudită cu sălbătecia celuilalt soldat care, trecînd printr-un sat, a împuşcat un copil, pentru că soldatul fusese ochit, din joc, cu o puşcoace de lemn. Toate sălbăteciile sînt înrudite între ele. Marele lor număr şi infinita lor varietate înmănunchiate patru ani au dat naştere războiului de acum cîteva decenii.

N-a fost prea greu ca în fiecare soldat să fie deşteptată fiara, cînd au fost puşi, ceas cu ceas, în faţa altor fiare.

Mult mai greu a fost, desigur, să fie plivit şi îngrijit, ca o floare de preţ, sufletul copilei neînsemnate din neînsemnatul tîrguşor belgian. Şi de cîte ori scapără, în viaţă, steluţa care împodobeşte pentru todeauna o privire de om ?... Şi cum s-a păstrat, în sufletul acelei fetiţe, după ani de suferinţă şi cruzime văzută, mila şi sfinţenia darului ?

În acel tîrguşor, în faţa grilajului unde a căzut trupul minusculei eroine, victimă a sufletului ei dumnezeiesc, s-a ridicat zilele acestea o stelă funerară, iar în basorelieful comemorativ a fost redată clipa cînd fetiţa, timidă şi fericită, întinde brioşa printre zăbrele.

În faţa monumentului, în ora solemnă, au plecat fruntea, între alţii, un general, o prinţesă de sînge şi sora care a primit, în cinstea moartei, decoraţia eroismului.

162. Nu este foarte greu să-ţi povestesc, după cum ai cerut, «ceva senzaţional». M-aş apuca să construiesc numaidecît o succesiune de cercuri de fier înflăcărate, o spirală incandescentă. Un tunel de fier, mărginit de o zăbrea continuă, încolăcită. Şi aş pune să o parcurgă, de-a buşile, un osîndit la moarte, introdus în spirală dezbrăcat. Po-

vestea e simplă și atroce ; sau individul ajunge nevătămat la capătul spiralei, și atunci își recapătă libertatea, sau, pe drumul străbătut pe brînci prin cuptorul de jar, el se preface-n scrum, cernîndu-și cenușa prin zăbrele.

Ca să fie tortura complectă, doi călăi, de-a dreapta și de-a stînga gîtlejului de foc, dau cu bicele, prin intervalele spiralei. Din cînd în cînd, cu o tulumbă de apă rece, ei sting incandescența, răcoresc trupul gol al osînditului la moarte prin carbonizare lentă. Întorcînd un buton, se reaprinde colivia spirală, construită dintr-un drug pătrat, răsucit pe nicovală. Omul din cercuri înaintează pe genunchi și palme, neputînd să circule în picioare. Ai înțeles că podul mîinilor lui se frige de cîte ori s-a putut cumpăni pe bara încovoiată și că genunchii au luat foc de mai multe ori. În rotula de articulație a gambei, natura pune un ulei fin, care arde ca mirul din candeli.

Nu-ți închipuì că acest condamnat a fost un filosof singuratec. În sala arderii de viu a fost adusă familia lui întreagă, bruscată, ghiontită și îmbulzită silit pe ușa eșafodului ascuns. Copiii lui sînt obligați să asiste și să observe că i s-au aprins părul și barba, că i-a pleznit un ochi, că omul a încremenit — și dacă leșină de durere și teroare vre unul, un medic angrenat la mașinăria codificată îl trezește cu săruri, ca să nu piardă din spectacol nimic.

Povestirea mea ar fi numai superficial imaginativă, fondul sau, mai bine zis, materialul, aparținînd unui univers de fapte, săvîrșite după primul mare război, cu o sălbatecă preferință și cu un ritm accelerat și complex, care a tăbăcit sensibilitatea. Omul incapabil să ucidă o muscă e un mit al unor epoci, de care nu ne despart calendaristic numai vreo șaisprezece ani, ci, desigur, cîteva mii de veacuri. Nimic nu e mai inocent și mai normal decît să scoți cu furculița, la masă, lumina ochiului unui concurent. Nimic mai elementar decît să pui în genunchi, între picioare, un nepot care te-a supărat și, fixîndu-l cu fața-n sus de chică, să-i retezi beregata, ca la berbeci. Un negustor se dă pe lîngă un bancher și-i înhață nasul cu dinții, i-l rupe din zgîrci și-l scuipă, mai strivindu-l cu talpa încălțămintei, ca pe un muc de țigară, pentru ca satisfacția și răzbunarea să sporească.

Să te păzeşti acum, după război, să nu te iubească, dacă eşti bărbat, afară din cale o femeie, şi dacă eşti femeie, un tînăr cu scîrlionţi. Iubirea se rezolvă negreşit în curmarea măruntaielor cu foarfeca de croit catifeaua sau în aruncarea fără veste, din balconul unui imobil «modern».

Ţi-aduci aminte din ce pornise războiul : din dreptul de autodeterminare al popoarelor mici sugrumate de marile popoare — şi din idealul de apărare al civilizaţiei împotriva barbariei.

Cîţiva ofiţeri, surprinşi de adversari într-o biserică de peste Dunăre, în care s-au ascuns, au fost pur şi simplu, înainte de a li se tăia buzele, limba, pleoapele şi urechile, grămădiţi pe marmora pardoselei, unde se mai cunoşteau urme imateriale ale lui Iisus, au fost dezbrăcaţi, pîngăriţi şi masacraţi pe la burtă.

Uite omul de după război, bruta păroasă, gorilul cîrn, care-şi linge nasul, alergînd după femei şi gîşte cu un steag în mîini. Gorilul a făcut războaie şi congrese. Încălţat cu manşete lustruite şi inelat la degete cu aur şi briliante, purtînd joben şi fumînd havană, el cere capete şi procente din împrumutul popoarelor mici.

Ai auzit de un director de închisoare ? Rafinamentul lui a consistat în a-şi hrăni un căţel de toată frumuseţea, cu creier de om politic deţinut. Ţi-am povestit, mi se pare, cazul, odată. Directorul inventase un procedeu de a-şi procura creierul proaspăt, fără vărsare multă de sînge şi fără să-şi turbure cvietudinea morală la spectacolul unei lupte şi a unui horcăit de agonie. Între pragul şi uşa biuroului practicase o lucarnă joasă, prin care putea să circule cu preciziune glonţul de calibru mare. Deţinutul, al căruia creier trebuia consumat, era adus în odaia vecină, culcat cu ceafa-n sus şi bine legat. Directorul ţinea să cîştige merindea căţelului cu propria lui perspicacitate. Anatomist genial al occipitalului, îi trebuia un singur foc pentru ca, elegant, craniul să se despice desfăcut de la sine. Creierul lăsat descoperit trecea prin lucarnă, cuprins ştiinţific de mîna directorului, în hîrtia unui ziar. Ce rămînea pe degete lingea căţelul, bucuros de noua ofrandă şi sărind ştrengăreşte în două picioare, după pachet. La urma urmelor, această operaţie era un efect de

război. Dar la Chicago, orașul care geme de civilizație, și sună de cîteva sute de ori pe zi din revolver, mitralieră și grenadă, introduse cu asfixiante în program?

Un ofițer străin, de pe la Isonzo, mi-a povestit în București, un detaliu de război necunoscut, pe care ți-l relatez. Armatele își disputau munții, întăriți cu artilerie grea, și cînd era pierdut un munte, se pierdea un defileu întreg de munți și văi. Italienii parveniseră să stăpînească zarea stîncoasă, dintr-o gaură, ca o firidă, în care sfîrșea o galerie de cîțiva kilometri, prevăzută cu linie ferată. Tunul italian venea pe șine pînă-n ochiul găurii din zidul neted abrupt, și de-acolo, de sus, da drumul unei ghiulele și pleca. Ghiuleaua devasta lagărul austriac, de mai multe ori pe zi, iar în gaura galeriei, unde nu se zărea în intervale nimic, artileria Austriei nu putea să îngroape un singur proiectil. Toate calculele, ochirile îndelungate, geniul, balistica, deteră greș. Pentru că frontul începea să zacă, pe regiunea Carsiului, de lingoare, și austriacii puteau să ajungă de-a-ndaratele pînă la Viena, un inginer bavarez a venit să examineze situația, a văzut gaura din catapeteasma muntelui, a priceput problema și, dispărînd cîteva ore, s-a întors cu un ghiozdan subsuoară, din care a luat ceva și a pus într-un tun. «Asta nu trebuie să nimerească în gaura italiană, trebuie numai să se apropie nițeluș de ea și este de ajuns, zise inginerul. Nu o să mai bată tunul într-acoace.» Tunul austriac fu slobozit. Ceva cît o cioară cu aripile strînse străbătu spațiul din muntele de jos la gaura muntelui de sus. Dinaintea găurii lucrul a crăpat. Și ieși un nor alb deodată, din ghiulea, și numaidecît norul fugi pe gaură, înghițit. Socoteala fusese exactă. Tirajul tunului din munte trebuia să tîrască gazul de cupru și să asfixieze galeria. La înnaintarea bavarezilor sau a prusacilor, — am uitat, — galeria de șase kilometri se așternuse, pînă la gura ei dinapoi, cu sute de cadavre înfiorătoare.

Să-ți povestesc Grădina cu Cai din București. Răscolite de urgiile războiului, satele din Vlașca și împrejurimi, veneau subt coviltire, trase spre București de niște

mîţe flămînde cu coamă. Pe bulevard, unde poposeau sălaşele obosite, se vindeau caii de la coviltire pe un leu unul, şi nu se găseau cumpărători. Şi tot pe bulevard, într-un măidan vast, îngrădit, care nu se mai cunoaşte, şi care fusese grădina de legume a unui bulgar, fuseseră înghesuiţi caii de rechiziţie. Erau, poate, cîteva sute, poate cîteva mii de cai. O lume de cai, flămîndă de cîteva zile. Boturile, ca într-un iad uscat, rînjeau de foame, încleite de sete. Buzele se retractau către nări. Caii de pe margini încercaseră gustul gardurilor, muşcînd în scîndura veche. Copiii şi femeile din vecinătăţi îndemnau caii, prin uluci şi călărind pe lemnărie, la o răbdare inutilă. Cîteva iepe născuseră sau lepădau : coada lor se căptuşea pînă la pămînt cu o beteală străvezie de sînge, atîrnată ca o àripă rănită. Unii cai se legănau, gata să cadă, alţii căzuseră detot sau numai pe jumătate. Cai întinşi de-a binelea moţăiau în deces. Triunghiul pîntecului se adîncise ca golurile abstracte din orbita hîrcilor dezgropate. Ca doagele, coastele se desfăceau în piele. În sutele de ochi ale copiilor agăţaţi de garduri, plîngeau deznădăjduite lacrimile mute.

S-a ivit o lăptăreasă, recunoscîndu-şi calul în măidan, cu o poală de fîn, adus din satul ei pe jos, ca să şi-l ia. Herghelia morţilor a simţit fînul de departe, şi un nechez entuziast a vînturat văzduhul. Caii culcaţi săriră în picioare, şi cei aproape morţi mişcau din limbi şi din tremurături. Am văzut norodul cailor ridicat pe copitele dinnapoi, o secundă, întîmpinînd femeia în atitudinea leilor din blazoane. Lăptăreasa s-a codit să intre între cai, să nu fie sfărîmată de copite. Încă o secundă şi caii au căzut, obosiţi de sforţare, şi cei mai mulţi de-a latul. Unii peste alţii, herghelia nu a mai putut păstra echilibrul, şi în aceeaş secundă muriră mulţi. Gloaba lăptăresei mai sta în picioare, jigărită ca un măturoi, şi nu dete niciun semn de veselie. Fînul pus pe buze lăsa calul indiferent.

— Apă ! apă ! strigau copiii de pe uluci.

Apă, nicăieri. Dintr-un colţ începuse să pută a hoit. Lăptăreasa apucă de coamă calul şi voi să-i puie un căpăstru. Calul se înţepeni în pămînt.

— Vasile ! zise lăptăreasa.

Vasile fusese singurul cal care murise de-a-n picioare şi rămăsese aşa.

FRATELE MANOLE

Prin sfînta mînăstire, rămasă cu două sute de monahi și cu chiliile îngropate în gutui și corcoduși, se pripășesc și cîinii și oamenii fără lucru, fermecați de lumina palidă a turlelor, mijind în sideful zării. Cîinele vine din satele vecine, hotărît, într-o zi de mizerie deznădăjduită, să rupă cu datina și cu stăpînul, gol ca și cîinele pleșuv, și flămînd ca și vitele lui, încremenite cu boturile uscate în troscot și lut. Pe cîini îi atrage undelemnul din candelile morților. Ei se ivesc noaptea, de prin părțile cimitirului, trecînd înnot prin mostiște sau pe fața ei, podită cu trestii și păpurișuri, pînă la morminte.

Casa boltnicerului, — farmacistul și medicul mînăstirii, — dă cu o tindă-n drum, într-o grădină cu crăițe și boance, și cu altă tindă în cimitir ; și, din bătătura viilor, în ograda morților se trece pe o galerie pardosită cu cărămidă răcoroasă, între două rînduri mari de odăi. Boltnicerul e inteligent și chior, și singurul lui ochi albastru-incolor, ca faianța, fierbe în obrazul mare, ca o picătură azurie de sifon. El are stăreția tuturor mormintelor și, ca un al doilea tată al morților, îi știe pe nume, se mulțumește cu îngrijirea lor, ca de niște bolnavi. El dichisește plantațiile mormintelor care plătesc, și aprinde cîte o flacără, ca un mugure de salcie cu puf, și pe mormîntul sălbătecit al uitaților, al morților părăsiți de vreme și de neamuri.

— Lasă-i să se mîngîie și ei, săracii ! zice boltnicerul, în cuvintele căruia se întunecă deodată și îngălbenesc toate speranțele zadarnice ale omului, ca niște frunze.

În bolta cu rafturi și cutii și cu un cîntar de prisos, stă monumentul,fix pe o tijghea, al unui borcan uriaș, plin pînă la țiplă cu cantaride. Boltnicerul le cunoaște proprietățile revulsive în vezicători, și cealaltă proprietate, vindecătoare de marea bătrînețe și de usturimi, dar nu le întrebuințează niciodată, satisfăcut cu licărirea de zmarald a conținutului borcanului cu leacuri moarte, un cimitir ca și cel din jurul boltniții lui.

Noaptea, un zgomot care nu mai impresionează pe boltnicer vine din cimitir : un cîine. Oprit dinaintea unui mormînt, ca și cum l-ar fi căutat după epitaf, cîinele ridică o labă, trîntește candela, o varsă și linge untul-de-lemn.

— Lasă-l să trăiască şi el ! zice boltnicerul, care, în privinţa undelemnului, e aprovizionat. Rafturile lui se încovoaie de-a lungul păreţilor, de sutele de clondire, aduse mînăstirii de neamurile celor răposaţi, vizitatori duminicali ai arhondaricului sau grijitori de soroace, parastase şi citanii. Undelemnurile, care pot să fie aprinse în candeli şi mîncate cu peşte, în fasole sau curechi, ocupă un dulap, şi sînt, cele mai multe, dăruite de rudele rămase-n viaţă ale morţilor, cu gîndul că un ulei de măsline îşi pîlpîie rugăciunile mai frumos, la căpătîiul unui bătrîn din amintiri sau al unui fecior. E singura rubrică, a untului-de-lemn, necunoscută la Mitropolie, unde, ştiindu-se, în schimb, cîte oi dau brînză, şi cîte petice de vie vin şi tescovină, partea leului cu mitră, hieratic, se face de-a dreptul de la reşedinţă.

Fratele Manole colindă marile singurătăţi ale cimitirului, de preferinţă, întîrziind subt copacii ascunşi, deschişi ca nişte umbrèle, deasupra cîtorva morminte. Pe o bancă de calcar, alăturată unui mormînt, el urmează de sute de ori cu mîna inscripţia săpată, pe care buricul degetului a învăţat-o pe dinafară. Manole a venit la mînăstire de dragul cîntărilor, avînd priceperea urechii şi mlădierea glasului dulce.

Scara lui *Pa-vu-ga-di-che-zo-ni-pa*, şi de-a-ndaratele — *Pa-ni-zo-che-di-ga-vu-pa*, el a stăpînit-o în toate scurtimile şi lungimile ei, putînd să înceapă, cu nota justă, de la orice înnălţime a gamei, şi să o coboare sau să urce de orişiunde ar fi voit. Ca de optsprezece ani, frumos şi imberb, însă purtînd o bubă ca un nasture de gheată roşu, cusut pe laturea nasului gros, el e întodeauna absorbit de o irezistibilă contemplare interioară. Un axion dansat cu vocea şi cu gorgoanele lui, cu trilul privighetorii, este cu totul remarcabil, şi, între notele ascuţite ale cîntecului fratelui Manole, se încrucişează s-ar zice, şuviţe de vioară şi spintecături de haşchii de unelte furtunoase ca orga, în tonuri singure, ţinute sus ca un clopoţel.

Fratele Manole nu ştie, ca şi vioara, că a cîntat frumos la liturghie şi, după heruvic şi axion, îşi zvîntă umezeala nării cu mîneca giubelei, răzimat în strană cu candoarea tristă a căprioarei. Laudele stareţului, care din pricina apti-

tudinilor lui îl scutește de ascultare, dîndu-i drumul să pască liniștea din singurătățile chinòviei, nu se prind nicidecum de fratele Manole. El se uită la ceva în mintea lui, unde poate scapără luminile ochilor regăsite, ale Sfinxului din pustietate, și, ochi în ochi cu el, nu mai știe de nimic. Făgăduiala cinului, a diaconiei, a preoției, lasă nesimțitor pe tînărul țăran, despărțit, acasă, de boii părintești și urmărind pleoapele unui bou nevăzut, ce-l cheamă către izvoarele cu tauri mari, de aramă și aur, cu coarnele de onix. În cimitir s-a întîlnit cu cîinii cu botul mînjit de unsoarea din candeli ; cu șopîrlele ce-și coc verzile-galbene gușî pe o piatră de marmură fierbinte ; auzì mierloiul și cintezul și dete și de șerpii mormintelor, care, călugării spun, se hrănesc din sînul cimitirului, cu măruntaie.

Înnainte de a fi fost al monahilor, locul fusese al șerpilor, într-adevăr. Povestea, care i-a plăcut fratelui Manole și pe care o ascultă cu interes, de cîte ori e repetată, se leagă de ființa părintelui Grigorie, întemeietorul mînăstirii, un ieromonah sfînt cu adevărat, venit prin partea locului, cu cîrja lui de lemn de cireș. În insula Sfîntului Nicolae, aflîndu-se o fostă biserică, de cine știe cînd, ieromonahul încercă ușile pe rînd, și ușile se scuturară, căzînd în tocuri, în dreptul altarului, ca o cenușe. Străbătu biserica, intrînd în altar, unde, putredă de veacuri, catapeteasma se clătină ca o pînză de o adiere. Pe sfînta Masă, cuviosul Grigorie găsi încolăcit și dormind un șarpe, de grosimea unei fete-mari zvelte, și lung de cîțiva zeci de coți. Ridicînd șarpele capul, ca un om, cuviosul îi spuse :

— Du-te un' te-o-nvăța Dumnezeu, și lasă-ne biserica nouă. Am venit să facem aci locaș de mîntuire.

Șarpele înțelese, se întinse ca după un somn greu, și ieși din biserică tiptil, pierzîndu-se în mostiște și holde. Șarpele nu a murit. Urma lui se vede și azi prin grîu, unde și-a făcut o potecă pînă la trestii, ca să se adăpe, și oamenii, care îl cinstesc, îl cunosc după fluierul cozii, cînd trece către bălți.

Fratele Manole ar fi dorit să se întîlnească și cu balaurul cuviosului Grigorie, și să stea de vorbă cu el, dar nu l-a văzut, decît, poate, de două-trei ori, pe întuneric, străbătînd noaptea, între sate, drumul județului, cu spinarea ridicată peste văzul șes, ca un șir de căruțe cu coviltire... Totuș, nepăsarea de cele de prin prejur a fratelui Manole

a fost spăimîntată într-o seară. Dintr-o boltă, unde erau zidiți patru morți, ieșì unul pe brînci, tîrîș pe trepte, către licăritul cel dintîi al candelilor din cimitir. Mortul sosea pe drum cu brațele întoarse, ca o broască-țestoasă mare, către fratele Manole. Fratele Manole scoase un strigăt, și dete fuga spre arhondaric. Mortul se ducea într-acolo și el, de-a bușile, încet, și călugării care veniseră să se uite, crezînd că fratele Manole avea o aiureală, o luară razna, înfricoșați, peste pod, din insula Sfîntului Niculaie, către hramul Sfîntului Gheorghe. Mortul înnainta pe coate și ieșise din cimitir fără cap.

— Stați, fraților ! strigă boltnicerul, care apucase să vadă mortul din spate. Întoarceți-vă îndărăt !

Și boltnicerul rîdea cu hohot, văzînd cum toți călugării, care în dulamă, care în giubea sau izmene, fugeau peste pod, despletiți.

Mortul era un cîine ciobănesc. El dormise în timpul zilei într-un cavou, în haina unui lucrător zidar, lăsată lîngă mistrie, și pornise, cu ea în cap, după oase. Culoarea neagră și tăietura de redingotă a hainei, cîndva căpătată, poate chiar în cimitir, da fantomei cavoului solemnitatea ceremonioasă a unui boier înviat din morți.

Totuș, fratele Manole zise că nu e lucru curat și, rărindu-și drumurile dintre morminte, stă de-atunci, de gînduri, pe subt sălcii și pe subt salcîmi, sau intră în biserică înnaintea vecerniei, sau după isprăvitul ei, smerit ceasuri întregi dinaintea icoanei Născătoarei de Dumnezeu, și frîngîndu-și inima într-un extaz nemaicunoscut la monahii vii. Dar todeauna, — în biserică, în cimitir, sau în grădina unuia din părinți, — mîna lui stîngă se frămîntă în fundul buzunarului fără căptușeală, de la dulamă, în vreme ce buzele lui supte, ochii pierduți și fața contractată vădesc o aprigă suferință.

— Blagoslovește ! frate Manole, îi zice stărețul, trecînd pe lîngă canonul lui.

— Dumnezeu ! răspunde fratele Manole, ca dintr-o groapă, cu glasul răgușit.

— Ce mai faci, frate Manole ?

— De, și eu ca omul fără fomeie, cinstite părinte ! răspunde fratele Manole, cu o nevinovăție și o castitate morală de heruvim.

TIBIA RUPTĂ

Părintele arhimandrit-predicator s-a întors noaptea tîrziu, a lunecat pe gheață, și și-a rupt un picior. Fluierul e spart în două, la mijloc, și această ruptură îi adaogă o articulație, sporindu-i smerenia cu un genunchi.

Părintele arhimandrit-predicator e o veche celebritate a Mitropoliei și unul din primii titrați din călugăria calificată de baștină, spre deosebire de călugăria de după moartea preotesei, în vederea unei episcopii. A fost și cel mai frumos călugăr, alb, trandafiriu, cu capul cuprins de un puf de zulufi de aur, — și cel mai înzestrat cîntăreț. În vocea lui dulce și totuș puternică, clinchetă zale, încă și azi, și vibrează un mare zumzet cristalin. Unele tonuri au o luciditate lirică neasemuită, și în altar cu cîntărețul, se aude, în rugile lui cîntate, zmucirea vîntului înnalt de peste munți, amestecat, dacă se poate, cu cimpoaie și orgi. Pe orice scenă din lume, ca și în panorama Mitropoliei, glasul arhimandritului ar fi rămas fără concurent.

El suferă de un grav beteșug, care-i viciul celor mai mulți dintre artiști și meșteșugari, asupra cărora o voință orientată n-avu timpul să apuce înnaintea uitărilor căutate în pahar. Trei degetare de spirt gustos, pe care le caută cu sete, îl dau în fiecare zi peste cap, de cîteva ori, prăbușit, cu gătelile lui inutile, printre birjari și căruțași. Fără să fi pierdut totul din întîrzierile lui în simpla preoție, amorul-propriu legitim i s-a intimidat de trecerea peste frăgezimile lui de preot și de cîntăreț a cîtorva brute cu camilavca nouă, cumpărată, în ziua sacrului, de la croitor. El n-a putut decît să ofteze, cînd un fost servitor, încă nu îndeajuns deprins să curețe ghetele unui hotel, se transmuta subit în arhiereu ; și, mîhnit, mai comanda un cinzec. Sfîntul Spirit al lui zace cu àripa frîntă pe un zmîrc de țuică rece, ca un pescăruș cenușiu, înnecat în undele din margini ale mării.

Dezechilibrul vieții lui întregi devenind inevitabil, și rivalii lui înțelegînd ce cîștigă din scufundarea tot mai adîncă a unui camarad primejdios, nici părinții duhovnicești, sprijinitorii, nu au intrat în luptă cu viciul lui, ca să ferească pe arhimandrit de ultima prăvălire. Un viciu atrage pe altul, și alcoolul, declasîndu-și victimele, le aruncă în lumea romanului naturalist puturos, în brațele spălătoresei, într-un pat cu hòții de buzunare, cu micii

pezevenchi, şi limitează amiciţiile, devotamentele, decepţiile şi dezgustul la populaţia dintre simigerii şi periferie. Obsesii deznădăjduite, şantaje sinistre, legături contractate în borhot, care te urmăresc pînă la masa rînduită a primatului, tocmelile rapide într-un colţ, subt clopotniţa veche, pentru evitarea unui denunţ ; ceasul de buzunar şi crucea de la piept, strecurate pentru a fi vîndute pe subt mînă, cu scopul de a înnăbuşi veleităţile unei vomituri de cîrciumă, care s-a trezit, s-a sculat şi te ameninţă ; cine-ar putea pune la rînd, pe un front de comică şi spurcată tragedie titubantă, toate infamiile asociate ca să piardă un om ales, cu pasul strîmbat o singură dată, într-o noapte de singurătate şi de urît ?

Vardiştii care au transportat pe arhimandrit pînă la patul de crîncenă mizerie al chiliei s-au depărtat cu o scîrbă nemicşorată de sentimentul religios, afirmînd că arhimandritul «pute». Fui singurul vecin în stare să-l ajut. În fumul unei lumînări de ceară, părintele, beat şi bolnav pînă la catalepsie, simţea că-l doare ceva neobişnuit de rău, şi da urlete mari. Îi pipăii capul, coastele, braţele, şira spinării. Ruptura era la picior, spînzurată în aer, într-o poziţie falsă.

Ridicai piciorul încet şi dădui un sprijin rupturii, culcîndu-i-o pe pat. Durerile se făcură mai mici. Trebuia însă repede dezvelit piciorul şi preparat pentru a fi văzut de medic. Vrui să cruţ pantalonul. Adusei însă o foarfecă mare şi despicai cracul pînă la genunchi. Miròsul era de nesuferit. Arhimandritul îşi umpluse nădragii, pe dinăuntru, cu un excrement abundent, care trebuia evacuat înnainte de sosirea medicului, pentru salvarea unei aparenţe. Noroc că totul se petrecuse în izmana de lînă, care îmbrăca pe dedesubt trupul părintelui. Cu greutăţi infinite şi cu atenţii care, impuse de fractură, erau francamente respinse de sentimentul de scîrbă, nădragul de lînă a fost tras, aşa cum iese coca prăjită, în care s-a copt o şuncă în aluat. Mocirla se modelase de la genunchi pînă la şolduri, şi nădragii căzură grei, ca o jumătate de cadavru. Nu erau şervete. Cu şervete aduse, spălai, dintr-un lighean, urmele, dedesubtul cărora rămase un rapăn vechi intact. Arhimandritul nu se îmbăiase de cîţiva ani, şi figura lui căpătă brusc animaţia sufocatului care se trezeşte la aer.

O dificultate tot atît de mare se ivi la scoaterea încălţămintei de piele, după şoşoni. Fractura se găsea situată ceva mai sus de carîmbi, şi a fi tras de gheată ar fi fost a scoate aproape odată cu încălţămintea şi piciorul. Un fenomen de care luam cunoştinţă întîia oară mă umplu de uimire. Pielea ghetei se solidarizase cu pielea anatomică, încleite împreună prin ciorapul devenit vîscos; arhimandritul nu se descălţase de cîteva luni şi dormea încălţat. Practicai operaţia pantalonului la încălţăminte, dar nu mai putui separa cele două piei făr-a jupui piciorul. Era nevoie de o baie înceată, în care să fie încălţămintea scufundată în acelaş timp cu laba, pentru ca separarea să fie progresivă, cum fusese şi putrezirea prin sudoare şi jeg. Miròsul acestui vîrf de picior întrecea putoarea tuturor duhorilor închipuite. Orice anevoinţă deveni de prisos. Bolnavul trebuia transportat la spital, mai ales că niciun medic, din cîţi căutase vizitiul, nu era, la ora accidentului, acasă.

Internul de serviciu ne primi cu o strîmbătură firească, suportată de noi fără reacţie.

— E mult de lucru aici, înnainte de a pipăi fractura, zise internul.

— Lucrul a şi fost în parte început, fără succes, răspunsei.

— Bună-seara! zise internul, întorcîndu-ne spatele scurt. — Marine! strigă el pe vestibul, veniţi şi luaţi-l pe popa. S-a îmbătat ca un porc şi s-a c... pe el.

Plecînd, auzeam «Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte fără de moarte» cîntat în liturghie, de glasul cu ciocîrlii şi privighetori al arhimandritului fracturat.

O datorie colegială mă obliga să curăţ prin chilia vecinului meu şi să împiedic pierderea vre unui obiect şi în special furtul cărţilor de ritual, ediţiile cele dintîi în limba românească, moştenite de fostul diacon răsfăţat, de la cîţiva mitropoliţi şi episcopi de calitate veche. Cheia rămăsese la mine, de la uşă.

A doua zi de dimineaţă, intrai în casa lui. El ocupa un apartament cu patru odăi, în care nu pătrunsesem, afară de singură una, niciodată. Prevăzut cu mături, făraşe, cîrpe, o căldare, apă caldă şi petrol, depusei ustensilele în camera de intrare, încuiai uşa pe dinăuntru şi dă-

dui ușile interioare de păreţi, ca să deschid ferestrele și să curăţ. Un spectacol fantastic se înfăţişa în camera cea mare. Camera nu mai avea ferestre și era transformată, pe toată întinderea ei, în latrină. În dreptul păreţilor, zăpada se muta, de vîntul dintre ferestre, de colocolo. Pe podină, deasupra cărţilor sacre, deschise pe mijloc, se descompuneau fecale, de vîrste deosebite. Între aceste tăvi de un preţ nebănuit, care slujiseră de suport subt omul beat, pentru golirea intestinului gros, era și o Evanghelie cu scoarţe de catifea și argint. Citii curios pe ce pagină preferase excrementul să se așeze, ca o viperă încovoiată : era o cetire de la Matei. Examinai ferestrele. În dreptul fiecăreia, de-a lungul zidului care răspundea în livezile de caiși, înghețase cîte o dîră de ţurţuri succesivi, începînd de la lemnul orizontal al cadrului ferestrii. Singura nedumerire cu care am rămas din această cameră de calamităţi este privitoare la felul de echilibru necesar celui ce și-a scos fesele pe fereastră, fără să cadă în prăpastia curţii din dos. Și era atît excrement, încît nici douăzeci de ani de golire a unui pîntec nu puteau corespunde prin produsul lor neîntrerupt capacităţilor fecale ale unui singur arhimandrit. Desigur că toţi invitaţii, fraţi și mireni, care participau la petrecerile din camera vecinului, și-au scos haznalele pe ferestre.

Cel mai dizgraţios așezat din cele cincizeci-șaizeci de mușuroaie, conţinute în volumele de lux, deschise cu textul în sus pe scîndurile camerei consacrate, mi s-a părut a fi acela care fusese depus odată, ca o mînjire a purităţilor sufletești și literare, pe un exemplar din epocă, al idilicilor Paul et Virginie, depășit de baligă peste margini...

ÎNMORMÎNTARE DE PROFESOR

Cadavrul unui profesor de limba latină la două seminarii și un liceu fu recomandat azi lui Dumnezeu de vocea surpată a unui episcop, scurt, prea scurt, cel mai scurt din Sinod, Pimen ; îngîmfat, prea îngîmfat, cel mai îngîmfat ; și prost, foarte prost. Îi stătui de-a stînga, într-o cameră capitonată cu negru, cu catafalcul îmbrobodit în coroane

și panglici. Din sala de intrare, băieții unui seminar scandau în psalmodie comunicativă litaniile pobreganiei, care, pentru fiece strofă, au refrenul monoton : «Bi-ne-ești-cu-vîn-tat-Do-am-ne, în-va-ță-ne-pre-noi-în-drep-tă-ri-le ta-le», cîntat de șaizeci de copii.

Am debarcat în vestibulul luxos, de postavuri cernite, și, de-a dreapta, într-o cameră de culcare, conexă unui biurou cu scaunele aurite, pe care își mototoleau vălurile femeile mortului, profesorul, doi diaconi pregăteau garderoba ceremonială a episcopului, întîrziat cu treizeci de minute.

În camera curată, cu două paturi de lemn roșu, paralele din centru la părete, zăcuse bolnavul. Confortul banal, însă voluptuos, cu profiluri picturale meșteșugite rău, cu nuduri strîmbe, cu dansuri grele, cu flori urît nenaturale, rigid sinuoase, cu dulapuri de haine, luminate de largi oglinzi, te face să crezi că profesorul murise tînăr și că accidentul dispariției întrerupse o căsnicie de curînd. Un borcan cu «Miere de Mai», un irigator, porcelanul conjugal, masa de noapte, semănată cu amintiri de boală, își făceau loc în mobilier. Un vag miros de livede uscată se filtra prin balamalele ușilor, și sufletul mortului circula, ca un fum de coceni și foi de porumb, în jurul sobelor de teracotă fierbinte.

Profesorul de latină se descompunea în mijlocul plantelor verzi, brune, în mijlocul avuțiilor evidente, pentru care se compusese, didactic și doct. Spre răsturnarea oricărei socoteli, barbișonul defunctului, pieptănat pe o cravată lilà, avea cel puțin șaptezeci de ani.

Soția lui fu bătută de o vijelie a nervilor aspră. Medicul a ridicat-o de pe pat, secundat de un flacon cu parfume proaspete, vărsate valuri și ramificate spre nasul indiferent al latinistului, care a tradus *De bello Jughurthino* și a dat ființă unei domnișoare, întristată între crepuri. Dar și această ovală și distinsă făptură e o traducere, operă a unui călugăr condus tot de noi la mormînt, acum trei ani, fostul episcop de Huși.

Profesorul sta culcat pe patru labe de leu, poleite, albe, în mijlocul școlarilor lui, iar pe pietrișul cimitirului, la ușa capelei «Familia M.» se întindea la picioarele lor. Întîmplările, postura și rangul !

Au vorbit, adică au citit, acasă, patru oratori, începînd cu primarul. Crudă moarte, nenorocire neașteptată

etc. Oratorul a insistat, încăpăţînat să-şi formuleze cu oportunitate opiniile, asupra calităţilor politice ale cadavrului, evocînd «triumfurile din culoarea de Albastru».

A continuat protopopul, profesor de aşijderi, un rotund sacerdot, durut fundamental de «ireparabila pierdere». Succesele de liceu, licenţa, notele mari din catalog, cariera. Nimeni nu a pomenit de colaborarea episcopului la opulenţa carierei şi a menajului.

Al treilea, — discursul frumos, — a fost citit pe nişte pagini, noi ca nişte batiste, şi foarte des arcate şi tăiate de dungi mari de condei, cu ochii bolnavi, aproape închişi, opuşi imediat foilor ridicate la înnălţimea gurii, de către un domn cu o figură stranie, liniştită. Un om, rătăcit ca dintr-un roman cu împrejurări înnoptate. Simplu, categoric, depărtat şi supărător pentru grupul elocinţei oficiale de la nordul odăii, pe care-l arătau ghetele de lac ale mortului. Recunoaştem în orator un agronom, Radianu, cu sprîncenile şi mustăţile crunte culcate pe ochi şi pe buze, într-o figură palid intelectualizată, şi care se bucura pe timpuri de o reputaţie de «stricat», pentru că-şi suna servitorul la uşe todeauna după miezul nopţii, către ziuă. A vorbit din partea «Societăţei agricòle», şi pe lîngă farmecul cîtorva lacune artistice şi o uşoară, de stil, nelogică îmbucare a ideilor, discursul rămîne în amintire ca o majolică, zmălţuită pe margini cu fraza lui Bossuet, citată de agronom : «Lauda e parfumul în care îmbălsămăm pe morţi».

Al patrulea orator a fost o barbă neagră, care în cincisprezece fraze a repetat glorios, de cincizeci şi cinci de ori, cuvintele «Noi profesorii» şi licenţiosul «Coleg». Un dascăl de istorie insipid.

La un seminar, ne-am scoborît din trăsuri. Cortegiul se oprise dinaintea porţii deschise. Un elev al primului seminar şi apoi alt elev, al celuilalt seminar, au descifrat, ridicaţi pe o bancă, jumătăţile de coală, caligrafiate cu bună-credinţă.

Din nou se urni convoiul. La cotituri, coloana elevilor, aparţinînd la trei şcoli deosebite, ridica drapele.

În uşa capelei din ţintirim, alt discurs, alt seminarist.

Gaura cavoului trebuie să fie zidită, profesorul de latineşte, pe care toţi oratorii l-au socotit prea de timpuriu răpit în plină activitate, a trecut. În urma lui moşte-

nire, discordii, adrese ministeriale şi numiri. «Nu voi sicriu bogat, cîntare şi flamuri...» cîntau totuş corurile din cimitir.

De-a dreapta, încremenit într-un medalion de teracotă, Eminescu primea, printre ramuri, stihurile scrise cu o daltă pe mormîntul lui, înviate pe buzele dascălilor şi copiilor, care le-au învăţat, le repetă şi nu le cunosc...

ÎNMORMÎNTARE CU ARMĂSARI

Era cald şi am găsit cadavrul pe catafalc. Falca, legată pe subt bărbie, a scăpat elastică şi s-a oprit deschisă, cînd i-a fost desfăcut la ceafă tulpanul.

— De ce o dezlegaţi ? Era mai bine aşa.

Superstiţia cere ca niciun mădular să nu fie constrîns de violenţa unei legături, mortul trebuind să fie slobod pe lumea ceealaltă. I s-a pus o frunză desprinsă dintr-un lămîi din jurul coşciugului, în locul gol dintre dinţi. Trei muşte călcau de la un colţ al buzelor la altul, pe zîmbetul fost. Am întrebat de ce era pîntecul defunctei aşa de umflat. Fusese operată. Operaţia izbutise : bolnava însă nu s-a mai deşteptat. Canceroasa era ţinută la gheaţă. Pîcla descompunerii hoitului şi miros de lămîiţă. După Trisaghion, ieşim în strada ocupată de lume şi trăsuri. Fuse desprins un cal de la dric. Un cavaler cu chivăra lui Bonaparte şi în costum cu pasmanterie, pe toate măsurile, îmbrăcat peste garderoba lui, măreţ l-a prins de căpăstru, plimbîndu-l în susul străzii. Rămăseseră în hamuri trei cai, a mai fost luat unul şi izolat mai departe. Manevra cailor întîrzia scoaterea sicriului din casă şi punerea lui în car.

Am căutat să înţeleg de ce fuseseră scoşi caii de la dric. Mi-am întors capul : pulpanele lor negre erau ridicate deasupra şoldurilor, ca pulpanele tunicii jandarmilor călări, şi între pulpele teribile ale animalelor se legăna o bîtă de gumă dîrză, lovită de pîntec. Erau armăsari. Trebuiau liniştiţi printr-o plimbare. Contrastul dintre o speranţă frîntă şi o energie răsculată fu singur o filosofie. Impresia de stupefacţie a publicului se afirma în atitudinea lui descurajată. Natura jignea cu violenţă şi ci-

nism fragilul sentiment al duioșiei. Cîteva femei izbucniră într-o hohotire de plîns, pălmuite parcă de însuș Dumnezeu. Ai sădit un crin, te-ai silit să înflorească și ți-l strivește batjocura furtunii. Un țăran, odată, drept răzbunare pe un vecin, i-a prins copiii, i-a îngenunchiat și le-a retezat beregata cu cuțitul din brîu, ținîndu-i strînși între picioare.

Dar poate că senzația de suferință ar fi fost și mai crudă, dacă s-ar fi văzut o femeie moartă, purtată la groapă de armăsari excitați. Dricul fu strămutat de ceilalți cai, fără sex, rămași în ham. Lumina bolților bisericii, în care fusese prohodit coșciugul, zugrăvite alb și cenușiu-deschis, scoase în evidență gura descleștată. Moarta rîdea. Rîdea cu exagerare și cu un entuziasm încremenit. Parcă în timpul unui spectacol hilar i s-a strigat, dintr-o lojă, că-i arde casa și că s-au carbonizat copiii în pat de vii, și a murit așa, cu gura căscată.

Slujbă sumară. Arhiereul Calistrat mai avea de săvîrșit cîteva sepulturi. Doi preoți groși încăpură greu într-o trăsură. Diaconii se urcară la rîndul lor, și după ei episcopul, în caretă. Mesagerii vieții viitoare, — cioclii, — purtau sfeșnice fără postament, cu gulere de fier în jurul făcliilor de parafină, curbate de căldură ca niște gîturi de lebezi, dimpotrivă, ostenite. Alaiul a durat două ore.

Pînă la sosirea celui de-al doilea client al arhiereului, de la gară, un colonel care a fost prohodit în capelă, ascultarăm prăvăliri de pămînt. E singurul comparativ al tunetului : prăbușirea pămîntului pe raclă.

Colonelul a fost supus unei pobreganii prescurtate. Preoți mai mulți, pe două laturi, și un diacon cu ei, organizau un cor de operetă ; începeau înnainte de vreme, ieșeau orgolios în evidență, întrerupeau. Teologia le da dreptul să cînte mai mult și mai violent cantilenele și apostrofele trecerii din viață, înfrumusețate cu vocabularul rațional, care a înlocuit vulgara «întrupare» cu «incarnarea», și cuvîntului tocit de «Fecioară» i-a dat expresia «Virginei».

Pe o alee, arhiereul indica din bastonu-i cu vîrful de fildeș, unui savant al Facultății, autor al unui volum de «predici», locul unde se vor odihni și ale sale preasfințite putregaiuri. Fostul protopop răspunse că și-a cumpărat și el o proprietate în cimitir.

— Ce să facem? sîntem datori!... zise protopopul, deodată emoţionat.

Colonelul avea urdorile albe, ca mucegaiul, în colţurile pleoapelor buhăite, şi, în toată persoana lui apoplectică, se putea vedea cum se oprise sîngele ca într-un ficat, şi cum îl copsese, de-a lungul căilor ferate, arşiţa. În vălul alb, ridicat cu capacul, zbura un roi de muşte negre mici, ale faunei locale.

La scoborîrea femeii în mormînt, un cioclu antreprenor şi profesionist pasionat, care se felicita de felul admirabil cum şi-a condus cortegiul, introduse, surîzînd ca un bărbier, braţul, pînă la cot, subt fustele cadavrului. Braţul ieşi, tîrînd după el două pungi de cauciuc, ca două testicule mari veştejite : gheaţa !

Probabil că pungile vor mai servi. Să fi fost ultimul lui beneficiu ? Să fie însăş proprietatea cioclului, ca nişte unelte cuprinse în ritualul şi nota Pompelor Funebre ? Vor fi fost pungile împrumutate decedatei, încă de pecînd vieţuia, ca un angajament anticipat ? Cîte abdomene măcelărite au mai răcorit aceste pungi cu gheaţă şi cîte tumori au împiedicat mai tîrziu să supureze pînă la cimitir ?

Reţetele unui bolnav iremediabil ar trebui prezintate dricarului, şi s-ar putea da în arendă, fără mai multe complicaţii, trupul mortului, încă din viaţă : doctorul, farmacia, arhiereii, preoţii, diaconii, clopotele, lumînările, birjarii şi coliva, ar intra într-un singur deviz, de cheltuieli generale.

BICICLETA DOMNULUI GENERAL

Sîntem la Focşani, la un parastas cu arhiereu.

— Mi-aţi furat bicicleta, ţipa domnul general, în corpul de gardă.

Ofiţerii, caporalul tac. Ordin să se aresteze şi să fie pus la secret soldatul Gheorghe, vizitiul, un om voinic, zdravăn, cinstit. Să nu i se dea mîncare. Să i se administreze două bătăi pe zi.

Executat.

Era în a patra zi de nemîncare, şi trupul făcuse vărgi. Spre seară, istorisitorul caporal care s-a prezintat în altar

arhiereului confuz, ca unei instanțe de apel, înlocuiește un camarad, grăbit să fugă la Panciu. Își împarte oamenii, inspectează închisoarea, la urmă «secretul». Deschide. Un trup horcăie pe scînduri, cu tălpile umflate, bătut și demoralizat. Caporalul se înspăimîntă ; nu știa nimic și se putea ca omul să moară în vremea gărzii lui.

— Ce ai ? de ce suferi ? se apleacă el spre om.

— Mîncare ! oftează mortul.

Caporalul trimite la popotă și se aduce pîine. Apoi, silește pe soldat să se destăinuiască, și, douăzeci și patru de ore, cît a ținut garda, i s-au adus soldatului continuu merinde. Caporalul, aflîndu-i vina, îl cercetează de aproape.

— Spune dacă ești vinovat, să te povățuiesc ce să faci.

Soldatul nu era vinovat.

— Atunci, ai răbdare, nu e nimic ; ține, nu am mai mult, șaptezeci de bani ; cumpără ce ți-o trebui, însă nu spune că ți-am dat.

Soldatul plînse :

— Pleci ? O să vie altul și nu o să fie ca dumneata.

Căprăria se schimbă. A doua zi, caporalul aduse și dete prin gratii o pîine caldă închisului, care plîngea de bucurie în groapa lui și săruta mîinile întinse cu pîinea.

După altă noapte bătută, vizitiul e scos la confruntare cu alt soldat, bănuit cum că ar ști că Gheorghe a furat bicicleta. Un sergent, de meserie bărbier, în scopul de a lumina justiția, se furișează în lipsa soldatului și se ascunde subt patul odăii de la «secret», umedă și întunecoasă. Confruntarea nu satisfăcu și fură trimiși la «secret» amîndoi soldații. Încuiați, ei se cercetară și se mărturisiră.

— Cum poți spune tu, că aș fi furat eu bicicleta ghinărarului ? Uite cum mă canonesc ăștia ; sînt șase zile decînd mă țin într-o bătaie și nemîncat. Aș fi murit pînă azi, fără căprarul Ștefănescu, căruia i s-a făcut milă de mine.

Sergentul bărbier sări de subt pat.

— A ! ai mîncat ! Ai mîncat ! Așa ! ai mîncat !

Sergentul se duse să raporteze colonelului. Colonelul dete fuga la general acasă.

Generalul ordonă arestarea complicelui căprar, care dormea la domiciliu. Acesta se supuse poruncii și, îngrădit cu puști, ascultă citindu-i-se ordinul de închisoare pe douăzeci de zile : călcarea consemnului. El răspunde că nu l-a călcat și că regulamentele spun să i se dea unui închis negreșit de mîncare ; că lui nici nu i se dase în primire un om care murea de foame de patru zile ; că l-a

găsit aproape înțepenit, șuierînd printre dinți : «Mîncare, mor».

Caporalul închis aștepta scoaterea la raport, de o săptămînă.

Se împliniră cele douăzeci de zile de închisoare. Un nou ordin de închisoare pe alte cinci zile. În corespondența sechestrată caporalului, figură un mandat de șapte lei, pe numele lui Gheorghe. Mai era nevoie de proba complicității? Caporalul trebuia să fie vre un socialist : În toate zilele el cerea, ca un revoluționar :

— Scoateți-mă la raport, ca să vorbesc.

Militarul nu vorbește.

Generalul n-a dat însă acestei descoperiri de complicitate o pedeapsă mai mare de cinci zile de închisoare, căci între timpuri aflase cum că bicicleta fusese furată de domnii fiii săi și vîndută într-alt oraș.

— Fii mulțumit că nu ți s-a întîmplat mai rău, zise arhiereul, din gura căruia caporalul aștepta un verdict.

— Nu-i așa? zise arhiereul, întorcîndu-se către slujitori, ca să-și verifice bunul-simț.

— Parcă aișe noi nu fașem parastas, ci consiliu de război, răspunse apăsat un brav preot moldovean.

ÎNNĂLȚAREA PĂRINTELUI PAHOMIE

Părintele Pahomie, starostele bucătăriei, simțea într-însul o putere neobișnuită și darul să facă, poate, minuni. Fără să fi încercat încă să învie morții și să însănătoșească bolnavii, harul se zbuciuma în el, ca un berbec voinic uitat în pătul, și-l împungea în suflet pe fiece zi mai mult.

Dumnezeu nu-și alege todeauna sfinții numai dintre mitropoliți și episcopi, cugeta Pahomie în taină. Iată că el, un bucătar la cazanele pe scripete ale obștii, cu mîinile scufundate în borșuri, fasole și bulgùr, împuțit a pește, a varză acră și-a ceapă prăjită, nu a rămas, în fața Celui din împărăția ce va să vie, mai prejos de vlădicii care fac miracole, mărginite la limitele eparhiei lor. Călugăria lui cinstită a găsit răsplată la Dumnezeu, și Maica Domnului i-a trimis un vis, din care a înțeles că asupra alegerii lui nu mai încăpea îndoială.

Păstrînd în totul secretul chemării, din ziua în care şi-a dovedit-o întreagă, Pahomie a fost ca un înger dus cu gîndul, zburînd pe deasupra grădinilor, însă nedezlipindu-şi mintea de la Dumnezeu. I se întîmpla că, răpit cu duhul, el amesteca în ciorbă cu tîrnul, sau se silea să taie morunul, în porţii, cu mestecăul. Sarea trecea cîteodată prea multă la fiertură, şi cîteodată felul de mîncare rămînea nesărat sau ars în tigăile mari ca nişte ciubere. Cu cotul pe marginea plitei, mare cît pardoseala tindei Sfîntului Nicolae, Pahomie urmărea dinaintea lui, în fundul zării, ciugulirea heruvimilor, în stoluri ca porumbieii, zămisliţi în cele de Sus, din capete şi cîte şase àripi de jurîmprejur, pe care, strîngîndu-le de hodină, aceste plăsmuiri preacurate, din lumea sfinţilor, se înfăţişează ca nişte evantalii rotunde, cu ochiul în mijloc.

Din visarea lui dumnezeiască, l-au deşteptat într-o zi, la prînz, cei două sute de monahi ai mînăstirii, care, sosiţi în răzmeriţă vijelioasă, i-au turnat, fiecare din blidul lui, ciorba fierbinte în cap. Stareţul îl certase de mai multe ori pentru uitările lui de la un timp, şi Pahomie, surîzînd ca un fericit, punea metanie şi făgăduia îndreptare. În ziua răscoalei, arhimandritul s-a pomenit cu toţi obştenii în poarta viei lui, apoi înconjurîndu-i masa din umbrar, tocmai pe cînd îmbuca mai liniştit o jumătate de pui fript, tăvălit în mujdei de usturoi, prinsă de picior. Din care pricină s-ar fi supărat prea-cuviosul atît de tare, fire de obicei potolită şi întrutotul duhovnicească, din ciorba de la bucătărie sau din puiul lui fript, adevărul este că s-a supărat peste măsură şi a împins pe fraţi să-şi facă dreptate singuri şi după cum cred. Din gloata monahilor răcnea cu deosebire clopotarul, un uscat înnegrit, descheiat la pieptul flocos, ca de cîine, şi cu barba răzvrătită ca sîrma, care, folosindu-se de prilejul ciorbei fără gust, clătina în aer o pîine cenuşie, albicioasă, strigînd că şi pîinea e mucedă, decînd noul stareţ fusese instalat. Capul răscoalei era de fapt acest clopotar bătrîn, cunoscut prin virtutea dîrză a vieţii lui de ascet ; şi care seara, pe la revărsatul aurului în unda vînătă a heleşteului, arunca din barcă, de-a-n picioarele, o vîrşte de prins peşte de nămol, şi se făcea noaptea peste el... Stareţul îl luase la ochi de mai multă vreme, dar n-avea ce unelti împotriva acestui călugăr, ţepos ca o surcea, şi care nu primise, de patruzeci

de ani, de cînd a intrat în chinòvie, cu metania într-un schit strein, depărtat peste mări, nicio dregătorie și nici hirotonia, subt cuvînt că este păcătos.

Fierbințeala ciorbei opări atît de simțitor pe starostele bucătar, încît acesta își aduse dintrodată aminte rețetele profesionale, și ciorbele s-au restabilit în gustul cel dintîi, bucătarul recîștigîndu-și măgulirile fraților lui, ca orice bucătar de chinòvie, de popotă, de internat și regiment. Sfaturile de seară reîncepură în bucătărie, unde iarna se găsea strînsă cea mai bună căldură, lăsată de buștenii arși peste zi în cuptoarele de jar. Și cuviosul Pahomie reîncepu să-și povestească vedeniile, comentate și puse în acord cu Noul și Vechiul Testament, capitolul, numărul și stihul.

Printre frați, Pahomie se bucura încă demult de faima de a descoperi hòții prin rugăciuni, după cum alți înzestrați descoperă cu o ramură din doi craci, de alun, cu vîrful plimbat înnainte, izvoarele și comorile ascunse, prin sucirea de la sine a ramurii în jos, în mîinile hărăzitului care o poartă, pășind încet și cu ochii închiși, în cîmpie. Ca să se descopere hoțul bănuit, Pahomie aducea cheia grea de la întîia ușă a bisericii, și un canonarh punea Psaltirea mare cu două copci, ca Evanghelia, de la analog. Deschideau Psaltirea la psalmul 50, îngropau la psalm vîrful crestat al cheii, închideau cartea, strîngîndu-i în silă copcile din marginile scoarțelor și lăsînd urechea cheii afară, ca și cum ar fi stat cheia băgată în broasca ei. Apoi, Pahomie lua două degete, ale dreptei, care închină, degetele arătătoare, de la doi călugări din cîți erau de față, stînd rotogol împrejurul farmecului ce începea. Un deget arătător era pus cu buricul în sus dedesubtul urechii, unde urechea face cu gîtul cheii o subsuoară, și, de partea cealaltă, buricul degetului altui arătător, pe locul acelaș ; așa că toarta cheii, îngreuiată de Psaltire, se putea mișca pe degete, fără împotrivire, ca pe două țîțîni.

Cuviosul Pahomie, în șoaptă puțin sunătoare, zicea atunci psalmul 50, pe care îl știa pe dinafară, pomenind numele hoțului bănuit, între două stihuri. Dacă hoțul care furase camilavca sau scurteica de pe frînghie, a părintelui Isìchie, era cel pomenit în psalm, cheia începea să pornească pe degetele sprijinitoare, cîteodată mai încet, alteori mai iute, mișcîndu-se Psaltirea deodată, ca o ușă de vînt. Dacă pomenitul nu era hoțul, cheia și Psaltirea încremeneau. Dar dacă din toți bănuiții nu ieșea hoțul nicidecum,

cuviosul Pahomie cădea în zminteală, afirmînd că lucrul a fost furat de un mai-mare, cercul călugărilor adunați necutezînd totuș să iscodească adevărul, pomenind pe stareț, pe iclisiarh, pe casier, sau pe un arhimandrit, și lăsînd hoțul nedescoperit ; ceea ce s-a întîmplat de cele mai numeroase ori.

Cuviosul Pahomie încerca, în singurătate, o minune, care nu e de nasul oricui să o cugete măcar. Supraveghind clocotul ciorbei și stînd în picioare, el se ridica pe jumătatea tălpilor, vedea că este ușure, dar își lua numaidecît seama, uitîndu-se la podina de sus. Pahomie se mîndrise în sufletul lui într-atîta, încît năzuia să se înnalțe la cer.

«Scăpînd de „ascultare" și de bucătărie, chiar dacă m-ar pune și acolo bucătar, își zicea Pahomie, bucatele Domnului sînt de cele cu mirodenii.»

Însă el nu și-a încredințat năzuințele nici duhovnicului, nici celor mai apropiați frați, căutîndu-și pe încetul locul cel mai potrivit de înnălțare, pe afară, prin vii, pe marginea mostiștei și în cimitir, și simțindu-se din ce în ce mai ușure și gata de plecare, ca un călător care mai are de luat cîteva sticluțe în geamantan, înnainte de a se urca în vagon.

Sîmbăta trecută Pahomie se împărtăși, după o lungă privighiere, mărturisindu-se duhovnicului cu de-amănuntul, înnainte de a lua pe limbă sfîntul Trup și Sînge. Ascultînd întîia oară o asemenea mărturisire, duhovnicul, de la care am aflat isprava cuviosului Pahomie, îi zise părintește :

— Frate Pahomie, nu mi se pare că ești prea sănătos... Nu vrei să te vadă nițel doftorul nostru, de la Pantelimon ? — ceea ce învîrtoșă tare inima lui Pahomie.

Duhovnicul dete fuga la stareț.

— Nu știi ceva, prea-cuvioase ? îi zise. Pahomie al nostru se înnalță mîine la cer, de ziua tuturor sfinților. Ar trebui să-l oprim.

Starețul, jignit de asemenea trufie, pe care n-a mai rîvnit-o nimeni de la Domnul Nostru Iisus Cristos, se duse la bucătărie și apostrofă violent pe Pahomie:

— Nu-ți este rușine să pui în inima cuvioșiei tale gînduri de mîndrie ? Unde ai citit că monahul poate să se înnalțe la ceruri, încă în viață fiind ? Roagă-te mai bine pentru noi, smeriții și păcătoșii.

Stareţul ieşi supărat, şi nimeni nu putu pricepe, dintre mai-mari, sufletul lui Pahomie, care-şi dete seama abia atunci de scăderile părinţilor arhimandriţi.

Locul de înnălţare fusese însă ales. Ca să aibă numaidecît aer mult de jurîmprejurul lui şi ca să ajungă mai iute, cuviosul Pahomie, duminică la răsăritul soarelui, dintr-o zi de mai, se urcă în clopotniţa cea mare, intră într-o firidă de lumină, care ţine loc de fereastră, ridică braţele spre Dumnezeu şi ieşi prin gaura zidului, în văzduh, afară, printre lăstuni. În loc să o ia în sus, cuviosul Pahomie apucă în jos, către pămînt, şi îngerii n-au venit ca, plutind dedesubtul lui, să-l ducă liniştit, pînă la bucătărie, pe faţa întinsă a frumoaselor àripi argintii ale lor. Dimpotrivă, cuviosul Pahomie căzu cu capul de un stîlp de piatră scurt, pus dinaintea bolţii clopotniţii, ca să ferească păreţii de căruţe. Stîlpul îi trecu prin sfărîmăturile ţestei, ca prin doagele risipite ale unei doniţi : nu se mai cunoştea nimic din faţa şi din seninătatea ochilor lui, striviţi laolaltă, ca un aluat de pulbere frămîntată cu sînge.

Ridicîndu-l în parte cu lopata, ca pe un zmîrc, părinţii se înfricoşară, iar chelarul, un schivnic de nouăzeci şi doi de ani, cu mîinile apropiate de pămînt, în umbletul lui de cămilă, închinîndu-se şi cucernic, zise :

— Bine că nu s-a înnălţat. Că erau cheile de la cămară la el.

OASELE

Doi cîini s-au pripăşit, mirosind boierii, la închisoare. Ei vin de două ori pe zi, la vremea mesii, după oase. Oasele scăpînd prevederilor legiuitorului, deţinuţii nu sînt obligaţi să le înghită. Ei pot să le arunce prin gratia ferestrei în curte, — oase mici de pasăre şi ciolane de rasol. Căutătura de inele de aur a unui cîine flocos le aşteaptă, cu botul în pămînt. Boierii nu mănîncă de la cazan şi sînt, în porţia neconsumată, vreo sută cincizeci. Tăcerea lor elegantă asupra capitolului de întreţinere a unui număr de pensionari absenţi din bucătărie şi prezenţi numai în registre atrage surîsul necurmat al Direcţiei, mulţumită şi recunoscătoare în numele Statului. Desigur că, la proces, procurorii militari vor argumenta, pentru răscumpărarea greşelilor deţinuţilor abstinenţi, cu meritele de economie

dobîndite la penitenciar și cu sacrificiul lor pentru finanțele publice, relevate de Direcțiune.

Într-o seară, la îngînarea ceasurilor cu bătaia mînăstirească a orologiului clopotniții, se aude un zgomot precipitat de luptă. Dedesubtul ferestrei s-au încăierat două fantome : un deținut cu cîinele pribeag. Deținutul, un băiat vînăt și înfometat, dispută oasele cu dulăul. Cîinele l-a pus jos și-l măcelărește. Mușcat de obraz, flămîndul scapă printre lemne, tîrîș. Zăbrelele ușii sînt încuiate pe dinafară și nu i se poate da dușmanului cîinelui însîngerat niciun ajutor. Cum de se găsește slobod în temniță, după încuierea dormitoarelor ? E un «servitor de la personal». Servise masa unui funcționar și se ducea la camera de gardă.

Atacul deținutului a fost pe temperament, reproducînd, în temniță, atacul din libertate. El putea să ceară, printre zăbrele, o bucată de pîine și friptură , — dar a preferat să-și merite mîncarea și să fie mușcat.

Emoționat de sentimentul ordinei sociale, proprietarul bodegii face demonstrația prezenței naturale a respectului de proprietate și de capital și la organismele cele mai înapoiate, ilustrînd cu fapta cîinelui toată teoria drepturilor cîștigate. El dă dulăului, printre barele de fier, o bucată de carne, scoasă, cu osul ei, dintr-o cratiță cu varză.

— O să vedeți că mulțumește ! zice bodegarul, întinzînd cîinelui bucata.

Asistenții ar fi dorit să fie teoria contrazisă, cîinele îmbucînd friptura dimpreună cu degetele și briliantele generosului donator.

Donatorul avusese dreptate. Cîinele i-a lins mîna respectuos.

— Acest simțimînt de recunoștință nu-l întîlnești la oameni, adaogă proprietarul bodegii. Cumnatul meu, pe care îl întrețin de douăzeci de ani, a umblat, pe vremea nemților, să puie mîna pe bodega mea.

Într-o lume de cîini, bodegarul ar fi întîlnit, neapărat, clienți punctuali și chiriași solizi pentru proprietățile lui cu sute de apartamente.

— Chiar simțul religios, pe care păcătoșii de oameni îl batjocoresc, se găsește neștirbit la animale, mai zise bodegarul, dus cu gîndul într-o viață superioară. Vaca nu se culcă niciodată, — am văzut-o eu ! — dogmatizează marele comerciant, fără să facă semnul crucii, pe podină, cu copita...

Această descoperire, încă neutilizată în dovedirea sentimentului pentru biserică, este primită de tovarăşi cu un zîmbet subtil, care, tăgăduindu-i substanţa, îi afirmă conţinutul. Bodegarul are în geamantan douăsprezece sticle cu vin bun, şi în familie doi episcopi...

SERGENTUL RĂICULEANU

Un om în uniformă străbate-n două cîrji curtea închisorii. Piciorul stîng, bandajat voluminos pe labă, stă îndoit între cataligele de lemn pornite din subsuoară. Trei circonflexe de aur brodate pe mîneca stîngă a tunicii ne fac să ne apropiem de el şi să-l întrebăm. Omul poartă o beretă de marinar şi vîrsta de patruzeci şi unu de ani cu o tinereţe de treizeci, are o privire bine aşezată, în figura de-o bărbăţie tare şi tăiată în două de diagonala unei puternice mustăţi. Cu trei trese de rănit pe braţ, prezenţa unui erou în puşcărie, — unde sînt mai mulţi, — ne miră. Îl acostăm cu o ţigară.

Să povestim liniştit şi pe scurt păţaniile autentice ale acestui om, care nu se plînge şi înfruntă împrejurările cu o bravură agresivă.

E sergentul de marină Răiculeanu Niculae, oltean din Tg. Jiu, fiu de medic, şi care a intrat în războiul de front, nu de biurouri, dimpreună cu ceilalţi unsprezece fraţi ai lui, în total : doisprezece flăcăi. Dacă toţi vor fi fost chipeşi, voinici şi deştepţi ca el, ţara putea să plîngă trimiţîndu-i în foc. Din doisprezece, nouă au rămas morţi pe cîmpul de bătaie, iar ceilalţi trei au ieşit din război măcelăriţi. Sergentul din faţa noastră, spînzurat de două lemne, a primit întîi o rană în mîna dreaptă, vindecată în exterior, dar estropiată pe dinlăuntru ; a doua oară, o rană în piept; şi a treia oară, două în piciorul stîng. A luptat la Turtucaia, a luptat pe Valea Jiului, a luptat la Pietroşani şi a căzut la Mărăşeşti, în iulie 1917, pe ziua de 15. Are şase decoraţii : 1. Virtutea militară cl. I, 2. Serviciul credincios, 3. Luptă şi bărbăţie, 4. Avîntul ţării, 5. Crucea serviciului sanitar, 6. Cordonul militar sîrbesc.

Din batalionul de specialităţi de marină, comandamentul a constituit o trupă de elită de uscat, o legiune transcarpatină ; iată cum se găseşte un sergent de mare luptîn-

du-se în munţi. Pricina pentru care a fost dat judecăţii acest brav, şi condamnat la trei ani închisoare, poartă o dată anterioară cu şapte zile căderii lui la Mărăşeşti... Era în pădurea Nemţoaica, situată între Mărăşeşti şi Tecuci, cînd, pe la două jumătate noaptea, comandantul lui îi dete ordinul să invadeze linia inamică. Inamicul se găsea la opt kilometri distanţă, şi sergentul Răiculeanu, socotind timpul de atac, face atent pe ofiţer că se întreprinde o încercare necugetată şi că trupa nu va putea parveni la punctul de invazie înnainte de orele patru, în plină zi, cînd atacul ar fi fost o nebunie. Atacurile de asemenea natură se dau în plin întuneric, spune sergentul, la orele unu sau două din noapte. Repetîndu-i-se porunca, el refuză să se supuie ordinului «absurd». În locul lui a fost trimis un alt sergent, a căruia trupă fu într-adevăr «făcută praf» fără niciun folos. Răiculeanu e dat în judecata Curţii Marţiale, şi între acest eveniment şi data procesului, care avu loc la 17 martie 1918, el e grav rănit la Mărăşeşti...

Procesul s-a judecat de o Curte Marţială din Chilia Veche, în Dobrogea, prezidată de comandorul Ciuchi, colonel de marină, care, spune sergentul, «a băgat mulţi oameni în pămînt». Apărători : locotenenţii Izvoranu şi Chiriac. Sentinţa a fost dată «fără deliberare». Stupefiat, sergentul Răiculeanu izbucneşte într-o protestare injurioasă, îşi zmulge cele şase decoraţii din piept, le aruncă şi le calcă în picioare. Curtea, cu linişte, dă în judecată din nou pe Răiculeanu, pe care vrea să-l condamne la moarte. Intervin însă doi medici militari, care asistau la proces emoţionaţi, şi izbutesc să facă din gestul sergentului un act de nebunie, şi din sergent un dement.

Condamnatul face cerere de recurs, care i s-a judecat azi, sîmbătă, 5 iulie 1919, de către Curtea Superioară de Justiţie Militară din Bucureşti. Pînă acum, el a stat un an şi jumătate la închisoarea din Galaţi, unde i s-a redeschis rana piciorului, s-a complicat şi a gangrenat. Transportat la Văcăreşti în vederea recursului, i s-au amputat zilele acestea trei degete, însă fără succes ; laba întreagă a piciorului va fi amputată.

Membrii Cruţii Superioare s-au arătat mişcaţi de romanul sergentului Răiculeanu şi l-au invitat să şadă jos : o «favoare». Sentinţa Curţii din Chilia Veche a fost casată, şi sergentul retrimis în judecata altei Curţi. El e ţinut încă arestat...

LEGĂTORUL DE CĂRŢI

Atelierul de tipografie şi cartonaje al închisorii e vast şi pustiu. O lumină de mizerie se distribuie, cu praful, printre mese şi maşini. Presa de strîns, din mijlocul încăperii, şi subalternele ei, teascuri mai mici, maşinile de cusut cu aţă de oţel şi cele de tăiat, par, cu cîte un braţ ridicat în aer, nişte sentinele mute, cu puşcă.

Apropiindu-mă de o maşină, care amintea forma unei ghilotine, — subt impresia umbrei din atelier, tăcerea sălii imense mi se păru că are utilitatea ei, că face parte intenţională, cu dinţii şi cuţitele aparente, puse în serviciul închisorii, inchizitorial, din procedură, coduri şi princìpii. Şi, cum, întorcîndu-mi capul spre sud, zării crucile cimitirului din dealul de peste drum, avui viziunea unei săli de tortură, în care se schilodesc fără vaiet picioarele, se laminează trupurile, se scurtează degetele şi se scîlcìe în toate mădularele ei, pentru ivirea secretului pe buze, fiinţa omenească naufragiată.

Distrat, căutai urme de sînge prin măselăria roţilor de transformat cadavrele în sfoară şi sîrmă şi văzui podeaua vînătă şi grasă de petrol. Un gîndac îmbrăcat în piele neagră nouă îşi ducea sarcina vieţii cu greutate, împiedicat în picioare rigide, ca limbile de ceasornic. Împrejurul unui şurub unsuros, el părea meşterul mascat al acestui organ de maşină, pusă probabil în funcţiune de sforţările combinate ale unui întreg conclav de gîngănii, slujitoare voinţii administrative şi Diavolului, împăratul insectelor.

Într-o tinichea cu cocă de lipit, descoperii materia cerebrală a victimelor osîndite la stoarcerea capului şi a oaselor de măduvă. Lămpi atîrnate de arcuri arătau că execuţiile au loc de preferinţă noaptea.

Dar silueta unui om în fundul sălii mă aduse la realitate, cu un sentiment de plăcere. Omul lucra, cu spatele la mine, aşezat pe un scaun la o masă, peste care sta cu luare aminte aplecat. Ceafa lui galbenă şi slabă, coatele lui cu coltuce uscate indicau tuberculoză. Îl bat pe umeri şi tresare, întorcînd o faţă uimită spre mine :

— M-aţi *speriot !* îmi zice lucrătorul, cu o rostire afectată.

Acul lui împungea în cotoarele aşezate la linie, ale unui vraf de cărţi strînse cu şuruburi de lemn.

— Dumneata ești meșterul atelierului ?
— *Io.*
— Deținut sau liber ?
— *Deținot.*
Rostindu-și răspunsul, legătorul de cărți scoase un suspin de autocompătimire, care dovedea cît se iubește. Un pesimism factice se zugrăvea pe figura lui artificializată și exotică. Gura i se deschidea englezește, și fruntea lui încrețită de trei zbîrcituri dese și scurte, ce-i ridicau sprîncenele ca pe firul unui șular, înnodat la rădăcina părului și de nas, dădea ochilor aspectul că suportă cu încăpățînare lumina orbitoare a unui incendiu. Dinții lungi se strîngeau oblic în jurul unui punct gol din față, ca la rozătoare, și, vorbind, meșterul legător părea că suge o bomboană care-l silește să altereze silabele și să le dea o aparență de dialect.
— Cum ai ajuns aici ? îl întreb.
— Pentru omor, răspunse cu gura închisă legătorul, și parcă vocea lui spunea : *borom-borom.*
— Ai omorît ca să furi ?
— *No, den iobire.* — Vocea lui, împrumutînd un timbru romantic, rostește : *No, birim-birim.*
— Ți-ai ucis nevasta ?
Legătorul ridică mîinile și, împingîndu-și fața-n palme, răspunde :
— *Em iobit o fata,* pe *chere* am *prens-o* cu *altol.*
Caut să-l mîngîi, sfătuindu-l să-și modereze remușcările, cu gîndul că l-a mînat o fatalitate, care uneori, îți comandă să te scufunzi și să nimicești ce-ți este scump. Preocuparea lui e alta :
— *Minimol* pedepsii e de *cenci* ani, afirmă legătorul de cărți cu pronunția lui, fără să-și descleșteze fălcile. Remușcarea încă nu se întîlnise cu sensibilitatea lui judiciară.
— Eu cred că o să te achite. E o crimă din gelozie.
— *Der* a fost *premeditato.* M-am *dos co coțitul en bozonar* la ea, *hotorut* să isprăvesc. I-am spus fetei : «*Em fogodoiești co* te *îndrepți* ?» Și mi-a *res en fețǎ* și m-a *focut tompit.*
— Atunci ai dat cu cuțitul ?
— *Coțit* ? *oite,* era *cot brațol meo de long.* Trei *lovitori. Doue en pept* și *treia en* spate. *Oltima* i-am dat-o *dopǎ* ce *căzose* jos.

— Juraţilor o să le fie milă de dumneata, mă căznesc să-i răspund fără scîrbă.

— Dar mai eram şi *insorat...*

Bruta se desluşise.

— Însurat cu o femeie, înjunghiai pe alta ?

— *No* mai *troiam enso co nevesta. Decond* am cunoscut-o pe *«reposata»*, acum doi ani, n-am mai dat pe-acasă, *no* am mai *avot* cu *nevesta* nicio *legotoră.*

Legătorul de cărţi reducea legăturile soţului la o legătură de registru, şi spiritul lui, astfel luminat, n-avea nimic să-şi reproşeze.

— În limbaj judecătoresc, e o faptă de scelerat, ceea ce ai făcut dumneata, observ legătorului de cărţi, care pe-o voce căutată, de amintiri fericite, îmi spuse cu emoţie :

— Eram *on böiat* detreabă. *No* m-aş fi *potot oita com* tai *o goină...* N-am *avot* vicii, *no* am *fomat*, n-am *jocat corţi.*

— Îţi plăceau însă femeile străine...

— *No* am fost *viţios, no* am *fomat...* repeta legătorul, obsedat de virtuţile cetăţeanului nefumător.

Consolarea supremă a legătorului de cărţi, în ceasul cînd asasinase, rămînea virtutea că nu fumase. Printr-o dispoziţie de spirit, comună tuturor deţinuţilor care au trăit în intimitatea îndelungată a crimei lor, legătorul de cărţi pierduse noţiunea răspunderii lui principale şi, din tendinţa, poate inconştientă, de-a şi-o micşora, se înfricoşa de gravitatea amănuntelor, fapta lui se diviza şi subdiviza, pulverizată, teama începea să se manifesteze aiurea decît pe terenul crimei, judecata se schimonosise, raţionamentul devenea inadmisibil şi absurd.

— E *en dosarol meo* declaraţia *onoi onchi* al *foetii,* pe care mi-e *roşine să v-o reproduc...* Dar nu e *adevorat,* v-o *jor.* Nici *no* se *potea. Închipoiţi-vo co* aş fi *encercat şi co* aş fi *reoşit* să-i leg *feotii moinile* la spate, *com* declară *onchiul. Vo* întreb : n-ar fi dat din *picere ?* S-ar fi *losat, dopă* ce aş fi legat-o ? Pentru *co* ajunsese o destrăbălată care se întindea *co* toţi bărbaţii, am ameninţat-o, — *so* mă scuzaţi, — *co* voi *cumpera on* salam... Dar *atit* a fost, o ameninţare... *No* e adevărat că aş fi făcut ceva *co* el, *no-i* adevărat ! rage legătorul, uşurat de mărturisirea părţii din crima lui care îi apăsa mai greu cunoştinţa.

— La urma urmei ai ucis... Eşti dator să-ţi primeşti osînda cu resemnare... Te-ai simţi bine, achitat de crimă ?

Un fulger de speranţă străbătu privirea legătorului de cărţi.

— Credeți *co mo* achită și de *acozarea co salamol* ?
— De cîtă vreme ești arestat ?
— De *doue loni... Regimol de-aci mo slobește, no dorm,* am *ajons on schelete... Mo gondesc* la fetița mea de un an și jumătate.
— Mai ai și o fetiță ? De ce nu te-ai gîndit la ea înnainte de asasinat ?
— Și eram un *böiat* așa de bun... *Coștigam doo* sute de lei pe zi... *no* aveam *vițiuri, no jocam* cărți, *no fomam... Oite* ce am *ajons : nomai osol* și *pelea...*
— Dar nevasta dumitale ce zice ?
— De *chestia* cu *salamol* ?
— De crimă, dobitocule ! zbierai la legător. De crimă, nătărăule ! Nu de salam, nici de fumat, nici de calitățile tale monumentale. Ce zice nevastă-ta, că ai părăsit-o ca un măgar ! Ce zice că te-ai înnădit cu alta, ca un porc ? Ce zice că ai trăit cu asta doi ani, fără să te mai îngrijești de casa ta, și că ai omorît-o ? Ce zice nevastă-ta că ai ucis pe femeia care nu te iubea, pe care ai voit să o silești să te iubească ? Spune-mi, dobitocule, spune-mi, canalie, spune-mi, blestematule, ce zice nevastă-ta de asta ?
Și, crescendo, lipii două palme pe figura lui îndulcită de o blîndețe îngerească.
Legătorul s-a sculat în picioare, respectuos în fața ofensei.
— Ce *so zico, so* trăiți ! Vine joia și *dominica* la *penetenciar* și-mi *adoce* de-ale *moncorii.* Și-a luat casă și ține pe fata *reposatei* la ea, zise legătorul de cărți, tremurîndu-i buza și bărbia de descurajare și plîngînd.
El credea că zicîndu-i pușcăriei «penetenciar», închisoarea putea să pară o instituție de binefacere. Și, liniștindu-se, adaose :
— *Io* cred *c-o so-mi* dea *dromol...*

MĂRIA NICHIFOR

Pîrîtă de către stăpînii ei, de furt, olteanca Măria Nichifor, cu fire semeață de cucoană, a intrat în pușcărie gravidă. Fără dovezi, dar din prìcina presupunerii că tăcerea ei naturală, de lacăt încuiat, era un început de dovadă, Măria s-a pomenit în mìjlocul «secției femeilor» ca un mînz într-o cireadă de bivolițe mînjite cu nămol. Intrînd,

ea s-a dat un pas înnapoi, stringînd pumnul, ca şi cum ar fi trebuit să lovească. Domol, gardianul a împins-o în curtea cu femei, şi ea s-a ferit să intre, ţinîndu-se pe lîngă uluci, ca pe malul strîmt al unei mocirle, în care pasul trebuie făcut cu băgare de seamă.

— Haide, apropie-te, mironosiţo ! au îndemnat-o femeile profesiunii. Dacă nu ţi-a fost ruşine să furi, aici ruşinea e de prisos. Ia stai colea şi spune-ne cum ai făcut...

Încolţită de herghelia muierilor din curte, aşezate la rînd la curăţitul fasolelor de păstaie, şi al cărora fizic abject se succede între hibrid incolor şi bestialitate pronunţată, Măria dete bocceaua gardiencii. În legătură, ea strînsese portul gorjan cu năframa de borangic, care-i da duminica un aer de împărătească, scoborîtă dintre căprioare şi mistreţi, în ziua slugilor din Bucureşti. Şi degetele ei începură să depene boabele de fasole din păstăi, ca nişte metanii. Şi s-au deşirat toate fasolele, pînă s-au isprăvit, şi a sosit vremea verzei, a pătlăgelelor roşii, a murăturilor, şi la curăţirea tuturor legumelor de iarnă Măria a luat cu inimă parte.

— Ai furat au ba, Mărio ? întreba careva din cînd în cînd. Stăpînii tăi s-au plîns de nişte haine.

— Ţoale eu ? Aleagă-se praful ! blestema făcîndu-şi cruce Măria.

Şi a trecut toată toamna. Şi a trecut toată iarna. În primăvara anului următor, Măria dete născare unui prunc, cel dintîi prunc născut în temniţă. Era de şapte luni închisă preventiv şi nu fusese chemată la nicio înfăţoşare. Ştirea că un fiu al omului a văzut lumina zilei în închisoare, trecu prin sufletul celor opt sute de hoţi prizonieri ai dreptăţii cu o emoţie nemaiîncercată. Erau între ei tîlhari temuţi, cu lanţuri de mîini şi încătuşaţi de picioare, tîrîndu-şi de ani de zile, ca nişte Prometei, sculaţi din stînca de sare şi clătinaţi în mers, povara de fier. Spărgători fioroşi, asasini, pungaşi de buzunare, escroci, zlătari şi găinari, în uniforma cu tichie şi cu tunică vărgată, toţi au simţit la venirea ciudată pe lume a unui copil fără vină, în mijlocul lor, o căldură în inimi, o toropeală surîzătoare a încruntării lor, şi fiinţa lui ca un ajutor trimis de Dumnezeu.

Botezul s-a slujit, după liturghie, în biserica temniţii, călugărească, şi hoţii, prezenţi în unanimitate, au dat răspunsurile la ectenii, au cîntat Axionul, Sfinte Dumnezeule, şi, cu voci catifelate, Prea Sfîntă Născătoare de Dumnezeu,

miluieşte-ne pre noi. Singur preotul periferiei era un cetăţean liber, venit la biserică din oraş ; restul : corul, ţîrcovnicii, cititorii, canonarhii şi publicul aveau de la un an închisoare pînă la munca silnică pe viaţă, toate calificările pravilei penale.

Darurile primite de copil au fost numeroase.

El a căpătat linguri de lemn scobite la ocnă, picioare de ouă cu încondeieri arse, metanii de păr de femeie bălană, mărgele de miez de pîine, colorate cu scursoarea burlanelor de pe acoperişurile vopsite. Mitică lăutarul i-a dăruit o vioară nouă cu sunetul bun, fabricată în cinstea lui. Mărăcineanu un ţigaret şi un sfeşnic, iar un falsificator de bani, un ban de argint adevărat, agăţat cu un ciucure de mărţişor, ca să-i poarte noroc.

Către Paşti, Măria Nichifor, care căpătase drepturi în urma îndoielilor administraţiei că ar fi putut să fie vinovată, se putea preumbla prin curtea temniţei, cu pruncul la sîn, ca o Madonă. Un respect îngrijorat pentru maternitatea ei, făcea cancelaria atentă, şi hoţii, la ivirea ei printre plantaţii, aveau o sfiială care venea din instinct.

A trecut un an şi jumătate şi ar fi putut să treacă o viaţă dacă direcţia temniţii nu căuta, pe căile lungi ale ierarhiei, să aducă aminte arhivarilor, care o uitaseră, că în puşcărie se găsea o femeie nejudecată şi un copil fără mandat de arestare. Repede, de astădată, Măria Nichifor fu citată, judecată şi, în faţa unui dosar gol, condamnată la cincisprezece zile închisoare. Era într-adevăr greu de pus în libertate simplă o femeie bănuită de furt. Şi, după condamnare, s-a putut afla că stăpînii îşi găsiseră boarfele furate, într-un dulap, în care, distraţi, le puseseră într-o seară de dans.

Măria şi-a ascultat verdictul de osîndă cu ochii la ţîţa din care sugea cu poftă, plescăind, un mare dolofan de băiat, cu privirea adîncă albastră, — şi mulţumită că peste cincisprezece zile va putea să-şi poarte copilul din flori, dincolo de bolţile cu broaşte şi chei grele ale puşcăriei. Într-a şaisprezecea zi, ea îşi luă rămas bun de la hoaţe, de la hoţi, sprijini copilul cu capul pe un umăr cusut cu figuri de mătase, îşi reluă bocceaua cu năframa şi se îndreptă spre cancelarie.

— N-a venit încă mandatul de punere în libertate, femeie ! îi zise funcţionarul. Mai stai, că trebuie să vie.

Măria mai stete un ceas, mai stete un prînz.

— N-a mai venit, cum îi spuseși ?

— Încă n-a venit.

Și mai stete o cină și mai stete o zi și mai stete douăsprezece zile, cînd copilul, care i se îmbolnăvise, muri. În a treisprezecea zi, pruncul ieși singur, dus de căruța morților, trasă de un cal, la cimitir, — și Măria rămase cu bocceaua ei și cu darurile copilului în temnița închisă. A cincisprezecea zi sosi și mandatul. Ea mai fusese uitată o dată. Pe poarta cea mare, dinafară, a temniței, Măria Nichifor șovăi să iasă, palidă, neputincioasă să facă pasul detot. Și se opri dinaintea zidurilor cu turle de sentinele, deasupra cărora se ridicau celelalte turle, ale bisericii, și, mai sus, turla mare a cerului alb de toamnă. Peste drum, mai departe, se vedea cimitirul. În dreapta, în jos, scobora drumul la oraș... Capitala.

PLUTONIERUL

Custodele închisorii militare era un luptător de circ, fioros, uriaș, Sonda, care cu un pumn putea să spargă zidul. Indiferent, el bătea pe toți deținuții, cel puțin o dată, la sosire. Dacă deținutul avea spectatori, Sonda lua cu sine pe deținut, ca un păianjen o muscă, îl tîra într-o odaie depărtată și acolo tăbăra pe el, cu pumnii și cu varga. Cei de jos înțelegeau îndată situația, după torentul de urlete ce se auzea, și intra într-înșii o spaimă de moarte.

Într-o seară, luptătorul Sonda s-a înscris la luptele de la «Alhambra», unde un atlet mai puternic decît el l-a făcut de rușine. Revenind trist la cazarmă, s-a sculat decunoapte și a bătut, ca să se răzbune, zece deținuți, cum ar fi mîncat un birjar zece *mititei*. Dintre alte fapte de arme ale celebrului bătăuș, se citează o ucidere din bătaie și nebunia unui deținut bulgar, căruia i-au sărit mințile subt pumnul lui Sonda.

Plîngerile împotriva lui înmulțindu-se la exces, Comenduirea a delegat, ca să-și achite conștiința, un maior pentru anchetă. Anchetatorul se înfățișează, însoțit de Sonda, prin toate sălile închisorii. Răspunsul deținuților a fost invariabil, ca și întrebarea maiorului.

Întrebarea maiorului : «Cum ? Se bate aci ?»

Răspunsul deținuților : «Vai, domnule maior ! dar cine să bată ?».

Maiorul a plecat din închisoare şi mai încredinţat decît trebuie să fie un magistrat militar că arestaţii calomniază.

Deţinuţii sînt în orice caz nişte biete brute laşe.

Într-o sală, erau închişi optzeci şi şase deţinuţi, din care numai doisprezece, culcaţi transversal şi gură lîngă gură, puteau să doarmă în paturi. Ceilalţi, pe un spaţiu extrem de redus, se distribuiau, lipiţi unii de alţii, pe subt cele două paturi din odaie şi pe jos, jumătate din trupul unuia culcat pe jumătate din trupul vecinilor. Celor optzeci şi şase deţinuţi le era interzis să părăsească odaia, închişi cum erau cu lacătul pe dinafară. O singură dată aveau îngăduinţă să iasă cîte unul, între sentinele, dimineaţa, şi, după ieşirea fiecăruia, pînă la întoarcerea lui, lacătul era din nou încuiat. Ceremonia dura cîteva ore, şi niciodată nu ajungeau cei otpzeci şi şase de arestaţi de toate vîrstele să se evacueze în latrină. Cizmele şi bocancii multora serveau în odaie, grele dimineaţa, ca nişte ciubere, pline.

Făcîndu-se scandal de către socialişti, tratamentul celor optzeci şi şase deţinuţi ajunge la urechile plictisite ale autorităţii militare, care orînduieşte o anchetă, anunţată, evident, din vreme. Camera fu repede descongestionată, arestaţii fură distribuiţi cîte mai puţini de odaie. La sosirea unui colonel, totul era în ordine relativă.

Socialiştii deţinuţi, indignaţi, săriră înnaintea colonelului.

— Domnule colonel, în camera aceasta am fost pînă ieri optzeci şi şase.

Colonelul ia notă şi întreabă pe unul din cei optzeci şi şase, mutat acum într-altă odaie :

— Cîţi eraţi ieri în odaie ?

Intimidat, deţinutul încă privindu-l în ochi pe Sonda, pe care nu era sigur dacă cifra lui îl va satisface :

— Eram... eram... patruzeci...

Un socialist :

— Nu-i adevărat. Eram optzeci şi şase !

Colonelul se adresează altui deţinut, care, stăpînit de aceeaş laşitate, dar încurajat puţin de negarea socialistului, răspunde, adăogînd zece :

— Am fost cincizeci... domnule colonel.

Socialistul :

— Vă afirm, domnule colonel, că au fost optzeci şi şase.

Atunci colonelul se întoarce către un al treilea deţinut, un negustor, care mai sporeşte numărul deţinuţilor din odaia din ajun :

— Eram, domnule colonel... vreo şaizeci, vreo... şaptezeci...

Şi cum deţinutul voia să continue şi ameninţa să se urce pînă la cifră, colonelul, contrariat, întoarse spatele şi se depărtă, lăsînd restul nerezolvat.

Sonda obişnuia să supuie pe toţi noii-veniţi întîi unui interogatoriu şi pe urmă corecţiunii cu pumnul. La sosirea socialiştilor la închisoarea militară el procedează la fel, şi socialiştii îi atrag atenţia că interogatoriul e treaba judecătorilor de instrucţie.

Autorizat, fără de dovadă, să procedeze după cum l-o tăiat capul, Sonda răspunde :

— Aici se face adevărata instrucţie, şi cine vine aici vine ca să fie bătut... Crucea şi Dumnezeul măti de socialist !

În sfîrşit, plîngerile curgînd cu miile la autoritatea militară, luptătorul Sonda e scos din slujbă şi «retrogradat», numindu-se în funcţia de grefier la Curtea Marţială... Acolo, într-o seară, a aşteptat pînă la orele opt şi jumătate, cînd se goliseră toate cabinetele Parchetului şi, în deplină siguranţă că nu-l aude nimeni, a luat cu sine doi ţărani deţinuţi, i-a băgat în privată şi, pe un spaţiu de trei metri pătraţi, i-a bătut pe amîndoi, pînă i-a leşinat.

Să fie Sonda un pervers înnăscut, care nu poate trăi, ca un Neron devenit plutonier, decît în spectacolul schilodirilor şi în vaietul suferinţii ? Să fie un caz de sugestie colectivă ?

L-am cunoscut pe Sonda. Un om puţin la trup şi slab, politicos afară din cale, cu vocea sfiioasă, blînd şi prietenos. Răsfoia o carte de versuri şi avea preferinţele literare cele mai delicate...

În 1913, la întoarcerea trupelor din Bulgaria, am fost adus să scriu un şir de articole împotriva unui colonel, întemeiat pe mărturiile, impresionante prin culoare de adevăr, ale unui întreg tren de soldaţi, ale cărora nume şi adrese fuseseră cu deamăruntul consemnate în caietul meu de buzunar.

Chemat la Parchet, mi s-a cerut numele informatorilor, pe care am refuzat să-l comunic. Pus faţă-n faţă cu colonelul, oribil de brutalizat, — în numele drepturilor şi

al oamenirii, — mi-a venit să mă spînzur. Colonelul plîngea și mă găseam dinaintea celui mai blînd și părintesc om detreabă. Nu știam ce să fac. Am voit să-i sărut mîna. M-aș fi băgat cinci ani slugă la el fără simbrie, numai să pot să-l împac. Nu fusesem niciodată într-o stare sufletească atît de contradictorie, și acest eveniment a constituit primul meu mare dezgust de presă și de meseria de preslaș...

Colonelului i-a fost de-ajuns cea mai ieftină dintre compensații și cea mai stupidă, după o calomnie abjectă : o dezmințire.

Dar am căutat și eu o compensație morală, umblînd timp de două luni, în tot județul Argeș, de unde erau soldații, ca să găsesc pe cîțiva din ei. Privirea lor fusese atît de înflăcărată, accentul lor atît de veridic, tempo narațiunii atît de logic în plastica lor povestire de suferinți îndurate, încît aveam dreptul să le fac cel puțin imputarea că s-au servit dolosiv de măștile tragediei.

Toate numele și toate adresele erau false...

TECLA ȘVAB

Am pomenit odată, nu-mi aduc aminte unde și cînd, numele acestei bătrîne frumoase, a căreia căutătură domnească trebuie să fi mucegăit demult și să fi fost sorbită, albastră și acvilină, de lutul străin, — dar cred că încă nu am povestit evenimentul care mi-l recheamă. Memoria faptelor nu m-a slujit niciodată și nu aș putea număra, pe verigele ei, cheile din tumultul de chei adunate, pe care le-am întrebuințat. Un sentiment al memoriei însă nu-mi lipsește. Uit faptul și înregistrez semnificația lui, sensul faptului, grupul în care s-a intercalat. Aș fi în stare să-mi aduc aminte fotografia unui personagiu, și nicidecum figura lui. Aș putea spune în ce cutie se găsește, în rafturile mele mintale, perfect ordonate, un material anumit, aruncat în dezordine, laolaltă cu alte materiale, fără să pot, cu toate acestea, ști răspunde la întrebarea : ce se găsește într-un anumit sertar și cîte mărfuri eterogene îl ocupă. Obișnuit să iau cunoștință de lucruri indirect, mi-am compus o memorie indirectă sau contrariul. Dintr-un ins îmi aduc aminte cravata sau negul de subt ochi, și individul intră în memoria mea ca omul cravatei, sau ca omul ne-

gului de subt pleoapă ; din evenimente rețin un punct, evenimentul dispare, detaliul esențial cuprinde întregul, care poate fi reconstituit cu greu, enunțînd numai detaliul.

Acestea sînt considerații care n-au cu Tecla Șvab decît un raport cu totul indirect, spuse plutonierul. Tecla Șvab mi-a răspuns însă cu numele ei, ca o efigie de aur, înconjurată de o legendă din două cuvinte.

Ne aflam la tribunale șase soldați cu baionetele la armă, îndărătul celor șase deținuți : cinci bărbați și o femeie bătrînă. Deși izbucnise de cîteva zile războiul, acuzații erau judecați pentru acte anterioare războiului, de către magistrați civili ; însă în atmosfera de concentrări și incertitudini a războiului dezlănțuit, vinovăția fiecărui acuzat își lua înțelesul din orientarea momentului, după cum temperatura unui bolnav, normală pînă-n ajun, crește brusc din pricina unui abces de peste noapte. Müller curelarul, notabil respectat al cartierului, în care își avea atelierul de hamuri și geamantane, devenea un vinovat, exclusiv pentru motivul că se numea Müller. Dacă l-ar fi chemat Mulea sau Muloiu, nimeni nu s-ar fi gîndit să-l acuze de altceva.

Noi eram niște soldați întîrziați, îmbrăcați acum întîia oară în uniformă, care supune voința și încovoaie personalitatea unui ordin primit. Capelul cu două coarne de postav, ca mitra episcopală a papistașilor, venea destul de curios capetelor noastre, tunse la piele, cu proeminențe de gulii de fantezie. Ca să ne identificăm cu el, cu arma, cu bocancii și cu mantaua, ne-au trebuit vreo trei săptămîni, pînă ce mișcările și ținuta automatizată s-au armonizat cu meșteșugul măcar decorativ al artei militare. Un ofițer ne-a dezghețat mădularele pe un cîmp de exerciții, fost cu cîteva zile mai nainte o grădină de zarzavat. Construindu-ne «măștile» rapide de apărare, adeseori scoteam pe latul lopeții cu coada scurtă oloagă, țelina și morcovii grădinarului dispărut și luam atitudine în dosul unei căpățîni de varză sau al unui dovleac. *A la guerre comme à la guerre.*

Ivindu-ne de gardă în tribunale, pasul nostru se și făcuse, și palma noastră era o continuare a organelor de la pușcă. Escorta noastră, de-a lungul sălilor justiției, cu arma orizontală în spatele deținuților, și apoi ridicată vertical în sala de ședință, ca o lance, era impresionantă și purta în rigiditățile ei puterile de moarte ale Statului organizat.

Tecla Şvab avea voie să stea jos, fiind foarte bătrînă. Surîsul ei îngeresc, de mare cucoană, învăluind sentinelele tinere cu o bunăvoinţă părintească, bătrîna se făcuse vinovată de un delict pedepsit cu închisoarea, neîmplinind formalitatea controlului impus cetăţenilor străini, adversari cît şi aliaţi. Tecla Şvab, voiseră sorţii războiului să fie printre adversari. Cazul ei era cu atît mai bizar cu cît bătrîna trăia la noi de treizeci şi cinci de ani şi nu învăţase cum se zice pe limba noastră nici bună-ziua. Întrebările prezidentului rămaseră deocamdată fără de răspuns, dar pentru că vorbea bine nemţeşte, prezidentul o cercetă în limba natală ; ceea ce ferici frumuseţea de icoană a bătrînei, furată de un extaz. Dar nici în nemţeşte bătrîna nu ştia să spuie destule lucruri, şi jumătatea întrebărilor se rezolva în blîndul ei surîs de rumenă bunică. Tecla Şvab se aşeză din nou pe bancă, pînă ce un rînd întreg de acuzaţi ai speciei fu interogat şi clasificat. Cînd se dete sentinţa, Tecla Şvab îşi auzi numele osîndit la un an închisoare, — şi surîse cu o pură sinceritate şi, întorcînd capul către sentinelă, ca la un nepot, îl salută, ca pe un om care trece cu trenul prin faţa gospodăriei.

— *Ain iar...* zise codindu-se căprarul şi ridicînd un deget, dar simţind că acum are dreptul să vorbească nemţeşte oricît de stricat.

Tecla Şvab nu înţelese întîi. Apoi, înţelese niţel. Cînd înţelese detot, avu un leşin pe bancă şi ceru, făcînd semne, să iasă la aer. Prezidentul văzuse subita îngrămădire de sentinele şi public în jurul bătrînei şi pricepu mai bine. El ne dete ordin să conducem prizoniera la privată. Doi din noi se deteră jos cu bătrîna pe scară, sprijinind-o de mijloc : bătrîna mergea împiedicată de reumatisme şi varice umflate, şi şoapta ei suspina din cînd în cînd :

— *Mein Gott...*

Ajungînd la privată, soldaţii o lăsară, delicat, să intre, şi se deteră respectuoşi deoparte. Era o latrină fără scaun, ca pentru public mult şi variat, construită dintr-o groapă de fontă cu două tălpi. Tecla Şvab puse picioarele pe ele şi nu putea sta aplecată, braţele-i bătrîne fiind în nestare să ţie fustele ridicate. Soldaţii se uitară unul la altul cu o căutătură de milă, şi întorcînd capetele, ca să nu jignească feminitatea bunicii, îi deteră ajutorul trebuincios, ca nişte buni infirmieri, şi stătură lîngă bătrînă, aşa, jumătate pe vine şi ei, pînă ce Tecla Şvab, silită de o neputinţă cum-

plită, dete emoției de a se vedea la închisoare, un derivativ. Ștergînd-o cu ziare, ei ridicară bătrîna în picioare, îi așezară poalele fustei la loc, și, încet, o conduseră, printre grămezi, mocirle, zmîrcuri și lapovițe, afară din privată. Și cum pretutindeni se prăvăleau oștiri întregi pe fronturi, și popoarele își pierduseră mințile și suvenirea în măcel, actul soldaților căpăta, într-o latrină, o semnificație sfîntă.

BALABAN

Noaptea și dimineața s-au petrecut de veghe în zguduirile cu zgomot ale ocnașului Balaban, un «vieţaș» nebun. Celula lui se deschide pe o galerie în continuare cu galeria celulelor politice ; galeriile sînt despărțite cu o ușe ușoară de magazie, care nu se încuie niciodată.

Ieri, Balaban ceruse directorului general, pe un ton imperativ, să fie strămutat la ocnă, de unde a fost scos fără voia lui. S-a plîns de mîncarea din penitenciar, provocînd din partea directorului general răspunsul deconcertant : «N-ăi vrea să-ți dau pui fripți ?».

Pînă astă-noapte, Balaban s-a mărginit să-și manifeste nebunia prin cîntece în mijlocul nopții. Balaban e un Hercule tînăr și mărunțel, cu mușchii umflați, ca niște saci cu nisip, la pulpe, la umeri, la brațe. O linie formidabilă conturează trupu-i de taur, terminat printr-un cap de Napolèon, cu ochii albaștri, închiși în litera exotică a sprîncenelor negre.

Intenționat sau sincer, — medicul crede că Balaban e un farseur, — la orele douăsprezece noaptea, după un somn liniștit, repertoriul lui ciudat începe să se desfășoare. Cîntece cu ison bisericesc, urmate brusc de un fluierat de gară, urmat de monoloage. Uneori, Balaban apostrofează în întunericul celulei pe cineva, pe care-l dă afară cu strigătul : «Pleacă, îți zic ! du-te, du-te !» răstit cu o voce afectată de actor de provincie, și această scenă dintre un ocnaș nebun și marele întuneric durează cîte un sfert de oră, după care începe cîntecul :

«Nu pot crede, nu pot creeede
Nici nu eeeste de crezut...»

și urmează un ropot de aplauze bătute cu palme ca de fier.

Vecinul de celulă al lui Balaban, un inginer cadaveric, al căruia cap transparent, cu ochelari, plutește pe sfoara interminabilă a unui trup imens, răsucit ca un cearșaf ce se stoarce, te gîndești că trebuie să fie în agonie.

Pe la orele trei din noapte, trezit și el, Iancu, nebunul reputat al temniței, intră, de la gratiile spitalului, într-o polemică violentă cu Balaban, care prin întunericul nopții, tăcută ca un cimitir, îl așteaptă să-și termine toate frazele, ca să răspundă și el revoltat, pînă la capăt. Între cei doi nebuni atenția pune o înțelegere tragicomică, aceea de a urma o luptă verbală disciplinată. Înjurăturilor pornite din spital ca un torent, Balaban le răspunde ca o umbră istorică : «Ciiineee... ești tuuu... ?».

Spre dimineață, armat cu capacul de fier al privății celulare, Balaban întețește loviturile, pînă atunci rare, cu care încerca rezistența ușii.

Pe la cinci, ușa cedează. Arma nebunului a prăvălit-o, și Balaban iese pe galerie. Sentinelele fug, gardienii fug ! Balaban scoboară scara răcnind, circulă gesticulînd prin curte și, făcîndu-se deschiderea temniței întregi, hoții se grămădesc în perspectiva spațiului și-l urmăresc. Balaban se întoarce, sparge ușa altei celule, zmucește și rupe din rama de piatră a balconului paraclisului grilajul decorativ de fier. El strigă pe socialiști, pe ziariști, care se strecoară cîte unul pe scară și se retrag în papuci și cămeși, în curte, în așteptarea unui atac, însoțit de asasinat. Ca de vînt, ușa celulei nr. 23 e zmulsă din loc, deși încîrligată pe dinăuntru, și... apare verde și aproape în pielea goală, o nouă specie de nebun, creată instantaneu, un coleg. Balaban se îndrepta spre celulele noastre. Socialistul Sever a mîncat o palmă. Socialistul Coniț, un tipograf, socialiștii Nistor și Bogdan, croitor și tapițer, mai prudenți, măsoară de o jumătate de oră distanța, prin curte, care-i separă de poarta temniții, evoluînd cînd înnainte, cînd înnapoi, după pericolul ce se apropie sau se retrage. Socotind că tactica cea mai bună consistă în a nu se arăta pe cerdac, așteptăm înnapoia ușii, lîngă un ciocan.

Garda militară, cu puștile încărcate, dispăruse, ca și gardienii, la prima scrîșnire uriașe de dinți, cu care se ivise în gura-i strînsă Balaban pe cerdac. Temnița prezinta aspectul unei revoluții. Cei șapte sute de hoți din închisoare puteau să plece liniștiți pe porți, fără să-i întrerupă

nimeni. Dispăruse întreaga ierarhie, stratificată la direcția unei închisori.

Puterea fără margini a lui Balaban e numai fizică. Privirea care-i rezistă îl intimidează. Ieșindu-i înnainte nebunul Iancu, hotărît să-l înjunghie cu un briceag de scobit urechile și dinții, Balaban e apucat de groază.

În sfîrșit, hoții se hotărăsc să-l astîmpere pe Balaban, în momentul cînd nebunul, răzimat de umerii unui copil, pe care-l mîngîia, începuse să-l amenințe cu o privire încruntată. Eroul zilei e banditul Lache, vestitul șef de bandă, care după optsprezece ani de ocnă a fost adus să-și sfîrșească osînda de douăzeci de ani aci. Lache e un țigan mărunt, stropit de găuri de vărsat, nervos și slab, cu o căciulă mare, al căreia moț e vîrît cu o eleganță specială înnăuntru. Agerimea de maimuță a ochilor lui și mersul lui cu călcătura felină, pe vîrful degetelor, ca și cum încheietura călcîiului i-ar sta în mijlocul tălpii, aduc aminte lupul și hiena. Darul lui de comandă îl face ascultat și stăpîn asupra tuturor hoților care îl privesc cu admirația terorizată a tinerilor începători pe poetul mare, încă în viață, trecînd pe bulevard. Lache ia deodată atitudinea tigrului ridicat în două picioare ca să sară, urcă scara iute, iese înnaintea lui Balaban, care în plină vociferare se oprește speriat, holbează ochii și, paralizat, se lasă apucat de mînă și strîns de tălpile de fier subțire ale banditului Lache.

Stăpînit, Balaban îl urmează pe scări, e scos din curte. Atunci reînvie bărbăția soldaților și gardienilor, care apar cu funii. Se apropie hoții și socialiștii. Balaban e răstignit pe pămînt, spre cea mai mare părere de rău și a lui Lache, silit să-și arate autoritatea, și a celorlalți hoți de carieră. Nebunul Iancu strigă :

— În lanțuri ! La gherlă !

Hoții, adresîndu-se socialiștilor și ziariștilor, clatină din cap :

— N-are, bietul, cu dumneavoastră nimica. Urăște pe gardieni.

Un lanț leagă un braț de un picior al lui Balaban, închis la gherlă, unde, în așteptarea curierului care îl va transporta în patria lui plăcută, la ocnă, el și-a sfîșiat hainele și își întinde lanțul pe mușchii goi, de Hercule despuiat.

Deţinutul Bogdan, care protestează şi cînd e soare şi cînd nu e, şi cînd îi e bine şi cînd îi e rău, se supărase teribil că Balaban nu-l lăsa să doarmă şi îi ameninţa existenţa. Acum, el se revoltă de ce Balaban e în lanţuri. Logică de tapiţer.

Primul gardian, Negoiţă, i-a răspuns :

— Atunci să-i dăm drumul prin curte.

— Mă opun ! a replicat Bogdan.

Balaban asasinase lent, cu rari lovituri de cuţit şi cu progresive strangulări, o bătrînă călugăriţă, care refuza să-i spuie unde ţinea banii ascunşi.

Iar ca să poată pătrunde în chilie, a imitat noaptea vocea şi zgîrîitul pisicii în pragul uşii...

UN PREVENIT CONTABIL

Un tînăr zvelt, îmbrăcat corect, chiar cu oarecare lux, într-un costum de mătase cînepie, se afirmă, la interogatoriu, contabil într-o Bancă şi îşi arată, în termeni politicoşi, mirarea că este arestat. La primirea celei dintîi palme figura lui fină, încadrată de procesiunea lungă a hoţilor de buzunare, exprimă o stupefacţie negrăită. Crezuse că e o eroare. După a doua palmă, dată cu răgazul necesar indicaţiei că nu trebuie să se înşele, el izbucneşte în hohotul de plîns al uimirii deznădăjduite, şi în acest moment cumplit, şi ca o supremă chemare de leagăn, sufletul lui, strîns pînă la pruncie, îngînă :

— Mamă !

Domnul director dă drumul palmelor următoare. Etica lui e revoltată. Un bărbat în toată firea, incapabil să suporte bătaia, cheamă ca să-l ajute icoana măsii.

Observaţia directorului are succes. Hoţii îl aprobă cu veselie ; ceea ce iscă o atmosferă de colegialitate de clasă între convoiul deţinuţilor şi funcţionari.

Deţinuţii, în mare parte desculţi, sînt încălţaţi de noroiul cenuşiu al şoselei străbătute. Cîte o pîine jumulită de coajă pe drum iese din cîte o subsuoară peticată. Ferfeniţa pantalonului a ajuns pe un picior gol, la genunchi, iar pe celălalt a rămas la nivelul unei încălţăminţi abstracte. Cîţiva ţărani, netulburaţi în muta lor gravitate, privesc şi ascultă cu un aer de prinţi liniştiţi, în opinci, scufundaţi în căciuli.

FEMEI

Două femei fac un grup osebit în convoi. Una e urîtă, cu înfățișarea de brută monstruoasă a tuturor muierilor din închisoare, lipsite de grație, și la care sexul, comparabil cu o rană, cu o gîlcă, cu un zgîrci, sau cu un intestin, nu comunică fizicului lor nicio atracție, ochilor nicio scînteie, pasului, mișcărilor, nicio poezie. Burdufuri de hoit prost, saci de vicii și de atrofii, femeile închise, recrutate din slugile hoațe, nu prezintă interes ; perversiunea lor aparține întodeauna cretinismului și niciodată însușirilor de rafinament feminin.

Cealaltă e o fată de vreo șaptesprezece ani, pe jumătate goală în cîrpele sfîșiate, în care este ipotetic îmbrăcată. O privire aproape frumoasă, animată de un accent halucinat, se strecoară prin genele prinse în gălbenușul umed al permanentelor urdori. Gura ei, spintecată ca de brici, e îngropată deasupra bărbiei. Cînd surîde cu cochetărie, printre gingiile vinete fără dinți, i se străvede limba, ca un limbric în cuibul bălos. Părul, galben ca polenul, contrastează cu figura murdară, pestriță pe pomete. Ochii ei caută atenția absentă a primului gardian, cu moletierele verzi și tocurile subțiri.

Sculați în zdrențele pieptului, bumbii sînilor dau, într-o duhoare de vechi spălături de vase, impresia virginității trupului ei neastîmpărat și hidos. Răspunsurile-i sînt recitate cu o aiureală zîmbitoare și cu cinismul candid al unei inocențe primitive. E ca un mînz degenerat, care gesticulează artificial și s-a trezit vorbind. Se deduce din povestirea ei că a servit cinci ani gratis familia numeroasă a unui cîrciumar bătrîn din Balcani, ca fată-n casă, ca bucătăreasă, ca spălătoreasă și ca guvernantă, și că în gospodăria stăpînului ei, s-a simțit fericită. Domnișoara cînta la piano *Tosca,* și ea o asculta, transportată, cu lingura de supă în brațe. Văzîndu-i carnea înmugurită, instinctele peninsulare ale bătrînului evoluau libidinoase. Într-o seară, pecînd familia era la cinematograf, ea s-a văzut silită să-l refuze, în vreme ce, gîfîind, patronul îi strecura în palmă darul, scos din tijghea, al unei hîrtii de doi lei. Însă nobilul orgoliu oriental rănit s-a răzbunat. Acuzată de furt, copila fu arestată. Într-un avînt de tinerețe inconștientă, buzele ei, arse de mizerie, fac o destăinuire. Deținuta ar fi pre-

ferat pe fiul cîrciumarului, un tînăr frumos și elegant, cu părul creț de berbec și care scrie poezii.

Directorul o ascultase cu șapca lui de amiral dată pe ceafă, fără să o «pleznească» măcar o dată... La o fereastră de sus, luminată, apar culorile unui papagal. Și o voce leneșă, de sirenă, cîntă din cadrul ferestrii :

— Mișule, vino la masă...

E doamna directoare, groasă, în capotul de catifea verde cu pieptul galben și cu o creastă roșie de mătase în cap, gravidă de șase luni. Atenție respectuoasă, vocile tac, atitudinile se-ndreaptă. Directorul se întoarce transfigurat către fereastra dintre frunze. Sirena s-a ascuns cu o intenție de farsă inocentă, și din pervazul cu storul tras, îngînă :

— Cucu !... Mișule !... Cucu !

Și cînd directorul deschide ușa, ea, de pe scară, împunge cu deștiul și face din întuneric :

— Bum !

ÎNCARTIERUIREA

Pîlcul întreg și-a luat porțiile de palme, apelul e terminat, noii-sosiți încep să se dezmeticească și o comandă îi clatină din loc și-i duce-n fața porții a doua, a temniții adevărate, o poartă imensă, de lemn gros, încadrată de bolta cu ceasornic. O poartă mai scundă se deschide din poarta mare înlăuntru, ca un fund de cutie, și deținuții intră în negura ei, ca pe gaura cheii. E gangul de subt clopotniță, unde convoiul face al doilea popas, pentru percheziții, gang închis între două porți, poarta pe care convoiul a intrat și poarta încă nedescuiată, prin care deținuții se vor scufunda definitiv în temnița mare.

La o masă cu lampă uriașă și registru, așteaptă în coate un alt gardian, a căruia menire este să înscrie conținutul buzunarelor. Alți gardieni caută buzunarele. Un rînd de lanțuri monumentale și de cătușe decorează umbra uriașă a gardianului de serviciu.

Interogatoriul reîncepe. E amuzamentul suprem al celor ce primesc. Și prima întrebare, după un discurs de înjurii colective, retușate de înjurătura individuală, așezată sau după cuvîntul întrebător sau la mijlocul frazei sau la sfîrșit, dacă întrebarea e scurtă, este monoton aceeaș :

— Cînd ai mai fost pe-aici ?... Pe tine te cunosc...

Că a mai fost, că n-a mai fost : fiecare nou-sosit spune că vine întîia oară, și fiecare iese, la percheziție, bătut din nou.

Contabilul pălmuit de director și-a calculat situația și a luat hotărîrea să se acomodeze. El și-a formulat speranța timidă că procedînd ca la Bancă, prevenitor și gentil, nu ca față de un client ce-și preschimbă polița, dar de un deputat care intră să-și încaseze un comision, calăii lui se vor simți obligați la o atitudine ceremonioasă. Ceea ce-l preocupă evident este să dea acestor psihologi impresia că el nu e un hoț ordinar, că nu seamănă cu niciunul din tovarășii lui de drum, cu care contrastează panamaua și costumul lui de *soie écrue*, și că în definitiv el nu e cîtuș de puțin vinovat ; că o năpastă l-a copleșit pe neașteptate, ajutată de pizma unui director de serviciu, din pricina unei dactilografe.

E de altfel punctul de vedere, sincer sau prefăcut, dar îndeobște sincer, al tuturor deținuților. Niciunul nu-și explică arestarea și deținerea, și noțiunile tuturora sînt obscurate, fie din cauze morale congenitale, de paralizie a unui sector de sensibilitate, fie din cauza convingerii exacte că dacă ei au furat ceva, alții au furat și fură mai mult, fără să-și piardă libertatea. În mintea lui dezorientată, fiecare hoț citează hoțiile mai mari, autorizate de onoruri și de situații sociale, și se mîngîie cu concepția că furtul e starea normală vie a societății. Și faptul că judecătorul îl întreabă numai despre furtul lui, cu excluziunea oricăror altor furturi binecunoscute de el, pe deținut îl bucură ca o viclenie secretă, cu care se găsește de acord.

Contabilul, voind să degajeze personalitatea lui adevărată, cade în exces bombastic, vecinii lui îl batjocoresc, iar gardienii îl privesc chiondorîș. Onoarea unui gardian de pușcărie consistă întru a nu face impresia că poate să fie prostită, și se apără de o asemenea eventualitate cu palmele, cu picioarele și cu pumnii. Un marxist din convoi atrage violent atenția contabilului că nu toți cei de față sînt pungași sau vinovați, și că în închisoare stau și deținuții de altă extracție decît a celor ce măsluiesc registrele contabilității, deținuții politici.

Contabilul își cere scuze, cu desăvîrșire năucit de suma neroziilor ce-și închipuie că a făcut și de terenul pierdut în stima pungașilor, cu care din acest moment va trebui

să vieţuiască. Se bîlbîie, se împleticeşte şi ar voi să retracteze.

Cînd îi vine rîndul, scoate din buzunar un portmoneu de mătase albastră, cu o monogramă de aur.

— E caramagiu, definesc doi pungaşi de buzunare.

— De unde l-ai şterpelit ? întreabă altul, cu observaţia că în tramvaie portmoneele sînt de obicei de proastă calitate şi că numai în marile restaurante circulă asemenea giuvaere.

Pipăindu-l, gardianul întreabă, ca să înscrie în registru :

— Cît ai în el ?

— Nouă sute de lei, mă rog, răspunde dulce vocea contabilului de Bancă.

La numărătoare, gardienii au găsit însă suma de o sută douăzeci lei, şi cheamă pe contabil mai aproape.

— Dumneata, de-acolo, fă-te-ncoace. Vasăzică şi minţi ?

Contabilul de Bancă încă nu a înţeles. El afirmă sus şi tare că are nouă sute de lei în portmoneu. Un torent de stoluri de palme cade pe obrajii lui, uşor umflaţi de atingerile domnului director, şi hoţii participă cu aprobări unanime la bătaia «Domnişorului». Percheziторul s-a sculat din coate, de la masă, ca un boxeur în ring. Convoiul se retrage la păreţi şi lasă arena liberă în mijlocul încăperii, pardosită cu piatră, ca unei partide de luptă, pecînd, din turla de deasupra, bat orele de bronz lente, ca un semnal solemn de gong.

Cizmele gardianului percheziтor şi-au şi pus de cîteva ori botul în stomacul, în şalèle şi-n spinarea tînărului contabil. Pumnii lui l-au ajuns de repetate ori în fălci, cu duritatea silexului colţuros. Înnebunit, contabilul se aplică la necesităţile cele mai urgente şi se opreşte o secundă din cursa ce-l poartă într-un vîrtej de picioare şi de ghionţi, ca să scuipe un albuş sanghinolent. Ochii lui spăimîntaţi caută zadarnic loc de scăpare. El ar voi să zboare, să se arunce de sus, ar voi să facă explozie ca o bombă, pentru ca botul cizmelor domnului gardian să nu-l mai întîlnească, ci să treacă prin el ca printr-un fum. Convoiul, înşirat la zid, surîde. Cînd cade într-un părete, martorii îl aruncă înnapoi, ca pe o minge, cu picioarele, şi contabilul, în orice direcţie ar nimeri-o şi în orice punct s-ar afla, se izbeşte neapărat de cizmele celui ce-l preumblă.

Ședința se încheie cu o formă legală. Contabilul a recunoscut că portmoneul lui conținuse suma de o sută douăzeci de lei.

Sînt orele opt. Ultima poartă a temniții se deschide și ea, în fața bisericii din mijlocul fostei mînăstiri. Se procedează la «deparazitare». Contabilul ar vrea să zacă la pămînt. În două ore ființa lui s-a transformat cu totul și nu mai are nici amintire. Nu mai știe cum l-a chemat și nu mai știe să plîngă. I se pare atît de imposibil tot ce i s-a întîmplat, încît începe să creadă că el e altcineva, un bandit bătrîn sau un gardian sau o vacă sau un papuc de pîslă. Între fotoliul de puf din biuroul Băncii și cizmele gardianului se desfăcuseră cîteva secole și civilizații. A mai avut o singură tresărire a omului vechi, cînd, jupuindu-l de haine ca să-l îmbăieze, un gardian a dat ordinul :

— La piele !

Mașina de tuns a intrat lacomă cu dinții ei deschiși în părul negru ondulat, suculent de sănătate, și după cîteva scîrțîiri pipăitul contabilului trecu ca-n vis pe ghiuleaua capului, aspră ca o dăsagă umflată de dovleac. Apoi, un brici mușcător pustii toată podoaba bărbăției lui. Căzut în coma personalității, el nu aude glumele pieilor goale desfătate de dușa caldă și nu simte în aburul întunecos al sălii imense, pătată de plămădeala de foc a unei singure lămpi cu petrol, nici gîndacii mîncîndu-i săpunul uscat pe buric.

STĂRI SUFLETEȘTI

În buzunarul sufletului găurit, contabilul se anevoiește să-și adune măruntișul pierdut al amintirilor unei zile încheiate. Se apleacă ici după un gologan, dincolo după cinci parale, și de cele mai multe ori izbește cu degetele curate francul gelatinos al unui scuipat. Din toate lucrurile, petrecute totuș, cu preciziune, lipsește, în ora cînd le recheamă, ca să-și exprime abjectul conținut, din fiecare un fragment — și el le reconstituie pe cîte jumătate goale. Intervalul uimirii se taie egal cu cîte o linie de viziune plină.

Contabilul avea despre sineș impresia că pe de o parte ar fi fugit în pas gimnastic în interiorul unui pustiu circular îngrădit cu stinghii, iar că pe de altă parte ar fi trecut pe acolo, în acelaș timp, pe dinafară, și că s-ar fi zărit pe

sineş prin zăbrele, alergînd vărgat cu dungi : o dungă de realitate lîngă o dungă de ficţiune. Toată urzeala imaginilor în care suferinţa lui se cîrpeşte pestriţă, îi lasă o senzaţie de secol lichid şi de peisaj încreţit.

Şi, parcă, uneori, el ar fi fost şi nişte cărţi rînduite frumos, prăvălite însă într-un mare întuneric cu cadavre. Şi parcă tot el ar fi fost şi nişte şoareci, şi parcă şoarecii ar fi ciupit din cărţi şi din paginile ilustrate în culori. O muscă verde, stîrnită de miazma beznei, dar sfiioasă de întuneric şi umezeală, cîntă parcă, în sita lucarnei. Şi musca tot sufletul lui ar fi fost.

În reconstituirea zilei, gîndul contabilului de Bancă elaborează cu o unghie, alene, schiţe slabe de gravură, începute şi numaidecît aruncate, ca pe nişte scoici de talc şi spermanţet unsuros, cu speranţă şi cu dezgust. Dar şi din speranţă şi dezgust el simte tot numai o fracţiune sau numai indicaţia exterioară fugitivă a unui fragment de sentiment, încercat într-un viitor care ar fi trecut, întors cîteodată pe jumătate înnapoi. Sensibilitatea lui se găseşte alterată ca exactitatea vizuală a unui om înnecat într-un fluviu limpede de mare capitală, şi numai pe trei sferturi mort. De dedesubtul undei, ochii aceluia citesc într-un turn cu orologiu, ceasurile de jos în sus...

— De ce a fost arestat ? De ce a fost închis ? Pentru ce a fost bătut ?

Contabilul se complace în verificări tulburi, şi înţelesul lui mat se aţinteşte stăruitor în cîte o problemă care degradează insul :

— Cine l-a bătut întîi ? Directorul sau gardianul ? Şi de ce a fost bătut atîta timp şi atît de tare ?

Pentru că a izbutit să-l bată şi să-i sluţească demnitatea, laşitatea lui fizică împrumută acestor doi magistraţi noi o autoritate, de care totodată bravura lui se răzvrăteşte.

— Arestat... Bătut... Director... Gardian...

Definiţii : Ce-i un director ?.... Ce-i un gardian ?...

Silabisiri : gar-di-an...

Apoi rostirea sunetelor izolate : A... i... a... i... e... o...

Nimic nu mai are nici un sens !... Însă cuvîntul «bătut», întipărit pe toate organele lui cu de-amănuntul, iveşte o jale nemaipomenită. Ca numele unui decedat de curînd,

în familie, seara, cînd rudele se regăsesc la cină singure şi nu s-au deprins încă pe cine să-l mai servească cel dintîi.

— Nu se poate ! Nu se poate ! Nu se poate !

Răcnind, contabilul sare de jos în picioare, din mocirla lui de săpun, gesticulează o apărare violentă, şi porneşte prin aburul înnecăcios al sălii de baie, la o luptă imaginară şi tîrzie, atlet de piatră albă pe o streaşină de templu.

Puterea lui se desinează integrală, ageră şi covîrşitoare pe un trup de mineral elastic. Dedesubtul muşchiului închis ca un brîu viu peste pîntec, ea se strînge bărbăteşte într-un ciorchin abrupt. Ura i se dezlănţuie însă, ca un mizer cataclism. El se învierşunează că a răbdat pedeapsa bătăii fără să lovească. Acum, el ar fi în stare a rostogoli zimbrii cu pumnul, izbiţi între coarne. Slobod de legile sociale transpuse în costum ; betelia şi cusătura mijlocie a nădragilor : ca să împiedice avîntul ; subsuorile jiletcii şi ale vestonului : ca să reţie ridicarea profetică a braţelor ; mînuşile : ca să comprime mîinile şi să le ducă legate ; gulerul : jug pe grumaz ; încălţămintea : ca să strice mînia şi să armonizeze pasul celui ce purcede drept ; pălăria : graniţă obştească a frunţii ; trupul contabilului, de o frumuseţe cruntă, se regăseşte în instinctele adevărate, poruncite din adînc, din pămînt...

Un sfîrşit, de zi, de altă zi, irizează şi începe să-l preocupe, fără motiv şi consecinţă... Gîndurile lui se strecoară unele între-altele, contradictoriu, se compun în dezordine absurdă ca şi cum i-ar fi cîntate, din patru-cinci apartamente deodată, cu ferestrele deschise peste o grădină uscată, melodiile deosebite ale căsniciilor de prin etaje, cu flaut, celo, armonium şi vioară...

Din geamul unui vagon, cu care se vede călătorind, ochii lui urmăresc, în apusul de aramă bălţată, zborul aplecat al unui corb singuratec, întîrziat în luminişul crepuscular. Din cînd în cînd, pasărea se împleticeşte din linia lui oblică pe orizont. Corbul trecuse pe deasupra trenului, demon de catifea, vast în uniformă neagră. Alunecase peste uscăturile cenuşii ale toamnei. Se depărtase. Şi deodată corbul şchioapătă pe cîte o aripă.

De mai sus de el, dintr-un zbor paralel cu al lui, scoboară scurt, la timpuri, ca o săgeată vie, o pasăre mai mică. Loveşte corbul cu ciocul în cap, şi pleacă. Şi se în-

toarce iarăş ciocnindu-l. Şi se depărtează iarăş. Clătinat din masiva lui stabilitate, pînă în marginea zării, corbul va trebui să cadă ucis. Ceea ce-l zguduie pe amintitor, în această necunoscută mare tragedie vesperală dintre două nevinovăţii, una lentă şi docilă şi alta agresivă şi agilă, este debilitatea lăuntrică a uriaşului corb, jucărie neputincioasă a unui pui de uliu asasin, resemnarea la fatalitatea că trebuie prăvălit din cerurile înnalte şi devorat de un gîndac.

— Închideţi geamul că se face frig !

E ordinul şovăitor al unui pasager din compartiment, cu gîlcile în bandaje şi care depune, uneori, cuprinsul unei guri cuviincioase, în cleiul vînăt al unei batiste cu monogram.

— Nu te-ai mai îmbrăcat, mă ?

E apostrofa gardianului de la baie.

Un moment ridicată, fiinţa morală a contabilului de Bancă se dezumflă ca o spumă, cade ca o minge pe un acoperiş povîrnit, trece în scursori prin întunericul jgheabului şi al burlanului de ploaie.

Teroarea execuţiei, la comandă răstită, îl ia în stăpînire.

Cămaşa, pantalonul, ciorapii şi ghetele sînt reintegrate pe om. Cu pardesiul de culoarea halvalei, cu cravata şi bretelele pe umăr şi braţ, el intră în convoiul, condus prin închisoare de o feştilă cu fumăraie, aprinsă în vîrful răsucit al unei sîrme. Lampagiul oficial poartă costumul cu tichie, desinat cu vărgi, al închisorii. E un fost şofeur, vinovat de moartea unui advocat sfărîmat în botul maşinii. El străbate cu procesiunea lui nocturnă curţile vinete, coridoarele expresioniste şi arcadele pitite, ca preotul unui rit grotesc. Mîna lui dreaptă înnalţă feştila, iar stînga duce căldăruşa cu petrol, în care, cu bumbacul în jos, aşteaptă feştilele de rezervă. Lampagiul botează cu funingini toată închisoarea şi participă, ca factor administrativ asimilat, la predarea dormitoarelor şi a celulelor pe rînd, şi, în drumul lui către dormitoare, convoiul noilor-sosiţi, legănaţi de focul intermitent al feştilei, pare că scoboară în Infern.

Contabilul de Bancă s-a mai aclimatizat și relațiile i s-au înmulțit. Pe «dumneavoastră» și pe «dumneata» le rezervă pentru cancelarie și ierarhie. În interiorul temniței un singur personagiu se mai bucură de titlurile politeței : ceaușul. Încrederea neclintită pe care o inspiră constant acest uriaș cu pumnii și spetele de piatră «primului de zi» îl așează dincolo de bine și de rău, în ipoteza marilor cauze cu efecte misterioase. Fie că bate, fie că încă nu s-a supărat, ceaușul e fix și invariabil, în piscurile lui, ca un Ceahlău. Lui nu-i poate cere nimeni socoteală decît «primul de zi», și «primul de zi» nu i-o cere niciodată. Ceea ce i se cere, se trece din mînă în mînă și nu face obiectul niciunui dialog.

Duminica, sute de femei așteaptă deschiderea porții mai toate tinere și provocătoare, cu ochiul focos, cu gura umedă, cu șoldurile și sînii profesionalmente aparenți. O basma roșie cu buline negre înfășoară fața brună, bătută între sprîncene de un zuluf, o pălărie își culcă pana pe o ceafă grasă, un decolteu imens oferă ochilor o carnație durdă. Spectacolul seduce privirea scînteietoare, prin grilajul pătrat al sălii de vizită — «vorbitorul», de-o parte cu deținuții, și, dincolo, cu vizitatoarele, lipite de grilaj. În cîte un pătrat de zăbrele încrucișate se petrece o cocoloșire a mîinii apucată de mîna fremătată a hoțului dinlăuntru. Dacă doi gardieni n-ar păzi măsura distanțelor, călcată numai cu inocență și prin farmecul unui zălog strecurat în palmă, sala de vizită ar fi, în fiecare duminică, o herghelie de instincte exprimate în comun, chiar cu piedica feroce a grilajului de fier, și de nechezuri. Hoții sînt obsedați de unica preocupare a fidelității conjugale, și jarul, pe care îl cunosc, pentru că i-a dogorît și i-a carbonizat, al părechii lor, îi fac bănuitori, siniștri și răzbunători în intenții, ceea ce place fetei cu genunchii mari, venită în vizită cu pantofi pe tocuri înnalte, dintr-altă margine de oraș, și cu pachetul la coapsă, plin de bunătățile săptămînii. Părechile fericite sînt acelea care pot număra săptămînile rămase pînă la liberare, și toate idealurile lor se concentrează în talazul de sensualitate, neputînd să fie doborît întreg decît de puterea singurului mascul ales. Beția luxuriei ațîțată de beția libertății, ațîță

însă un entuziasm inconștient, și o nouă «lovitură» va despărți idila cu un stăvilar de fier, iarna viitoare.

Sala de vizită miroase a sudoare de lup. Printre perechile tinere, o gură bătrînă pune șoapte de maică în urechea unui deținut, copilul ei. Mama iartă totul și se roagă de Cristul ei, în uniformă cu vărgi, să se cumințească. Maica i-a adus tutun, pîine, un cîrnat, prăjituri și gologani pentru ceauș. Băiatul își plătește dormitorul corect. Ca să-și poată ține și aproviziona copilul, maica s-a băgat la stăpîn în București, lîngă închisoare. Înghesuită de femeile tinere de jurîmprejur, ea nu vede nimic, nu știe și nu-și închipuie nimic, fixată cu capul plecat într-un pătrat de drugi prin care își contemplă sfîntul, sfîntul ei, iscat în pîntecul, deformat acum vreo treizeci de ani, cînd plîngea și ofta mult mai puțin, dezmierdîndu-și hoțul gol și nevinovat, culcat în copaie.

La contabil nu vine niciodată nimeni, și mulți din temniță se gîndesc la solidaritatea celor ce au lăsat acasă o familie, o nevastă, o amantă. Ieșirea vizitatorilor se face grămadă, într-o gloată pestriță. Frumosul arhivar și-a vîrît capul de căprioară lîngă obrazul alb al unei fete din mahala, care a luat ibovnicului ei, hoț de buzunare, un pachet cu rufe murdare. Insinuant dar și imperativ, arhivarul șoptește o întrebare. A crescut un zgomot ; fetele, țiganii, babele, s-au oprit. Aleargă gardienii. S-a putut auzi o înjurătură : «Curvă !». S-a putut auzi o palmă, cîrpită cu elocvență. Gura arhivarului ar povesti ceva, dar sîngele îi curge din nas pe buze și pe splendoarea cravatei. «Curva» l-a «pleznit» și e gata să plesnească și să doboare cu pumnii, după ce și-a pus jos pachetul, toată garda.

— Dați-i pace ! poruncește locotenentul, vînător-de-munte, care păzește noaptea liniștea temniței. Domnișorul a găsit ce căuta...

— Vă zmintesc pe toți ! amenință fata, cu brațele goale pînă la umeri, monumentală, înfruntînd pòtera cu șapcă a gardienilor, porniți alene, la strigătul arhivarului pălmuit.

Conflict între puterile civile, care se retrag chiorîș în biurouri, și între puterile militare.

— Te joci, domnule, cu ăștia ! se vaietă directorul, diminuat în prestigiul lui administrativ. Sînt în stare să-ți

vîre baioneta în stomac... Mă duc să fac raport... Nu se mai poate trăi... Administraţia se dezorganizează.

Hoţii au o uşurare... Autoritatea absolutistă a unui biurou hermetic de minister şi a unui mic autocrat zulufat şi amoros, cu pantofii de lac, e cenzurată de militari.

În zdrenţele lui, amintitoare de salarii şi de tantieme defuncte şi de şterpeliri nesimţite, contabilul de Bancă mai păstra o amintire vizibilă de opulenţă, patru dinţi de aur, din faţă. Un complot s-a urzit în jurul acestor bijuterii, şi doi din tovarăşii lui de dormitor s-au hotărît să-i fure dinţii. Într-o dimineaţă, nimeni nu l-a mai recunoscut nici după faţă, cu gaura dreptunghiulară în gingia de sus, nici după rostire. Cuvintele lui fugeau prin noua lui strungăreaţă ca fulgii şi se strecurau indistinct într-o gălăgie a gîtlejului neînţeleasă. De jurîmprejurul gurii obrazul purta urmele unei violenţe complicate, colţul buzelor părea sfîşiat ca un colţ de buzunar, de care ai fi tras, şi ca rădăcina unei limbi de galoş. Dosul mîinii se ridica atent pînă la nas şi tampona buza, comisura şi obrazul ciupit şi desţesut. Între bărbie şi ochi pielea se înfăţişa ca frecată cu un material care poartă numele de glaspapir.

În timpul nopţii, ceauşul dormise atît de adînc încît nu a putut auzi nimic, şi tot aşa dormiseră şi cei cîţiva pensionari rămaşi, ai dormitorului. Doi tovarăşi au prins pe contabil subt şezut, i-au căscat gura încet şi i-au vîrît pe limbă o batistă, al căreia singur gustul fusese un chin neînchipuit. După şase zile contabilul mai scuipă şi acum şi-l fulgeră în înghiţitoare nevoia de-a vărsa maţe, inimă, ficat şi rinichi, ca să-şi poată spăla măruntaiele cu săpun. Un dinte i-a fost smuls cu burghiul de la briceag, şi doi dinţi au trebuit dezgrădinaţi cu vîrful, cu unghiile ; ultimul dinte fiindu-i întors pe loc, ca un nasture de gheată, cu nişte degete ca de fier, contabilul a căzut în leşin. Totul a fost lucrat pe întuneric, pe schema teoretică ce-şi făcuseră devastatorii studiindu-i, fără ca el să-şi fi dat seama la timp, mişcările gurii, mestecatul, rîsul şi vorbirea. Îndemnat să se plîngă, contabilul a înţeles şi a tăcut resemnat.

Ceauşul nu ar fi primit în ruptul capului acuzaţia că răpirea dinţilor s-ar fi putut petrece în imperiul autori-

tății sale, și contabilul s-ar fi putut aștepta la niște pedepse, pe lîngă care toate suferințele din trecut rămîneau ca schițele vagi ale unui proiect ce trebuia să fie abia aplicat.

IANCU NEBUNUL

În temniță vocifera un nebun fără vîrstă, Iancu. El ar fi putut să aibă cincizeci și cinci de ani, patruzeci de ani, treizeci și cinci, îndreptățind și numele de Unchiaș și titlul de Nene, ce i se da, deopotrivă, de către deținuți. Mersul lui tărăgănat, în cămașa cu poalele largi, încinsă peste izmene cu catarama unei curele, se adapta la toate vîrstele deopotrivă, ca un fluier sau ca un briceag. Tot așa, vocea lui, obișnuit domoală, răgușită și monotonă, care exprima puținele idei întîrziate în mintea lui neutră și uniformă. Iancu pășea prin pietrele temniței, cu capul povîrnit subt povara unei preocupări misterioase, care i-l îngreuia cu mitra ei de calcar. Îi zăreai figura ridicată brusc din pămînt, și masca lui era cînd senină, cînd întărîtată.

Dulceața privirii îl făcea să semene uneori cu nevinovăția îngerilor din icoanele de zmalț, vîndute de bijutieri, pentru a fi strecurate pe un lanț de aur subțire, în sus și în jos, între sînii unei logodnice blonde. Atunci, un zîmbet plutea pe fața lui înfrumusețată, ca o nuanță iscată din nimic, în zorii zilei, pe pîlnia diafană a unei flori de zorele.

Alteori, el scula din pămîntul negru, cu o încetineală hotărîtă și agresivă, asupra trecătorului, o privire dîrză de taur cu coarnele scurte. Seara, Iancu putea să pară bunicul lui Iancu cel de dimineață. Doi oameni deopotrivă de tari, cu două puteri alternative, se luptau în colivia lui de oase, și cînd zgomotul în interior era mai mare, se întîmpla ca adversarii încăierați să se prăvălească odată cu bietul trup neputincios și strîmt, în care își disputau întîietatea. Prins de convulsiuni uriașe, ca un vapor, în care marea și talazele ei ar fi călătorit pe dinlăuntru, Iancu se frămînta furtunos în țărînă. Cîțiva deținuți îi imobilizau brațele și picioarele cu brîie roșii, unul îl lua la spinare ca pe o albie și pornea cu el la spital, unde-l așeza legat în patul de scînduri și învălit cu o pătură cenușie ruptă.

Pe figura nebunului, turburată pînă în mocirlele adînci, ale sufletului, se ivea atunci tinereţea redeşteptată a ochilor, ca-ntr-un mărgăritar şi ca-n pupila galbenă a florilor de muşeţel, printre genele virginale, albe în vîrful unui fir. Surîsul i se evapora pe buze, fraged, ca o ceaţă alburie, întîrziată cu greierii, la revărsat, pe un lan de grîu somnoros.

Mă apropiam de patul lui cu ţigarea aprinsă, pe care Iancu o lua din mîna mea, mulţumind cu o închidere a pleoapelor, cu o expresie discretă de suveran indulgent. Mă apropiam şi mai mult de el, cu nevoia de a descifra în omăturile lui obscure o potecă de orientare către viaţa lui trecută, dar Iancu nebunul trecea pe dinaintea mea ca un drum, însoţit de două gropi lungi pe marginile lui, drum care nici nu începe nici nu are sfîrşit, făcînd din satul, prin faţa căruia stă, fără să se mişte şi fără să ştie nici el, înconjurul lumii. Pe insul lui Iancu aş fi putut umbla şi merge zile, săptămîni întregi şi ani, şi nu aş fi ajuns niciodată.

În ceasurile lucide, el vorbea întristat de nişte copii ai lui, care nu veneau la temniţă să-l vadă. Avusese copìi ? nu avea copìi ? Aveau copiii în mintea lui o semnificare nebănuită ? Cînd stăruiam să-şi ducă gîndul pînă la un capăt, Iancu se întorcea deodată întreg, ca o foaie de carte, la o pagină nouă, spiritul lui urma un angrenaj deosebit, ca o roată de maşină, care se apucă să se învîrtească d-a-ndaratele, fără pricină evidentă, sau ca o curea de transmisiune alunecată de pe o şaibă. Lumea lui era orînduită uneori cu simplicitatea unei mese, la care gesticulau cîteva păpuşi. Puşcăria era pentru el o mînăstire, din care trebuia să fugă, nu însă complotînd împotriva stareţului şi a consistoriului, ci pe faţă. El aştepta mereu o trăsură, pe care nu i-o trimiteau la timp *caiafele şi caţaveicele,* duşmanii şi muierile ; spiona intrările, analiza zgomotele ce veneau dinafară, cu o pălărie de paie, ruptă, pe cap, cu un fost geamantan gol în mînă, plin cu *borderouri* închipuite. În temniţă şedeau şi *împăraţii,* care şi ei trebuiau să plece ; de ce şedeau ? de ce aveau să plece ? Împăraţii erau deţinuţii politici, care vorbeau cu el împărăteşte. La poarta temniţii, undeva, şedea şi mitropolitul.

Într-o zi, în spital, alături de patul nebunului, murì un puşcăriaş bătrîn, sfîrşit de cufureală. Din pîntecul aceluia, moale şi zbîrcit ca un ciorap, se scurgea în valuri acre,

liniştite şi continui, zeama sîngelui, sucurile tainice ale vieţii, ca dintr-un urcior răsturnat, şi ele s-au scurs şi s-au strecurat pînă ce lutul, scorojit de veghe, al bătrînului, a rămas gol, fără căldură, fără suflet, fără suferinţă. Pe Iancu, agonia calmă, de şipot, a vecinului, l-a interesat, fără să înţeleagă. Asupra morţii, Iancu nu mai avea nicio concepţie, şi între morţi şi vii el făcea aceeaş confuzie ca între deţinuţi, împăraţi, caiafe şi mitropoliţi. El părăsi chiuind sala spitalului, urmat de ochii bolnavilor, terorizaţi de moartea din patul bătrînului cufurit. Palizi, slabi de neîngrijire, ei îşi dădeau seama, în patul lor de scînduri, că sînt de două ori prizonierii morţii, în puşcărie şi în spital, şi li se părea că moartea acolo e mai sigură şi mai adîncă, mai ineluctabilă şi mai matematic fatală decît în tot restul lumii, păziţi de acelaş om, care îi pune şi să scuipe şi care îi şi duce, odată morţi, la spinare, fluierînd pe treptele de la beciul cadavrelor, pardosit cu ciment, un cîntec de bodegă şi de amintiri. De jos, din beci, îi lua furgonul, care vine de două ori pe săptămînă, ca rudele de-acasă.

Un deţinut, un condamnat, învie, pînă la ultima secundă a osîndei, în nădejdea de care l-a despărţit societatea prin ceremonia legală a unui rit nepăsător şi sceptic. Odată instalat în spital, timpul îşi pierde marginile, şi spaţiul i se strînge ca un elastic, scăpat din întinderea lui, cîmpul pe care îi alergau visurile se mărgineşte, lumea e-n patul lui, asistat de patru păreţi mari, spoiţi cu var.

Omul se face mic şi porneşte de-a buşile, pe brînci, pe deasupra unui precipiciu haotic, de-a lungul unei scînduri lungi, încovoiată, îngustă, îngrozit de adîncimile negre, în care trebuie să se prăvale. Miròsul de petrol şi fenol e ca un preludiu olfactiv al mormîntului. Prin ferestrele mari ale spitalului se zăreşte cimitirul pe spinarea măgurii de peste drumuri, plantat cu cruci, vegetaţie albă de pustietate şeasă. Toată viaţa hoţului bolnav se strînge la un pumn de musculiţe, care zboară nevăzute de privirea santinelei din turnuri şi de paza placidă a gardianului chior. El poartă la frunte, brodate într-o ghirlandă de lanţuri decorative, două chei de argint pe şapca ocolită cu o bandă roşie de postav.

Cînd cariola morţilor veni de la Morgă, ca să ridice pe bătrînul golit de diaree, Iancu nebunul se preumbla prin curtea temniţii cu geamantanul lui de borderouri şi des-

culţ. Doi cai de mizerie mare şi de fantezie, trăgeau căruţa neagră, conduşi de biciul, lenevos ca un fir de salcie, al unui vizitiu posomorît, cu o figură de maimuţă galbenă. Cozorocul capelei lui cenuşii era tras peste nasul turtit deasupra unei guri strîmbate spre umăr, cu colţul mustăţilor murdar jurîmprejur.

Furgonul se opri dinaintea spitalului. Metodic, vizitiul, care nu era la primul cadavru, descărcă furgonul de o ladă lungă de brad, oprindu-i capacul în furgon. În acest coşciug tip sînt transportaţi toţi morţii din temniţă la Morgă, şi el serveşte indefinit noilor candidaţi la moştenirea împărăţiei cereşti. Destul de larg, ca să încapă douătrei cadavre deodată, uneori de sex deosebit, el salvează, între spitalul temniţei şi Morgă, morala formelor sociale şi vădeşte atenţia Statului, faţă de supuşii lui defuncţi, cărora le ia hainele şi le împrumută coşciugul.

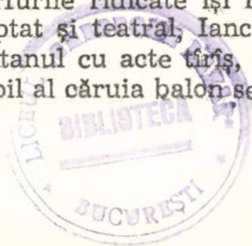
O bucurie grandioasă izbucni din sufletul nebunului Iancu, pecînd doi deţinuţi, în haine vărgate şi tichie, ca diaconii unui cult necunoscut, glumind între dînşii, scoteau coşciugul, în care bătrînul, căruia i s-a lăsat în stăpînire cămaşa scrobită de fecale, sta smirna, cu braţele încrucişate, în atitudinea de-a se strecura, fără să se lovească, printre cele eterne. Iancu îşi îndesă pălăria de paie, fără fund, şi se repezi pe capra furgonului, exclamînd cu o claritate neobişnuită :

— A venit trăsura !... Mă duc !... La revedere !...

După ce închise uşa furgonului şi o înţepeni cu ciocul cîrligului basculant, vizitiul se urcă lîngă nebun, luă hăţurile în mînă şi puse-n mişcare caii porniţi în tropotul inegal al copitelor bolnave, către poartă, Iancu saluta temniţa în picioare, şi deţinuţii rîdeau, salutîndu-l în deriziune.

La poartă, doi gardieni invitară blînd pe nebun să se scoboare. El se uită la dînşii uimit. Gardienii insistară. Apucară pe nebun de-o mînă, mîna li se supuse. Ochii nebunului fixau descurajaţi uniforma portarului de la poarta boltită interioară, pecînd o cheie cît un topor intră în broasca porţii, învîrtită de două ori cu scrîşnet adînc. Piciorul se puse pe şina de fier a roţii şi, ajutat de gardieni, nebunul scoborî pe pămînt.

Şi pecînd porţile cu vîrfurile ridicate îşi reînchideau aripile uriaşe de lemn, treptat şi teatral, Iancu nebunul, cu capul plecat, cu geamantanul cu acte tîrîş, se întorcea în spital, plîngînd, ca un copil al căruia balon se spărsese...

POSTFAȚĂ

Începînd din anii 1896—1897 și pînă în 1905, cînd pleacă în străinătate, Tudor Arghezi publică sporadic versuri și proză. După ce la sfîrșitul anului 1910 se întoarce în țară și este angajat la revista *Facla*, scriitorul onorează consecvent tiparul mai mult cu articole și pamflete decît cu poezie, astfel încît ajungînd să dezlănțuie cu o inegalabilă vervă campanii răsunătoare, el se impune în anii următori primului război mondial ca mare pamfletar, așadar ca prozator. Dacă debutul în presă fusese timpuriu (*Liga ortodoxă*, 10 noiembrie 1896), debutul în volum, atît în poezie (1927) cît și în proză (1929), este foarte tardiv : vîrsta scriitorului apropia jumătate de secol. Paralel cu volumele de versuri, el publică și numeroase cărți de proză : *Icoane de lemn* (1929), *Poarta neagră* (1930), *Cartea cu jucării* (1931), *Tablete din Țara de Kuty* (1933), *Ochii Maicii Domnului* (1934), *Cimitirul Buna-Vestire* (1936), *Ce-ai cu mine, vîntule ?* (1937), *Lina* (1942), *Bilete de papagal* și *Manual de morală practică* (1946) etc. Însă după recunoașterea scriitorului ca mare poet, îndeosebi în ultima parte a vieții sale, prozatorul a trecut în umbră, au apărut exegeze ample despre poezia lui sau a fost minimalizată proza în comparație cu înnoirile aduse în poezie. Jumătate din continentul creației argheziene aparține prozei, prin care scriitorul, înnoind de asemenea, ctitorește de fapt încă o dată posibilitățile literaturii noastre. În 1965, cînd timpul luminase perspectiva metamorfozelor și izbînzilor literaturii românești interbelice, Vladimir Streinu putea să conchidă cu fermitate : „Proza lui Arghezi, în puterea ei de influență asupra scrisului românesc, literar sau cotidian, e însă de aceeași însemnătate cu versurile lui. Nici mai mult, nici mai puțin, la noi prozatorii, de la articolul de ziar la romane, au scris altfel decît se scria înainte de el. În exprimarea lor sînt cuvinte autorizate literar de Arghezi, sînt întor-

sături ale frazei care de la el au trecut la mulți alții, și este îndeosebi descriptivismul liric, acea forță de participare argheziană la spectacolul lumii externe, forță care proiectează realitatea obiectivă fie ea infinitezimal microcosmică, într-un spațiu de fantasticitate universală."[1]

În orizontul prozei argheziene, acționează, permanent și cu aceeași intensitate ca în poezie, fermentul unei viziuni „deformatoare" sau, mai bine zis, re-formatoare a imaginii, tinzînd spre extinderea nețărmurită a literarității. În planul stilisticii tematice, adică al sintaxei și realizării motivelor, componenta esențială a demersului prozatorului constă în *căutarea extremei* fenomenelor, adică în colecționarea „miracolelor" existenței, așa încît travaliul scriitorului să se finalizeze în performanța demascării *excepției*, condusă frecvent pînă la surpriza neobișnuitului care pare să se ascundă sub aparența banală și monotonă a lucrurilor. Scriitorul se institute ca explorator al imediatului, pe care îl face să renască sub imperiul viziunii sale, realizînd o perpetuă revelație, echivalentă cu revalorificarea existenței într-un mesaj umanist susținut de imaginea reînnoirii lumii sub semnul extraordinarului. Ipostaza eliberării existenței din lanțurile terne ale obișnuitului se produce printr-o metamorfoză consecvent construită, însă cu finețe travestită sub formula convenției relatării obiective. Înscenarea obiectivității pentru susținerea notei de autenticitate în ceea ce ar putea să pară incredibil conferă arta expunerii senzaționalului în proza argheziană, rafinamentul relatării lui.

Credem că îndeosebi sensibilitatea de mare altitudine a poetului îl determină pe Arghezi să caute continuu „miracolul" din obișnuit, să descopere senzaționalul imanent existenței, într-o întreprindere creatoare similară cu aceea enunțată de un poet-filozof ca Lucian Blaga : „eu cu lumina mea sporesc a lumii taină" *(Eu nu strivesc corola de minuni a lumii).*

„Corola de minuni a lumii" din imaginarul prozei argheziene conduce pînă în proximitatea miraculosului : se petrece întotdeauna o *daimonie*, indiferent că scriitorul o numește *îngerie* sau *diavolie*. Unul dintre personajele-mască ale scriitorului, doctorul Gauthier din romanul *Ochii Maicii Domnului*, comentează asupra ciudatelor exemplare ale sanatoriului său făcînd, în consecință, teoria posibilităților nelimitate ale existenței, complementară, de altfel, cu conceperea, de sorginte poetică, a esenței misterioase a lumii : „Dați un exemplu de lucru absurd și imposibil ; eu îl admit,

---

[1] Vladimir Streinu, *Prozator militant*, în *Pagini de critică literară*, vol. IV, Editura Minerva, București, 1976. Ediție alcătuită de George Muntean, p. 100.

m-am învățat să nu elimin din viață nici o extravaganță, nici un caricaturism și nici o *îngerie*, ați auzit ?" (s.a., *Scrieri*, 9, p. 78)[1] — se adresează el protagonistei, căreia îi administrează lecția asupra senzaționalului existenței. Cu semnificație alegorică în profunzime, grădina sanatoriului cu pacienți ciudați premerge imaginea lumii vaste și convertește motivul paradisiac al grădinii într-un spațiu exotic, demonizat prin contorsionarea destinelor, deși doctorul îi atribuie, în mod paradoxal, rolul unui limb purificator.

Aceeași idee a manifestării nelimitate a miracolului lumii revine semnificativ în *Pravilă de morală practică*, vastă fabulă pentru învățătură asupra existenței printr-o descriere tendențioasă, unde chiar autorul își asumă rolul de a-și instrui cititorul, oricine ar fi el, protagonist totuși în dialogul lecturii : „Lovește în cornul întunericului, o dată, de două ori, de zece ori : frînge-l sau lasă-te frînt. Nu se poate să nu fie viața o *diavolie*, de-vreme-ce niciodată nimeni nu înțelege pe nimeni deplin. Ei bine, această margine mică neînțeleasă e totul." (s.n., *Scrieri*, 22, p. 19—20). Cum ar fi spus Eminescu : *„Non idem est si duo dicunt idem" (Noi doi avem același dascăl)*, dar în citatul arghezian drama comunicării vizează, ca în *Psalmi*, căutarea absolutului, a nivelului superior de cuprindere a vieții. „Diavolia" descoperită prin încercarea de anulare a „întunericului", adică a limitării posibilității de cunoaștere omenești, echivalează, în context, „îngeria" de mai înainte ; termenii sînt, în fond, interșanjabili în gîndirea argheziană pentru evocarea misterului, miracolului, absolutului reclamat cu ardoare în *Psalmi*, unde condiția umană pare să fie ea însăși o situație-limită prin precaritatea ființei private de cuprinderea eternului.

În creația argheziană, ca, de altfel, în opera oricărui mare scriitor, atrage cu deosebire organicitatea și continuitatea gîndirii artistice, manifestată în jocul fascinant al distribuției imaginarului. Analiza prozei argheziene confirmă poetica implicînd daimonizarea misterioasă a existenței, astfel încît spectacolul lumii particularizat ca *miracol* se proiectează pe *două tipare* corespunzînd polarității a două convenții fictive existente dintotdeauna în literatură și artă, așadar celor două permanențe tematice fundamentale : *paradisul* (sau paradisiacul) și *infernul* (sau infernalul).

Proiectat într-o mare diversitate de variante, paradisul este un motiv foarte frecvent în opera argheziană. Închipuirea unei lumi paradisiace la scară macrocosmică în mozaicul basmului simbolic

---

[1] Reproducem citatele argheziene după ediția *Scrieri*, publicată de Editura pentru Literatură începînd din anul 1962 și continuată de Editura Minerva, din 1969, cu volumul 23 și următoarele.

din *Ce-ai cu mine, vîntule?* și alte texte similare transfigurează imaginea lumii prin corelarea unor mari simboluri implicate în crearea și funcționarea ei misterioasă. Constelația acestor simboluri trimite la principiul ascuns al organizării marelui cosmos și acordă, totodată, un înalt destin omului, acela de căutător al absolutului, cu deschiderea din psalmii elogioși ai credinței. În varianta adusă la scara domestică din „poveștile boabei și fărîmei" cuprinse în volumul *Pe o palmă de țărînă* sau în *Cartea cu jucării*, configurația paradisiacă a lumii se constituie ca expresie a uluirii în fața frumuseților vieții imediate, cotidiene, trăire echivalentă cu un soi de panteism. În versurile argheziene, acestui orizont al idealizării domestice îi corespunde îndeosebi *Cîntare Omului*.

La polul opus, miracolul lumii apare în forma contorsionată a senzaționalului de sursă infernală, fapt care deschide perspectiva unei existențe însămînțate de malefic, și, ca urmare, proiectînd o lume deteriorată, schimonosită prin raportare la originar, cu atît mai percutant cu cît se revelă sub privirea unui moralist sagace care își descoperă datoria de a reproșa omului neglijarea exigențelor condiției sale de ființă rațională, sau de a reproșa unui *deus otiosus* indiferența față de propria-i creație. Într-o formulare mai retorică și mai directă, reproșul acesta față de un demiurg indiferent răsună în așa-numiții psalmi ai tăgadei.

Tiparul unei lumi infernale își găsește expresie în primul rînd în pamfletele argheziene, în care metamorfoza imaginii convenționale a realului, adică a obișnuitului și normalului, se produce punitiv prin convenția jocului alimentat de impulsul viziunii caricaturale, de intenția deriziunii. În pamflete, perspectiva fiind decisă de un implacabil judecător în numele unei morale multiple, punițiunea evidențiază metamorfozarea personajelor și circumstanțelor prin regresiune în animalier sau prin reificare. Demersul gîndirii artistice în acest caz ni se pare paralel cu acela din fabulosul basmelor în care personajul magician transformă culpabilul de încălcarea unei reguli într-un animal sau într-un obiect.

Pornită deopotrivă din unghiul moralistului reflexiv, o cu totul impresionantă imagine infernală a lumii o aduc însă majoritatea „subiectelor" argheziene, în care drama unei realități precare și tragice este constatată cu gravitatea accentuată de un teribil frison. Sînt descoperite și colecționate ciudățeniile vieții în toată dimensiunea senzaționalului lor, în viziunea sensibilizată a moralistului care fraternizează împărtășind condiția relatată și percepe cu uluirea spaimei greșelile naturii sau colectivității. Aici, formula *orice „îngerie" este posibilă* se convertește în varianta *orice „diavolie" este posibilă*. Astfel, în dialectica gîndirii argheziene, „su-

biectele" pot fi considerate mai mult decît pandantul psalmilor „tăgadei", şi anume unul dintre argumentele peremptorii ale revoltei poetului în meditaţia asupra ontologicului.

„Subiectele" sînt textele argheziene de performanţă epică, prin concentrarea planului evenimenţial într-o situaţie-limită sau cel puţin neobişnuită, în care se reliefează, adică se decide un destin omenesc. Orientînd atenţia spre epic, pe întîmplare, scriitorul ajunge să implice aventura lumii în sensurile fundamentale pentru condiţia umană.

În expresia cea mai caracteristică, „subiectul" arghezian etalează în prim-plan o situaţie-limită în care *protagonistul se realizează ca victimă inocentă a circumstanţelor :* el pare să fi căzut într-o capcană a destinului, ceea ce îi conferă, în majoritatea cazurilor, un caracter tragic. Profunzimea dramatismului din „subiecte" decurge din faptul că sensul tragic al întîmplării reflectă sensul tragic al existenţei, adică handicaparea protagonistului în acapararea şi stăpînirea sensului vieţii (v. *Secretul, Luna, De-a pufurile, Toader, Grigorescu, Geamantanul, Simplă povestire, Un sentimental, Grafit, Ucigă-l Toaca, S-a prăpădit, Un linşaj, Sînge rece* etc.). Tema ni se pare confină cu sugestia misterului inaccesibil omului din poezia de meditaţie argheziană, şi de altfel protagonistul din subiectul *O voce din cer* enunţă convingerea poetului că „sensul este difuz în balta lucrurilor".

Aşadar, traseul tematic principal al subiectelor se bazează pe motivul victimei inocente în *varianta martirizatului,* ajungînd pînă la cruzimea violentării, adică la tortura fizică, şi se realizează urmînd două situaţii fundamentale :

(1) — victima inocentă este martirizată din cauza mentalităţii anturajului : social, familial etc., care o refuză, o exclude, adică *îl sacrifică pe cel mai bun* (v. *Grigorescu, Secretul, Luna, Un linşaj, Moş Niculae, Cum am mîncat-o pre ea* etc.).

(2) — victima este predestinată *ab initio* (prin naştere, datorită unei malformaţii) să fie chinuită şi expulzată de colectivitate ; din această categorie fac parte *monştrii inocenţi,* în variantele : „maimuţa umană", uriaşul şi nebunul (v. *Ucigă-l Toaca, Moise, Barabas, Toader, Sîngerece, Vecina* etc.).

Prima situaţie — şi anume : sacrificarea celui mai bun — a însemnat una din marile obsesii argheziene, un traseu tematic fundamental al întregii sale creaţii. Psalmistul însuşi pare să fie o victimă (revoltată, însă, în marea şi nobila ei demnitate) a demiurgului care îi refuză „semnul" prezenţei sale, ratificarea ideii de absolut, de armonie şi eternizare prin confirmarea entităţii divine. Sugestia unei identificări în suferinţă se naşte din compasiunea

pentru „fiul omului" sacrificat şi părăsit de demiurg, într-o excelentă etalare a pesimismului existenţial infuzat în proiectarea mitului : „Am fost să-l văd pe Domnul bătut de viu pe cruce, / Singur în cîmp cu corbii şi-a cerului răşină, / Uitîndu-se la soare cum sîngerat se duce, / Cu care se simţise de-un fel şi-o rădăcină..." (*Psalm*).

Protagonistul „subiectelor" construite pe tema sacrificării celui mai bun se dovedeşte prin calităţile sale psiho-morale a fi un *ales* şi are un echivalent în protagonistul romanelor argheziene, de asemenea excepţional dotat şi de mare frumuseţe morală [1]. Vintilă din *Ochii Maicii Domnului* şi Trestie din *Lina* sînt matematicieni cu posibilităţi ieşite din comun, uluind prin stăpînirea cifrelor ca printr-o investitură magică. Au vocaţia pitagoreilor sau a bătrînului dascăl din *Scrisoarea* eminesciană, care, prin ştiinţa lui, ţine „pămîntul şi vecia într-un număr". Unanian din *Cimitirul Buna-Vestire* este un merituos cercetător în filologie, stăpîneşte, aşadar, cealaltă mare forţă a lumii, — cuvîntul, fără să beneficieze însă de recunoaşterea cuvenită. Toţi trei protagoniştii se disting prin frumuseţea caracterului, fiindcă, în virtutea unor idealuri morale, resping orice compromis. Însă compromisul fiind forma supravieţuirii şi parvenirii într-o societate dereglată, ei vor fi excluşi din colectivitate. Îndeosebi Unanian se profilează ca victimă a contextului social, de vreme ce în ciuda meritelor şi eforturilor sale nu izbuteşte să obţină postul dorit, ci, dimpotrivă, este marginalizat ca intendent de cimitir (element alegoric, de altfel, în construcţia ficţiunii). Pentru a-şi păstra integritatea spirituală, Vintilă refuză alternativa biologică, adică animală, a condiţiei umane presupunînd contractul căsătoriei către care îl stimulează familia şi se retrage într-o mînăstire ca într-un trist paradis. Afirmîndu-se numai pentru a trece remarcabil examenul intelectual şi moral, Ion Trestie, după ce stabileşte ordinea în colectivitate prin reorganizarea fabricii de zahăr — deşi, în marele haos al lumii, această reordonare pare prin excelenţă derizorie —, se retrage pentru împlinirea propriului personaj interior într-o căsnicie ideală şi idealizată. Cele trei personaje uimesc colectivitatea în care evoluează prin calităţile lor extraordinare sugerînd dimensiunea miracolului în orizontul banal al obişnuitului. În tîrziul ciclu de poeme *Cîntare Omului*, poetul reia, aşadar, o foarte veche obsesie : proclamarea fiinţei umane ca suprem miracol al lumii. Se exprimă în toate cazurile nostalgia perfecţiunii umane, decurgînd din structura vi-

---

[1] v. Mariana Ionescu, *La nostalgie de la perfection*, în *Cahiers roumains d'études littéraires*, 2/1988, Editura Univers, Bucarest, p. 49—55.

ziunii poetice și reflexive, care tinde să proiecteze omul în perfecțiunea dimensiunii originare, paradisiace. În „subiectele" argheziene în care evenimentul se reduce în ultimă instanță la sacrificarea celui mai bun din colectivitate, scriitorul concentrează drama și o precipită : se confirmă posibilitatea perfecțiunii umane, dar existența ei pare derizorie fiindcă cel mai bun urmează un destin tragic care îi destramă viața. Tema aceasta se înscrie într-un orizont vast, de la vechea mitologie biblică, familiară lui Arghezi, în care este sacrificat pentru redempțiunea tardivă a lumii „fiul omului" și pînă la folclorul mai apropiat, ca legenda *Meșterului Manole,* în care artistul cel mai bun zidindu-și în capodoperă un *alter-ego,* dublul afectiv, devine el însuși prizonierul creației sale.

Calitățile excepției morale și spirituale particularizează în numeroase cazuri configurarea protagonistului „subiectelor". Astfel, deși de origine modestă, studentul din *Luna* se afirmă sîrguincios și disciplinat, fiind prin urmare permanent evidențiat de profesori. *Grigorescu,* din nuvela cu același titlu, incită mediocritatea agresivă a mahalalei tocmai prin rezistența pasiunii intelectuale, lectura devenind pentru el o condiție de existență care îi conferă înțelepciunea tristă a resemnării în acceptarea privațiunilor torturante pînă în pragul morții. Tînărul prelat din *Secretul* plătește cu viața demnitatea de a-și menține integritatea morală prin respectarea principiului vocației și opțiunii sale. O impresionantă victimă în virtutea orgoliului demnității se revelă a fi în ultimă instanță și frumoasa femeie travestită și ucisă în *Un linșaj.* Tînărul profesor preferat de elevi din *Invitatul* ratează, dezorientat de timiditate, șansa socială a vieții. Fiind jefuit în tren, tînărul profesor din *Geamantanul,* care își face într-o localitate îndepărtată apostolatul, îndură cu stoicism decent toate privațiunile unei călătorii lungi. Hialmar, ca ales al unei inițieri, are privilegiul metamorfozei necesare *(O voce din cer).* Colonelul Greceanu din *O răzbunare* este „deprins cu osînda datoriei excesive", adică se comportă ca un maniac al punctualității și ordinii. Tînărul matematician din *Cinci scrisori,* considerat admirativ „un om mare", se refugiază în suferința sărăciei și în deprinderile intelectuale. Vărul de la țară din *Un sentimental* pare, în fidelitatea lui afectivă, „de-o gingășie sufletească fără păreche". Etc.

În general, protagonistul „subiectelor" construite pe tema sacrificării celui mai bun din colectivitate deține o înțelepciune care îl împinge spre resemnare, astfel încît se exteriorizează ca o marionetă sensibilă, prinsă în sforile destinului tragic de a suporta suferința cauzată de ceilalți din jur : Grigorescu nu reacționează la maltratările la care îl supune o mamă vitregă, doritoare să-l moș-

tenească ; tînărul prelat din *Secretul* nu aduce nici un argument în susţinerea nevinovăţiei sale ; studentul din *Luna* nu se poate apăra prin însăşi condiţia maladiei sale care îl rupe de datele realului, tînărul profesor din *Invitatul* se mulţumeşte pînă la urmă cu tovărăşia unei femei de condiţie umilă etc.

Uneori, scriitorul încearcă performanţa *dublării victimei* pentru efect, adică pentru accentuarea dramatismului : asemenea unui halou tragic, nefericirea celui de-al doilea personaj subliniază suferinţa celui dintîi cu atît mai mult cu cît participă direct la ea, ca instrument inconştient, adică inocent, al tragediei protagonistului. Paznicul din *Luna* se aliază opiniei colective, care îl consideră pe studentul lunatic un hoţ, şi loveşte fără să ştie pe cine chiar în propriul său fiu căzut de pe cupola Universităţii pe caldarîm ; magistratul din *De-a pufurile* îşi ucide fără să-şi dea seama soţia iubită, într-un acces de mare tandreţe al jocului erotic ; prelatul din *Grigorescu* înţelege că devine component al factorului agresiv, în ciuda compasiunii pe care, ca fost coleg şi actual prelat, s-ar cuveni să i-o poarte bolnavului.

Dacă în organizarea relatării spectacolului cruzimii persecutării personajului exemplar, autorul apelează uneori la relaţionarea simbolică într-un orizont al grotescului şi senzaţionalului, solicitînd o lectură în care nivelele se suprapun, demersul susţine tocmai evidenţierea caracterului excepţional al protagonistului, adică a componentei esenţiale a mesajului inculcat în text.

Deşi caracteristic prozei poetice argheziene care trebuie situată pe versantul opus „subiectelor", procedeul relaţionării simbolice a motivelor persistă, de exemplu, în textul *Luna* tocmai pentru a-i conferi statut de elecţie protagonistului. Sugestia armoniei de ordin cosmic a lumii la nivelul relaţiilor de profunzime ale textului se particularizează datorită aspiraţiei celeste a omului în varianta senzaţională a lunaticului [1]. Prin implicarea fiinţei sale

---

[1] După cum reiese şi din alte texte argheziene, lunatecii sînt în viziunea scriitorului, care are opţiunile tematice şi distribuirea lor după predilecţiile poetului, un fel de „aleşi" prin atracţia celestă : „Lunatecii, chemaţi în somn către slăvile sticloase, se întraripează ca să urce turla catedralei, dar zborul lor şovăielnic se opreşte la cruce. Ar voi sufletul să se urce mai sus, să escaladeze cerul şi, pribeag printre nori, să se risipească în zări, ca un parfum întors în floarea lui, dezlînat de azur. Omul scoboară însă pe brînci înapoi, îngreuiat de spinare şi de genunchi şi purtînd în şold rana robului însîngerată. Rînduneaua zboară la aştri" (*Lăstunii* din *Pe o palmă de ţărînă*). În altă parte, privilegierea lunaticului reiese din identificarea lui cu artistul : „Luna farmecă pe artişti şi-i cheamă la lumina ei irezistibilă, în spaţiu, ca pe nişte fantome, îi dematerializează, le suprimă echilibrul cerebral, îi atrage sus" etc. (v. *Un asasin*, în volumul de faţă).

în mişcarea marelui cosmos, protagonistul deţine o condiţie superioară celorlalţi semeni, corespunzînd calităţilor sale de excepţie din existenţa cotidiană. În primul rînd, numele este semnificativ pentru condiţia personajului [1]. Studentul lunatic se numeşte Gligore, forma populară a lui Grigore, care vine din *Gregórios*, creáţie mai nouă a onomasticii greceşti din verbul *gregoréo*, „sînt complet treaz", *égregora*, „m-am trezit, veghez" [2]. În *Luna*, protagonistul Gligore se trezeşte de trei ori : întîi, din somnul obişnuit, sub influenţa lunii, fiind hărăzit să poată participa prin fascinaţie selenară la misterul cosmic ; a doua oară, se trezeşte la viaţa normală, în obişnuita stare de veghe, cînd vardistul trage în el luîndu-l drept altcineva (motivul victimei prin confuzie, ca în *Secretul* şi altele) ; şi a treia oară — dacă în viziunea poetică a unei lungi tradiţii „viaţa este vis", motiv prezent şi în *Cîntarea Cîntărilor* din *Ce-ai cu mine, vîntule ?* — din „visul" vieţii [3], prin moarte reintrînd în ordinea marelui cosmos. Semnificativ, de asemenea, în structura „subiectului", ni se pare faptul că tatăl — paznicul [4], adică cel care are obligaţia (destinul) să vegheze asupra ordinii vieţii — adoarme (aşadar, se abate de la datoria condiţiei sale) tocmai cînd fiul său evadează din obişnuit, din normal, datorită atracţiei selenare. Putem spune că Arghezi supraveghează, aici, realizarea relaţiei dintre *tată* şi *fiu* într-un nivel care depăşeşte înţelegerea literală a întîmplării, tinzînd către alegorie : somnul *tatălui* „naşte" monstruozitatea uciderii *fiului*. Confundîndu-şi fiul — datorită renghiului tragic al destinului, cu sugestia că cel mai bun, cel „ales", este înşelat de destin, aşa cum se întîmplă şi cu psalmistul „tăgadei" raportat la divinitate —, tatăl-paznic se leapădă, fără să ştie, de el, adică îl loveşte, alături de ceilalţi, pe pretinsul hoţ prăbuşit din înaltul cupolei Universităţii pe caldarîm, făcîndu-se astfel părtaş, mai mult moral, la omucidere. Căderea lunatecului din înaltul cupolei (bisericii, Universităţii) corespunde căderii Zburătorului (un înger căzut) din înaltul cupolei celeste, cu atît mai mult cu cît şi Gligore şi Zburătorul etalează drama muri-

---

[1] În general, Arghezi selectează nume — cum sînt Vintilă, Grigore, Grigorescu, Ion Trestie, Iacov etc. — semnificative pentru condiţia şi destinul personajelor denumite.

[2] Cfr. Christian Ionescu, *Mică enciclopedie onomastică*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1975, p. 154—156.

[3] Motiv literar frecvent şi în literatura noastră. Vezi şi Mihai Eminescu : „O, moartea e-un chaos, o mare de stele / Cînd viaţa-i o baltă de vise rebele" *(Mortua est)* ; „Că vis al morţii eterne e viaţa lumii întregi" *(Împărat şi proletar)*.

[4] Personaj frecvent în imaginarul operei argheziene (v. *Grădina cu leacuri*, *Icoane de lemn*, *Lina*. *Cimitirul Buna-Vestire* etc.).

bundului prăbuşit pe pămînt (v. *Zburătorul*, din *Ce-ai cu mine, vîntule ?)*, iar motivul se încarcă în imaginarul arghezian cu valoare parabolică : omul a fost „îngerul" condamnat la cădere. Ca în *Luna*, confuzia personajului dobîndeşte sens tragic în majoritatea subiectelor şi ni se pare sugestivă pentru ilustrarea motivului existenţei ca labirint. Motivul uciderii involuntare a aproapelui iubit atinge în acest text, ca şi în *De-a pufurile*, performanţa dramatismului, dar pentru cuprinderea capacităţii de variaţie a scriitorului trebuie descoperit şi în variantele din *Grigorescu* sau *Un linşaj*, fiindcă în prima iubirea este înlocuită de ură, iar în a doua iubirea este strivită de orgoliul personalităţii.

Interesant pentru conceperea traseelor imaginarului arghezian, unde încercăm să situăm şi „subiectele", ni se pare textul *O voce din cer*, singular de altfel, care implică arta poetică a închipuirii lumii ca „basm etern şi straniu" *(Lumină de toamnă*, din *Ce-ai cu mine, vîntule ?)*, aşadar ca desfăşurare a miracolului, şi relevă opţiunea autorului pentru „cel ales", fiindcă protagonistul se dovedeşte, deopotrivă, alesul unei iniţieri, şi ca atare al unei revelaţii, şi alesul reflectării deschiderii condiţiei omului spre absolut. Subiectele concentrează contorsionarea unui destin pînă la anularea persoanei, prin moarte, prin mutilare sau prin metamorfoza personalităţii, ca în *O voce din cer*. Ele precipită deznodămîntul condiţiei umane în sensul unei sugestii alegorice. Frumoasă alegorie asupra condiţiei umane, asemeni, în parte, textelor din volumul *Ce-ai cu mine, vîntule ?*, „subiectul" *O voce din cer* concentrează surprinzător de multe motive simbolice ale gîndirii poetice argheziene şi tatonează fantasticul în nuanţa straniului prin sugerarea unor relaţii misterioase ale marelui univers, care ar implica destinul uman. Motivele sînt investite, ca şi în poezia de meditaţie argheziană, cu funcţia de a concretiza ideea sporindu-i totuşi ambiguitatea. „Vecinul meu de cameră"[1] ar putea să desemneze „aproapele" ca semen, un *alter-ego*, omul în general sau „celălalt"[2], şi dacă „golul" de care s-a ocupat Pascal înseamnă vidul din planul strict fizic, atunci „o suferinţă a golului necunoscută lui Pascal" ar putea să sugereze chinul apăsării neantului şi îndoiala provenită din ignorarea vocaţiei umane, aşadar a rostului pe care l-ar avea omul pe pămînt : „Vecinul meu de cameră, Hialmar, era chinuit de o suferinţă a golului necunoscută lui Pascal". „Scrisoarea" aşteptată „toată ziua şi toată noaptea" de Hialmar ar con-

---

[1] De văzut sensul simbolic al „vecinului" din psalmul „Vecinul meu a strîns cu neîndurare".

[2] Termen frecvent în patristică, unde Arghezi l-ar fi putut întîlni.

cretiza metaforic mesajul revelator în împlinirea unui destin dinainte trasat ca datorie, fiindcă viaţa personajului se reduce în ultimă instanţă la aşteptarea acestui mesaj esenţial echivalînd miracolul, care corespunde mesajului aşteptat şi de psalmist, — semnul divinităţii sau „puiul de înger".

Protagonistul tatonează misterul, deoarece „Necunoscut era şi acela care trebuia să-i trimită scrisoarea, necunoscut era şi conţinutul scrisorii, necunoscut era şi timpul de sosire, necunoscută era şi aşteptarea. Poate că scrisoarea nici nu i-a fost pusă la poştă..." Or, în concepţia psalmistului — atît din psalmii în versuri cît şi în cei în proză din *Vîntule, pămîntule !* — divinitatea înseamnă marele necunoscut căutat, sau, cu un termen blagian echivalent, „Marele Anonim". Aşa cum, reclamînd epifania, psalmistul căuta cu înfrigurare absolutul, „aşteptarea" se dublează şi în *O voce din cer* cu căutare, fiindcă idealul uman ar consta într-o autodepăşire prin înţelegerea esenţei lucrurilor : „Sensul, răspunse Hialmar, este difuz în lucruri, topit în balta evenimentelor..." Schimbarea numelui presupune schimbarea totală a personalităţii prin iniţiere, singura posibilitate de salvare a protagonistului subiectelor. Finalul textului intensifică atmosfera basmului straniu prin aglomerarea unor simboluri ale elevaţiei — ascensiunea muntelui, castelul constituind centrul misterios al lumii şi semnificativ situat în vîrful muntelui şi sugestia metempsihozei : „Hialmar suia panta către castel (...). Împingea cu braţele un căruţ cu cornuri şi franzele de argint (...) şi-l urmării cu ochii pînă ce dispăru, sus, printre ciprii plantaţi pe patru rînduri, ca un gropar, ce-şi duce propria lui crisalidă, într-o roabă la cimitir". Origen, pe care Arghezi, după cum îl citează, se pare că îl citise, considera ciprul un simbol al virtuţilor spirituale, fiindcă acest arbore ar exala mirosul frumos al sfinţeniei. În registru comic, salvarea protagonistului prin iniţiere se petrece cu tînăra servitoare Maria, inocenta care ajunge o fericită iniţiată în „misterul" procreării *(Maria).*

Înclinaţia spre parabolă a scriitorului dublat de un moralist tenace transpare îndeosebi în remarcabilul „subiect" *Un linşaj,* al cărui dramatism îşi datorează performanţa tensiunii dintre colectivitate şi protagonist. Tensiunea atinge agresivitatea feroce iar protagonistul este dublu aici, adică format dintr-un cuplu (bărbat-femeie) în care cele două personaje au comportament şi funcţie similară. Structura parabolică se realizează prin motivul „lumea ca teatru" în varianta ironică a carnavalului, în care omul poartă, ostentativ şi rizibil, rolul (masca) altcuiva, — în general, semnificativ ales din animalier. Grotescul relatării evenimentului rezultă din aglomerarea gesturilor distrugerii cu cruzime a făpturii umane,

senzaționalul fiind susținut în acest sens și de răsturnarea funcției măștii, care, aici, nu ascunde personalitatea umană pentru a lansa individul în inocența animalieră, primitivă și paradisiacă, a unui început de lume, ci i se atribuie rolul revelatoriu de a demasca ferocitatea colectivității. Scenele par desprinse dintr-o terifiantă „Grădină a deliciilor" de Hyeronimus Bosch : cuplul protagoniștilor devine jucăria tragică a unei mulțimi instinctive și bestiale, avide de spectacolul limită al morții după cum o indică măștile de bestiar. „Subiectul" relatează, în fond, un dublu supliciu. Opoziția dintre individul bun și colectivitate se relevă tocmai prin faptul că „măștile" ucid Pierrot-ul alb, care — pentru augmentarea surprizei dar și a tragismului — se descoperă a fi o tînără și frumoasă femeie.

În destinul personajului „ales" care intră datorită naturii sale în conflict cu colectivitatea (v. *Secretul, Luna, Toader, Grigorescu, Geamantanul, O răzbunare, Moș Niculae* etc.) presupunem și un ecou rousseau-ist, de vreme de Jean-Jacques Rousseau — ca Marc Aureliu sau ca François Rabelais — se înscria între prietenii din eternitate ai lui Tudor Arghezi, care într-o „scrisoare deschisă" din 1912 îl numea „iubite prieten" și mărturisea că îi răsfoiește *Spovedaniile (Confesiunile,* n.n.) și *Contractul social,* iar în 1928 îl considera, cu aceeași afinitate, „bunul meu filozof" („ne cunoaștem destul de bine, bunul meu filozof" — *Scrieri,* 27, p. 20). Or, „bunul filozof", criticînd societatea contemporană lui și idealizînd „starea naturală" în care oamenii ar fi fost liberi și egali, susținea că omul este „bun de la natură", dar că societatea îl corupe. Moralist mai ferm, Arghezi soluționează spectaculos, demonstrativ divergența individ bun-societate dereglată : în „subiecte", acceptă rezistența valorii morale sacrificînd, pentru salvarea ei, ființa umană care o poartă. Scriitorul se desparte astfel de Rousseau optînd, așadar, în „subiecte" pentru un deznodămînt care dezlănțuie senzaționalul tragic, dar tolerează optimismul în privința rezistenței valorii morale în individ.

A doua categorie de personaje care urmează destinul victimelor inocente și martirizate sînt configurate ca ipostază opusă personajului idealizat prin calități spirituale și morale. În această serie intră în primul rînd *monștrii inocenți,* realizați după două prototipuri : *maimuța umană* [1], implicînd schimonosirea figurii, și

---

[1] Motivul apare în poemul *Fiara mării* (din *Cuvinte potrivite),* unde caracterizează zbuciumul condiției umane prin raportare la absolut : „Te iată prins de vînturi. Stihia nu te cruță. / Ca-n vremea cînd, lipsindu-i și luntre și lopeți, / *Omul era bolnava și palida maimuță,* / Înfricoșată-n fața cereștilor păreți" (s.n.).

uriaşul, ca abatere senzaţională de la dimensiunea tiparului uman. Fiinţe primitive prin înfăţişare dar şi prin inocenţa rudimentară trădată de un comportament simplificat, monştrii fizici sînt predestinaţi tragicului *ab initio*, prin naştere, şi, ca urmare, întreaga lor existenţă devine un martiriu prelungit deoarece colectivitatea îi agresionează sau îi îndepărtează violent.

Între prima şi a doua categorie de protagonişti ai „subiectelor" se poate uşor distinge marea deosebire dintre două motive opuse : „îngerul" şi „animalul", — amîndoi, însă, în orizontul inocenţei, aşadar, în descendenţă paradisiacă, atestată de bunele lor intenţii, neînţelese şi zădărnicite totuşi de ceilalţi. În configurarea protagoniştilor din dramele „subiectelor" sale, Arghezi desparte, prin urmare, cele două aspecte definitorii numai prin combinare pentru condiţia umană, după alt gînditor de predilecţie — Blaise Pascal[1], dar fie „înger" (adică în ipostaza umană idealizată a celui „ales"), fie „jivină", *bête* (adică redus la instincte şi condamnat la monstruozitate anatomică), protagonistul „subiectelor" alunecă uşor într-o situaţie-limită, şi tocmai inocenţa, bunătatea şi unilateralizarea amintită par să-i decidă destinul.

Motivul „maimuţei umane" etalează, de fapt, o senzaţională *anatomie hibridă*, pentru înţelegerea căreia (ca „miracol" rău, negativ) trebuie să revenim asupra deosebirii faţă de personajele din pamflete condamnate la regresiune în animalier. În pamflete — modalitate îndelung practicată de Arghezi[2] —, masca animalieră deţine valoare emblematică fiindcă li se aplică personajelor pentru a indica deteriorarea structurii psiho-morale, astfel încît anatomia hibridă a personajului de pamflet tinde spre o codificare şi este prin excelenţă convenţională, pamfletizarea realizînd saltul vizibil ostentativ în fabulaţie. În „subiectele" argheziene, hibrizii fiziologici, orientaţi mai ales către imaginea „maimuţei umane", sînt greşeli ale naturii sau ale unui demiurg ascuns, sînt victimele destinului pentru că exprimă dezagreabilul, urîtul grotesc şi victimele colectivităţii care îi agresează pedepsindu-i pentru că reflectă pericolul deteriorării frumoasei alcătuiri a făpturii umane şi evocă, astfel, imaginea diavolului, similară cu a maimuţei. În virtutea acestei asemănări, unul din monştrii inocenţi ai „subiectelor" argheziene este numit de ma-

---

[1] *„L'homme n'est ni ange, ni bête est le malheur veut que qui veut faire l'ange fait la bête"*. (Blaise Pascal, *Oeuvres complètes*, ed. L. Brunschviecq, M. Boutroux, P. Gazier, Hachette, Paris).

[2] V. Mariana Ionescu, *Ochiul ciclopului*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1981, capitolul *Ironie şi melancolie*, p. 13—82 ; şi Tudor Arghezi, *Pamflete*, Editura Minerva, Bucureşti, 1979. Antologie, postfaţă şi bibliografie de Mariana Ionescu.

halaua în care trăiește cu o perifrază pentru diavol, — „Ucigă-l Toaca".

Sensul regresiunii în animalier trebuie considerat în „subiecte" în sine, ca dramă ontologică, avînd grava consecință a frustrării personajului de rațiune. Dar ca și în pamflet, în fabulă sau în genul alegoric-tendențios al „istoriei ieroglifice", regresiunea în animalier din „subiecte" ca metamorfozare anatomică senzațională constituie o performanță de ficțiune, mai greu decelabilă ca fantezie dar cu același efect sigur : *impresia halucinatoriului în orizont infernal.*

Drama ontologică impresionează în variantele „maimuței umane" fiindcă proiectează grotescul terifiant. Paracliserul Avram din *Ucigă-l Toaca* și Moise din schița cu același titlu *(Moise)* sînt niște Quasimodo răsăriteni, mai tragici însă fiindcă rămîn lipsiți de salvarea interioară pe care Victor Hugo o acorda personajului său. Aparținînd galeriei de monștri grotești care conferă stranietate unei însemnate părți a continentului fictiv arghezian, ei se manifestă ca erori ale naturii misterioase. Scriitorul își denunță tiparul desenului între maimuță și diavol, care nu este altceva decît maimuța (singulară !) a mitologiei biblice : „Avram, paracliserul bisericii Sfîntul Nicolae, *șchiopătînd pe un picior și potcovit cu o talpă groasă,* spînzura de funia clopotelor ca un *maimuțoi*" (s.n.), iar cînd se supără, el „se încovoaie ca un *urangutan*" (s.n. *Ucigă-l Toaca).* Grotescul anatomiei echivalează cu marca subumanității. Monstruozitatea fizică fascinează, urîțenia asimetrică — etalată după dialectica unei estetici a urîtului — culminează cu mîna neobișnuit de lungă a paracliserului Avram, ca un fenomen de excepție, deși trimite la membrele lungi ale maimuței : „În partea piciorului sucit, brațul îi era de două ori mai lung și mîna lui prindea funia de sus cu o agilitate de saltimbanc, alunecînd ca din turlă și scoborînd din toacă și din cruce printre zugrăveli". În fizionomia personajului, Arghezi realizează o performanță coșmarescă : „Figura lui repeta invers strîmbătura trupului din născare. O ureche îi era mai mică, lipită de obrazul scîlciat înnafară, și urechea cea mare mărginea concavitatea profundă, îngropată în gingii. Pe această mutră pocită fără model, mustața lui sta de-a-ndoaselea, ca o măturică pe gura unui pahar. Fulgii sprîncenelor, de culoarea morcovului veșted, se dezlînau pe ochiul oblic, ca o pană jerpelită, și pielea era din belșug împușcată cu pete galbene și roșii" *(Ucigă-l Toaca).* Senzaționalul acaparează, dincolo de figură, comportamentul. Deși amuză prin demonstrațiile pe care le face cu brațul cel lung — „Fenomenul mădularului monstruos uimise mahalaua, dar permanența para-

cliserului o enervase." —, blajinul personaj devine victima cruzimii mahalagiilor care îl transformă într-o „jucărie" tragică, maltratîndu-l consecvent. Scatologicul alimentează grotescul şi completează personajul, care, frustrat de raţiune, reacţionează cu inocentă bestialitate : suferind agresiunea colectivităţii mahalalei, în care îşi intuieşte inamicul cel mare, paracliserul „Şi-ar fi tras în sineş duşmanul de jos în sus prin şezut, ca să-l ţie acolo ca pe Iona chitul care-l prinsese în gură, şi, după ce l-o împuţi bine, să-l arunce afară porcăit". Răzbunarea paracliserului, o defulare în fond, subliniază regresiunea în animalier prin implicarea demenţei : episodul luptei cu cîinele bolnav împlineşte grotescul coşmaresc şi aminteşte realizarea remarcabilă a aceluiaşi motiv în capitolul *Oasele* din volumul *Poarta neagră.* Moise, din „subiectul" cu acelaşi titlu, deşi umblă pe străzi „ca un maimuţoi fără coadă", dovedeşte, de asemenea, porniri „de monstru corcit", corespunzînd anatomiei hibride, cu mîinile lungi de maimuţoi şi asimetriile oripilante ale schimonosirii demonice : „Un umăr îi e ridicat pînă la ureche şi celălalt îi stă la nivelul subsuorii, dînd gîtului vînos, cu beregata înnodată într-un măr al lui Adam cît un coltuc, înfăţişarea unei reptile cu capul minuscul. O pleoapă roşie îi rămăsese întoarsă de pe urma unui accident, umedă ca bojocul. Mîinile şi picioarele, cu dimensiuni exagerate, sufereau de o nevroză misterioasă, refuzînd să se supuie exact actelor lui de voinţă, răsturnînd paharul pe care îl ducea la gură, pe obraji, călcînd anapoda în loc să meargă drept." Amestecarea monstruoasă a speciilor într-o anatomie hibridă furnizează sursa temerarei aventuri a fanteziei care naşte un bestiar fabulos : „Moise semăna cu cîinii hibrizi, pe formele şi instinctele cărora se distinge originea variată şi contradictorie a masculilor succesivi : un cap de viţel pe o reducere a tigrului, avînturi de prepelicar într-un corp de coropijniţă cu coada măturoi" *(Moise).* Un element al surprizei care susţine senzaţionalul unor asemenea personaje constă în contrastul dintre aparenţă (înfăţişarea de „monstru corcit") şi structură interioară (fondul sufletesc al bunului primitiv). Moise suferă profund la moartea micuţei vagaboande şi „ţinînd mîna fetiţii, ca o pasăre mică, în palma lui de crocodil, Moise o săruta, udînd-o cu lacrimile lui cele mai diamantine". Mărgărita, servitoarea hîdă şi dementă a familiei Unanian, din *Cimitirul Buna-Vestire,* constituie corespondentul feminin al monstrului hibrid din „subiecte". În galeria „maimuţei umane" se adaugă cocoşatul Ghebinsky, caracterizat de frumoasa adorată ca „maimuţă infectă" ; el imaginează o organizaţie a cocoşaţilor, extinzînd astfel viziunea grotescă la întreg mapamondul *(Ghebinsky).* Un

tînăr este preferat de o englezoaică excentrică tocmai pentru asemănarea lui cu un urangutan, dar înclinaţia protagonistei pare să urmeze unei experienţe de pasifaism, care confirmă, cu ironie, aplecarea femeii către bestia blajină *(Miss Macbeth Ewely)*. Drama ontologică apare cu evidenţă în *Maternitate*: la nou-născutul păros şi cocoşat (atribute comune maimuţei şi făpturilor demonice) se subliniază tragismul erorii prin contrastul straniu al înfăţişării groteşti cu frumuseţea ochilor albaştri, cu atît mai mult cu cît ochii albaştri intră în seria motivelor argheziene de predilecţie pentru desemnarea condiţiei umane în aspectul ei spiritual.

Drama schimonosirii făpturii umane, ca un pericol potenţial în univers, reflectînd precaritatea ontologică, se include în obsesiile scriitorului care au susţinut textele corespunzătoare exprimării frapante a esteticii urîtului. Alcătuindu-se ca mozaic al reflectării lumii în scopuri educative, în care moralistul clamează: atenţie, aceasta-i viaţa!, — *Pravilă de morală practică* tinde să cuprindă inventarul motivelor argheziene şi, ca atare, înglobează şi traseul fizionomiei schimonosite după modelul maimuţei şi atingînd monstruozitatea fizică. Spectaculosul şi senzaţionalul scad în registrul unui voit realism, după exigenţa autenticităţii, dar personajul anatomiei hibride, abulic ca un animal docil, este uşor de recunoscut în „Dumitru, càpiul de la grajd, un cretin cu capul gigantic montat pe o beregată cît ţeava sifonului, un monstru cu braţele lungi ca nişte sfori, de care atîrnă, ca două mînuşi de box, mîinile grele, negre" etc. *(Scrieri*, 20, p. 19).

Cercetînd fizionomia animală din cele mai vechi timpuri şi pînă în secolul al XX-lea, după cum a fost configurată în scrierile moraliştilor şi fizionomiştilor sau în arta picturală, Jurgis Baltrušaitis constată o permanenţă: „Fără îndoială, fauna omenească rămîne mereu prezentă în gîndire", astfel că şi «Animalomania» (secolului al XIX-lea, n.n.) nu este o modă trecătoare de gen satiric. Ea este o obsesie care corespunde unei gîndiri şi unui sentiment al naturii şi al vieţii."[1] Intuiţia aceasta o are şi Tudor Arghezi, indiferent de unde porneşte, şi o găsim, ca reflexie asupra lumii, tot în mozaicul vast al *Pravilei de morală practică*, prin care scriitorul moralist îşi propune să fertilizeze în sens pozitiv meditaţia cititorului asupra existenţei. *Pravilă de morală practică* include problematica anatomiei hibride de la paralela asemănărilor desco-

---

[1] Jurgis Baltrušaitis, *Aberaţii. Legende ale formelor*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1972. Traducere de Paul Teodorescu. Prefaţă de Dan Grigorescu. Capitolul *Fiziognomie animală*, p. 34.

perită încă din vremea vechilor fizionomişti şi pînă la intuirea unui cod al deriziunii, ca în pamflete, cu trimitere psiho-morală : „Henrik Ibsen, mi se pare, a făcut, după fabulişti, descoperirea că omul e adeseori o reproducere a unui animal dintr-o altă specie decît a lui. Fără să fi avut în ascendenţa cunoscută, de pildă, porci, sînt semeni de-ai noştri care-i evocă la prima vedere şi *fără nici o figuraţie tendenţioasă* (s.n., cazul regresiunii din „subiect", n.n.). Spaţiul dintre bărbie şi urechi, dilatarea maxilară, ochii mici, buzele şi nasul, totalizate, dau mai mult decît o asemănare. În pantalonii sau în fusta modelului, evoluat pînă la jurnalul de mode, se ghiceşte, deasupra unui punct buzat, coada învîrtită a străbunului anonim, încurcat într-un copac genealogic.

Cu toate că scoborîtor, zice-se, din maimuţă, omul nu o aminteşte normal. Unii reprezintă direct gorilul, cimpanzeul, cinocefalul (s.n., maimuţa umană din „subiecte", n.n.). Şarpele e prezent în ochii întunecaţi ai pizmaşului, care neavînd curajul să asasineze, muşcă, şi neputînd nici muşca, se dă la om cu gingiile goale şi cu limba căscată. Şarpe surogat (cazul „profilurilor" care tind spre condamnarea pamfletară, ca *Năpîrca*, n.n.). În bucătăriile rîncede, gîndacii bruni fug de lampă cu cîte un ou dindărăt : subsecretar cu ghiozdan. Anumită proză de ziar se asimilează cu opera căţelului pe o suprafaţă netedă, alunecînd pe rădăcina cozii ca-n tobogan, cu o intenţie de higienist (modalitatea trimiterii pamfletare, n.n.)

Asemănările sînt în general şi fizice şi morale, dar la scheme precise corespund caracteristice identice. Conversînd cu cîte cineva, te ştergi involuntar dedesubtul scaunului pe picioare. Ai impresia inconştientă că ai călcat în ceva şi te-ai umplut. Ţi se prezintă un domn corect, priceput în poezie, muzică şi pictură, şi-ţi miroase a şoarece. Are aderenţe cu şobolanul. Şi dinţii de sus, strînşi strîmb laolaltă, într-un surîs ca pe oglindă trădează obscurele ancestralităţi" etc. (*Scrieri*, 21, p. 29).

Poetica hibridizării animaliere din *Pravilă de morală practică* insistă însă mai mult în sensul atitudinii punitive a pamfletarului-moralist ilustrînd-o cu personalitatea găunoasă şi frecventă a arivistului care tinde să preţuiască ceea ce nu-i aparţine cu sentimentul unei veşnice neîmpliniri : „Aşa, încît, animalul-om, curca-om, găina-om, care-i o bestie inspirată şi bolnavă, de sute de veacuri, de spirocheţi, ţine mai trainic la ceea ce nu are, decît la ceea ce posedă" (*Scrieri*, 22, p. 41).

Anatomiile groteşti din „subiecte" datorită configuraţiei hibride prin implicarea animalierului au o funcţionalitate opusă

deriziunii din pamflete, fiindcă abaterea anatomică de la tiparul uman nu mai vizează defectul moral, ci incapacitatea spirituală predestinată, care, însemnînd o frustrare fundamentală pentru om, reclamă compasiunea. Astfel, etalarea dramei din subiecte, cu efectul revelației unui joc monstruos al naturii care amenință omul, implică înduioșarea naratorului, declarată deschis tot în *Pravilă de morală practică*, ratificată adică de moralistul conștient de criteriul condiției umane : „Bietul om, cu o fizionomie construită de natură din calicie, nu-și poate deschide nici ochii de tot, voalat de o pleoapă neîndeajuns croită, nici gura înnodată la comisuri, nici pasul cum se cuvine, împiedicat fiziologic de o deznodătură“ etc. (*Scrieri*, 21, p. 203).

Pentru înțelegerea realizării și frecvenței motivului hibridizării om-animal („maimuța umană“, prin reducție) din „subiect“, trebuie să revenim la concepția scriitorului asupra condiției umane. „Subiectele“ — ambele variante, dar cu deosebire în cazul implicării motivului animalier — dau sugestia transpunerii condiției umane în situație-limită, printr-o exacerbare revelatorie. Convergența nostalgiei pentru perfecțiune (clișeu paradisiac) cu sensibilitatea viziunii decurgînd din structura poetică a scriitorului — după proverbiala zicere a lui I. L. Caragiale „simt enorm și văd monstruos“ — exacerbează drama condiției umane, și, prin urmare, presupunem că dincolo de tragicul hibridizării animale din „subiecte“ se poate discerne nemulțumirea mai profundă a scriitorului față de precaritatea alcătuirii omului în aspectul biologic. De altfel, în *Pravilă de morală practică*, autorul deplînge omul, în a cărui făptură contradictorie intră „doi ochi albaștri de o parte și de alta a unui nas care se suflă“.

Gîndirea artistică argheziană, în virtutea unei forțe de mare expansiune tematică, dezvoltă o spectaculoasă fantazare utopică opusă și complementară situației din „subiectele“ care etalează situația hibridului om-animal. Utopia cea mai stranie care reduce latura biologică este „omul de sidef și fildeș“ proiectat într-un context ironic din *Poarta neagră* : „modelul moral, ideal și mecanic“ ar funcționa perfect și unanim în „omul de sidef și fildeș, ideea cristalizată, lipsită de păr și de sudoare, și de jur împrejur lustruită, cu toate circumferințele matematic egal depărtate de centru“ (*Scrieri*, 13, p. 13). În sensul aceluiași ideal, se adaugă imaginea unor „arhangheli metalici, purificați prin focul marilor argintării“ (*ibidem*). Dacă în descrierea personajelor deteriorate, Arghezi insistă asupra abundenței secrețiilor trupului pentru a trezi oroarea în privința biologicului din alcătuirea făpturii umane, în seria de utopii din *Tablete din Țara de Kuty* intră

şi *Elogiul omului uscat*, indiferent de sex, în ultimă instanţă (*Scrieri*, 14, p. 96). În „subiecte", una din performanţele corespunzătoare nemulţumirii scriitorului faţă de precaritatea condiţiei umane în latura biologică necontrolabilă este *Un sentimental*, în care protagonistul se conturează ca personaj tragi-comic, fiind victima funcţiilor fiziologice, cu menţiunea că Arghezi recurge la hiperbolă şi aici, reacţiile descrise depăşind, în notă rabelaisiană aproape, măsura obişnuitului. Tema nu este accidentală, fiindcă se reia şi în alte texte. Astfel, în *Impasul fatalităţii* din volumul *Tablete din Ţara de Kuty* se relatează destrămarea unei idile inocente, în urma faptului că din tînărul adormit cu iubita în braţe iese „un solo de violoncel" „pe care-l auzi isprăvindu-se degradat". Concluzia pare concesivă în sensul dezvăluirii precarităţii făpturii umane : „natura *trădătoare* (s.n.) nu cere indivizilor responsabilităţi extreme" (*Scrieri*, 14, p. 45), dar destinele se contorsionează, de vreme ce şi sentimentalul văr de la ţară, după tragi-comica întîmplare, se rătăceşte în lume, zmintit, asemeni altór protagonişti ai „subiectelor".

Fabulaţia argheziană se orientează adeseori spre avansarea idealului rezultat din abstinenţe privind necesităţile biologice fundamentale : hrana, somnul, erosul, — ceea ce ar echivala înfruntarea orgolioasă a ipostazei animale implicate de condiţia umană. În rătăcirea lui, Vintilă din *Ochii Maicii Domnului* se profilează după un astfel de ideal fiindcă evoluează spre condiţia unui soi de angelism prin renunţarea la mîncare, suprimarea somnului şi refuzul iubirii : „Îmi pare rău ori de cîte ori mănînc, şi mă revolt ori de cîte ori mă fură somnul. Robii blidului şi ai saltelei ! E dezgustător. O jumătate de viaţă putrezeşti lungit şi un sfert din ea te mîzgăleşti cu grăsime" (*Scrieri*, 9, p. 202). Frustrările la care se supune el ar însemna tocmai victoria omului ideal : „Am învins două *dobitoace* (s.n.) : unul cerea hrană şi celălalt odihnă", (*Scrieri*, 9, p. 201). Condiţia idealizată a tendinţei reducerii vieţii la spiritual şi-ar găsi, pentru virtuosul Vintilă, locul în spaţiul paradisiac al mînăstirii, unde „Înălţimi infinit treptate despart sufletele şi le izolează de teritoriul făpturilor isprăvite şi descompuse, *cu legile animalităţii suprimate*" (s.n., *Scrieri*, 9, p. 224).

Una dintre cele mai comice, şi, totuşi, ascunzînd o gravă meditaţie, utopii fiziologice argheziene exclude prozaismul procesului de hrănire, îmbinînd efortul opus spiritualului şi actul biologic grotesc ca atare. Ideea pe care se axează determină includerea ei în mozaicul *Pravilei de morală practică*, deoarece suscită reflecţia asupra condiţiei umane : „Munca pentru pîine este în-

tr-adevăr revoltătoare pe un pămînt cu averi inegale. Prima revoltă priveşte natura, care dă naştere omului înfometat, fără să-l prevadă, peste vîrsta de un an, cu un depozit alimentar. Animalul ideal s-ar naşte cu o pungă lîngă stomac, din care să se hrănească toată viaţa automatic. O glandă cît fierea sau cît corpul tiroid ar fi de ajuns : natura nu poate să se scuze că ignoră chimia şi posibilităţile de difuziune şi disoluţie ale unui atom" (*Scrieri*, 20, p. 33).

În capitolul *Adam şi Eva* din volumul *Icoane de lemn* se pune sub semnul îndoielii, cu umorul necesar agrementului, întreaga creaţie a demiurgului începînd cu sexualizarea, care determină distincţia dintre bărbat şi femeie şi tragi-comica lor dependenţă. Cînd se constată, aşadar, condiţia umană sub raport fiziologic (aici, sexual), omul însuşi apare ca victimă inocentă a unui demiurg suficient, asemeni, — la nivelul înalt al comunicării, — psalmistului „tăgadei" : „Dumnezeu e nelogic şi merită să aibă un moştenitor după chipul şi asemănarea lui" (*Scrieri*, 12, p. 200). Se insinuează o utopie fiziologică în sensul opţiunii pentru unul singur din sexe : dacă toţi indivizii s-ar putea naşte ca Isus prin partenogeneză, „timpanul virginităţii nu mai intra în compoziţia anatomică a femeii şi Adam devenea de prisos, adoptîndu-se de la început feminismul. Afară numai dacă nu i se da calitatea de a naşte şi el, după ce va fi îndopat cu o sămînţă dintr-un pepene potrivit. Într-acest caz era zadarnică Eva" (*Scrieri*, 12, p. 200). De altfel, în „subiectul" *Vadul muierilor* spaţiul montan devine exotic tocmai prin dispariţia unuia din sexe, efectul urmărit fiind comicul datorat fantazării cît şi trimiterii subtil ironice la feminismul atacat de mai multe ori în alte texte. Deriziunea împărţirii în sexe beneficiază de comicul absurd în *Subiect pentru un romancier* : „Cred că ai observat şi acest *fenomen de mărginire* : pretutindeni, două singure sexe ocupă toată încovoietura terestră şi umple cu dezbaterile lor istoria şi zoologia lumii. În ce mă priveşte, sînt revoltat că formula sexelor se reproduce pînă şi la urechi. Arhimandritul avea, ca toată lumea de altfel, o ureche feminină şi alta masculină, îngrijindu-se cu perversitate să doarmă pe urechea feminină" (s.n.). În acelaşi sens al dezmărginirii fiziologice, protagonistul din *Cinci scrisori*, un matematician şi un iniţiat solitar, aşadar un „ales", îi face fostei iubite o recomandare tardivă — „Tu n-ai fi trebuit să te împărechiezi" —, care are un ecou mai amplu pentru personajele din romanul *Ochii Maicii Domnului*. Dar reproşul creaţiei imperfecte se extinde, în altă parte, dincolo de alcătuirea făpturii umane : „Musca e una din ruşinile creaţiei şi umilinţa lui Dumnezeu, care a dat şi viermilor aripi" (*Scrieri*, 14, p. 171).

Situîndu-se în replica nemulțumirii sale, scriitorul recurge la instrumentul perfectibil al fanteziei. Proiecție fantezistă a eului însetat de perfecțiune, *Zburătorul* din volumul antologic *Ce-ai cu mine, vîntule?* constituie, în configurație utopică, prototipul personajelor idealizate din „subiecte" și, totodată, fixează polul opus monstrului hibrid om-animal. Realizarea personajului impresionează mai ales prin tensiunea raportării la condiția umană. Aparținînd marelui cosmos, a cărui esență pare inaccesibilă muritorilor de rînd, reduși, de altfel, prin raportare la Zburător la obnubilarea monstrului grotesc din „subiecte", frumosul muribund înaripat care expiază prăbușit pe pămînt (ca și lunaticul Gligore din *Luna)* este asexuat și, totodată, congener cu cerul și marea, asemeni primei ipostaze a *Luceafărului* eminescian („Iar cerul este tatăl meu / Și muma mea e marea") și ofițerului de marină William Horst din *Ochii Maicii Domnului* (v. *Scrieri,* 9, p. 93). Arghezi formulează idealul eliberării de sexualitate de asemenea prin intermediul unui personaj de elecție, și anume — protagonista din *Ochii Maicii Domnului:* „Sabina visase o viață independentă de asupririle sexului, și, atîta timp cît a vorbit singură mintea, ea străbătu noviciatul voinței îndreptîndu-se către *idealul unui tip de carne neutru și de simțire voluntară"* (s.n., *Scrieri,* 9, p. 24). Caracteristică a purității opusă senzualității animale, asexuarea, atribuită de G. Călinescu „îngerilor"[1] ficțiunii, trimite explicit la drama condiției umane în textul arghezian: „tînărul, fără să fie bărbat, nici femeie nu era, depășind cercul de subalternări și fatalități care dau vîrtejului omenesc neclintirea lui pe loc și-l robesc farmecului trist al apropierii..." *(Zburătorul).* Opoziția dintre puritatea angelică și animalitate în varianta sexualității se confirmă pe un întins traseu al literaturii, astfel încît, în *Structurile antropologice ale imaginarului,* Gilbert Durand conchide: „Îngerul este eufemismul extrem, aproape antifraza sexualității"[2]. Angelismul personajelor argheziene pe coordonata eroticului înseamnă una din propensiunile fundamentale ale imaginarului către tiparul paradisiac al lumii.

Luptînd, pe coordonata fanteziei, cu perisabilitatea făpturii umane, scriitorul se instituie demiurg de ocazie și propune utopia regenerării organismului uman în scopul perpetuării lui cît mai mult timp. Asemenea preocupări de un comic absurd au fie doctorul Ax din romanul *Ochii Maicii Domnului,* fie protagoniști

---

[1] G. Călinescu, *Principii de estetică,* Editura pentru Literatură, București, 1968, p. 128—130.

[2] Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului.* Traducere de Marcel Aderca. Prefață și postfață de Radu Toma, Editura Univers, București, 1977, p. 328.

savanţi ai „subiectelor", ca în *Pisica rapidă* sau *Viaţa de veci.* În aceste cazuri, se etalează comedia introducerii organismului uman între instrumentele laboratorului de fizică şi chimie, ipostazele regenerării alunecînd pînă la logica cea mai simplă şi, totodată, absurdă: „Eu cred că ştiinţa va putea înlocui ghemul anatomic de intestine cu o ţeavă de eşapament construită din metal şi curăţită săptămînal cu o perie de coşar. N-ai auzit de sămînţa de păr? Pe o chelie ideală, chirurgia cosmetică răsădeşte părul cu uşurinţă" etc. *(Viaţa de veci).* Asanarea smîrcurilor din om şi împrospătarea ciclică a făpturii, începînd cu dinţii şi părul, proiectează, în registrul comicului absurd, un proces tangent cu anatomia îngerilor prevăzută în estetica lui G. Călinescu.

În tipologia monştrilor inocenţi din „subiecte", a doua categorie importantă pentru universul imaginar arghezian o constituie personajul construit pe *motivul uriaşului,* şi în această ordine expresia performantă ni se pare Barabas, cu atît mai mult cu cît protagonistul păstrează aspectul grotesc al seriei de greşeli ale naturii în cazul alcătuirii făpturii umane. Personajul figurează tardiv şi în manieră grotescă o reminiscenţă din vîrsta de aur a omenirii, din epoca uriaşilor care, în *Ce-ai cu mine, vîntule?,* exprimau sublimul naturii eterne: „Barabas reprezintă un progres defunct în precocităţile naturii, un model greu de utilizat, despre cum va fi fost, poate, omul acum douăzeci de mii de ani, cînd articulaţiile şi stomacul funcţionau pe o scară de cinci ori mai mare ca azi" *(Barabas).* El este un fel de Gargantua sau Pantagruel[1], dar, după dialectica gîndirii artistice argheziene, înzestrat cu o bunătate inocentă şi o puritate care îl absolvă de dorinţele trupului, îndeosebi erotice. Întrecînd cu mult dimensiunile obişnuitului, Barabas se înscrie în şirul de miracole ale existenţei, iar textul captează interesul lecturii, ca şi în cazul giganţilor rabelaisieni, prin proiectarea portretului şi derularea isprăvilor senzaţionale ale acestui personaj născut în exclusivitate din ficţiune. Portretul lui trebuie considerat între performanţele grotescului arghezian: „Surîsul lui Barabas era hidos în gradul de a deveni interesant. Buzele lui spîne, de puşculiţă cu mustaţa stîrpită de un vărsat des, aşternut, ca un prapur cu intervale, pe toată figura lui osoasă de cal incendiat, fălcoasă şi proeminentă, dedesubtul ochilor mărunţi ca bobul de mazăre şi verzi, se întindeau cu adevărat pînă la tîmple. Rîsul îi despărţea figura în două părţi, prinse într-o balama nevăzută, ca la găleţi cu capac şi cioc,

---

[1] Volumul *Tablete din Ţara de Kuty* îi fusese dedicat lui François Rabelais, fapt care subliniază dimensiunea unei remarcabile afinităţi artistice, independentă însă de orice influenţă.

întrebuinţat la spălatul unui lighean. Intervalul gurii căscate de bucurie era mărginit de gingii vinete mari, în aspicul cărora încolţea sămînţa de orz, rară şi stricată, a dinţilor tociţi pînă la carne..." Extraordinara capacitate de variaţie a gîndirii artistice argheziene se manifestă şi în aspectul alăturării antipozilor [1] ca situaţie senzaţională. Astfel, distribuţia uriaş-pitic, comică în cuplul format de Barabas şi „bălana Şari, o fată minusculă şi slabă", se rezolvă tragic în confruntarea din „subiectul" *Un linşaj*. Într-un plan proiectat pe convenţia obişnuită a realului, un uriaş prin regresiune în simplicitate şi primitivism este „Monsieur André" : „Monsieur André era un uriaş ; avea un cal mare, o căruţă mare şi şaizeci de ani purtaţi ca treizeci..." (*Monsieur André*).

Dincolo, însă, de orice variaţie, constanta gîndirii artistice menţine coordonatele esenţiale ale configuraţiei şi semnificaţiei uriaşului arghezian. Regăsim imacularea inocenţei şi în personajul voinicului frumos care este Oreste (grec. „muntele") din romanul *Lina* : dacă în viziune poetică ceea ce aparţine naturii mari este asexuat, ca reminiscenţă a purităţii originare, atunci beteşugului, pentru care o soţie fragilă îl părăseşte pe Barabas, îi corespunde neîmplinirea iubirii pe care destinul însuşi i-o refuză lui Oreste. Tiparul se întrezăreşte dincolo de particularizare ; inocenţa dobîndeşte, uneori, expresia manifestării infantile, iar vorbirea, ca expresie a raţiunii, prezintă o involuţie. Frumoşii uriaşi antediluvieni sînt un fel de semizei răzvrătiţi împotriva unui implacabil *pater* şi au comportamentul unor copii neascultători care urmează să fie pedepsiţi. Barabas îşi dezvăluie dorinţele şi suferinţa cu simplicitatea unui copil neajutorat, frustrat de maturitatea raţiunii şi prezentînd un handicap comic în vorbire : expresie tardivă a unei forţe primitive, el nu izbuteşte să lege două cuvinte, cu excepţia situaţiei-limită în care alternează iubirea cu moartea echivalîndu-le. Uriaşul din *O întîmplare de necrezut* (în volumul *Ce-ai cu mine, vîntule ?*) nu vorbeşte, ci cîntă un fel de muzică a cosmosului, şi, într-un orizont mai apropiat, Oreste, din *Lina*, se declară, el însuşi, lipsit de darul elocvenţei, deşi, ca matematician, face parte dintre cei „aleşi".

Printr-o puternică solidaritate structurală cu lumea fictivă pe care o creează (şi am cita aici, pentru condiţia artistului, versul lui Ion Barbu : „Sfînt trup şi hrană sieşi, hagi rupea din el"),

---

[1] Şerban Cioculescu a sesizat frecvenţa oximoronului în textele argheziene (v. *Argheziana*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1985, p. 207—210, capitolul *O figură de stil argheziană : oximoronul*). Alăturarea contrariilor continuă însă în gîndirea argheziană dincolo de nivelul frazei, în planul sintaxei motivelor constituind o caracteristică fundamentală a imaginarului arghezian.

scriitorul se identifică cu ea pînă la a-și asuma, pe rînd, condiția tiparului personajelor sale : în vreme ce într-un poem (*Portret* din *Cuvinte potrivite*) se autoportretizează ca un uriaș, fapt care probează importanța motivului, cu atît mai mult cu cît adună contrariile imaginarului arghezian, paradisiacul și infernalul („M-am zămislit ca-n basme, cu șapte frunți și șapte / Grumazi și șapte țeste, / Cu-o frunte dau în soare, cu celelalte-n noapte / Și fiecare este / și nu este. / / Sînt înger, sînt și diavol și fiară și-alte-asemeni..."), în alte texte poetul se declară „copilărit" sau îndeamnă la „copilărire" ca la o condiție privilegiată (*Transfigurare, Ce plîngi ?, Mărturie pe vioară și arcuș, Creion* etc.).

În mozaicul colecției sale de excepții, față de convenția obișnuitului existenței, scriitorul extinde variația adăugînd senzaționalul și misterul *monstrului interior inocent*, marcat de o dereglare a minții. Particularizarea pornește și aici de la frustrarea de rațiune, dar sub aspectul debilității mintale, ca probă a precarității condiției umane în latura intelectuală, și sub aspectul alienării, ca subliniere a absurdului existenței prin modificarea unghiului de privire asupra lucrurilor. Frustrarea de rațiune handicapează comunicarea personajului cu colectivitatea în detrimentul dorinței acute de afecțiune, pe care o dovedesc și „maimuța umană" sau „uriașul". Dereglarea minții corespunde unei contorsionări a destinului care face din personaj un „ales" în perspectivă negativă, de răsturnare a valorilor obișnuitului. Un astfel de zmintit înduioșător, dar profilat într-o notă de straniu accentuat datorită combinării demenței cu muțenia (misterioasă în sine, asemeni nebuniei), așadar printr-o dublă barieră care îl separă de colectivitate, este Sîngerece. Bunătatea primară a prigonitului devenit „jucăria" tragică a mahalalei, răsfrîntă în elanul de omenească afecțiune cînd îl iartă pe copilul agresiv, apare și pe chipul de victimă a mulțimii care înfăptuiește un „linșaj", relatat în manieră realistă în cazul acesta : „Atunci, veniră birjarii și sergenții, cu cizmele lor mari, și Sîngerece căzu sub cîteva sute de lovituri. L-am văzut întins în șanț cu fața în sus, uitîndu-se cu pleoapa pe trei sferturi închisă, în fundul cerului, cu un zîmbet de o putere, de-o adîncime și de-o curăție cum n-am mai văzut în ochii nimănui" (*Sîngerece*).

Etalarea frustrării de rațiune a protagonistului constituie, credem, și în varianta minții dereglate o expresie superlativă a nemulțumirii autorului față de handicapul sondării absolutului de la nivelul condiției umane (v. *Sîngerece, Toader* și, în general, realizarea nebunului în opera argheziană, din care se desprinde cu semnificația amintită îndeosebi grădinarul Pierre din *Ochii*

Maicii Domnului) şi tinde către alegorizarea ei ca situaţie-limită. În relatarea „subiectelor", scriitorul îşi asumă suferinţa umană pe întreaga gamă a exacerbării, reluînd, în lumină tragic-grotescă, marile lui teme din poeme şi din proza poetică.

Motivul dereglării comunicării include şi varianta inutilităţii limbajului prin destrămarea con-sensului, şi, ca urmare, aterizarea în absurd. Rezultatul este acelaşi ca în cazul muţeniei *(O plimbare în Alpi)*, deşi se face risipă de replici : imposibilitatea comunicării, cu adaosul comicului provenit din situaţiile absurde. Desfăşurarea absurdului frapant prin dereglarea viziunii personajului alienat se poate releva mai ales în încercarea intercomunicării umane. Astfel, în „subiectul" *Toader*, neînţelegerea dintre protagonist şi colectivitate constituie sursa tragi-comicului, situaţia fiind semnificativă pentru meditaţia scriitorului asupra unei drame a comunicării, cu atît mai mult cu cît trebuie să observăm că protagonistul este tizul autorului (aşadar, un *alter-ego* în ultimă instanţă), care îi dăruieşte intenţionat prenumele său în varianta formei populare. Tragi-comicul din *Toader* se bazează pe un absurd care cere resorturi comune cu „cugetările" absurde argheziene. Asemenea *Maxime şi cugetări* cu tonalităţi urmuziene, apărute în *Cronica* [1] — ca, de exemplu : „Soldatul poartă cizme, şi bărbatul mustăţi. Dar soldatul nu mai poartă cizme. Mai poartă bărbatul mustăţi ?", sau : „Ouăle de raţă nu fac şoareci. Şoarecii nu fac ouă de raţă, însă le mănîncă. De ce n-au şoarecii coajă şi ouăle păr ?" — includ şi dialogul absurd prin nonsens frapant :

— „Bună-dimineaţa, ce mai faci ?

— Patru şi jumătate.

— N-ai mai venit pe la noi. De ce ne eviţi ?

— O sută de lei pe lună cu servici cu tot.

— Duminică te aşteptăm la masă.

Canalizarea Dîmboviţei."

Exacerbarea similară a unei drame a comunicării constituie intenţia pe care se derulează „subiectul" *Toader :*

„— Ce pofteşti ?

---

[1] *Cronica*, an. I, nr. 9, 12 aprilie 1915, semnate : Primus. Cercetarea asupra operei lui Urmuz deduce că acesta îşi scrisese textele prin anii 1908—1909, şi se pare că în anii „neutralităţii" din preajma războiului, el se amuza citindu-le prietenilor. Sînt publicate, însă, abia în 1922, în *Cugetul românesc*, la cererea insistentă a lui Tudor Arghezi, în al cărui demers discernem alături de rafinamentul maliţiei şi o anume afinitate. Reducerea la absurd era, pe de altă parte, varietatea de umor cea mai cultivată de Alfred Jarry, în vogă în anii tinereţii pariziene a lui Arghezi, care îl şi citează mai tîrziu.

— Cum mă cheamă ? Toader mă cheamă.

— Treaba dumitale ; ce doreşti ?

— Cîţi ani am ?... Întrebarea nu mă miră deloc. Cîţi îmi daţi ?..."

Destin contorsionat sugerînd absurdul existenţei, asemeni protagoniştilor din majoritatea „subiectelor", Toader îşi relatează biografia indiferent de întrebare, adică îşi reflectă continuu persoana în replici şi gesturi, se autoportretizează. Etimologia numelui indică de asemenea un „ales", ca Gligore din *Luna*. Corespunzînd intenţiei autorului de a-i acorda statut privilegiat, personajul repetă insistent şi sugestiv : „Mă cheamă Toader". Or, grecescul *Théodoros* provine din *Théos :* „zeu" şi *doron :* „dar", de unde traducerea numelui *Toader* ca „un dar al zeului". Repetîndu-şi numele, Toader îşi declină, aşadar, statutul privilegiat, care îl dezleagă de normele obişnuitului, dar preia, în ultimă instanţă, rolul destinului protagonistului din „subiectele" argheziene, adică devine o jucărie neajutorată în spectacolul agrementului mulţimii, care sfîrşeşte prin a-l maltrata. Consecvent cu tiparul adoptat, Arghezi îşi împlineşte personajul incluzînd scena iertării copilului agresiv. Întreaga serie de personaje cu mintea dereglată din proza argheziană, de la *Vecina* din „subiecte" şi pînă la Iancu sau Balaban din volumul *Poarta neagră*, corespunde, deopotrivă, tiparului monstrului interior inocent. Prin frustrarea de raţiune, nebunia înseamnă o regresiune în animalitate şi realizează un destin nefericit. Există, desigur, în „subiecte", şi cazul banal al monstrului moral ca expresie a maleficului în personajul asasinului conştient, ca în *Afacere complicată, Un asasin, Subiect pentru un romancier,* în care, pentru augmentarea senzaţionalului, asasinatul se multiplică şi se complică pînă la absurd, sau în registrul realist al diverselor tablete din *Pravilă de morală practică.* Alteori, surpriza o constituie femeia criminală cu premeditare, care se conturează ca element de senzaţie fiind urîtă, bătrînă, vicioasă, ca pelagroasa şi beţiva coana Tinca din *Grigorescu* sau baba ucigaşă din *Secretul.* De altfel, cînd, în notă alegorică, Arghezi personifică moartea, în virtutea plusului de mister al personajului feminin, el îi conferă o aparenţă feminină, ca frumoasa pianistă sau Doamna Doancea din romanul *Cimitirul Buna-Vestire,* sau Frumoasa uriaşă şi impasibilă din volumul *Ce-ai cu mine, vîntule ?.*

Pentru a completa orizontul motivului şi a-i releva evoluţia în funcţie de dialectica exactă a gîndirii artistice, trebuie să menţionăm că alienarea prin frustrarea de raţiune cunoaşte în imaginarul arghezian şi ipostaza mai rară care implică hibridul om-animal. Situaţia „monstrului corcit" din „subiecte" se răstoarnă în per-

sonajul multiplu al celor patru Filipi din romanul *Ochii Maicii Domnului,* fiindcă aleasa înfățișare omenească a acestora distonează frapant față de comportamentul lor animal : avînd convingerea că sînt paianjeni, cei patru Filipi execută continuu gimnastica ciudată a unei închipuite țeseri a pînzei de paianjen. În „subiecte“ forța pasională uriașă care copleșește echilibrul rațiunii și împinge individul în animalitate este erosul nestăvilit, dezlănțuit de obicei în personajele feminine ca Beta (în franceză *la bête* — animal, bestie) din *Scurtă povestire a unui suflet nefericit,* care are un echivalent mai autentic în soția casierului Boreni din *Apa trece, pietrele rămîn,* ca *Miss Macbeth Evely* sau „amazoanele“ autohtonizate din *Vadul muierilor,* dar, după un vechi și răspîndit motiv literar, scriitorul reia și varianta masculină a unui *Don Juan,* pedepsit însă de soție.

„Subiectele“ ar putea fi considerate un exaltat „Manual de morală practică“ fiindcă par să avertizeze alarmant asupra pericolului care pîndește condiția morală a omului. Alegoria din *Un linșaj* constituie performanța evidențierii primejdiei mentalității primare, împinsă demonstrativ pînă la sacrificarea vieții umane cu exces de cruzime prin tortură. De altfel, în „subiecte“, senzaționalul se susține aproape întotdeauna pe etalarea cruzimii, vizînd tragicul precarității ființei umane, torturată și supusă unui sfîrșit violent. La cruzimea colectivității se adaugă cruzimea destinului, mai evidentă, fiindcă atinge incredibilul, în *S-a prăpădit..., Domnul din librărie* și *Un fost balamuc,* sau într-un mediu infernal ca în *Medicină populară.* În acest sens, credem că discernem în demersul imaginației ilustrarea repetată a unei idei foarte răspîndite încă din scrierile filozofilor și moraliștilor antici, și anume — aceea a existenței terestre ca suferință. O parte însemnată a „subiectelor“ se limitează la reflectarea celuilalt pol, al *comicului senin* (v. *Pansamentul, Maria, Doina Vacilor, Doi vecini, Un roman de iubire, Gomora, Asasinul, Lupul de mare, Dezastrul, Chestia chestiunii* etc.), în gama căruia, însă, textele nu fac decît proba posibilităților unui maestru al condeiului, fiindcă notele argheziene apăsate le distingem în textele care variază între *comicul absurd* și *umorul negru* (v. *Săritura cu prăjina, Proprietarul, Regele — Nărav de romancier, Maestrul pacifist, Medicină populară, Calul domnișoarei, Cum am mîncat-o pre ea, Ploaia, Cum am petrecut o vacanță, Duminica ocultă* etc.).

„Miracolului“ proiectat după „chipul și asemănarea“ convenției realului i se alătură „miracolul“, sau senzaționalul, proiectat prin dezlănțuirea fanteziei în notele epatante ale comicului absurd și umorului negru. Deși extraordinară, aventura din orizontul con-

venției realului este înlocuită subreptice de extraordinara aventură din planul exclusiv al fanteziei. Astfel, în *Cum am petrecut o vacanță*, se imaginează o metamorfoză prin regresiune comic-grotescă în animalitate (în mijlocul naturii dorite, protagoniștii ajung niște maimuțe), similară cu aceea a transformării savanților în papagali în capitolul *Polul al treilea* din volumul *Tablete din Țara de Kuty*. Arghezi pare să ironizeze în ambele cazuri recomandarea întoarcerii în natură preconizată de „bunul filozof" de odinioară. Detalierea care simulează gravitatea într-o metamorfoză sexuală absurdă alimentează senzaționalul comic din *Ploaia*: „Aveam acasă o mătușă, care într-o dimineață s-a sculat bărbat, s-a căsătorit cu o femeie, a făcut copii și i-a crescut barbă, de tipul Frantz Josef. În noaptea nunții s-a dansat *Barca pe valuri* și s-a cîntat *O, du, lieber Augustin*. Se întîmplase un fenomen comun în natură, și grație căruia se nasc în aceeași noapte o sută de fete și o sută de băieți, prin dezarticularea ritmică a Casiopeii, o constelație care cinci minute se manifestează în cîmpul lunetei cu două umflături, și cinci minute cu absența lor." Renunțarea la logica obișnuitului și ancorarea în absurdul cu efect comic se realizează îndeosebi prin sfidarea cauzalității : „Se știe că se produce electricitate, lumină și forță motrice prin zmulgerea din subsuoară a unui fir de păr în coincidență cu strănutul, cînd se produce și un mare clăbuc. Dacă firul e blond, lumina miroase a neroli, și dacă subsuoara care l-a furnizat este situată sub brațul stîng, parfumul e însoțit de un ecou de muzică de violoncel." Nota este urmuziană, ca și în exemplul următor : „Pentru a scoate o măsea nici nu mai e nevoie să cauți pe bolnav în gură : e suficient să-i muți pălăria dintr-un cuier într-altul." În text culminează genul de dialog absurd exersat de Arghezi în 1915 în *Cronica* : „«Plouă-mi, te rog, niște pepeni galbeni, pe vineri.» — «I-aș ploua bucuros, dar mă duc la Giurgiu să coc niște castraveți»" *(Ploaia)*.

Grotescul, absurdul și comicul adiacent nuanțează, în *Cum am mîncat-o pre ea*, relatarea unui act de canibalism, ca aventură alegorică în ultimă instanță : ajuns la pol, protagonistul înfometat își devorează iubita, o cîntăreață blondă de varieteu. Regăsim și aici, dar în registrul absurdului comic, motivele caracteristice „subiectelor" argheziene : situația-limită implicînd viața și moartea (cei doi călători se află lipsiți de resurse în pustietatea hivernală a polului), răsturnarea relațiilor obișnuite generînd senzaționalul (iubita este ucisă în loc să fie salvată, ca în clișeul literaturii tradiționale), condamnarea nedreaptă în sensul sacrificării celui mai bun (blonda cîntăreață de varieteu), asasinul și asasinatul etc. contribuie la exacerbarea voit convențională a evenimentului senza-

țional și exaltarea fabulației. Absurdul grotesc culminează în „consumarea" iubitei, secvență care ilustrează comic vechiul dicton *homo homini lupus* într-o aluzie ironică la egoismul sentimentului, iubita fiind, prin definiție, „aproapele" recomandat să fie protejat : „Soprana înțelese și atunci se manifestă instinctul de conservare. Citeam în ochii ei albaștri ca seninul proiectul de a mă mînca Dînsa, și vegheai neadormit în vreme ce zodiacul se înverșuna să ne degere picioarele. Orele patru : răbdai. Orele cinci : tot așa. Orele șase... Mă năpustii cu gura deschisă în aparatul ei digestiv și-l rupsei ca lupul burțile de cai. Ea dete un oftat. Scoțînd din cînd în cînd dintre dinți cîte un fir de păr roșu, ca oasele fine de șalău, mîncai pînă la pubis și ganglioni toată porțiunea." Descoperim în acest text, ca și în *O călătorie pe mare, Subiect pentru romancier, Proprietarul, Un asasin, Regele — Nărav de romancier, Morga mica, Maestrul pacifist* etc., sau, ca și în *Cimitirul Buna-Vestire* și *Tablete din Țara de Kuty*, germeni ai umorului negru suprarealist, în proximitatea căruia se află macabrul.

Performanța macabrului grotesc se realizează în subiectul *O moarte senzațională*, sintagmă care caracterizează, de fapt, toate variantele motivului tanatic din „subiectele" argheziene. Sursa senzaționalului constă în primul rînd, aici ca și în altă parte, în răsturnarea spectaculoasă a obișnuitului : în distribuția medic-pacient în situația consultului medical (adică în circumstanța în care, dintre cele două personaje, marcat de tanatic ar trebui să fie pacientul) moare, totuși, medicul. Senzaționalul se prelungește prin alăturarea, în notă grotesc-macabră, a morții cu viața (medicul mort este culcat, din lipsă de spațiu, alături de fostul lui pacient, bolnav dar viu) și din inversarea rolurilor personajelor (bolnavul îl ajută pe fostul lui medic să moară sustrăgîndu-i din gură proteza dentară). Între aceste două secvențe, scriitorul introduce, pentru amplificarea atmosferei, un antract îmbinînd macabrul și cruzimea, o variantă cu rezolvare opusă situației relatate anterior : în distribuția medic-pacient, medicul, în loc să-și salveze pacientul (o femeie „înviată" în sala de la morgă), îl ucide pentru a-și păstra prestigiul profesional. Textul cumulează, astfel, o serie de surprize prin răsturnarea obișnuitului, — așa cum în ultima secvență amintită, în loc de salvator, medicul devine un mesager al morții, un asasin. La oroarea accidentului datorat unui renghi al naturii din prima secvență a „subiectului", se adaugă oroarea terifiantă cauzată de amoralismul împins pînă la crimă în a doua variantă a distribuției medic-pacient.

Reprezentative pentru gîndirea artistică argheziană ni se par îndeosebi subiectele în care se realizează „potențarea expresionistă

a imaginii“ mai mult chiar decît în poezie.[1] Distorsiunea fantastică și monstruoasă a destinelor sau portretelor, teratologicul unei viziuni infernale, demonizarea expresionistă a imaginii etc., relevate de criticul Ov. S. Crohmălniceanu în volumele *Icoane de lemn, Poarta neagră, Cimitirul Buna-Vestire,* apar tot atît de pregnant în „subiecte“, unde, însă, protagonistul intrat în malaxorul existenței este, în general, salvat din punct de vedere moral : în ciuda oricărei agresiuni sau poveri a destinului, el rămîne un nevinovat pînă la capăt, astfel încît se poate spune că înfrîngerea existențială este compensată de o victorie morală (spectaculoasă sau latentă). Și dacă sub influența expresionismului „grotescul a căpătat o răspîndire apreciabilă în proza noastră poetică“ — răspîndire care se poate constata și în „subiectele“ argheziene, care însă pun nota grotescă mai frecvent în realizarea unei perspective naturaliste —, „estetica expresionismului a furnizat premisele unei sinteze originale pe care, prin Arghezi, Blaga și alți autori, literatura română o va realiza între modernism și tradiționalism.“[2]

Schițele grotești argheziene, adică majoritatea „subiectelor“, prind în cea mai mare măsură ecoul expresionist din proza scriitorului, dar și contaminarea, într-adevăr foarte vagă, cu alte trasee moderniste, dintre care credem că distingem absurdul și umorul negru al suprarealismului. „Subiectele“ expun niște miracole de-a-ndoaselea, întunecate, negre. Totodată ele reprezintă o celulă fundamentală din vastul mozaic al prozei argheziene, fiindcă sînt „tabletele“ care condensează evenimentul definitoriu pentru un destin, potențîndu-l pînă la senzațional. În mozaicul cărților argheziene de proză, „subiectele“ intră ca nuclee cvasiautonome și dau pigmentul relatării —, mai ales în *Icoane de lemn* și *Poarta neagră*, care sînt culegeri de „subiecte“ pe o temă dată, adică beneficiază de un cadru tematic. Particularizarea provine, în cele două volume, din „exotismul“ mediilor care contribuie la neobișnuitul situațiilor. Mînăstirea și închisoarea sînt, de fapt, niște lumi răsturnate. Un spațiu închis configurat exotic este și „cimitirul“ din partea a treia a *Cimitirului Buna-Vestire,* unde fabulosul ancorat în grotesc și superioară ironie concurează cu absurdul într-o serie de „subiecte“. Imaginarul se îndepărtează și mai mult de convenția realului în grotescul caricaturii fabuloase din *Tablete din Țara de Kuty,* spațiul arghezian exotic prin excelență. „Subiectele“ intră în cărțile

---

[1] Constatare făcută de criticul Ov. S. Crohmălniceanu prin investigarea unora dintre cele mai importante volume de proză argheziene, în *Literatura română și expresionismul,* Editura Minerva, București, 1978, p. 241—246.

[2] *Ibidem,* p. 261.

de proză argheziene o dată cu spațiile particularizate ale unei colectivități excentrice, așa cum ar fi sanatoriul din Saconnex în *Ochii Maicii Domnului* sau mediul pestriț al fabricii de zahăr din *Lina*.

Pravilă de morală practică se constituie ca un întins conglomerat care amestecă pamfletul, fabula și „subiectul". Textele din *Pravilă*... sînt „subiecte" cu scop pedagogic, însemnînd expunerea aspră și convingătoare asupra vieții. Dar, avînd în vedere moralistul din structura scriitorului, se poate spune că întreaga proză argheziană poate fi considerată o „pravilă de morală practică", lecția dobîndind un ton mai grav în dramatismul accentuat al „subiectelor".

Prima carte de proză publicată de Tudor Arghezi, *Icoane de lemn* (1929), include și primele „subiecte" reprezentative pentru specia desemnată de scriitor și memorabile pentru cititor. În *Tibia ruptă*, părintele arhimandrit predicator este un fel de înger căzut, îngenunchiat, de fapt, de o viață întreagă de deteriorarea mediului și inechitatea din jur. Aici, interesantă ni se pare nu atît alunecarea în viciu (beția ca drogare sau evadare din realitatea imediată dereglată) a unui personaj talentat și de mare puritate, care avînd o structură interioară delicată încearcă nu să lupte, ci să se abstragă de la o realitate monstruoasă prin răsturnarea valorilor, dar, mai ales, transformarea mediului de viață al personajului într-o ambianță infernală, acceptată, ca revoltă latentă, prin neglijarea condiției fizice (lipsa curățeniei), decăderea culminînd cu pierderea stăpînirii fiziologice, și prin distrugerea prețioaselor ediții princeps de cărți rarisime, deschise și acoperite cu excremente, într-o imagine de un grotesc violent de negare a spiritualității. Îmbinînd, în realizarea lui, motivele victimei nevinovate și al talentului risipit într-o colectivitate dereglată, metamorfoza protagonistului inspiră deopotrivă compasiunea și oroarea. Aceeași pendulare între compasiune și oroare încearcă să insufle scriitorul și în cazul fratelui Manole, fiindcă harul conviețuiește și aici cu practicarea inocentă a viciului, egală cu o damnare *(Fratele Manole)*. În *Înmormîntare cu armăsari*, grotescul și macabrul servesc la evidențierea precarității condiției umane : umilirea moartei, și, prin ea, a omului muritor în general, fie de către vitalitatea armăsarilor, fie de gestul obscen al cioclului, fie de expresia hohotului de rîs pe care moartea i-a conferit-o ca pe-o mască nepotrivită cu tragismul situației. Dublarea victimei inocente o descoperim în *Bicicleta domnului general :* vizitiul Gheorghe și căprarul Ștefănescu sînt trimiși la carceră și torturați sub o acuzație nedreaptă. În *Înnălțarea părintului*

Pahomie, protagonistul este deopotrivă victima inocenței dar și a nebuniei sale blajine, adică a bolii.

Asemeni călugărilor din *Icoane de lemn,* deținuții din *Poarta neagră* sînt prizonieri ai unui mediu damnat. Destine contorsionate ale unor personaje de frumoasă puritate ca eroul sergent Răiculeanu, Măria Nichifor care își pierde copilul, bătrîna Tecla Șvab, nevinovatul contabil maltratat deopotrivă de gardieni și de deținuți (v. *Un prevenit contabil, Stări sufletești, Dinții)* se întretaie cu existențele alienate ale unor Iancu Nebunul și Balaban. În închisoare mai mult decît oriunde în altă parte, mediul constrînge și strivește personajul victimă. Motivul închisorii, însă, constituie contextul în care scriitorul moralist poate să exprime deschis ideea mai veche a existenței ca suferință, ca dat al condiției umane. Ridicînd particularul la general, scriitorul poetizează drama existenței prin noblețea „torturii" interioare, care corespunde neliniștilor din Psalmi. Meditația combină și contaminează admirabil motivele copil-matur — conștiința unei neștiute greșeli, ca perpetuare a ecoului unui păcat originar :

„Toți copiii fură, cum fură cîinii, mîțele, maimuțele, cărora instinctul de proprietate, produs de civilizație, li-e necunoscut. Eu cînd furam cîteodată un pumn de zahăr sau cîteva bomboane, se dezlănțuia în mine și peste mine o întreagă dramă, ca o cataractă, și niciodată n-am fost mai nefericit ca după realizarea unui act care îmi făgăduia o plăcere. Dulcețurile furate îmi ardeau mîna în care le țineam ascunse în buzunare, și preocuparea mea tenace consista în a duce la loc ceea ce dosisem pîndind momentul de a nu fi surprins în vinovăția mea îndată.

Senzațiile, scrupulele încercate cu bomboanele, au rămas la maturitate în ceea ce privește femeia. O iubești, te învierșunezi, și în ceasul cînd îți aparține, te-ai întristat. Ai mistuit-o.

E ceva care îți tulbură toate plăcerile presupuse pe cale de a fi realizate : ceva inexplicabil, ca și cum pe lespedea sufletului, așternută pentru mulțumire și odihnă, o mînă satanică a gravat sentința, pe care o citești de cîte ori vrei să te așezi cu o carte sau cu o amantă : «Tu nu ai acest drept»" *(Tortura,* în *Scrieri,* 13, p. 166).

*

„Subiectele" înseamnă „schițele și momentele" lui Tudor Arghezi, însă în cu totul alt registru decît acela al comicului caragialian, fiindcă urmează traseul susținut de gravitatea reflexiei ontologice, care constituie, de altfel, fundamentul profund al marii creații argheziene. Dincolo de senzațional, grotesc, macabru, absurd, comic sau tragic, pulsează tensiunea înaltă a unei autentice com-

pasiuni pentru umanitate, în a cărei experiență de împlinire, prin raportare la o perfecțiune originară, scriitorul se înscrie total. În general, „subiectul" arghezian concentrează o situație dramatică proiectînd contorsionarea unui destin într-un text scurt care tinde spre dimensiunea „tabletei" ; or „tableta" constituie, după cum se știe, una din celulele caracteristice ale mozaicului prozei argheziene.

Dacă avem în vedere faptul că imaginarul creației lui Tudor Arghezi se structurează în polarități, atunci putem constata situarea „subiectelor" pe versantul opus prozelor poetice, deși scriitorul păstrează și aici tiparul exploziei miracolului, particularizat însă de sensul negativ al tragicului sau al absurdului, în orizontul larg pornind de la excepția din planul convenției realului și ajungînd la exaltarea fantazării prin dislocarea cauzalității obișnuite, adică pînă la fascinantul joc al contrarietății, care transferă senzaționalul în planul exclusiv al închipuirii. Importanța „subiectelor" se validează, așadar, și prin orientarea tematică, fiindcă semnificația ultimă a fabulației din texte trimite îndeosebi la condiția umană (în aspectele : spiritual, biologic, social etc.), considerată între ideal și real sau între paradisiac și infernal. Modalitatea relatării polarizează cu precădere în jurul esteticii grotescului, cu propensiuni către grotescul și contorsionarea expresioniste.

Nuclee epice cvasiautonome, realizate după formula „subiectelor", acoperă o mare parte a prozei argheziene fiind incluse în mozaicul din majoritatea volumelor unitare consolidate de însuși autorul : *Icoane de lemn, Poarta neagră, Ochii Maicii Domnului, Cimitirul Buna-Vestire, Pravilă de morală practică, Tablete din Țara de Kuty* și *Lina.*

În analiza noastră, am încercat să relevăm posibilitățile de percutanță a lecturii, în măsura situării textelor în contextul imaginarului arghezian (din care se poate deduce codul particular al lecturii) și în măsura aplicării procedeelor specifice demersului artistic al scriitorului. Investigației critice i s-a impus, prin urmare, atît relevarea traseelor tematice majore cît și performanțele textelor, pentru a putea sesiza o dată cu altitudinea gîndirii artistice și pilonii fundamentali ai imaginarului arghezian reflectați în „subiecte", care dovedesc, deopotrivă cu celelalte specii literare practicate de scriitor, altitudinea surprinzătoare a virtuozității creatorului.

MARIANA IONESCU

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. *EDIŢII*

MANUAL DE MORALĂ PRACTICĂ, Editura Pygmalion, Iaşi, 1945.

BILETE DE PAPAGAL, Editura Casa Şcoalelor, Tipografia „Bucovina" I. E. Toroutiu, Bucureşti, 1946.

PAGINI DIN TRECUT, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1955.

LUME VECHE, LUME NOUĂ, Editura Tineretului, Bucureşti, 1958.

TABLETE DE CRONICAR, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1960 (cu o prefaţă de Dumitru Micu).

VERSURI ŞI PROZE, Editura Tineretului, Bucureşti, 1960 (Cu o prefaţă de Paul Georgescu).

RĂZLEŢE, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1965.

SCRIERI, 12 (*Icoane de lemn*), Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1966.

SCRIERI, 13 (*Poarta neagră*), Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967.

SCRIERI, 14 (*Tablete din Ţara de Kuty*), Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967.

SCRIERI, 15, 16 (*Subiecte I şi II*), Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967.

SCRIERI, 17 (*De prin răspîntii*), Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968.

SCRIERI, 18 (*Cu bastonul prin Bucureşti*), Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968.

SCRIERI, 19 (*Profiluri*), Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968.

SCRIERI, 20, 21, 22 (*Pravilă de morală practică*), Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968 (vol. 20), 1969 (vol. 21, 22).

II. REFERINȚE CRITICE

E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane. 1900—1937*, Editura Librăriei Socec, București, 1937. Partea III, *Evoluția poeziei epice, § Epica modernistă, fantezistă, lirică, eseistică, pitorească*, subcapit. *Tudor Arghezi.* Text reluat în *Scrieri*, vol. 6, Editura Minerva, București, 1975. Ediție de Eugen Simion.

G. Călinescu, *Tudor Arghezi* (Studiu critic), „Jurnalul literar", Iași, 1939, Colecția „Scriitori de ieri și de azi" ; text reluat în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Editura Fundațiilor Regale pentru Literatură și Artă, București, 1941 ; ediția a doua revăzută și adăugită, ediție și prefață de Al Piru, Editura Minerva, București, 1982 (Capitolul *Fenomenul arghezian).*

Pompiliu Constantinescu, *Tudor Arghezi*, Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1940. Colecția „Scriitori români contemporani".

Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Editura Contemporană, 1941, reeditat la Editura pentru Literatură, București, 1966, colecția „B.P.T.", vol. II, capit. VII, *Intelectualiști și esteți*, subcapitolul *Tudor Arghezi.*

Ov. S. Crohmălniceanu, *Tudor Arghezi*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1960.

Dumitru Micu *Arghezi — prozator în perioada dintre războaie*, în *Steaua*, an. XIV, nr. 5, mai 1963, p. 34—39.

Dumitru Micu, *Opera lui Tudor Arghezi. Eseu despre vîrstele interioare*, Editura pentru Literatură, București, 1965.

Al. Piru, *Panorama deceniului literar românesc. 1940—1950*, Editura pentru Literatură, București, 1968, capitolul *Tudor Arghezi*, p. 3—21.

Al. George, *Marele Alpha*, Editura Cartea Românească, București, 1970.

Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române*, vol. 2, Editura Minerva, București, 1972, capitolul *Tudor Arghezi.*

Ov. S. Crohmălniceanu, *Miracolul arghezian*, în *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. II, Editura Minerva, București, 1974.

Valeriu Cristea, *Satiră și purificare*, în vol. *Alianțe literare*, Editura Cartea Românească, București, 1977.

Ov. S. Crohmălniceanu, *Literatura română şi expresionismul*, Editura Minerva, Bucureşti, 1978, Colecţia „Momente şi sinteze". Din capitolul *Alte incidenţe*, p. 241 şi urm.

Nicolae Balotă, *Subiecte: arta naratorului*, în vol. *Opera lui Tudor Arghezi*, Bucureşti, Editura Eminscu, 1979, p. *356—380*.

Ilie Guţan, *Tudor Arghezi (Imaginarul erotic)*, Editura Minerva, Bucureşti, 1980. Colecţia „Universitas".

Mariana Ionescu, *Ochiul ciclopului. Tudor Arghezi, prozatorul*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1981. Capitolul *Mirajul lumii*.

* * * *Tudor Arghezi interpretat de...*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1981. Colecţia „Biblioteca critică". Prefaţă, antologie, tabel cronologic şi bibliografie de Alex. Ştefănescu.

Şerban Cioculescu, *Argheziana*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1985, Colecţia „Biblioteca Eminescu".

Adrian, Anghelescu, *Barocul în proza lui Tudor Arghezi*, Editura Minerva, Bucureşti, 1988.

M.I.

CUPRINS

Lector : CONSTANTIN MOHANU
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

Bun de tipar : 28.02.1990
Coli ed. 23,48. Coli tipar 24,5

Comanda nr. 90 420
Combinatul Poligrafic București
Piața Presei Libere nr. 1, București
ROMÂNIA

ARCADE

EDITURA
MINERVA

ISBN 973-21-0163-6